

Karen Blixen

Din inima Africii

memorii

e book HUMANITAS fiction

Raftul Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

KAREN BLIXEN

DIN INIMA AFRICII

Traducere din limba engleză și note de
GABRIEL GAFIȚA

HUMANITAS
fiction

Redactor: Radu Paraschivescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vîlcu
DTP: Corina Roncea

Fotografia de pe copertă
© *Sunset Boulevard*/Corbis
photoland
the authorized corbis representative

KAREN BLIXEN
OUT OF AFRICA

ISBN 978-973-689-935-5 (pdf)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

„Equitare, arcum tendere, veritatem dicere." *

* „Să călărești, să vânezi, să spui adevărul" – Herodot, *Istorii*, Cartea I, 136.2 (traducere în latină de Tacit).

I

KAMANTE ȘI LULU

Din păduri și de pe dealuri
Venim, venim.

Ferma de la Ngong

Am avut o fermă în Africa, la poalele colinelor Ngong. Ecuatorul taie de-a curmezișul aceste înălțimi, iar ferma se găsea la o altitudine de peste șase mii de picioare.[1] În timpul zilei simțeai că te afli sus, aproape de soare; în schimb, zorii de zi și serile erau limpezi și liniștite, iar nopțile reci.

Poziția geografică și înălțimea ținutului concurau în a crea un peisaj fără pereche în lume. Nimic în plus și nimic din abundență nicăieri; doar Africa distilată la șase mii de picioare înălțime, ca esența rafinată și tare a unui întreg continent. Culorile erau uscate și arse, asemenea celor din olărit. Copacii aveau un frunziș delicat și ușor, a cărui alcătuire arăta diferit de cea a copacilor europeni; el nu creștea în arcuri sau cupole, ci în straturi orizontale, iar această formă le dădea copacilor înalți și solitari aspectul unor palmieri sau aerul eroic și romantic al unor corăbii construite cu toată velatura, având pânzele strânse, iar marginilor pădurii o stranie aparență, de parcă întreaga pădure ar fi vibrat. Pe pajiștile marilor câmpii se întindeau, încâlcite și golașe, tufele de mărăcini, iar iarba mirosea iute, a cimbru și a mirt; pe alocuri mirosul era atât de tare, încât nările te usturau. Toate florile pe care le-ntâlneai pe câmpuri sau răsărind pe plantele târâtoare și lianele din pădurea virgină erau mărunte ca florile ce cresc prin văi – numai la începutul lungului sezon de ploi răsăreau pe câmpuri niște crini înalți, masivi, puternic mirositori. Priveliștile erau infinit de largi. Tot ce vedeai cu ochii respira măreție, libertate și o noblețe fără egal.

---

1 1 picior = 0,305 metri.

Principala componentă a peisajului, și a vieții tale în mijlocul lui, era aerul. Evocându-ți vremea petrecută în ținuturile înalte ale Africii, te izbește sentimentul de a fi trăit, pentru câtva timp, în aer. Numai rareori cerul era mai mult decât albastru pal sau violet, cu o risipă de nori imenși, imponderabili, veșnic schimbători, adunându-se ori plutind pe întinsul lui, dar având în el și o vigoare încărcată de sineală, iar la mică distanță picta contururile dealurilor și pădurile într-un albastru proaspăt și profund. În miezul zilei, aerul prindea viață deasupra pământului, ca o flacără arzând; scânteia, se mlădia și strălucea ca apa când curge, reflecta și dubla toate obiectele, dând naștere unui miraj nemărginit. În acest aer puteai respira fără efort, dobândeai siguranță în fața vieții și o inimă ușoară în piept. La munte, dimineața te trezeai spunându-ți: iată-mă, sunt exact unde s-ar cuveni să fiu.

Muntele Ngong e un masiv prelung, care se întinde de la nord la sud, încununat de patru nobile piscuri, proiectate ca niște valuri ultramarine, încremenite pe fundalul cerului. El se ridică până la opt mii de picioare deasupra nivelului mării, iar înspre est cu două mii de picioare deasupra întregului ținut înconjurător; spre vest, în schimb, relieful e mai adânc și mai abrupt – dealurile coboară vertical spre valea Marelui Rift.

La munte vântul bate constant dinspre nord–nord–est. E același vânt care jos, pe coastele Africii și ale Arabiei, este numit muson, adică vântul de est, armăsarul favorit al regelui Solomon. Sus însă nu-l simți decât ca pe o împotrivire a aerului față de pământul ce se semețește în spațiu. Vântul se lovește din plin de colinele Ngong, încât pantele lor par locul ideal de lansare a unui planor, pe care curenții să-l ridice mai sus decât piscul muntelui. Norii purtați de vânt se izbeau de flancurile dealurilor și pluteau în jurul lor, sau rămâneau agățați de vârful muntelui, revărsându-și preaplinul de ploaie. Dar aceia care, aflându-se mai sus, reușeau să navigheze dincolo de culmi se fărâmițau la vest de ele, peste deșertul încins al Marelui Rift. De la casa mea urmăream adeseori înaintarea acestor masive alaiuri, minunându-mă să văd cum masele lor măreț

plutitoare, de îndată ce treceau de dealuri, se mistuiau în aerul albastru și dispăreau.

Dealurile de la fermă își schimbau înfățișarea de mai multe ori în cursul zilei; uneori păreau foarte aproape, alteori extrem de îndepărtate. Pe seară, când se lăsa întunericul, privindu-le, aveai la început impresia că o linie subțire de argint fusese trasată urmând pe cer silueta muntelui întunecat; apoi, la căderea nopții, cele patru vârfuri păreau turtite și netezite, ca și cum muntele s-ar fi întins și lățit singur.

De pe colinele Ngong ai o panoramă unică: spre sud vezi întinsa Rezervație de Animale ce se pierde în zare tocmai până spre Kilimanjaro; spre est și nord, ca un parc, fâșia de la poalele colinelor, cu pădurea în spate și relieful unduitor al Rezervației Kikuyu, care se întinde, preț de o sută de mile, până la Mount Kenya – un mozaic de mici lanuri pătrate de porumb, pâlcuri de bananieri și pășuni, cu fumurile albastre, ridicându-se ici și colo, ale câte unui sat de băștinași, ca un mic mănunchi de mușuroaie ascuțite. Spre vest însă, departe, în vale, domnește peisajul uscat, selenar al șesului african. Deșertul brun e presărat la întâmplare cu micile ghemotoace ale mărăcinișurilor, iar albiile șerpuitoare de râuri sunt încadrate de dungi întortocheate de un verde închis; acestea sunt crângurile puternicilor arbori de mimoza, cu crengile lor late și spinii ca niște cârlige; aici crește cactusul și tot aici e patria girafei și a rinocerului.

Zona de deal, când pătrunzi în ea, se dovedește infinit de mare, de pitorească și de misterioasă; și de asemenea variată, cu văile ei lungi, cu desișurile, cu pantele verzi și râpele stâncoase. Sus de tot, sub unul dintre piscuri, există chiar și un crâng de bambuși. Printre coline sunt izvoare și fântâni; am ridicat adesea cortul în vecinătatea lor.

Pe vremea mea trăiau aici bivolul, antilopa și rinocerul, dar băștinașii foarte bătrâni își aminteau încă de timpurile când aveau și elefanți, și regretau întotdeauna că muntele Ngong nu fusese inclus cu totul în Rezervația de Animale. Numai o mică porțiune făcea parte din ea și limita acesteia era marcată prin indicatorul de pe vârful sudic. Când colonia va mai prospera, iar capitala ei,

Nairobi, va fi un mare oraș, colinele Ngong vor putea deveni parcul ei zoologic fără egal în lume. Dar, în timpul ultimilor ani petrecuți de mine în Africa, mulți tineri tejghetari din Nairobi dădeau fuga duminicile pe dealuri călare pe motociclete și trăgeau în tot ce le cădea sub ochi, încât cred că animalele mari vor fi migrat de acolo, printre hățișuri și peste pământul pietros, mai departe, spre sud.

Sus, pe culme și pe cele patru vârfuri, era ușor de umblat; iarba creștea pitică, întocmai ca pe un gazon, cu piatra cenușie răzbătând pe alocuri la suprafață. De-a lungul culmii, apoi în sus și-n jos pe cele patru vârfuri, se întindea, ca o serpentină domoală, o cărare îngustă, făcută de animale. Într-o dimineață, după ce înnoptasem în munți, am urcat până în vârf și am pornit pe această cărare; curând am dat peste urme proaspete și bălegar de la o turmă de antilope. Marile și blândele animale trebuie să fi fost deja pe culme la răsăritul soarelui, mergând într-un șir lung și liniștit, și nu-ți puteai imagina că ar fi venit pentru alt motiv tocmai până acolo decât ca să privească în jos, de-o parte și de alta, la peisajul de la picioarele lor.

Cultivam cafea la ferma mea. Ce-i drept, altitudinea era cam mare pentru această cultură și trebuia muncit din greu ca să nu se năruiască totul, așa încât bogați n-am fost niciodată la fermă. Dar o plantație de cafea e un lucru care te acaparează, care nu-ți mai dă drumul și pentru care mai ai întotdeauna câte ceva de făcut: în general, ești mereu puțin rămas în urmă cu muncile.

În acea sălbăticie și iregularitate ale ținutului, o parcelă de pământ amenajată și plantată după toate regulile arăta foarte bine. Mai târziu, când am zburat cu avionul în Africa și m-am obișnuit cu configurația fermei văzută din aer, m-a copleșit o mare admirație pentru plantația mea de cafea, ce se decupa într-un verde aprins pe fondul cenușiu-verzui al solului, și mi-am dat seama cât de intens tânjește de fapt spiritul uman după formele geometrice. Toată regiunea din jurul orașului Nairobi, și mai cu seamă în partea lui de nord, e amenajată în mod asemănător; aici trăiește o lume care nu se gândește și nu vorbește decât despre plantatul,

plivitul sau culesul cafelei și care nopțile stă și meditează la îmbunătățirile ce mai pot fi aduse atelierelor de prelucrat cafeaua.

Cultivarea cafelei e o muncă de durată. Planta nu răsare cum îți închipui tu când, tânăr fiind și plin de speranță, sub ploaia torențială, cari cutiile cu puieți de arbori de cafea din răsadnițe și, împreună cu toți lucrătorii fermei, privești plantele cum sunt așezate în șiruri drepte de gropi săpate în pământul ud, după care apoi le acoperi bine, ca să le ferești de soare, cu crengi rupte din hățiș, căci obscuritatea e privilegiul exclusiv al ființelor tinere. Durează patru-cinci ani până când copacii dau rod; între timp, se abat peste ei seceta sau bolile, iar îndrăznețele buruieni locale năpădesc din gros pământul – mai ales cea numită *black-jack*, cu pericarpuri lungi și scabroase, ce ți se agață de haine și de ciorapi. Unii copaci au fost plantați greșit, cu rădăcinile pivotante îndoite; aceștia vor muri chiar când vor începe să înflorească. Se plantează ceva mai mult de șase sute de copaci la un acru[1], iar eu aveam șase mii de acri plantați cu cafea; boii mei trăgeau încolo și încoace pe câmp mașinile-cultivator printre șirurile de copaci, mii și mii de mile, cu răbdare, așteptând răsplata ce avea să vină.

Sunt clipe de o mare frumusețe la o fermă de cafea. Când înflorea toată plantația la începutul sezonului de ploi, era o priveliște luminoasă, ca un nor de cretă, prin ceața și ploaia măruntă, pe întinderea a șase mii de acri de pământ. Floarea arborelui de cafea are un miros gingaș, vag amărui, asemenea florii de porumbar. La vremea când tot câmpul se înroșea de fructe coapte, femeile și copiii, numiți aici *toto*, erau chemați să culeagă cafeaua din copaci, împreună cu bărbații; apoi carele și căruțele o duceau jos, la atelierul de prelucrare de pe malul râului. Tehnica noastră nu era tocmai ce-ar fi trebuit să fie, dar plănuiserăm noi înșine atelierul și singuri îl construiserăm, așa încât eram foarte mândri de el. Odată a ars până la temelii și a trebuit construit din nou. Uscătorul cel mare de cafea se învârtea și se tot învârtea, făcând boabele să zuruie în pântecul său de fier, asemenea pietricelelor plimbate înainte și înapoi de valuri pe un țărm de mare. Câteodată cafeaua

1 1 acru = 2 046,78 m^2, aproximativ echivalent cu 1 pogon.

se usca și era gata de scos din uscător în toiul nopții. Asemenea momente erau de neuitat: multe lămpi de vânt apăreau atunci în sala cea mare a atelierului, în care peste tot atârnau pânze de păianjen și păstăi de cafea, iar în jurul uscătorului, la lumina felinarelor, se adunau, mânate de curiozitate, chipuri întunecate și luminoase; parcă simțeai că atelierul atârnă liber în măreața noapte africană, ca o nestemată sclipitoare în urechea unei etiopience. Mai târziu cafeaua era curățată de coji, triată și sortată manual, apoi încărcată în saci, iar aceștia cusuți cu acul de șelărie.

În fine, la prima geană a zorilor, încă pe întuneric, stând culcată în patul meu, auzeam, trase fiecare de câte opt perechi de boi, căruțele umplute vârf cu sacii de cafea, câte doisprezece la o tonă, pornind la drum spre gara din Nairobi, pieptiș pe dealul unde se afla atelierul de prelucrare, însoțite de strigăte și scrâșnete de roți, și cu vizitiii alergând alături de căruțe. Mă gândeam cu plăcere că era singurul deal ce trebuiau să-l urce la acest drum, căci ferma mea se găsea la o mie de picioare mai sus de orașul Nairobi. Seara porneam pe jos în întâmpinarea alaiului care se întorcea, boii obosiți, cu capetele plecate, trăgând căruțele goale, mânați de câte un *toto*, iar vizitiii târându-și absenți bicele prin colbul drumului. Din partea noastră făcuserăm tot ce ne stătuse în putință. Într-o zi sau două, cafeaua avea să fie pe mare și nu ne rămânea decât să sperăm că vom avea noroc la licitațiile cele mari de la Londra.

Aveam șase mii de acri de pământ, așa încât îmi rămânea destul teren în plus peste plantația de cafea. O parte a fermei era ocupată de pădurea virgină, iar vreo mie de acri erau pământurile clăcașilor, pe care ei le numeau *shamba.* Clăcașii sunt băștinași care, împreună cu familiile lor, dețin câtiva acri de pământ din suprafața fermei unui alb și care, în schimb, trebuie să muncească pentru el un anumit număr de zile pe an. Însă clăcașii mei, cred, vedeau această relație într-o altă lumină, căci mulți dintre ei se născuseră la fermă, la fel ca părinții lor și probabil că mă priveau ca pe un fel de clăcașă-șefă, așezată pe moșiile lor. Pământurile acestor oameni erau mult mai pline de viață decât restul fermei și se schimbau, după anotimp, în tot cursul anului. Porumbul creștea mai înalt de un stat de om când treceai pe potecile înguste și mult bătătorite dintre

regimentele verzi foșnitoare, după care venea vremea recoltei. Fasolea se cocea pe câmp, era adunată și treierată de femei, iar tulpinile și păstăile făcute grămezi și arse, astfel încât, în anumite perioade ale anului, fuioare subțiri și albastre de fum se ridicau ici-colo de pe tot cuprinsul fermei. Băștinașii kikuyu cultivau de asemenea și cartofi dulci, care au frunzele ca ale viței-de-vie și care se întind pe sol, formând o saltea încâlcită și densă, precum și mai multe specii de dovleci mari, cu pete galbene și verzui.

Ori de câte ori te plimbi printre *shamba*-urile celor din neamul kikuyu, primul lucru care-ți reține privirea este partea din spate a câte unei femei bătrâne greblându-și pământul, care seamănă cu imaginea unui struț când își îngroapă capul în nisip. Fiecare familie kikuyu avea un număr de colibe și de magazii mici, rotunde și țuguiate; terenul dintre aceste colibe era un loc ce pulsa de viață, iar pământul era dur ca betonul; aici se măcina porumbul și se mulgeau caprele și tot aici alergau copiii și puii de găină. Obișnuiam să împușc păsări *spurfowl* în după-amiezile târzii și albastre prin câmpurile de cartofi dulci din jurul caselor de clăcași; porumbeii sălbatici gângureau o melodie sonoră prin arborii cu tulpini înalte și smocuri de frunze, rămași ici și colo în *shamba*-uri din pădurea ce acoperise cândva întreaga fermă.

Mai aveam și câteva mii de acri de pășune. Iarba înaltă se tălăzuia ca marea sub vântul puternic și micuții kikuyu își păstoreau aici vacile părinților. În sezonul rece își aduceau cu ei de la colibe cărbuni aprinși în coșulețe de răchită, provocând uneori incendii puternice, căci iarba lua foc, ceea ce era dezastruos pentru pășunatul animalelor noastre. În anii mai secetoși, zebra și antilopa coborau și ele pe pășunile de la fermă.

Nairobi era orașul cel mai apropiat, la douăsprezece mile distanță, situat pe un petic de pământ neted, între dealuri. Aici se aflau sediul guvernului colonial și marile birouri centrale; de aici era guvernată țara.

E imposibil ca un oraș să nu joace nici un rol în viața noastră; și nici măcar nu contează dacă ai mai multe lucruri bune sau mai multe rele de spus pe seama lui, el îți atrage gândurile printr-un fel de lege mintală a gravitației. Bura luminoasă ce plutea noaptea

pe cer deasupra orașului, și care se vedea din unele puncte ale fermei mele, îmi răscolea gândurile, amintindu-mi de marile orașe ale Europei.

La început, când am sosit în Africa, în țară nu erau mașini, așa încât la Nairobi mergeam călare sau într-o căruță cu trei perechi de catâri și ne lăsam animalele în grajdul de la Transportul montan. În tot timpul șederii mele, Nairobi a fost un loc ce-ți oferea un peisaj pestriț, cu câteva frumoase clădiri noi de piatră și cartiere întregi de vechi prăvălii din tablă ondulată, cu câteva birouri și bungalow-uri, umbrite de șiruri lungi de eucalipți plantați de-a lungul străzilor prăfuite și goale. Birourile tribunalului, ale Departamentului pentru afaceri interne și ale Departamentului veterinar aveau niște sedii jalnice și nutream un deosebit respect pentru funcționarii guvernamentali care reușeau să mai și lucreze câte ceva în cămăruțele lor sufocante și cu pereții plini numai de pete de cerneală.

Totuși, Nairobi era un oraș; îți puteai face cumpărăturile acolo, puteai afla noutăți, puteai prânzi sau cina la vreun hotel, ori dansa la club. Era un oraș viu, în permanentă mișcare, asemenea apei curgătoare și în plină creștere, asemenea ființelor tinere, transformându-se de la an la an, sau chiar pe durata unei expediții safari. S-a construit noul sediu al guvernului, o clădire impozantă și răcoroasă, cu o elegantă sală de baluri și o grădină cochetă, au răsărit hoteluri înalte, se organizau mari și impresionante expoziții agricole și florale, iar lumea cvasibună a coloniei mai înviora câteodată orașul cu reprezentații de melodrame sprințare. Nairobi te îndemna: „Profită cât poți de mine și de viață. *Wir kommen nie wieder so jung* – atât de împrăștiați și apucători – *zusammen*[1]". În general, Nairobi și cu mine ne înțelegeam de minune și odată, pe când mânam căruța prin oraș, mă gândeam că lumea n-ar fi lume fără străzile din Nairobi.

Orașul swahili, situat pe drumul spre Clubul Muthaiga, n-avea deloc un renume grozav, era un loc murdar, însă colorat și plin de viață, unde în fiecare clipă se întâmpla ceva. Era construit în cea

---

1 Nu ne mai întâlnim niciodată atât de tineri (germ.).

mai mare parte din bidoane vechi de parafină turtite cu ciocanul și aflate în diferite faze de coroziune, asemenea stâncilor de corali, o structură fosilizată, din care spiritul civilizației în plin avânt se autoexila fără întrerupere.

Orașul somalez era situat și mai departe de Nairobi, datorită, cred, sistemului tipic somalez de a-și izola femeile. Erau pe vremea mea câteva tinere somaleze foarte frumoase, ale căror nume le cunoștea tot orașul și care trăiau în bazar, dând mult de furcă poliției din Nairobi; erau ființe inteligente, care te fermecau. Însă femeile somaleze cinstite nu apăreau niciodată pe străzi. Orașul somalez era bătut de toate vânturile, fără pic de umbră și prăfos, amintindu-le, probabil, somalezilor de atmosfera din deșerturile natale. Europenii care trăiesc mult timp, câteva generații chiar, în același loc nu se pot împăca niciodată cu totala indiferență a neamurilor de nomazi față de preajma casei lor. Colibele somaleze erau împrăștiate la întâmplare pe pământul gol și nu păreau ținute laolaltă decât, pentru cel mult o săptămână, cu ajutorul unui pumn de cuie lungi. Surprinzător era însă, când intrai în ele, că dădeai peste un interior extrem de curat, proaspăt și înmiresmat cu tot felul de tămâi arabe, cu covoare frumoase și obiecte de preț, cu vase de alamă și argint, iatagane cu mânere de fildeș și lame din oțeluri nobile. Femeile somaleze aveau un fel de a fi blând și demn, erau ospitaliere și vesele, iar râsul lor părea clinchetul unor clopoței de argint. În satul somalezilor mă simțeam ca la mine acasă datorită servitorului meu somalez Farah Aden, care m-a însoțit în tot timpul cât am stat în Africa și cu care am luat parte la multe dintre sărbătorile localnicilor. Ca invitată de onoare, am fost poftită în camera nupțială, unde pe pereți și pe patul de nuntă atârnau împletituri și broderii vechi, cu luciu moale, și unde însăși tânăra mireasă, cu ochii mari și negri, ședea țeapănă ca un baston de mareșal, împodobită cum era cu mătăsuri grele, aur și chihlimbaruri.

Somalezii erau negustori de vite și făceau comerț în toată țara. Pentru transportul mărfurilor țineau în sat un număr de măgăruși suri, dar am văzut la ei și cămile: produse nepăsătoare, semețe ale deșertului, mai presus de toate suferințele pământești, asemenea cactusului și asemenea somalezului.

Somalezii își atrag multe necazuri pe cap din cauza teribilelor lor certuri tribale. În această privință ei simt și raționează cu totul altfel decât ceilalți oameni. Farah aparținea tribului Habr Yunis, așa încât, dacă izbucnea un conflict, le luam partea acestora din urmă. Odată, în orașul somalez s-a iscat o luptă în toată legea între cele două triburi Dulba Hantis și Habr Chaolo, cu focuri de armă, case incendiate și vreo zece sau doisprezece morți, înainte ca guvernul să apuce să intervină. Pe atunci Farah avea un prieten tânăr din același trib cu el, pe nume Sayid, care venea uneori să-l vadă la fermă și care era un băiat foarte delicat, așa că mi-a părut nespus de rău când am aflat de la argații mei că Sayid tocmai era în vizită la o familie Habr Chaolo când un membru supărat al tribului Dulba Hantis a trecut pe acolo și a tras două focuri la întâmplare prin pereții casei, nimerind chiar în piciorul lui Sayid. I-am comunicat regretul meu lui Farah pentru ghinionul prietenului său.

— Ce? Sayid? a strigat vehement Farah. Așa-i trebuie lui Sayid. Ce-a căutat la ceai în casa unui Habr Chaolo?

Indienii din Nairobi dominau marele sector al afacerilor indigene din bazar, iar vestiții negustori indieni aveau cu toții micile lor vile în afara orașului: Jeranjee, Suleiman Virjee, Allidina Visram. Împărtășeau cu toții același gust pentru scările, baluștrii și vazele destul de prost sculptate în piatra moale a ținutului – ca niște construcții ridicate de copii din cărămizi ornamentale roz. Dădeau petreceri în grădinile lor, la care serveau prăjituri în același stil ca vilele respective, dar erau oameni inteligenți, umblați prin lume și extrem de politicoși. Indienii din Africa sunt însă negustori atât de insistenți, așa încât cu ei nu știi niciodată dacă stai față în față cu o ființă omenească sau cu un proprietar de firmă. Fusesem în casa lui Suleiman Virjee și când, într-o bună zi, am văzut steagul coborât la jumătatea catargului pe clădirea cea mare a depozitului său, l-am întrebat pe Farah:

— A murit cumva Suleiman Virjee?

— E pe jumătate mort, mi-a răspuns Farah.

— Și așa se pune steagul, la jumătatea catargului, când e pe jumătate mort? am întrebat nedumerită.

— Suleiman a murit, a spus Farah. Virjee trăiește.

Înainte să preiau administrarea fermei, îmi plăcuse să vânez și fusesem în multe expediții safari. Dar, când am devenit fermieră, am pus deoparte puștile de vânătoare.

Neamul nomad și crescător de vite al masailor era vecinul fermei mele și trăia de cealaltă parte a râului; din când în când masaii veneau la mine să mi se plângă de vreun leu ce le ataca vacile și să mă roage să-l împușc, ceea ce și făceam, dacă-mi stătea în putință. Uneori, sâmbetele, ieșeam pe câmpiile de la Orungi să împușc vreo zebră, două, pentru hrana muncitorilor de la fermă, urmată de un lung alai de tineri kikuyu fremătând de optimism. Împușcam și păsări la fermă, și *spurfowls*, și bibilici, care sunt foarte bune la gust. Însă ani în șir n-am participat la nici o expediție de vânătoare.

Și totuși, adesea la fermă povesteam de acele safariuri în care fusesem cândva. Locurile de popas ți se fixează în minte, ca și cum ai fi petrecut lungi perioade din viața ta acolo. Și-ți amintești de o curbă a urmelor lăsate de căruță prin iarba din câmpie de parcă ar fi fost trăsăturile unui prieten.

Odată, într-o expediție safari, am văzut o turmă de bivoli, o sută douăzeci și nouă de capete, răsărind din ceața dimineții sub un cer de cupru, unul câte unul, de parcă întunecatele și masivele animale de culoarea fierului, cu coarnele lor puternice, răsucite orizontal, nu s-ar fi apropiat, ci ar fi fost create chiar atunci sub ochii mei, ieșind din ceață pe măsură ce prindeau viață. Mai văzusem în pădurea virgină deasă, unde razele soarelui țes mici pete și petice de lumină printre plantele târâtoare de pe sol, o turmă de elefanți străbătând-o cu pași hotărâți, ca și cum ar fi avut întâlnire cu cineva la capătul lumii. Părea, la scară uriașă, marginea unui foarte vechi și neprețuit covor persan, țesut în nuanțe de verde, galben și negru-cafeniu. Și nu o dată am privit înaintarea peste câmpie a girafelor, cu grația lor vegetală, stranie, inimitabilă, ca și cum n-ar fi fost o turmă de animale, ci o familie de flori rare gigantice, pătate, cu tulpina lungă, avansând încet peste suprafața pământului. Am urmărit doi rinoceri în promenada lor matinală, când adulmecau și fornăiau prin aerul tare al dimineții – atât de rece, încât îți rănește nările – și care păreau două pietre mari, unghiulare, hârjonindu-se în valea prelungă și bucurându-se

împreună de viață. Am văzut și leul maiestuos, înainte de răsăritul soarelui, traversând câmpia cenușie sub discul palid al lunii în drum spre bârlogul său după o vânătoare și lăsând în urmă o dâră întunecată prin ierburile argintii, cu chipul încă roșu până către urechi, sau în timpul siestei de la amiază, când se odihnea mulțumit în mijlocul alor lui, culcat pe ierburile mărunte și la umbra delicată, primăvăratică, a uriașelor acacii din marele parc african.

Erau amintiri plăcute, la care mă puteam gândi când viața devenea monotonă la fermă. Iar animalele mari trăiau mereu acolo, pe teritoriul lor; n-aveam decât să merg să le caut dacă voiam. Proximitatea lor dădea un caracter senin și jucăuș atmosferei de la fermă. Farah – deși în timp a ajuns să dobândească un interes foarte viu pentru lucrările de acolo – și bătrânii mei însoțitori localnici la safariuri trăiau însă mereu cu speranța unor noi expediții împreună.

Afară, în sălbăticie, am învățat să mă feresc de mișcările bruște. Ființele cu care ai de-a face acolo sunt timide și veșnic în stare de alertă, având un adevărat talent de a-ți scăpa tocmai când te aștepți mai puțin. Nici un animal domestic nu poate sta atât de imobil ca sălbăticiunile. Lumea civilizată și-a pierdut aptitudinea nemișcării și trebuie să ia lecții de tăcere de la jivine înainte de a fi acceptată de ele. Arta de a te mișca ușor, fără bruschețe, e prima lecție a vânătorului și cu atât mai mult a vânătorului înarmat nu cu pușca, ci cu aparatul de fotografiat. Vânătorii nu pot face după placul lor, ei trebuie să se mlădieze după vânt și după culorile și mirosurile peisajului și trebuie să-și însușească ritmul întregului ca și cum ar fi al lor. Uneori o mișcare se repetă la nesfârșit, iar ei sunt nevoiți s-o urmeze întocmai.

În clipa când ai prins ritmul Africii, îți dai seama că el este același în toată muzica ei. Ceea ce am învățat de la sălbăticiunile ținutului mi-a folosit și în relațiile mele cu băștinașii.

Dragostea pentru femeie și feminitate este o trăsătură masculină, după cum dragostea pentru bărbat și bărbăție e o trăsătură feminină, existând o sensibilitate pentru țările și rasele sudice, care este o calitate a omului nordic. Normanzii trebuie să se fi îndrăgostit de țările străine, întâi de Franța, apoi de Anglia. Acei bătrâni

aristocrați care apar în literatura și istoria secolului al XVIII-lea ca neobosiți călători prin Italia, Spania și Grecia nu aveau nici o trăsătură sudică în toată constituția lor, însă erau atrași și reținuți de fascinația unor lucruri total diferite de felul lor de a fi. Când acei vechi pictori, filozofi și poeți germani și scandinavi au ajuns pentru prima oară la Florența sau Roma, ei au căzut în genunchi, cuprinși de adorație față de Sud.

O ciudată răbdare ilogică pentru o lume străină s-a instalat la acești oameni nerăbdători. Și, așa cum pentru o femeie este practic imposibil să enerveze un bărbat adevărat, iar pentru femei un bărbat nu este niciodată absolut demn de disprețuit și nici cu totul de lepădat câtă vreme rămâne bărbat, tot așa s-au arătat și freneticii nordici, cu părul lor roșu, nesfârșit de suferinzi și îngăduitori față de țările și popoarele tropicale. Ei, care n-ar fi acceptat pentru nimic în lume vreun moft în țara lor și de la neamurile lor, îndurau seceta din munții Africii, numeroase insolații și peste bovine între vite, precum și nepriceperea servitorilor localnici cu o imensă resemnare și supunere. Oamenii din sudul Europei și cei cu sânge amestecat nu au această calitate; ei fie o condamnă, fie o disprețuiesc. Astfel că bărbații în toată puterea cuvântului îl batjocoresc pe îndrăgostitul care oftează, iar femeile raționale, care n-au răbdare cu bărbații lor, sunt în mod similar indignate de Griselda.

În ce mă privește, încă din primele mele săptămâni în Africa, am încercat o mare afecțiune pentru băștinași. Era un sentiment puternic, care îmbrățișa toate vârstele și amândouă sexele. Descoperirea raselor negre a însemnat pentru mine o lărgire mirifică a propriului univers. Dacă cineva cu o pasiune înnăscută pentru animale ar fi crescut într-un mediu lipsit de animale și ar fi venit în contact cu ele doar mult mai târziu în viață, dacă cineva cu o aplecare instinctivă spre arbori și pădure ar fi pătruns pentru prima oară într-un codru la vârsta de douăzeci de ani, sau dacă, în fine, cineva cu ureche muzicală s-ar fi întâmplat să audă în premieră o melodie abia la vârsta maturității, cazurile lor s-ar fi asemănat întocmai cu al meu. După ce am avut primul contact cu băștinașii, mi-am acordat rutina existenței la aceea a orchestrei lor.

Tatăl meu a fost ofițer în armatele daneză și franceză și, ca tânăr locotenent în luptele de la Düppel[1], scria acasă: „La Düppel am comandat o lungă coloană de soldați. Era o muncă grea, însă magnifică. Dragostea pentru război e o patimă ca oricare alta, iubești soldații la fel cum iubești fetele tinere – adică la nebunie, fără ca o dragoste s-o excludă pe alta, după cum știu foarte bine și fetele. Însă dragostea pentru o femeie implică o singură femeie o dată, pe când dragostea pentru soldații tăi cuprinde întregul regiment, pe care l-ai vrea cât mai numeros, dacă ar fi cu putință". Același lucru îl simțeam și eu pentru băștinași.

Nu era ușor să ajungi să-i cunoști. Aveau auzul fin și erau evanescenți; dacă-i speriai, se puteau retrage, în decurs de o secundă, într-o lume numai a lor, asemenea sălbăticiunilor care, la orice mișcare mai bruscă a ta, au fugit – ți-au dispărut din fața ochilor. Până să apuci să cunoști bine un băștinaș, ți-era aproape cu neputință să scoți de la el un răspuns precis. La o întrebare directă, de pildă câte vaci avea, răspunsul lui suna evaziv: „Câte v-am spus și ieri". Europenii se simt contrariați de un asemenea gen de răspuns, dar e foarte probabil că băștinașii sunt la rândul lor contrariați de un asemenea gen de întrebare. Dacă insistam sau îi urmăream pentru a scoate de la ei o explicație a atitudinii lor, băteau în retragere cât puteau, iar apoi se foloseau de vreo fantezie caraghioasă ori grotescă pentru a ne îndrepta pe o pistă greșită. Până și copiii mici aflați în astfel de situații erau versatili ca niște vechi jucători de pocher, care nu se sinchisesc dacă le supra- sau le subapreciezi cartea din mână, atâta timp cât nu știi exact ce au. Dacă pătrundeam vreodată efectiv în existența localnicilor, aceștia se purtau asemenea furnicilor când le înfigi un băț în mușuroi; înlăturau cu o energie neobosită stricăciunea, în viteză și pe tăcute, ca și cum ar fi șters de pe fața pământului urmările unei fapte necuviincioase.

N-aveam de unde ști, și nu ne puteam imagina, la ce pericole se așteptau din partea noastră. Personal, cred că erau mai speriați

---

1 Sat în partea daneză a provinciei Schleswig (care, până în 1920, a aparținut Germaniei). În războaiele dano-prusace din 1848-1850 și 1864 s-au purtat lupte aprige pentru cucerirea și recucerirea tranșeelor de la Düppel.

de noi, așa cum te sperii îndeobște de un zgomot puternic și neașteptat, și nu cum ți-e frică de suferință sau de moarte. Și totuși, era greu de spus cu certitudine, căci băștinașii sunt mari maeștri în arta simulării. Uneori diminețile în *shamba*-uri dădeai peste o *spurfowl* care alerga în fața calului tău, ca și cum ar fi avut o aripă ruptă și acum fugea îngrozită să n-o prindă câinii. Dar n-avea nimic la aripă și nu-i era teamă de câini – căci își putea lua oricând zborul chiar de sub nasul lor –, ci probabil că avea undeva aproape puii și încerca să ne abată atenția dinspre ei. Ca și această *spurfowl*, băștinașii puteau simula teama de noi din cauza vreunei frici mai profunde, a cărei natură însă nu o puteam ghici. Sau poate că purtarea lor era doar o glumă ciudată, căci acei oameni timizi nu se temeau câtuși de puțin de noi. Băștinașii au, în mult mai mică măsură decât oamenii albi, simțul riscului în viață. Câteodată la un safari, sau pe lângă fermă, în vreun moment de tensiune extremă, am întâlnit privirea însoțitorilor mei și am simțit că ne aflam la mare depărtare unii de alții și că erau mirați din cale-afară de frica mea în fața riscului. Ceea ce m-a făcut să reflectez la faptul că ei se mișcau în viață cum noi nu vom reuși niciodată, ca în elementul lor, întocmai ca peștii de ape adânci care nu pot pricepe de ce ne temem noi de înec. Această siguranță, această artă de a înota ei o aveau, mi-am zis, pentru că păstraseră știința pierdută pentru noi de părinții noștri; Africa, dintre toate continentele, te învață că Dumnezeu și Diavolul sunt totuna, o maiestate coeternă, nu două nenăscute, ci o singură nenăscută, iar băștinașii nici nu confundau cele două persoane, nici nu divizau substanța lor.

În timpul safariurilor și la fermă, cunoștința mea cu băștinașii a evoluat într-o relație stabilă și personală. Eram prieteni buni. M-am împăcat și cu faptul că, în vreme ce eu nu-i voi cunoaște sau nu-i voi înțelege niciodată bine, ei vedeau prin mine ca prin sticlă și erau conștienți ce hotărâre urma să iau înainte chiar ca eu însămi să fiu sigură de ea. O vreme am avut o mică fermă la Gil-Gil, unde trăiam în cort și tot umblam încoace și încolo cu trenul între Gil-Gil și Ngong. Când începea să plouă la Gil-Gil, se întâmpla să mă hotărăsc subit să mă întorc acasă. Dar, când ajungeam

la gara noastră din kikuyu, de unde mai erau încă zece mile până la fermă, unul dintre oamenii mei mă aștepta cu un catâr, ca să nu merg tot drumul pe jos. Când i-am întrebat de unde știuseră că mă întorc, au privit în zare și mi s-au părut încurcați, parcă temători sau plictisiți, cum am fi noi dacă un surd ar insista să-i explicăm o simfonie.

Când băștinașii se simțeau în siguranță din partea noastră și știau că nu vom face mișcări bruște sau zgomote neașteptate, ne vorbeau mult mai deschis decât vorbesc de obicei europenii între ei. Nu erau niciodată de încredere, dar în general erau sinceri. Un nume bun – ceea ce noi am numi prestigiu – contează foarte mult la băștinași. Într-un anumit moment păreau să-și fi făcut o apreciere globală, de care nimeni nu se mai atingea pe urmă.

Câteodată la fermă existența era solitară, și în liniștea serilor, când minutele picurau din ceas, viața părea să picure și ea din taine odată cu ele, de dorul unui alb cu care să vorbești. Simțeam însă tot timpul în penumbră existența tăcută a băștinașilor, paralelă cu a mea, dar într-un plan diferit. Ecourile răzbăteau dintr-o parte în alta.

Băștinașii însemnau Africa în carne și oase. Înaltul vulcan stins Longonot, ce se ridică deasupra Marelui Rift, arborii de mimoza străjuind largi râurile, sau elefantul și girafa nu însemnau Africa mai cu adevărat decât băștinașii negri – siluete mărunte într-un decor imens. Toți erau expresii diferite ale aceleiași idei, variațiuni pe aceeași temă. Nu era un cumul congener de atomi eterogeni, ci un cumul eterogen de atomi congeneri, precum în cazul frunzei de stejar, al ghindei și al obiectului din lemn de stejar. Noi, în cizme și cu graba noastră permanentă, ajungem în disonanță cu peisajul. Băștinașii sunt mereu în rezonanță cu el, iar când acești oameni înalți, zvelți, întunecați și cu ochi negri călătoresc – întotdeauna unul câte unul, astfel că până și marile lor artere de circulație nu sunt decât niște poteci înguste –, muncesc pământul, își păstoresc vitele, dansează la marile lor sărbători, ori îți spun o poveste, de fapt Africa e cea care umblă, dansează și te desfată. Sus, la munte, îți amintești de versurile poetului:

Nobil am găsit
mereu băștinașul,
iar imigrantul insipid.[1]

Colonia se schimbă și s-a schimbat mult de când am fost eu acolo. Când voi nota, cât mai fidel posibil, experiențele trăite de mine la fermă, în ținuturile înconjurătoare și cu unii dintre locuitorii șesurilor și ai pădurilor, acestea s-ar putea să nu mai prezinte decât un interes istoric vag.

Un copil băștinaș

Kamante era un băiețel băștinaș, fiul unuia din clăcașii mei. Îi cunoșteam bine pe copiii clăcașilor mei, căci lucrau pentru mine la fermă, dar se învârteau toată ziua prin preajma casei, păstorindu-și turmele pe pășunile din apropiere, cu credința că aici se putea întâmpla oricând ceva interesant. Însă Kamante trebuie să fi trăit la fermă cel puțin câțiva ani înainte de a-l cunoaște eu; presupun că dusese o viață retrasă, asemenea unui animal bolnav.

Prima oară am dat peste el într-o zi când străbăteam călare pășunea de pe domeniul meu, iar el vedea acolo de caprele alor lui. Era cea mai nefericită ființă din câte existau pe lume. Capul îi era mare, iar corpul teribil de firav și mic, genunchii și coatele împungeau afară prin piele ca nodurile unui ciomag și amândouă picioarele îi erau acoperite de răni purulente, adânci, de la coapse până la călcâie. Acolo, pe pajiște, părea însă nefiresc de mic, astfel încât te izbea ca un fapt ciudat că atâta suferință putea fi concentrată într-un singur punct. Când m-am oprit să-i vorbesc, nu mi-a răspuns; ai fi zis că nici nu mă observase. Pe chipul lui plat, osos, chinuit, dar infinit de răbdător, ochii n-aveau nici o licărire, erau mați ca ai unui mort. Arăta de parcă ar mai fi avut doar câteva săptămâni de trăit și te așteptai să și vezi vulturii, care la șes se ațin

1 Versuri ale poetului danez Johannes V. Jensen (1873-1950), laureat al Premiului Nobel în 1944.

mereu în preajma morții, rotindu-se deasupra capului său prin aerul palid și încins. I-am spus să treacă a doua zi dimineață pe la mine, căci am să încerc să-l vindec.

Adesea pentru oamenii de la fermă eram doctor, de la nouă la zece dimineața, și, ca toți marii vraci vindecători, aveam o clientelă mare, din care de obicei, la ora respectivă, vreo treizeci de bolnavi erau deja la ușa mea.

Cei din neamul kikuyu sunt adaptați la neprevăzut și obișnuiți cu neașteptatul. În această privință ei se deosebesc de albi, care se străduiesc, în marea lor majoritate, să-și ia măsuri de siguranță în fața necunoscutului și a asalturilor sorții. Negrul e în termeni prietenoși cu destinul, aflându-se tot timpul în mâna lui; soarta este ca o casă pentru el, ca întunericul familiar al colibei sale, ca pământul roditor din adâncurile în care prinde rădăcini. El acceptă orice schimbare în viață cu mult calm. Printre calitățile pe care va voi să le afle la stăpânul său, la doctor sau la Dumnezeu, imaginația, cred, ocupă un loc de frunte. Probabil pornind de la această preferință a sa, în sufletele arabe și africane postura de cârmuitor ideal e deținută și azi de califul Harun al-Rașid; cu el nimeni nu știa la ce să se aștepte în clipa următoare și nu știa nici de unde să-l ia. Când africanii vorbesc de personalitatea lui Dumnezeu, ei vorbesc ca în *O mie și una de nopți* sau ca în ultimele capitole din Cartea lui Iov; aceeași calitate, nesfârșita putere de imaginație, e cea care îi impresionează mereu.

Acestei trăsături a oamenilor mei îi datoram și eu popularitatea de care mă bucuram, sau mai bine zis faima mea de doctor. Când am sosit pentru prima oară în Africa, am cunoscut pe vapor un mare savant german care venea a douăzeci și treia oară atunci să experimenteze leacuri pentru boala somnului și care aducea cu el peste o sută de șobolani și cobai. Mi-a povestit că principala lui greutate cu pacienții băștinași nu era niciodată lipsa de curaj – în fața durerii ori a vreunei operații complicate, de obicei nu arătau decât foarte puțină teamă –, cât profunda lor aversiune pentru regularitate, pentru tratamentul repetat ori pentru sistematizarea întregului; ceea ce marele medic german nu putea pricepe. Dar, când am ajuns să-i cunosc eu însămi pe băștinași, tocmai această

calitate a lor a fost una dintre trăsăturile care m-au atras cel mai tare. Aveau într-adevăr curaj: plăcerea nealterată a pericolului – adevăratul răspuns al creației la vestirea destinului lor –, ecoul dinspre pământ atunci când cuvântă cerul. Și uneori m-am gândit că lucrul de care se temeau, în fundul sufletelor lor, cel mai tare din partea noastră era pedanteria. În mâinile unui pedant, ei ar fi murit de jale.

Pacienții mei așteptau pe o terasă pavată din fața casei. Aici stăteau pe vine – schelete bătrâne de bărbați cu o tuse ce le sfâșia piepturile sau cu ochii lăcrimând neîncetat, bătăuși tineri și zvelți, cu pielea netedă, ținându-se de ochii vineți ori de gurile tumefiate, mame cu copii febrili, ca niște floricele uscate, agățate de gâtul lor. Aveam adesea de tratat arsuri urâte, căci noaptea oamenii kikuyu dorm în jurul focurilor din colibe, iar grămezile de lemne sau cărbuni încinși pot luneca sau cădea drept peste ei – iar când mi se termina uneori rezerva de medicamente, constatam că mierea era un unguent deloc de lepădat pentru vindecarea arsurilor. Atmosfera pe terasă era animată, încărcată cu electricitate, asemenea atmosferei din cazinourile Europei. Șuvoiul de vorbe aprinse înceta când ieșeam, însă tăcerea mustea de posibilități; acum era momentul când se putea întâmpla orice. Și totuși, așteptau să-mi aleg singură întâiul pacient.

N-aveam prea multe noțiuni de medicină, doar atât cât se învață la un curs de prim-ajutor. Însă renumele meu ca doctor s-a răspândit mulțumită celor câteva norocoase lecuiri întâmplătoare și n-a scăzut nici după greșelile catastrofale comise alteori.

Dacă le-aș fi putut garanta pacienților mei însănătoșirea sigură în fiecare caz, cine știe dacă cercul lor nu s-ar fi restrâns? Aș fi atins atunci prestigiul profesional – iată fără doar și poate un doctor foarte eficace din Volaia –, dar ei, ar mai fi fost ei siguri că Domnul era de partea mea? Căci despre Dumnezeu știau din anii lungi de secetă, de la leii ce bântuiau noaptea pe șes, de la leoparzii din preajma locuințelor, când copiii le rămâneau singuri acasă, și de la valurile de lăcuste ce năpădeau pământul, venind nu se știe de unde și care nu mai lăsau nici o frunză întreagă în urma lor. Îl mai știau și din orele de neînchipuită fericire când lăcustele treceau prin

porumbiște fără să se oprească, sau când, primăvara, ploile veneau devreme și bogate, umplând șesul și câmpiile de flori și de recolte bune. Încât doctorița cea atât de pricepută din Volaia putea fi la urma urmelor un fel de intrus când era vorba de lucrurile mari și importante ale vieții.

Spre surprinderea mea, Kamante a venit chiar a doua zi după întâlnirea noastră. Ședea puțin mai la o parte de ceilalți trei sau patru bolnavi prezenți, cu o ținută dreaptă, cu chipul pe jumătate mort, părând că mai încerca totuși un oarecare atașament față de viață și că era hotărât acum să se lege de ea, încercându-și până și această ultimă șansă.

Cu timpul s-a dovedit a fi un pacient excelent. Venea când îl programam, fără vreo excepție, și reușea să țină socoteala timpului când îi spuneam să se prezinte a treia sau a patra zi, un lucru neobișnuit la băștinași. Suporta tratamentul dur al rănilor cu un stoicism cum nu am mai văzut. În toate aceste privințe l-aș fi putut oferi drept exemplu și celorlalți, dar n-am făcut-o, căci în același timp îmi dădea și destulă bătaie de cap.

Rar, foarte rar mi-a fost dat să întâlnesc o creatură atât de sălbatică, o ființă omenească atât de izolată de lume și, printr-un soi de fermă resemnare ucigașă, atât de complet opacă la toată viața din jurul ei. Reușeam să-l fac să răspundă când îl întrebam câte ceva, dar niciodată nu rostea el primul vreun cuvânt și nu mă privea direct în ochi. N-avea în el nici un pic de milă și afișa un vag surâs batjocoritor și plin de dispreț, cu aerul că n-aveai la ce să te aștepți, văzând lacrimile celorlalți copii când le spălam și le bandajam rănile, dar nici la ei nu se uita vreodată. N-avea deloc dorința vreunui contact cu lumea înconjurătoare; legăturile de până atunci se dovediseră prea crude pentru el. Tăria lui de caracter în fața durerii era la fel ca a unui bătrân războinic. Nimic nu putea fi atât de urât încât să-l mai surprindă; cu experiența și filozofia lui, era pregătit pentru tot ce era mai rău.

Toate acestea te trimiteau cu gândul la profesiunea de credință a lui Prometeu: „Durerea este elementul meu, după cum ura este al tău. Tu sfâșie-mă, dacă vrei, nu-mi pasă“. Sau: „O, fă tot ce poți

mai rău. Ești atotputernic". Dar, cu o persoană de înălțimea lui Kamante, începeai să te simți stânjenit și-ți pierdeai siguranța. Ce-ar fi zis Dumnezeu – mă întrebam – dacă ar fi fost confruntat cu o asemenea atitudine din partea acestui omuleț?

Mi-amintesc bine de prima oară când m-a privit și mi-a vorbit din proprie inițiativă. Evenimentul s-a petrecut ceva mai târziu, căci abandonasem primul tratament și încercam ceva nou acum, o cataplasmă fierbinte, despre care citisem în cărțile mele. În dorința de a-mi face cât mai bine meseria, am încălzit prea tare cataplasma, iar când i-am aplicat-o pe picior și am legat-o apoi cu o fașă pe deasupra, Kamante mi-a spus doar „*msabu*" și mi-a aruncat o privire cruntă. Băștinașii se folosesc de acest cuvânt indian atunci când se adresează unei femei albe, dar îl pronunță puțin diferit, preschimbându-l într-un cuvânt african, cu o sonoritate degenerată. În gura lui Kamante el a sunat ca un strigăt de ajutor, dar și ca o formă de avertisment pe care ți-l dă un prieten când vrea să te oprească dintr-o acțiune ce se dovedește nedemnă de tine. M-am gândit mai târziu cu oarecare speranță la acea împrejurare. Aveam ambiție ca doctor și-mi părea rău că-i pusesem cataplasma prea fierbinte, dar în același timp mă și bucuram, căci aceasta fusese prima scânteie de înțelegere între copilul sălbăticit și mine. Cel obișnuit cu suferința stoică și care nu se aștepta decât la suferință nu s-ar fi gândit însă că ea avea să-i vină tocmai din partea mea.

Cât despre tratamentul pe care i-l aplicam, lucrurile nu se prezentau prea încurajator. Multă vreme i-am tot spălat rănile și i-am bandajat piciorul, însă boala mă depășea. Uneori era parcă mai bine, dar apoi rănile izbucneau în alte și alte locuri. Până la urmă m-am hotărât să-l duc la spitalul Misiunii Scoțiene.

Hotărârea mea era din capul locului suficient de dramatică și conținea destule posibilități pentru a produce impresie asupra lui Kamante – care, pe scurt, nu voia să meargă acolo. Experiența și filozofia lui de viață îl împiedicau să protesteze prea mult, indiferent despre ce era vorba, însă, când l-am dus la Misiune și l-am lăsat în clădirea lungă a spitalului, într-o ambianță complet străină și misterioasă pentru el, a început să tremure.

Misiunea Bisericii Scoțiene era aproape de mine, la douăsprezece mile spre nord-vest și situată cu cinci sute de picioare mai sus decât ferma mea; iar Misiunea Romano-Catolică Franceză era la zece mile spre est, pe un teren mai plat și cu cinci sute de picioare mai jos. În ce mă privește, nu simpatizam prea tare nici una din aceste misiuni, dar întrețineam relații amicale cu amândouă și nu regretam decât faptul că trăiau într-o stare de ostilitate reciprocă.

Părinții francezi erau prietenii mei cei mai buni. Mergeam călare împreună cu Farah să aud slujba lor duminicile dimineața, în parte pentru a mai vorbi limba franceză și în parte pentru că făceam o plimbare plăcută până la misiune și înapoi. O bună bucată de drum șoseaua străbătea vechea plantație de salcâmi australieni a Departamentului forestier, iar mireasma proaspătă și virilă ca de pin a salcâmilor australieni era plăcută și înviorătoare în aerul dimineții.

Era extraordinar să vezi cum biserica romană își ducea atmosfera cu ea oriunde se-ntâmpla să ajungă. Părinții își proiectaseră și construiseră biserica singuri, cu ajutorul congregației de băștinași, încât pe bună dreptate erau mândri de ea. Aveau o biserică frumoasă, mare și cenușie, la care făcuseră și un turn cu clopot; acesta se ridica într-o curte largă, deasupra unor terase și a unor scări și în mijlocul plantației lor de cafea, cea mai veche din colonie și extrem de bine organizată. Pe celelalte două laturi ale curții mai erau refectoriul cu arcade și clădirile mănăstirii; școala și moara erau jos, lângă râu, iar ca să ajungi pe aleea ce ducea spre biserică, trebuia să traversezi un podeț arcuit. Era construit din piatră cenușie, iar când treceai cu calul peste el, se detașa clar și impresionant din peisaj, putând fi la fel de bine situat și într-un canton din sudul Elveției ori undeva în nordul Italiei.

Prietenoșii părinți mă așteptau la poarta bisericii, după slujbă, să mă invite la *un petit verre de vin*[1] în sala încăpătoare și răcoroasă a refectoriului; aici era o adevărată plăcere să-i auzi cum știau totul despre ce se petrecea în colonie, chiar în cele mai îndepărtate colțuri ale ei. De asemenea, sub aparența unei conversații blânde și

1 Un păhărel de vin (fr.).

binevoitoare, scoteau de la tine orice fel de noutăți s-ar fi putut să știi, întocmai ca un roi harnic de albinuțe brune și păroase – căci aveau toți bărbi dese și lungi – care se agățau de o floare, urmărind să-i secătuiască preaplinul de miere. Dar, cu toate că se interesau atât de tare de viața coloniei, erau în același timp, în felul lor atât de tipic franțuzesc, niște exilați permanenți, care ascultau răbdători și veseli de anumite porunci superioare de sorginte misterioasă. Să nu fi fost acea sorginte misterioasă care să-i țină în loc, simțeai că nici urmă n-ar mai fi rămas de ei atunci și acolo, după cum n-ar fi existat nici biserica din piatră cenușie cu turnul ei înalt, nici arcadele, nici școala sau plantația-model, nici însuși complexul misiunii. Căci, de îndată ce cuvântul ce-i degreva de obligații ar fi reușit să le parvină cumva, ar fi lăsat toți baltă treburile coloniei și și-ar fi luat zborul în linie dreaptă spre Paris.

Farah, care ținea cei doi ponei ai noștri cât timp eu stăteam în biserică și la refectoriu, remarca, pe drumul de întoarcere, dispoziția mea voioasă; el însuși era un mahomedan pios, care nu se atingea de alcool, în schimb, accepta prescura și vinul de împărtășanie ca pe niște rituri obligatorii ale religiei mele.

Părinții francezi veneau uneori cu motocicleta până la ferma mea și rămâneau la prânz, îmi citeau fabule de La Fontaine și-mi ofereau sfaturi neprețuite despre cultura cafelei.

Misiunea Scoțiană n-o cunoșteam prea bine. Panorama era minunată de acolo, de sus, peste întregul ținut înconjurător kikuyu; cu toate acestea, complexul misiunii îmi dădea impresia de orbire, ca și cum n-ar fi fost în stare să vadă nimic de unul singur. Biserica Scoțiană își dădea toată silința să-i îmbrace pe băștinași în haine europene, ceea ce, după părerea mea, nu le făcea bine din nici un punct de vedere. Dar misiunea avea un spital foarte bun, pe care, cât am fost eu în Africa, îl conducea un medic-șef inteligent și totodată un mare filantrop pe nume Arthur. Acest spital a salvat viețile multora dintre oamenii de la ferma mea.

Pe Kamante l-au ținut trei luni la Misiunea Scoțiană. În acest răstimp l-am văzut o singură dată. Treceam călare pe lângă misiune în drum spre gara din kikuyu și drumul mergea o vreme paralel cu clădirea spitalului. L-am zărit pe Kamante în curte; stătea

singur și mai deoparte de grupurile celorlalți bolnavi. Era deja într-atât de vindecat, încât putea chiar fugi. Când m-a văzut, a venit la gard și a fugit în rând cu mine cât timp drumul și gardul au mers paralel. Alerga ușor, de cealaltă parte a gardului, ca un mânz în padoc când te-apropii călare; stătea cu ochii ațintiți la poneiul meu, dar de rostit n-a rostit nici o vorbă. La colțul curții spitalului a fost nevoit să se oprească și, când m-am uitat înapoi, l-am văzut, încremenit acolo, cu capul în sus, privind fix după mine, tot ca un mânz când te-ai îndepărtat și l-ai lăsat singur. I-am făcut semn de câteva ori cu mâna; la început n-a reacționat, apoi mâna lui s-a ridicat drept în sus, ca împinsă de un piston, dar numai o dată, și s-a lăsat în jos.

Kamante s-a întors la fermă în dimineața Duminicii Paștelui și mi-a înmânat o scrisoare din partea conducerii spitalului, care declara că starea lui era mult ameliorată și că putea fi considerat ca definitiv vindecat. Probabil că în parte își dădea singur seama de conținutul scrisorii, căci îmi privea chipul cu atenție în timp ce citeam, însă nu voia să discute subiectul, având lucruri mai importante pe cap. De obicei Kamante se purta cu o demnitate măsurată sau reținută, însă de data aceasta radia din toată ființa chiar un anumit triumf reprimat în sine.

Toți băștinașii au un puternic simț al efectului dramatic. Kamante își legase cu grijă, de jur-împrejurul picioarelor, până la genunchi, niște bandaje vechi, pentru a-mi face o surpriză. Era limpede că realiza importanța vitală a momentului nu numai din perspectiva propriului său noroc, ci, în chip generos, și prin plăcerea pe care avea să mi-o ofere. Își amintea, probabil, de câte ori mă văzuse necăjită de pe urma nereușitei leacurilor mele în fața suferinței lui și își dădea seama că rezultatul tratamentului de la spital era un lucru uimitor în sine. Pe măsură ce, încetul cu încetul, își desfăcea bandajele de la genunchi până la călcâie, apăreau de sub ele o pereche de picioare vindecate, purtând doar ici și colo semnele vreunei cicatrice uscate.

După ce mi-a savurat pe îndelete, în maniera lui calmă și solemnă, bucuria și plăcerea, a ținut să facă din nou impresie,

declarându-mi că acum era și el creștin. „Eu sunt ca tine", mi-a spus. Și a adăugat că se tot gândise cum aveam să-i dăruiesc eu o rupie în cinstea învierii lui Iisus Hristos în aceeași zi.

Apoi a plecat să li se înfățișeze alor săi. Mama lui era văduvă și trăia într-un colț îndepărtat al fermei. Din ce mi-a povestit ea mai târziu, deduc că în acea zi Kamante a făcut o derogare de la obiceiul său, descărcându-și sufletul de impresiile adunate printre acei oameni străini și de deprinderile dobândite în spital. Dar, după vizita la coliba mamei, s-a întors la mine, considerând de la sine înțeles că locul lui era de-acum înainte aici. Și a lucrat în serviciul meu de atunci și până în ziua când am plecat definitiv din colonie – adică aproape doisprezece ani.

Când l-am întâlnit pentru prima oară, Kamante arăta ca de vreo șase ani, dar avea și un frate care părea de opt, amândoi fiind de acord că totuși Kamante era mai mare, încât presupun că îl oprise din creștere boala sa atât de îndelungată; eu cred că trebuie să fi avut de fapt vreo nouă ani. Acum începuse să crească, dar îți dădea impresia că e pitic, ori diform într-un fel sau altul, deși nu puteai spune cu certitudine ce anume îl făcea să arate așa. Figura lui osoasă s-a rotunjit cu timpul, umbla și se mișca ușor, iar mie chiar mi se părea că nici nu arată urât, dar bănuiesc că îl priveam oarecum și cu un ochi de creator. Picioarele i-au rămas mereu subțiri ca niște bețe. Era o apariție fantastică, pe jumătate caraghioasă și pe jumătate diabolică; doar cu ușoare modificări ar fi putut sta și privi în jos din vârful catedralei Notre Dame din Paris. Avea în el ceva atât de viu și luminos, încât într-un tablou ar fi apărut ca o pată de culoare de o intensitate neobișnuită; astfel Kamante dădea casei mele un aer de un pitoresc aparte. Niciodată n-a fost el prea întreg la minte, sau cel puțin afișa ceea ce, la un om alb, puteai considera o excentricitate extremă.

Era o fire gânditoare. Poate că anii lungi de suferință dezvoltaseră la el o înclinație de a reflecta pe marginea lucrurilor și de a trage singur concluziile din ceea ce vedea. A fost toată viața lui un izolat. Chiar și atunci când făcea ce făcea toată lumea, Kamante proceda altfel decât ceilalți.

Aveam o școală serală pentru oamenii de la fermă, cu un profesor băștinaș, care-i învăța carte. Profesorii îi luam de la câte una dintre misiuni și, pe vremea mea, am avut oameni de la fiecare: romano-catolic, din Biserica Engleză și din Biserica Scoțiană. Căci învățământul băștinaș din țară se desfășoară pe baze strict religioase: din câte știu, nu există cărți traduse în swahili în afară de Biblie și de cărțile de imnuri. În timpul șederii mele în Africa, eu însămi plănuiam să traduc, în folosul băștinașilor, fabulele lui Esop, dar n-am găsit niciodată vremea necesară pentru realizarea acestui plan. Și totuși, așa cum era, școala mea devenise unul dintre locurile preferate de la fermă, centrul vieții noastre spirituale, și am petrecut multe ore plăcute, seara, în hambarul prelung din tablă ondulată în care se țineau cursurile.

În asemenea ocazii, Kamante venea cu mine, dar nu se așeza în bănci, alături de ceilalți copii, ci se ținea deoparte, astupându-și parcă dinadins urechile la învățătură și triumfând asupra naivității celor care acceptau să participe la ea și să asculte. Dar, în singurătatea bucătăriei mele, l-am surprins transcriind din memorie, încet și fără nici o noimă, aceleași litere și cifre pe care le observase pe tăblița neagră la școală. Nu cred că ar fi putut sta la un loc cu alți oameni nici dacă ar fi vrut; cândva, devreme în viața lui, ceva se sucise la el, ori se închisese definitiv, iar acum i se părea, ca să spun așa, normal să fie altfel decât normal. Era el însuși conștient de caracterul său aparte, cu acea grandoare arogantă a sufletului de adevărat pitic, care, trezindu-se că arată diferit de tot restul lumii, consideră că nu el, ci lumea este cea strâmb alcătuită.

Kamante era șiret în chestiunile bănești, cheltuia puțin și încheia o serie de târguri înțelepte cu ceilalți kikuyu, dobândind capre. S-a însurat la o vârstă fragedă, iar căsătoria în lumea neamului kikuyu e un eveniment foarte costisitor. Totodată, l-am auzit filozofând original și sănătos despre lipsa de valoare a banului. Trăia într-o relație ciudată cu existența în general; o domina, dar n-avea o părere grozavă în privința ei.

Îi era străină orice aptitudine de a admira ceva. Putea recunoaște și aprecia înțelepciunea animalelor, dar, în toată perioada cât l-am cunoscut, n-a existat decât o singură ființă omenească despre al

cărei bun-simț l-am auzit vorbind aprobator; era o tânără somaleză venită, mulți ani mai târziu, să trăiască la ferma mea. Avea un mic râs batjocoritor, de care se servea în orice împrejurare, dar mai ales când observa siguranță de sine sau lăudăroșenie la alții. Toți băștinașii au în ei o pronunțată înclinație spre malițiozitate, o plăcere acută de a vedea lucrurile ieșite pe dos, ceea ce europenilor li se pare foarte jignitor și revoltător. Kamante însă ducea această însușire până la o rară perfecțiune, chiar la o anumită autoironie, care-l făcea să se bucure de plăcerea propriilor ghinioane și dezastre aproape la fel de tare ca și de cele ale altor oameni.

Același gen de mentalitate l-am întâlnit și la bătrânele băștinașe trecute prin multe, care își amestecaseră sângele cu Soarta, recunoscându-i ironia oriunde o întâlneau, cu înțelegere, ca și cum ar fi fost a unei surori. La ferma mea îi lăsam pe băieții de casă să vândă tutun de prizat – *tombacco*, după îi spun băștinașii – bătrânelor de prin partea locului duminică dimineața, în timp ce eu mai leneveam în pat. Din această cauză, aveam o adunătură ciudată de cliente duminica în jurul casei, ca într-o curte cu orătănii bătrâne, jumulite, golașe și foarte osoase; iar cotcodăcitul lor încet – căci pe băștinași rareori îi auzi vorbind tare – își croia drum prin ferestrele deschise până în dormitorul meu. Într-o duminică dimineață, curgerea vie, dar blândă a comunicării dintre femeile kikuyu a crescut brusc la intensitatea unei hule agitate, iar apoi la cea a unei cascade de râs; avusese loc un incident extrem de caraghios și l-am chemat la mine pe Farah ca să-mi povestească ce se întâmplase. Farah se cam codea să-mi spună, adevărul fiind că uitase să cumpere tutun de prizat, încât în acea zi femeile veniseră de foarte departe, cum spuneau ele, *boori* – adică degeaba. Mai târziu întâmplarea a constituit o sursă de amuzament pentru bătrânele femei kikuyu. Uneori, când mă întâlneam cu vreuna dintre ele pe o potecă din lanul de porumb, aceasta se oprea în loc, arăta cu un deget strâmb și noduros spre mine și, cu chipul ei bătrân topindu-se tot de râs, astfel că toate ridurile erau puse în mișcare și pliate unul peste celălalt, ca sub acțiunea unei singure ațe secrete, îmi amintea de acea duminică dimineața când ea și suratele ei veniseră de hăt departe până la casa mea, ca să constate

că nu aveam tutun, nici măcar vreun firicel acolo, rătăcit, de sământă. Ha, ha, *msabu*!

Albii spun adeseori despre băștinașii kikuyu că nu au habar ce înseamnă recunoștința. Kamante în orice caz nu era nerecunoscător, ba chiar își formula frecvent în cuvinte sentimentul de a fi obligat cuiva. Nu o dată, la ani de zile după ce ne-am cunoscut, își ieșea din tipic pentru a-mi face câte un serviciu pe care nu i-l cerusem, iar când îl întrebam de ce fusese atât de amabil cu mine, îmi spunea că, dacă n-aș fi fost eu, el n-ar mai fi fost de mult în viață. Își mai arăta recunoștința și într-un alt chip, printr-un gen de atitudine binevoitoare, săritoare, sau poate că termenul cel mai potrivit ar fi îngăduitoare, față de mine. E posibil să fi ținut mereu cont că el și cu mine eram de aceeași religie. Într-o lume de nebuni, eu îi apăream, cred, drept una dintre cele mai nebune ființe. Din ziua când a intrat în slujba mea și și-a legat destinul de al meu, am simțit ochii lui pătrunzători pândindu-mă întruna și întregul meu *modus vivendi* supus unei critici limpezi și nepărtinitoare; am credința că, de la bun început, a privit toată osteneala pe care mi-am dat-o ca să-l văd vindecat ca pe o dovadă de iremediabilă excentricitate. Tot timpul însă arăta mult interes și simpatie față de tot ce făceam și neîncetat se oferea să mă călăuzească în marea mea ignoranță. Din când în când descopeream că îl preocupa această problemă și că voia să-și pregătească și să-și ilustreze îndrumările, pentru ca mie să-mi fie mai ușor să le pricep.

Kamante și-a început viața în casa mea ca *toto* la câini, iar mai târziu mi-a devenit asistent medical. Așa am descoperit ce mâini grozave are, deși n-ai fi zis privindu-le, și l-am trimis la bucătărie să fie *marmiton*, adică ajutor de bucătar, sub bătrânul meu bucătar Esa, care mai târziu a fost omorât. După moartea lui Esa, Kamante i-a succedat și a lucrat ca bucătar tot timpul cât l-am avut în slujbă.

De regulă băștinașii iubesc foarte puțin animalele, dar în această privință, ca și în altele, de altminteri, Kamante se abătea de la regulă; era un băiat la câini plin de autoritate, îi plăcea să se identifice cu aceștia și venea să-mi comunice tot ce doreau, ce le lipsea, sau în general tot ce gândeau despre lucrurile din jur. Reușea să-i

țină fără purici, care erau un adevărat blestem în Africa, și de multe ori, în toiul nopții, el și cu mine, chemați de lătratul câinilor, am cules din blana lor, la lumina unei lămpi de vânt, una câte una ucigașele furnici *siafu*, care umblă singure și devorează totul în cale.

Presupun, de asemenea, că deschisese bine ochii în timpul șederii sale la spitalul misiunii – chiar dacă, după cum era adesea cazul cu el, fără cel mai vag respect sau însuflețire –, căci era un asistent medical chibzuit și teribil de inventiv. După ce a părăsit această funcție, se mai ivea uneori din bucătărie pentru a interveni în mijlocul vreunei consultații și pentru a-mi da, de fiecare dată, sfaturi extrem de sănătoase.

Ca bucătar-șef însă, era cu totul altceva și sfida orice clasificare. Natura făcuse aici un mare salt și bulversase ierarhia înclinațiilor și a talentelor, creând o condiție mistică și inexplicabilă, ca întotdeauna când ai de-a face cu un geniu. În bucătărie, în lumea artei culinare, Kamante avea toate atributele genialității, până și acea predestinare a geniului, care este neputința individuală în fața propriilor puteri. Dacă s-ar fi născut în Europa și ar fi încăput pe mâinile unui profesor priceput, Kamante ar fi devenit celebru și ar fi făcut o figură nostimă în istorie. Dar chiar și aici, în Africa, el și-a câștigat un nume, iar atitudinea sa față de arta pe care o practica era aceea a unui maestru.

Eu însămi fiind foarte interesată de arta culinară, la primul meu drum înapoi în Europa, am luat lecții cu un bucătar francez de la un restaurant celebru, fiindcă mi se părea că ar fi un lucru distractiv să pot pregăti mâncăruri bune în Africa. Bucătarul, monsieur Perrochet, mi-a făcut pe atunci oferta de a mă asocia cu el la restaurantul său, de dragul devotamentului meu pentru această artă. Acum, când îl aveam pe Kamante la îndemână, ca pe un spirit familiar alături de care să gătesc, acest devotament m-a cuprins din nou. Mi se deschidea o perspectivă largă prin colaborarea noastră. Nimic, mă gândeam eu, nu putea fi mai misterios decât talentul natural al unui spirit primitiv pentru arta noastră culinară. Și ajungeam la o nouă viziune despre civilizația europeană; în fond, poate că era într-un fel divină și predestinată. Mă simțeam întocmai ca omul care și-a recăpătat credința în Dumnezeu

pentru că un frenolog i-a arătat în creierul uman centrul elocinței teologice: dacă existența elocinței teologice putea fi dovedită, se dovedea implicit și existența teologiei înseși, iar în final, existența lui Dumnezeu.

În toate activitățile culinare, Kamante avea o dexteritate surprinzătoare. Marile trucuri și tururile de forță ale bucătăriei nu erau decât o joacă de copil pentru mâinile lui negre și strâmbe, care știau singure totul despre omlete, *vol-au-vents*, sosuri și maioneze. Avea un dar aparte de a face lucrurile ușor, ca în legenda cu pruncul Iisus care modelează păsări din lut și le spune apoi să zboare. Disprețuia toate uneltele complicate, enervat parcă de independența lor prea mare, și, când i-am dat un dispozitiv pentru bătut ouăle, l-a pus deoparte să ruginească, a bătut albușurile cu un cuțit folosit la plivitul straturilor din grădină, iar albușurile lui s-au înălțat precum niște nori albi și ușori. Ca bucătar, avea un ochi pătrunzător și inspirat și-ți alegea găina cea mai grasă din toată curtea de orătănii, sau cântărea oul în palmă grav și știa când fusese ouat. Se gândea la diverse planuri de îmbunătățire a meniurilor mele; cine știe prin ce canale, de la un prieten al său care lucra în slujba unui doctor aflat la mare distanță de noi, mi-a făcut rost de semințe dintr-un soi excelent de salată pe care eu îl căutasem ani de zile în van.

Avea o memorie fantastică la rețete. Nu putea să citească și nu știa limba engleză, astfel că nici o carte de bucate nu-i era de folos, dar bănuiesc că reținea tot ce era de învățat după un sistem numai și numai al său, pe care nu i-l voi ști în veci. Își botezase felurile de mâncare după câte un eveniment petrecut în ziua când învățase să le gătească, astfel că îmi vorbea de sosul fulgerului care a trăsnit copacul sau de sosul calului sur care a murit. Însă nu se întâmpla să le confunde niciodată între ele. Un singur lucru am încercat să-i imprim, dar fără nici un succes: ordinea felurilor la masă. Când aveam oaspeți la cină, trebuia să-i desenez bucătarului meu, ca într-un meniu pictural, întâi o farfurie de supă, apoi un pește, o potârniche sau o anghinare. Nu prea îmi vine a crede că acest scurtcircuit se datora unei memorii lacunare, ci, sunt sigură, convingerii lui profunde că exista o limită în toate și că nu merita să-ți pierzi timpul cu un amănunt atât de neesențial.

Este emoționant să lucrezi alături de un demon. Bucătăria era a mea cu numele, dar, în decursul cooperării noastre, am simțit că nu numai bucătăria, ci întreaga lume în care cooperam noi doi trecea în mâinile lui Kamante. Căci în acea încăpere înțelegea de minune ce anume doream de la el, iar câteodată îmi îndeplinea dorințele chiar înainte să le formulez; în ce mă privește, nu reușeam să mă lămuresc de ce sau cum de lucra în acest fel. Căci mi se părea extrem de straniu ca cineva să fie atât de bun într-o artă a cărei semnificație reală n-o pricepea și pentru care nu simțea nimic altceva decât dispreț.

Kamante habar n-avea ce gust trebuia să aibă o mâncare de-a noastră și, în ciuda convertirii și a legăturilor lui cu civilizația, în adâncul sufletului rămânea un kikuyu autentic, înrădăcinat în tradițiile tribului său și în credința sa în ele ca unic mod de viață demn de o ființă umană. Uneori mai gusta din mâncarea pe care o pregătea, dar și atunci cu o expresie de neîncredere, ca o vrăjitoare care soarbe din fiertura ce clocotește în cazan. Astfel rămânea fidel știuleților de porumb ai părinților săi. În această privință, până și inteligența lui nativă îl părăsea, și atunci venea să-mi ofere câte o delicatesă kikuyu – un cartof dulce prăjit sau un boț de grăsime de oaie –, la fel cum un câine civilizat, care a trăit destul printre oameni, vine și-ți lasă în dar un os pe podea. Simțeam că, în sufletul lui, privește osteneala ce ne-o dădeam noi cu pregătitul mâncării ca pe o imensă aberație. Câteodată încercam să scot de la el ce părere avea despre toate acestea, dar, deși vorbea cu multă sinceritate despre o mulțime de lucruri, asupra altora rămânea tăcut, în timp ce munceam amândoi în bucătărie, cot la cot, însă fiecare cu ideile sale despre importanța îndeletnicirilor culinare.

L-am trimis pe Kamante la Clubul Muthaiga, să învețe și de la bucătarii prietenilor mei din Nairobi, ori de câte ori mâncam la ei câte un fel nou și bun de mâncare, încât, la încheierea uceniciei sale, casa mea devenise celebră în toată colonia pentru bucătăria ei. Încercam o mare satisfacție. Îmi plăcea să am un public pentru arta mea și mă bucuram când prietenii veneau să mănânce la mine; dar lui Kamante nu-i păsa de laudele nimănui. Cu toate acestea, ținea minte diferitele gusturi ale acelor prieteni ai mei

care veneau mai des pe la fermă. „Am să fierb peştele în vin alb pentru *bwana* Berkeley Cole“, îmi spunea el grav, de parcă ar fi vorbit despre o persoană dementă. „El îşi trimite singur vinul alb, ca să i se fiarbă peştele în el.“ Din dorinţa de a afla opinia unei autorităţi în materie, l-am invitat la masă pe domnul Charles Bulpett din Nairobi. Domnul Bulpett era un mare călător din generaţia anterioară, ea însăşi o generaţie descendentă din Phileas Fogg; umblase în toată lumea şi gustase de pretutindeni tot ce avea ea mai bun de oferit, nepreocupându-se nici o clipă să-şi asigure un viitor, atâta timp cât se putea bucura de prezent. Cărţile de sport şi alpinism de-acum cincizeci de ani îi povestesc isprăvile atletice şi escaladele făcute în Elveţia şi în Mexic, şi există o carte de pariuri celebre, numită *Uşor au venit, uşor s-au dus*, în care se poate citi despre un pariu al său pentru care a traversat Tamisa înot în frac şi cu ţilindru pe cap – deşi mai târziu, şi mai romantic, a traversat înot Helespontul, ca Leandru şi ca lordul Byron. Am fost foarte bucuroasă când a venit la ferma mea pentru o cină în *tête-à-tête*; este o fericire cu totul deosebită să-i poţi oferi unui om la care ţii foarte mult o masă bună, pe care tu însăţi ai pregătit-o. În schimb, el mi-a spus părerea sa despre mâncare şi despre multe alte lucruri de pe această lume şi mi-a mărturisit că nicăieri nu mâncase mai bine ca la mine.

Prinţul de Wales mi-a făcut marea cinste de a accepta invitaţia mea la masă şi m-a complimentat pentru un sos de Cumberland. A fost singura dată când l-am văzut pe Kamante ascultând cu mult interes laudele pe care i le-am repetat pentru mâncărurile gătite de el, căci băştinaşii au un mare respect faţă de regi şi le place să vorbească adesea de ei. Multe luni mai târziu, i s-a făcut dor să mai audă acele laude şi m-a întrebat din senin, ca dintr-un manual de limbă franceză:

— Fiului de sultan i-a plăcut sosul de porc? L-a mâncat pe tot?

Kamante îşi arăta bunăvoinţa faţă de mine şi în afara bucătăriei. Voia să mă ajute potrivit părerilor lui despre avantajele şi pericolele acestei vieţi.

Odată, după miezul nopţii, a intrat pe neaşteptate în dormitorul meu cu o lampă de vânt în mână, tăcut, ca şi cum şi-ar fi

făcut rondul de noapte. Trebuie să fi fost la scurt timp după ce a venit să locuiască la fermă, căci era foarte mic; stătea în picioare lângă patul meu, ca un liliac întunecat ce se rătăcise în cameră, cu urechile lui mari și clăpăuge, sau ca un mic spiriduș african, cu o lampă în mână. Mi-a spus foarte solemn:

— *Msabu*, cred că ar fi bine să te scoli.

M-am ridicat nedumerită în capul oaselor; mi-a trecut prin minte că, dacă s-ar fi întâmplat ceva mai serios, ar fi venit Farah să mă trezească. Dar, când i-am spus lui Kamante să plece, acesta nu s-a mișcat.

— *Msabu*, mi-a spus el din nou, cred că ar fi bine să te scoli. Eu cred că vine Dumnezeu.

La auzul acestei vești m-am sculat de-a binelea și l-am întrebat ce anume îl făcea să creadă așa ceva. Cu multă gravitate, m-a condus în sufrageria care dădea spre vest și spre coline. Privind pe fereastră, am asistat la un fenomen ciudat. Iarba luase foc undeva între dealuri și pășunile ardeau de pe vârf până la șes; văzut dinspre fermă, incendiul arăta aproape ca o linie verticală. Părea într-adevăr că o siluetă uriașă era în mers și se îndrepta spre noi. Am stat câtva timp și am privit fenomenul, cu Kamante alături, apoi am început să-i explic despre ce era vorba de fapt. Voiam să-l liniștesc doar, căci mi se păruse teribil de înfricoșat. Dar explicația mea nu l-a impresionat în nici un fel; era clar că-și socotea misiunea încheiată din clipa în care mă trezise.

— Ei, da, mi-a spus el, s-ar putea. Dar am crezut că-i mai bine să fii trează, în caz că totuși e Dumnezeu și vine încoace.

Sălbaticul din casa imigrantei

Într-un an ploile cele mari n-au căzut.

E o încercare teribilă, copleșitoare, iar fermierul care a trecut prin ea n-o va uita niciodată. Ani buni mai târziu, departe de Africa și în clima umedă a unei țări nordice, va tresări noaptea la auzul unei averse bruște de ploaie și va striga: „În sfârșit, în sfârșit!“

În anii normali, ploile cele mari începeau în ultimele săptămâni ale lunii martie și durau până spre mijlocul lui iunie. Până la sezonul marilor ploi lumea devenea, în chip febril, cu fiecare zi, tot mai încinsă și mai uscată, la fel ca în Europa înaintea unei furtuni puternice, doar că mult mai intens.

Cei din tribul Masai, adică vecinii mei de cealaltă parte a râului, dădeau foc în această perioadă câmpiilor uscate ca iasca, spre a avea iarbă nouă și proaspătă pentru vite odată cu primele ploi, iar aerul dansa pe deasupra câmpurilor, încins de mărețul incendiu; lungile straturi de fum cenușiu sau colorate în nuanțele curcubeului se rostogoleau pe deasupra ierburilor, iar dogoarea și mirosul de ars pluteau ca scuipate de un furnal peste pământurile cultivate.

Nori gigantici se adunau și se împrăștiau din nou pe deasupra ținutului; în depărtare, un ropot ușor de ploaie desena o dungă oblică albastră de-a curmezișul orizontului. Întreaga lume n-avea decât un singur gând.

Într-o seară, cu puțin înainte de apusul soarelui, tot decorul se strângea în jurul tău, colinele se apropiau și arătau masive, impunătoare, cu coloritul lor clar, albastru-închis și verde. Câteva ceasuri mai târziu ieșeai din casă, vedeai că stelele dispăruseră și simțeai aerul nopții: blând, profund și încărcat de semne binefăcătoare.

Când un vuiet ce tot creștea cu iuțeală începea să plutească pe deasupra capului tău, era vântul foșnind prin pădurile de copaci înalți, nu ploaia. Când alerga peste fața pământului, era vântul prin hățișuri și ierburi înalte, nu ploaia. Când susura și scrâșnea puțin deasupra pământului, era vântul prin lanurile de porumb, prin care suna atât de asemănător cu ploaia, încât te înșelai – și nu o dată –, ba chiar căpătai o anumită mulțumire, ca și cum cel puțin ai fi văzut pe scenă lucrul după care tânjeai, nu ploaia.

Dar, când pământul îi răspundea ca o cutie de rezonanță, printr-un răget profund și fertil, iar lumea cânta din toate părțile în jurul tău, de sus și de jos, atunci era ploaia. Era ca o întoarcere la mare după ce ai fost multă vreme departe de ea, sau ca îmbrățișarea unui iubit.

Însă într-un an ploile cele mari n-au căzut. Se părea că întreg universul se întorsese împotriva ta. S-a făcut mai rece, în unele zile

era de-a dreptul frig, dar în atmosferă nu se simțea nici urmă de umezeală. Totul a devenit mai uscat și mai dur și aveai impresia că toată forța și toată grația se istoviseră din lume. Nu era vreme bună sau vreme rea, ci o negare a oricărei vremi, de parcă ar fi fost amânată *sine die.* Un vânt tăios, ca un curent, sufla pe deasupra capului tău și toate culorile din obiecte păleau; până și mirosurile își luau zborul de pe câmpuri și din păduri. Sentimentul de a te afla în dizgrația stihiilor te apăsa pe creștet. Spre sud, arse, câmpiile se întindeau pustii și negre, dungate doar de cenușa albă și gri.

Cu fiecare zi, tot așteptând ploaia în van, speranțele și viitorul fermei se întunecau și dispăreau complet. Aratul, plivitul și semănatul din ultimele luni s-au dovedit a fi fost truda unor nebuni. Munca la fermă și-a încetinit tot mai mult pasul, până s-a oprit cu totul.

Pe șesuri și printre coline bălțile au secat și multe specii noi de rațe și gâște au venit la iazul meu. La iazul de la hotarul fermei mai soseau în pelerinaj zebrele în zori și la amurg ca să se adape, în șiruri lungi, câte două-trei sute de animale, cu mânjii ținându-se după femele și, când treceam călare printre ele, nu se temeau de mine. Dar încercam să le ținem la distanță, pentru binele vitelor noastre, căci și în iazuri apa scădea. Și totuși, era o plăcere să te duci la iaz, unde papura ce creștea din noroi forma o pată verde pe fondul peisajului cafeniu.

Băștinașii au devenit tăcuți, plecându-și capul sub secetă, și nu puteam scoate de la ei nici un cuvânt despre cum arătau perspectivele noastre, deși ai fi zis că trebuiau să cunoască mai multe semne despre vreme decât noi, europenii. Însăși existența lor era în joc și pentru ei nu era un lucru nemaiauzit – după cum nu fusese nici pentru părinții lor – să-și piardă nouă din zece animale în anii de mare secetă. *Shamba*-urile lor erau uscate, cu numai câteva tulpini de cartofi dulci și porumb zbârcite și aplecate înspre pământ.

După un timp m-am deprins și eu cu felul lor de a fi și am încetat să discut despre vremurile grele sau să mă plâng de ele ca o persoană căzută în dizgrație. Totuși, eram europeancă și nu trăisem prin partea locului destul ca să dobândesc acea pasivitate absolută a băștinașilor, pe care unii europeni o au doar după zeci

de ani petrecuți în Africa. Eram tânără și, dintr-un instinct de autoconservare, trebuia să-mi concentrez întreaga energie asupra unui lucru anume dacă nu voiam să fiu luată de vânt și eu odată cu praful drumului sau cu fumul de pe câmpie. Astfel că serile am început să scriu istorii, basme și povestiri de dragoste ce mă purtau cu gândul hăt departe, spre alte țări și alte vremuri.

Istorisisem unele dintre aceste povești unui prieten care-mi fusese oaspete la fermă.

Când mă ridicam și ieșeam din casă, vântul sufla nemilos, cerul era curat și presărat cu milioane de stele clar desenate, iar totul arăta mai departe uscat.

La început scriam doar serile, dar mai târziu am început să mă așez la masa mea de scris și dimineața, când locul mi-ar fi fost de fapt afară. Mi-era însă greu să hotărăsc ce era mai bine: să mai arăm o dată porumbiștea și s-o mai semănăm, sau să culegem fructele de cafea din copaci ca să salvăm copacii? Și tot amânam de pe o zi pe alta luarea unei decizii concrete.

Obișnuiam să stau și să scriu doar în sufragerie, cu hârtiile împrăștiate pe toată masa, căci, printre povestiri și basme, aveam de făcut socoteli și bilanțuri legate de fermă și trebuia să răspund la bilețelele dezolate ale administratorului. Băieții de casă mă-ntrebau ce fac; când le-am mărturisit că mă căzneam să scriu o carte, ei au văzut în strădania mea o ultimă încercare de a salva ferma în vremurile acelea grele și au devenit deodată interesați. Mai târziu m-au întrebat dacă înaintam cu cartea. Veneau la mine în cameră și rămâneau acolo multă vreme, urmărind-o atent cum progresează, iar în acea încăpere cu lambriuri brune capetele lor aveau aceeași culoare închisă, încât noaptea mi se părea că niște cămeșoaie albe îmi țin, cu spatele întors spre mine, o companie mută.

Sufrageria mea era situată spre vest și avea trei ferestre mari ce dădeau spre terasa pavată, spre pajiște și spre pădure. Aici terenul cobora către râul care marca frontiera dintre mine și teritoriul Masailor. De la fermă nu aveai cum să vezi râul, dar îi puteai urmări cursul sinuos după modelul format de salcâmii înalți și de un verde întunecat ce-l însoțeau. De cealaltă parte a lui, terenul

împădurit urca din nou, iar dincolo de păduri se aflau câmpiile verzi ce se întindeau până la poalele colinelor Ngong.

„Iar dacă ar fi fost credința mea atât de mare, acela este muntele ce l-aș fi adus la mine.“

Vântul bătea dinspre est: fiind ferite, ușile sufrageriei mele stăteau mereu deschise, iar din această cauză partea de vest a casei era un punct de atracție pentru băștinași; aceștia își făceau adeseori drum pe acolo, pentru a vedea ce se mai întâmplă înăuntru. Din același motiv, și ciobănașii negri își mânau într-acolo caprele și le lăsau să pască pe gazon.

Acești băștinași, care se tot învârteau încoace și încolo pe terenurile fermei, însoțind turmele de capre și de oi ale părinților în căutarea unor locuri de pășunat, formau un soi de legătură între viața civilizată din casa mea și traiul în sălbăticie. Băieții mei de casă îi priveau cu neîncredere și nu le plăcea să-i vadă intrând prin camere, însă ceilalți copilași aveau o adevărată dragoste și mult entuziasm pentru civilizație; aceasta nu prezenta nici un pericol pentru ei și o puteau părăsi oricând. Simbolul ei central era, în ochii lor, un vechi ceasornic german cu cuc, care atârna în sufragerie. În mijlocul podișului african, un ceas era un obiect de lux. În tot cursul anului puteai spune, după poziția soarelui, ce oră era și, cum nu aveai nici o treabă cu calea ferată și îți puteai organiza viața la fermă absolut cum doreai, ceasul devenea un obiect fără importanță. Dar ceasul meu era o piesă foarte frumoasă. În mijlocul unui buchet de trandafiri mici, roz, la fiecare oră fixă, o ușiță se deschidea și un cuc ieșea afară, scoțând un număr corespunzător de semnale sonore cu un glas limpede și insolent. De fiecare dată, apariția lui stârnea o mare bucurie printre copiii de la fermă. Aceștia deduceau exact, după poziția soarelui, când venea momentul semnalului de amiază și, pe la douăsprezece fără un sfert, îi vedeam apropiindu-se din toate părțile de casă și mânându-și caprele, pe care totuși nu îndrăzneau să le lase în urmă. Capete de copii și de capre pluteau peste hățișuri și peste ierburile înalte din pădure, ca niște capete de broaște într-un iaz.

Își lăsau turmele pe gazon și intrau fără zgomot, cu tălpile lor goale, în casă; cei mai mari aveau vreo zece ani, cei mai mici vreo

doi. Se purtau frumos și respectau un fel de ceremonial stabilit chiar de ei pentru aceste vizite, care consta în faptul că se puteau mișca liber prin locuință atâta timp cât nu atingeau nimic, nu se așezau pe scaune și nu vorbeau neîntrebați. Când cucul se năpustea spre ei, un gest de extaz și un râs reprimat străbăteau tot grupul. Uneori se întâmpla, de asemenea, ca vreun ciobănaș foarte mic și care nu simțea nici un fel de răspundere față de caprele lui să se întoarcă singur dis-de-dimineață, să zăbovească mult în fața ceasului, acum închis și tăcut, să-i adreseze o declarație de dragoste cântată încet în limba kikuyu, iar apoi să iasă cu multă gravitate. Băieții mei de casă râdeau de acești ciobănași, despre care mi-au destăinuit că erau atât de ignoranți, încât credeau că acel cuc era viu.

Acum însă veneau și băieții mei de casă pentru a privi cum funcționa mașina de scris. Uneori, serile, Kamante stătea chiar și câte o oră întreagă lipit de zid, iar ochii săi alergau de colo până colo ca doi stropi negri pe sub gene, de parcă ar fi vrut să învețe îndeajuns de mult despre mașină încât s-o poată desface în bucăți, iar apoi s-o asambleze la loc.

Într-o seară mi-am ridicat privirile și am întâlnit acei ochi adânci și plini de concentrare; după o clipă Kamante m-a întrebat:

— *Msabu*, tu chiar crezi că poți scrie o carte?

I-am răspuns că nu știam nici eu.

Pentru a-ți putea reprezenta o discuție cu Kamante, trebuia să-ți imaginezi câte o pauză lungă, pregnantă, parcă profund responsabilă, după fiecare propoziție. Toți băștinașii sunt mari maeștri în arta plasării pauzelor, prin care să ofere perspectivă dialogului.

O astfel de pauză lungă a făcut și Kamante acum, după care a spus:

— Eu nu cred.

N-aveam pe nimeni cu care să pot discuta despre cartea mea; am lăsat jos foaia, întrebându-l de ce nu crede. Am descoperit că reflectase înainte la acest dialog și că se pregătise pentru el; căci a scos de la spate *Odiseea* și a depus-o în fața mea pe masă.

— Uite, *msabu*, a spus el, asta-i o carte bună. Se ține deolaltă de la un cap la altul. Chiar dacă o ridici și o scuturi tare, tot nu se rupe-n bucăți. Omul care a scris-o e foarte deștept. Dar ce scrii

tu, a continuat el cu dispreț, dar și cu un fel de compasiune amicală, e împrăștiat ba ici, ba colo. Dacă uită cineva ușa deschisă, zboară totul și cade pe jos, și tu te superi. De-aia nu cred că e o carte bună.

I-am explicat că în Europa oamenii pot s-o lege în așa fel încât să stea deolaltă.

— Și cartea ta o să fie tot așa de grea ca asta? m-a întrebat Kamante, cântărind în mâini *Odiseea*.

Când m-a văzut că ezit, mi-a întins-o, ca să pot aprecia singură.

— Nu, i-am răspuns, n-o să fie, dar în bibliotecă mai sunt și alte cărți – doar știi și tu – care sunt mai ușoare.

— Dar la fel de tare? m-a întrebat el.

I-am explicat că m-ar fi costat mult o carte atât de tare.

Kamante a rămas o vreme tăcut, iar apoi și-a exprimat speranța în apariția cărții mele și poate căința pentru îndoielile sale, adunându-mi foile împrăștiate pe jos și punându-le înapoi pe masă. Dar n-a plecat, ci a rămas mai departe cu mine și m-a întrebat pe un ton grav:

— *Msabu*, dar ce e în cărți?

Drept exemplificare, i-am povestit din *Odiseea* episodul cu Polifem, cum i-a spus Ulise că îl cheamă Nimeni, cum i-a scos ochiul și cum a scăpat apoi legat sub burta unui berbec.

Kamante a ascultat cu interes și și-a dat cu presupusul că berbecul trebuie să fi fost din aceeași rasă cu oile domnului Long din Elmenteita, pe care le văzuse la expoziția de vite din Nairobi. Dar s-a întors îndată la Polifem și m-a întrebat dacă fusese negru, ca și cei din neamul kikuyu. Când i-am spus că nu, a mai vrut să știe dacă Ulise era din tribul sau din familia mea.

— Cum a zis el „Nimeni“ pe limba lui? Spune-mi.

— A spus *Outis*. Și-a dat singur numele Outis, care în limba lui înseamnă Nimeni.

— Și tu acum trebuie să scrii despre același lucru?

— Nu, i-am răspuns eu. Oamenii pot scrie despre orice le place. Uite, eu, de pildă, aș putea scrie despre tine.

Kamante, care în cursul discuției noastre devenise deschis, animat, s-a crispat brusc, și-a privit trupul de sus până jos și m-a întrebat cu o voce stinsă despre care parte din el voiam să scriu.

— S-ar putea să scriu despre vremea când erai bolnav și ieșeai cu oile la pășune, i-am spus. La ce te gândeai atunci?

Ochii săi rătăceau încoace și încolo prin cameră; în cele din urmă, a răspuns absent:

— *Sejui*. Nu știu.

— Ți-era teamă? l-am întrebat.

După o pauză, a spus un „da" hotărât.

— Toți băieții de pe pășune se tem câteodată.

— Tu de ce te temeai? am insistat eu.

Kamante a tăcut o clipă, iar apoi m-a privit; chipul îi devenise concentrat și profund, ochii îi priveau spre înăuntru.

— De Outis, a spus el. Băieții de pe pășune se tem de Outis.

Câteva zile mai târziu, l-am auzit pe Kamante explicându-le celorlalți băieți de casă că, în Europa, cartea pe care o scriam eu putea fi făcută să stea deolaltă și, cu nemaipomenite cheltuieli, putea fi făcută să fie la fel de tare ca *Odiseea*, arătată din nou spre exemplificare. Dar, în ceea ce-l privea, el nu credea că putea fi făcută să fie albastră.

Kamante avea un talent anume, care i-a fost de mare folos în casa mea. Putea, cred, plânge când voia.

Dacă îl certam serios vreodată, stătea drepți în fața mea și mă privea în ochi cu acea tristețe profundă și pânditoare pe care figurile băștinașilor o pot adopta într-o singură clipă; apoi ochii i se umflau și se umpleau de lacrimi grele, care, încet, una câte una, i se rostogoleau afară și în jos pe obraji. Știam că nu erau decât lacrimi de crocodil, care la altcineva nu m-ar fi impresionat defel. Dar cazul lui era unul aparte. În asemenea ocazii, fizionomia lui plată, înlemnită, se cufunda înapoi în lumea tenebrelor și a nesfârșitei singurătăți în care trăise timp de atâția ani. Asemenea lacrimi grele și mute trebuie să fi vărsat și în copilăria lui, pe pășune, în mijlocul oilor. Începeam să mă simt stingherită și priveam în chip diferit păcatele pentru care îl certasem, le vedeam mai mici și nu-mi

mai venea să discut despre ele. Într-un fel, reacția lui era demoralizantă. Cu toate acestea, cred că, în virtutea adevăratei înțelegeri omenești existente între noi, Kamante știa în adâncul inimii sale că eu vedeam dincolo de lacrimile lui de căință și că nu le luam drept mai mult decât erau de fapt – el însuși le privea mai degrabă ca pe un ceremonial datorat unor forțe supreme decât ca pe o încercare de inducere a mea în eroare.

Adeseori amintea despre el însuși că este creștin. Nu-mi dădeam seama ce reprezentare asocia el acestei noțiuni și o dată sau de două ori am încercat să-l catehizez, dar mi-a explicat că el crede ce cred eu și, cum eu însămi trebuia să știu ce anume cred și ce nu, n-avea rost să-l mai întreb pe el. Am constatat că era mai mult decât o încercare de a evita răspunsul, într-un fel, era programul lui concret, profesiunea lui de credință. Se dăruise Dumnezeului oamenilor albi. În slujba lui era gata să îndeplinească orice poruncă; în schimb, nu accepta să-și asume misiunea de a explica rațiunile unui sistem ce se putea dovedi la fel de nerațional ca și celelalte sisteme ale oamenilor albi.

Se întâmpla uneori ca atitudinea mea să contrazică învățăturile Misiunii Scoțiene, unde fusese convertit; atunci mă întreba cine avea dreptate.

Lipsa de prejudecăți e un amănunt izbitor la băștinași, căci te aștepți să dai de tabuuri rigide la oamenii elementari. Ea se datorează, cred, contactului lor cu o mulțime de rase și triburi, ca și viului interes uman arătat pentru Africa de Est, la început de vechii negustori de fildeș și de sclavi, iar în zilele noastre de coloniști și de vânătorii de animale mari. Aproape fiecare băștinaș, până la ciobănașii de pe pășune, s-a aflat în viața lui față în față cu un întreg șir de națiuni la fel de diferite una de alta, și de el însuși, cum ar fi sicilianul de eschimos: englezi, evrei, buri, arabi, indieni, somalezi, swahili, masai și kavirondo. În ce privește receptivitatea la idei, băștinașul e în mai mare măsură un om de lume decât colonistul sau misionarul originar dintr-o periferie de metropolă ori din provincie, care a crescut într-o comunitate uniformă și cu un

bagaj de idei stabile. Tocmai de aici izvorăsc multe neînțelegeri între oamenii albi și băștinași.

Este o experiență alarmantă să reprezinți, prin intermediul propriei persoane, creștinismul în fața băștinașilor.

Un tânăr kikuyu, pe nume Kitau, a venit din rezervația tribului său și s-a angajat în slujba mea. Era un băiat meditativ, un servitor atent, cu spirit de observație, și țineam mult la el. După trei luni, într-o bună zi s-a prezentat la mine și m-a rugat să-i dau o scrisoare de recomandare către vechiul meu prieten, șeicul Ali bin Salim, care era *lewali* pe coastă, la Mombasa, căci îl văzuse în casa mea și acum, spunea el, voia să meargă să muncească la el. N-aș fi vrut să-l văd pe Kitau plecând tocmai acum, când deprinsese rosturile casei, și l-am întrebat dacă nu voia mai bine să-i măresc simbria. Nu, mi-a declarat el, nu pleca pentru a câștiga mai mult, dar nu mai putea rămâne. Mi-a mărturisit apoi că, în rezervație, se hotărâse să devină fie creștin, fie mahomedan, numai că nu știa la care dintre religii să se oprească. Din această cauză venise să lucreze la mine, fiindcă eram creștină, și rămăsese timp de trei luni în casa mea pentru a vedea ce *testurde* – obiceiuri și apucături – aveau creștinii. De la mine voia să meargă trei luni la șeicul Ali de la Mombasa, ca să observe ce *testurde* aveau și mahomedanii; după care va lua o hotărâre. Cred că până și un arhiepiscop, prezentându-i-se astfel faptele, ar fi rostit, sau cel puțin ar fi gândit, ceea ce am spus eu: „Dumnezeule mare, Kitau, de ce nu mi-ai spus asta când ai venit aici?“

Mahomedanii nu vor să mănânce carne de animal dacă acesta n-a avut gâtul tăiat tot de un mahomedan, și anume în maniera ortodoxă. Adeseori tocmai aceasta este marea greutate la un safari, când nu duci decât puține provizii cu tine, iar pentru hrana însoțitorilor localnici depinzi de vânatul pe care-l împuști. Dacă nimerești un *kongoni* și acesta se prăbușește, mahomedanii aleargă spre el ca înaripați, pentru a ajunge la timp ca să-i taie gâtul înainte să moară, iar tu însăți îi privești încordată, cu ochi arzători, căci, dacă îi vezi rămânând lângă el cu brațele și cu capul atârnând inerte, înseamnă că animalul a murit înainte să ajungă ei, iar tu va trebui să pândești un alt *kongoni*, altfel însoțitorii tăi vor muri de foame.

La începutul războiului, când am pornit la drum cu căruțele trase de boi, în noaptea dinaintea plecării l-am întâlnit odată întâmplător pe șeful mahomedan al pazei de la Kijabe și l-am întrebat dacă nu le putea da o dispensă oamenilor mei pe perioada safariului.

Șeful pazei era un om tânăr, dar înțelept și a stat de vorbă cu Farah și cu Ismail, după care a decretat:

— Această doamnă e discipola lui Iisus Hristos. Când trage cu pușca, ea spune, sau cel puțin gândește în sufletul ei: *În numele Domnului*, ceea ce face ca gloanțele ei să țină loc de cuțit al mahomedanului ortodox. Cât timp durează această călătorie, puteți mânca din carnea animalelor împușcate de ea.

Prestigiul religiei creștine în Africa era slăbit de intoleranța pe care diferitele biserici europene o manifestau aici una față de cealaltă.

În perioada cât am trăit în Africa, în serile de Crăciun obișnuiam să merg la Misiunea Franceză, ca să ascult acolo slujba de la miezul nopții. Era în general cald în această perioadă a anului; când străbăteai plantația de salcâmi australieni, încă de departe se auzeau prin aerul limpede și cald bătăile clopotului de la misiune. O mulțime de oameni veseli și fericiți erau adunați în jurul bisericii în clipa când soseai, proprietarii de magazine francezi și italieni din Nairobi, împreună cu familiile lor, ieșiseră în lume, călugărițele de la școala mănăstirii erau și ele de față, alături de congregația băștinașilor, care se foiau animați încoace și încolo, în hainele lor multicolore. Biserica masivă și frumoasă era luminată cu multe sute de lumânări și cu mari lampioane de sticlă, confecționate chiar de călugări.

În ajunul Crăciunului din primul an de după venirea lui Kamante în casa mea, i-am spus că voiam să-l iau cu mine la slujbă, ca pe un coreligionar creștin ce era, și i-am descris, chiar în maniera părinților călugări, frumusețile pe care avea să le vadă acolo. Kamante m-a ascultat cu emoție până la capăt, apoi și-a pus cele mai frumoase haine. Dar, când mașina a ajuns în fața ușii, s-a întors cuprins de o mare agitație și mi-a comunicat că pentru nimic în lume nu putea veni cu mine. Nu voia să-mi dea nici un motiv și

încerca să-mi ocolească întrebările; până la urmă însă, adevărul a ieșit la iveală. Nu, de mers nu putea merge; își dăduse seama că aveam de gând să-l duc la Misiunea Franceză, iar el fusese pus în gardă, în timpul șederii sale în spital, s-o evite cu orice preț. I-am explicat că era vorba de o neînțelegere și că trebuia să vină cu mine. Dar, sub privirile mele, s-a transformat într-o stană de piatră, a murit, și-a dat ochii peste cap, arătându-mi numai albul lor, iar chipul i s-a umplut de sudoare.

— Nu, nu, *msabu*, a șoptit el, nu vin cu tine. Acolo, în biserica cea mare, știu eu, stă o *msabu* care e *mbaia sana* – foarte rea.

M-am întristat profund la auzul acestor cuvinte, însă mi-am spus: acum chiar că trebuie să-l iau cu mine, pentru ca însăși Fecioara să facă lumină în sufletul lui. Părinții călugări aveau o statuie de ghips în mărime naturală a Fecioarei, vopsită toată în albastru și alb, iar băștinașii sunt de obicei impresionați de statui, în vreme ce noțiunea de tablou le este greu de conceput. Astfel că i-am promis lui Kamante protecția mea, l-am luat cu mine, iar când am intrat în biserică amândoi, toate temerile lui au fost date neîntârziat uitării. S-a întâmplat, de asemenea, să fie cea mai frumoasă slujbă de Crăciun ținută la Misiunea Franceză. În biserică era amenajată o imensă Scenă a Nașterii sub forma unei grote cu Sfânta Familie în ea, primită chiar atunci de la Paris și luminată de stele strălucitoare pe un cer albăstrui; de jur-împrejur – o sută de animale de jucărie, vaci de lemn și miei de bumbac albi ca neaua, construite fără urmă de considerație pentru proporțiile reale, dar care în sufletele credincioșilor kikuyu au trezit, cred, un adevărat extaz.

După ce s-a creștinat, lui Kamante nu i-a mai fost frică să atingă un cadavru.

Mai demult se temuse și, când un om adus cu o targă până pe terasa din fața casei mele a murit acolo, nici el, nici ceilalți n-au vrut să dea o mână de ajutor pentru ca omul să fie dus înapoi, la familia lui; e drept că nu s-a retras, ca ceilalți, până pe gazon, însă a rămas nemișcat pe pavajul terasei, ca un mic monument negru, fixat acolo. Cum se face că membrii tribului kikuyu, care, indivi-

dual, se tem atât de puțin de moarte, sunt așa de îngroziți să atingă un cadavru, în timp ce albii, care se tem de moarte, umblă atât de firesc cu morții, n-am reușit să aflu niciodată. Și în această privință constați că realitatea lor e diferită de realitățile noastre. Dar toți fermierii știu că există un domeniu în care nu-l mai poți controla pe băștinaș și că te scutești de multă osteneală dacă renunți din capul locului la încercare, căci băștinașul mai degrabă moare decât să-și schimbe obiceiurile.

Acum însă această frică dispăruse din sufletul lui Kamante și ajunsese s-o disprețuiască la semenii săi. Ba chiar o făcea puțin pe grozavul, ca pentru a se lăuda cu puterea Dumnezeului său. Mi s-a întâmplat să am, în mai multe rânduri, prilejul să-i pun la încercare credința, când, în timpul activităților noastre la fermă, el și cu mine am ajuns să cărăm împreună trei morți. Prima a fost o fetiță kikuyu, călcată de un car cu boi chiar lângă casa mea. Al doilea a fost un tânăr kikuyu, omorât pe când tăia lemne în pădure. Iar al treilea a fost un bătrân alb, care a venit să stea la fermă, a jucat un rol în viața ei și apoi a murit tot acolo.

Era un compatriot de-al meu, un danez bătrân și orb, pe nume Knudsen. Într-o zi, când mă aflam la Nairobi, și-a croit drum până la mașina mea, s-a prezentat și m-a rugat să-i dau o căsuță pe domeniul meu, pentru că n-avea nici un acoperiș deasupra capului. Pe atunci tocmai îmi redusesem personalul alb de pe plantație și aveam un bungalow liber pe care i-l puteam oferi, astfel că a venit și a locuit la fermă timp de șase luni.

Făcea o figură ciudată la ferma mea de la munte: era într-atât de mult o creatură a mării, încât parcă aveam printre noi un albatros cu aripile tăiate. Era pur și simplu frânt de greutățile vieții, de boli și de băutură, încovoiat și strâmb, cu acea culoare curioasă a roșcaților încărunțiți, de parcă și-ar fi pus cenușă în cap, sau de parcă mediul său marin l-ar fi însemnat cu sare. Ardea însă în el o flacără nestinsă, pe care nici o cantitate de cenușă n-o putea înăbuși. Se trăgea dintr-un neam de pescari danezi și fusese marinar, iar mai târziu unul dintre primii pionieri în Africa – împins încoace numai el știa de care vânt.

Moș Knudsen încercase multe lucruri la viața lui, de preferință pe acelea care aveau de-a face cu marea, cu peștii sau cu păsările, fără a se pricopsi cu vreunul. Mi-a povestit că într-o vreme fusese proprietarul unei întreprinderi de pescuit pe malul lacului Victoria, cu mulți kilometri de năvoade, cele mai bune din lume, și cu o ambarcațiune cu motor. În timpul războiului însă, totul s-a dus pe copcă. În povestirea acestei tragedii a lui apărea momentul sumbru al unei fatale neînțelegeri sau trădări din partea unui prieten. Nu știu bine care din ele, căci povestea suna diferit de fiecare dată când mi-o repeta și, ajuns în acest punct al ei, cădea pradă celei mai teribile stări de revoltă. Cu toate acestea, un sâmbure de adevăr exista în povestirea lui, căci, în compensație pentru paguba suferită, cât timp a trăit la mine, guvernul i-a plătit un fel de pensie în valoare de un șiling pe zi.

Toate aceste amănunte mi le-a istorisit în mai multe rânduri, când venea la mine în vizită. Se refugia adeseori în casa mea, căci nu se simțea bine în bungalow. Băiețașii localnici pe care i i-am dat să-i fie servitori fugeau de la el întruna, fiindcă-i speria, repezindu-se orbește la ei, cu capul înainte, învârtindu-și bastonul prin aer. Când era însă binedispus, ședea pe veranda mea la o ceașcă de cafea și-mi cânta de unul singur și cu mare energie o mulțime de cântece patriotice daneze. Era o plăcere atât pentru el, cât și pentru mine să vorbim limba daneză, astfel că schimbam între noi multe impresii despre întâmplări neînsemnate de la fermă doar pentru simpla bucurie de a vorbi. Numai că eu n-aveam întotdeauna răbdare cu el, căci, odată venit, era greu să-l faci să se oprească din vorbă sau să se-ntoarcă la casa lui; în cursul întâlnirilor noastre zilnice avea, după cum era și de așteptat din partea lui, foarte mult din Bătrânul Marinar al lui Coleridge.

Fusese mare meșter la făcut năvoade pentru pescuit – cele mai bune năvoade din lume, după spusa lui –, dar aici, în bungalow-ul său de la fermă, confecționa *kiboko*-uri – bice de-ale băștinașilor tăiate din piele de hipopotam. Pielea o cumpăra de la băștinași sau de la fermierii din preajma lacului Naivasha, iar dacă avea noroc, putea scoate și câte cincizeci de *kiboko*-uri dintr-o piele. Mai am și acum o cravașă de călărie pe care mi-a dăruit-o; este un bici

minunat. Această activitate însă producea o duhoare teribilă în jurul casei lui, întocmai ca putoarea persistentă din apropierea cuibului vreunei păsări bătrâne de pradă, ce trăiește de pe urma cadavrelor. Mai târziu, după ce am făcut un iaz pe terenul fermei, îl găseam aproape mereu stând singur pe mal, cufundat în gânduri profunde, cu umbra întinzându-i-se lung pe apă, ca a unei păsări marine închise într-o grădină zoologică.

Moș Knudsen avea în pieptul său scobit și costeliv inima simplă, aspră, irascibilă și nestăpânită a unui băiețandru înflăcărat de dragostea neîntinată pentru luptă; era un mare bătăuș și totodată un combatant romantic. Știa să urască precum nimeni altul, clocotind mereu de indignare și de mânie împotriva tuturor oamenilor și instituțiilor cu care avea de-a face; implora cerul să prăvălească foc și o ploaie de pucioasă peste ei și „îl picta pe dracu' pe perete" – cum spunem noi, danezii – într-o manieră michelangelescă. Era din cale-afară de fericit când avea prilejul de-a urechea pe cineva, întocmai ca un băiețel care întărâtă doi câini să se bată, eventual o pisică și un câine. Era impresionant și formidabil faptul că – după o viață lungă și grea, și când, în sfârșit, ca să spun așa, fusese aruncat într-un golf cu apele liniștite, unde putea sta în tihnă, cu toate pânzele adunate – moș Knudsen încă tânjea după opoziție și înfruntare, asemenea unui copil. Acest fapt mă umplea de respect față de persoana sa, de parcă ar fi avut în el sufletul unui Berserk.[1]

Vorbea invariabil despre sine doar la persoana a treia, spunându-și singur „moș Knudsen", lăudându-se și grozăvindu-se mereu peste măsură. Nu exista lucru pe lume de care moș Knudsen să nu se apuce și pe care să nu-l isprăvească și nici vreun campion de lupte pe care să nu-l fi pus la pământ. Când era vorba de ceilalți oameni, se purta ca pesimistul cel mai cumplit, profețind un sfârșit iminent, catastrofal, dar binemeritat al acțiunilor lor. În schimb, în ce-l privea, era de un optimism înverșunat. Cu puțin înainte de a muri, mi-a încredințat, după ce m-a făcut să-i promit că o să

1 Războinic nordic, erou al vechilor epopei scandinave, renumit pentru forța, mânia și sălbăticia sa extraordinare.

păstrez secretul, un plan extraordinar. El l-ar fi făcut pe moș Knudsen milionar, acoperindu-i de rușine pe toți inamicii săi. Mi-a povestit că voia să scoată de pe fundul lacului Naivasha sutele de tone de *guano* lăsate acolo de la facerea lumii de către păsările de baltă. Cu un ultim efort suprem, a făcut un drum până la lacul Naivasha, spre a studia și a pune la punct toate amănuntele planului. A murit însă în timp ce lucra la el. Proiectul conținea toate elementele dragi inimii lui: apă adâncă, păsări, comori ascunse, ba chiar avea și un anumit parfum al acelor lucruri ce nu pot fi în nici un caz istorisite în fața doamnelor. La apogeul lui vedea cu ochii minții cum, triumfător, moș Knudsen stăpânea cu tridentul peste împărăția valurilor. De amintit însă nu-mi amintesc să-mi fi explicat vreodată cum se gândea să scoată tot acel *guano* de pe fundul lacului Naivasha.

Succesele și vitejiile lui moș Knudsen, ca și întâietatea sa în toate cele, după cum el însuși îmi povestea, apăreau într-un contrast flagrant cu slăbiciunea și neputința bătrânului povestitor; în cele din urmă simțeai că ai de-a face cu doi indivizi separați și esențialmente diferiți: statura masivă a lui moș Knudsen, ce se înălța pe fundal, neînvinsă și triumfătoare, eroul propriilor sale aventuri, și bătrânul încovoiat și slab pe care-l aveam în fața mea și care nu obosea să-mi povestească despre alter egoul său. Acest omuleț mărunt și umil își alesese drept scop în viață de a înălța și a face să strălucească numele Knudsen până la moarte. Căci numai el îl cunoștea pe adevăratul moș Knudsen, acela pe care nu-l văzuse nimeni, afară numai de Dumnezeu și, de aici încolo, nu se simțea capabil să mai rabde erezia nimănui.

O singură dată l-am auzit vorbind la persoana întâi. S-a întâmplat cu câteva luni înainte să moară. Avusese o criză cardiacă puternică – până la urmă l-a doborât un infarct – și, văzând că o săptămână întreagă n-a apărut în vizită pe la mine, m-am dus la bungalow-ul lui să văd ce s-a întâmplat. L-am găsit aici, în duhoarea pieilor de hipopotam, culcat într-o cameră goală și care arăta foarte murdară. Era gri-pământiu la față, cu ochii adânc înfundați în orbite. Nu mi-a răspuns și n-a scos nici un sunet când i-am vorbit. Doar după multă vreme, când a simțit că mă ridic să plec,

mi-a spus pe neașteptate, cu o voce răgușită: „Mi-e foarte rău". În acea clipă nu mai era moș Knudsen, căci acesta nu putea fi bolnav sau obosit; vorbea în locul lui bătrânu-i servitor, care o dată, doar o dată, își îngăduise să dea glas durerilor și deznădejdii sale.

Cum nu făcea nici o muncă la fermă, din când în când moș Knudsen își încuia căsuța și dispărea de pe orizontul nostru, cel mai adesea, cred, când primea de veste că vreun prieten de demult sau tot vreun pionier din trecutul glorios comun se aciuase prin Nairobi. Lipsea câte o săptămână-două, până când aproape că uitam de el, apoi se întorcea de fiecare dată, atât de slăbit și de bolnav, încât de-abia se mai ținea pe picioare și izbutind cu greu să își descuie ușa. Stătea câteva zile închis în casă. Cred că în asemenea ocazii era speriat de mine, convins că nu aveam cum să aprob asemenea escapade și că voi profita acum de slăbiciunea lui pentru a jubila. Deși îmi cânta uneori despre mireasa marinarului care iubește marea ca și el, în sufletul său moș Knudsen avea o profundă neîncredere în femeie și n-o vedea decât ca pe un dușman al bietului bărbat, menită, prin instinct și din principiu, să-i strice cheful, atât și nimic mai mult.

Când a murit, lipsise deja două săptămâni de acasă și nimeni de la fermă nu știa că se întorsese. Însă de data aceasta, cred, el însuși a vrut să facă o excepție de la regulă, căci tocmai se afla în drum spre casa mea, pe o cărare ce străbătea plantația, când a căzut din picioare și a murit. Kamante și cu mine l-am găsit acolo când, mai pe seară, am pornit în căutare de ciuperci pe câmp, prin iarba proaspătă și pitică, fiindcă era în aprilie, chiar la începutul sezonului de ploi.

Se cuvenea ca tocmai Kamante să-l găsească, deoarece, dintre toți băștinașii de la ferma mea, doar el îi arătase simpatie bătrânului. Ba chiar avusese grijă de el, cum se întâmplă adesea cu doi indivizi deviați de la normă și, în bunătatea lui, din când în când îi ducea ouă și mai stătea cu ochii pe acei *toto* de la bungalow, care altfel ar fi fugit cu toții care încotro.

Bătrânul zăcea cu fața în sus, pălăria îi zburase din cap în cădere, iar ochii îi rămăseseră întredeschiși. Primise moartea cu chipul împăcat. Mi-am spus: Iată-te ajuns și aici, moș Knudsen!

Voiam să-l duc înapoi, la casa lui, dar știam că n-avea rost să chem în ajutor vreun kikuyu care s-ar fi aflat prin preajmă sau care ar fi trebăluit nu departe prin *shamba*-uri; ar fi luat-o de îndată la goană, văzând ce treabă voiam să-i dau. I-am spus atunci lui Kamante să fugă înapoi la fermă, să-l cheme pe Harah. Însă Kamante nici nu s-a clintit.

— De ce să fug? m-a întrebat el.

— Doar vezi și tu, i-am spus, că nu-l pot duce singură pe *bwana* cel bătrân, iar voi, kikuyu, vă temeți să cărați un mort.

Pe chip i-a apărut un zâmbet mut și batjocoritor.

— Iar ai uitat, *msabu*, mi-a spus el, că ai de-a face cu un creștin.

L-am luat amândoi pe bătrân de picioare, în timp ce eu îi țineam capul și, împreună, l-am dus la bungalow. Din când în când trebuia să ne oprim, să-l punem jos și să ne odihnim; atunci Kamante se îndrepta și se uita direct în jos, la picioarele lui moș Knudsen, cu ceea ce bănuiesc că trebuie să fi fost atitudinea tipică a Misiunii Scoțiene în fața morții.

După ce am așezat cadavrul în pat, Kamante s-a învârtit prin cameră, apoi prin bucătărie, în căutarea vreunui ștergar cu care să-i acoperim fața, dar n-a găsit decât un ziar foarte vechi.

— Așa făceau creștinii de la spital, mi-a explicat el.

Mult timp după aceea, Kamante încerca o mare satisfacție când se gândea cât de ignorantă eram. Muncea cu mine în bucătărie, plin de o tainică plăcere, când din senin izbucnea în râs. „Ți-aduci aminte, *msabu*“, mă întreba, „când ai uitat că sunt creștin și te-ai gândit că mi-o fi frică să-l car pe *Msungu Msei*?“ – bătrânul alb.

De când era creștin, Kamante nu se mai temea de șerpi. L-am auzit declarându-le celorlalți băieți că un creștin e oricând în stare să pună călcâiul pe capul celui mai mare șarpe din lume și să-l strivească. E drept că nu l-am văzut procedând ca atare, dar l-am surprins stând nemișcat, cu o figură calmă și cu mâinile la spate, la mică distanță de coliba bucătarului, când pe acoperișul ei s-a

ivit o viperă. Toți ceilalți copii din casa mea s-au răspândit în cercuri largi, ca pleava din calea vântului, cu plânsete stridente, în timp ce Farah a dat fuga înăuntru să aducă pușca.

De îndată ce pericolul a trecut, iar valurile agitației s-au potolit, fiul grăjdarului, Nyore, l-a întrebat pe Kamante:

— De ce, Kamante, n-ai pus călcâiul pe capul șarpelui mare și rău și nu l-ai strivit?

— Fiindcă era pe acoperiș, i-a răspuns Kamante.

Odată am încercat să trag cu arcul. Forță aveam, dar mi-a fost greu să încordez acel arc Wanderobo pe care mi-l adusese Farah; cu toate acestea, până la urmă și după mult exercițiu, am devenit o arcașă dibace.

Pe atunci Kamante era foarte mic; stătea, mă privea trăgând la țintă pe gazonul din fața casei și părea sceptic față de toată strădania mea. Într-o zi mi-a spus:

— Tu tot creștină ești și când tragi cu arcul? Eu credeam că doar cu pușca-i creștinește.

I-am arătat în Biblia mea cu desene o ilustrație la povestea despre fiul lui Agar: „Și era Dumnezeu cu copilul, și a crescut acesta, a locuit în pustie și s-a făcut vânător“[1].

— Da, a constatat Kamante, arăta într-adevăr ca tine.

Kamante se pricepea ca nimeni altul să îngrijească animalele bolnave, ca și pe pacienții mei băștinași. Scotea așchii din labele câinilor și o dată chiar a vindecat un câine care fusese mușcat de un șarpe.

O vreme am ținut în casă o barză cu o aripă frântă. Avea o fire voluntară, se plimba dintr-o cameră în alta și, când ajungea în dormitorul meu, se angaja în dueluri nemaipomenite, bătând și foșnind din aripi, cu imaginea ei în oglindă. Se ținea scai de Kamante de la un corp de clădire la altul și ți-era imposibil să nu crezi că imita dinadins mersul băiatului, țeapăn și măsurat. Până și picioarele lor erau cam de aceeași grosime. Băieții aveau un simț acut al caricaturii și țipau bucuroși când vedeau ciudata pereche trecând. Kamante le pricepea gluma, însă nu prea îi păsa cum era

---

1 Facerea, 21, 20.

judecat de alții. Îi trimitea pe băiețași să prindă broaște din lac pentru barza lui.

Tot misiunea lui Kamante a fost să vadă și de Lulu.

O gazelă

Lulu a venit în casa mea din pădure, tot așa cum Kamante venise de la șes.

La est de ferma mea se întindea Rezervația Forestieră Ngong, pe atunci constând aproape în întregime în pădure virgină. După părerea mea, a fost un lucru foarte trist că s-a tăiat vechea pădure, iar în locul ei s-au plantat eucalipți și grevillea; ar fi fost un teren de agrement și un parc de o frumusețe unică pentru Nairobi.

O pădure virgină din Africa este un loc plin de mister. Înaintezi prin profunzimi de veche tapiserie, pe alocuri tocită, pe alocuri înnegrită de ani, dar altfel nespus de bogată în diferite nuanțe de verde. Cerul nu se vede înăuntrul ei, în schimb, lumina soarelui joacă în feluri ciudate, căzând prin desișul de frunze. Mucegaiul, prelins ca niște bărbi lungi, albe, pe copaci și lianele atârnând peste tot dau un aer ascuns și tainic pădurii tropicale. Veneam aici călare duminicile cu Farah, când nu era nici o treabă la fermă, și ne plimbam în sus și-n jos pe pante line, ori traversam pârâiașele șerpuitoare ale pădurii. Aerul era răcoros ca apa și încărcat de parfumuri de la tot felul de plante, iar la începutul sezonului ploios, când înfloreau lianele, străbăteai o zonă înmiresmată după alta. O varietate de cleiță africană de pădure, care face o eflorescență mică, lipicioasă, de culoarea cremei, avea un parfum dulce, îmbătător, ca liliacul sau ca lăcrămioarele sălbatice. Ici-colo, trunchiuri găunoase atârnau legate de crengi cu funii de piele; localnicii kikuyu le lăsau așa pentru albine, ca să își facă stup în ele și astfel să aibă miere. Odată, la o cotitură, am văzut un leopard întins în mijlocul potecii, și zău dacă nu semăna cu o broderie.

Aici sus, deasupra pământului, trăia poporul limbut și agitat al maimuțicilor cenușii. Când un cârd de maimuțe traversa poteca,

mirosul lor stăruia încă multă vreme în aer – un miros de uscat și rânced, ca mirosul de șoareci. Dacă mergeai mai departe, auzeai deodată un foșnet și un vâjâit deasupra capului de la colonia care își vedea de drum. Dacă stăteai nemișcat în același loc mai multă vreme, puteai zări câte o maimuță imobilă într-un copac, pentru ca, puțin după aceea, să descoperi că întreaga pădure din jurul tău era împânzită de neamul ei, cocoțat ca fructele pe ramuri, siluete mici, negre sau cenușii, după cum cădeau razele soarelui asupra lor, toate cu cozi lungi, care le atârnau mult în spate. Scoteau un sunet special, ca un țocăit sonor, urmat de o ușoară tuse; dacă de jos, de pe pământ, îl imitai, vedeai maimuțele cum își întorc capetele într-o parte și-n alta cu un aer afectat, însă, dacă făceai o mișcare mai bruscă, dispăreau într-o clipă cu un fâșâit tot mai slab, escaladând vârfurile copacilor, și se făceau nevăzute ca un banc de pești printre valuri.

Tot în pădurea Ngong am zărit, pe o potecă îngustă croită printre desișuri, în toiul unei zile fierbinți de vară, și un personaj foarte scump la vedere – mistrețul uriaș. A trecut deodată pe lângă mine, cu femela lui și cu trei purcei, în plină viteză, întreaga familie părând formată din siluete unitare; mai mari sau mai mici, tăiate în hârtie de culoare închisă, proiectate pe fondul verde, luminat de soare, din spatele lor. Era o scenă măreață, ca o imagine reflectată într-un lac de pădure, ca un lucru petrecut cu o mie de ani în urmă.

Lulu era un pui de antilopă din specia *bushbuck*, probabil cea mai frumoasă dintre antilopele africane. Acestea sunt puțin mai mari decât un cerb lopătar; trăiesc în păduri sau tufișuri și sunt sperioase, mereu gata de fugă, încât se întâlnesc mai rar ca antilopele de șes. Însă colinele Ngong și teritoriul din jurul lor erau locuri bune pentru antilopele *bushbuck* și, dacă-ți făceai tabăra între dealuri și porneai la vânătoare în zori sau la apus, le vedeai ieșind din hățiș la lumină, iar razele de soare, căzând pe pielea lor, îi dădeau un reflex roșiatic, asemănător cu arama. Masculul are o pereche de coarne răsucite grațios în afară.

Iată cum a devenit Lulu unul dintre membrii gospodăriei mele:

Pornisem într-o dimineață de la fermă către Nairobi. Nu cu mult timp în urmă moara de la ferma mea arsese și a trebuit să fac destule drumuri în capitală până să închei formalitățile de asigurare și să primesc respectivii bani; în acea dimineață, de cu zori, aveam capul plin numai de cifre și de socoteli. Când am trecut cu mașina pe șoseaua spre Ngong, un grup mic de copii kikuyu au început să strige după mine de pe marginea drumului și am zărit în treacăt cum ridicau să văd un pui de antilopă *bushbuck* foarte mic. Știam că îl găsiseră probabil în hățiș, iar acum voiau să mi-l vândă mie, dar și așa întârziasem la întâlnirea de la Nairobi, iar mintea îmi era la alte lucruri, așa încât am trecut mai departe.

La întoarcere, seara, în același loc, am auzit iar strigăte pe marginea șoselei, unde am văzut același grup, mai obosit și mai dezamăgit acum, căci încercaseră probabil să vândă mica antilopă și altor trecători în cursul zilei, dar foarte dornici, la această oră, să încheie târgul în orice condiții până la apusul soarelui și de aceea ridicând puiul cât mai sus, ca să mă tenteze. Dar, cum avusesem o zi grea și lungă, nu m-am mai oprit să stau de vorbă, ci am trecut cu mașina pe lângă ei. Ajunsă acasă, scena mi-a zburat din minte, am mâncat ceva și m-am dus la culcare.

Însă, deodată, când să adorm, m-am trezit cuprinsă de un sentiment de groază. Imaginea băieților și a puiului micuț, care acum căpătase formă și se precizase, îmi apărea în fața ochilor, clară, de parcă ar fi fost pictată pe perete, iar eu m-am ridicat în capul oaselor, la fel de speriată ca și cum cineva ar fi încercat să mă sugrume în vis. Ce se putea întâmpla, m-am întrebat, cu acel pui în mâinile celor care-l prinseseră și stătuseră cu el o zi întreagă pe arșiță, în drum, ținându-l legat de picioare? Era precis prea mic ca să se hrănească singur. Eu însămi am trecut pe lângă el de două ori în aceeași zi, ca preotul și levitul în aceeași persoană, și nici nu mi-a păsat, iar acum, în această clipă, mă întrebam unde era și ce se-ntâmplase cu el? M-am dat jos din pat cuprinsă de o adevărată panică și i-am trezit pe toți băieții mei de casă. Le-am spus să-mi găsească puiul și să mi-l aducă până dimineață, altfel îi dau afară pe toți. Au îmbrățișat pe dată cauza mea. Doi dintre băieți fuseseră

cu mine în mașină peste zi, dar nu manifestaseră vreo urmă de interes nici pentru ceilalți copii, nici pentru pui; acum au produs o descriere detaliată a locului și a orei, precum și niște informații despre familiile celor căutați. Era o noapte cu clar de lună; oamenii mei s-au împrăștiat care încotro, comentând aprins întâmplarea; îi auzeam insistând mai ales asupra faptului că aveau să fie toți concediați dacă nu-mi găseau antilopa.

A doua zi în zori, când Farah a venit cu ceaiul, a intrat și Juma cu puiul în brațe. Era o femelă și am fost de acord să-i punem numele Lulu, care în swahili înseamnă „perlă".

La vremea aceea Lulu nu era mai mare ca o pisică și avea niște ochi imenși, blânzi și purpurii. Picioarele-i erau atât de fragile, încât ți-era și teamă că nu vor rezista la îndoire, după cum stătea jos ori în picioare. Urechile îi erau moi ca mătasea și peste măsură de expresive. Botișorul era negru ca o trufă. Copitele ei minuscule o făceau să semene cu o tânără chinezoaică din vechea școală. Era o experiență unică să ții în brațe o ființă atât de perfectă în toate.

Lulu s-a adaptat în scurt timp la gospodăria mea și la persoanele din preajmă și se purta de parcă ar fi fost la ea acasă. În primele săptămâni, podelele lucioase au fost problema ei cea mai mare, căci, de îndată ce ieșea de pe covor, picioarele i se duceau spre cele patru puncte cardinale; părea că e în pragul catastrofei, dar nu se lăsa prea tare intimidată și până la urmă s-a învățat să umble chiar și pe podeaua goală, producând un sunet ca un răpăit mărunt cu degetele pe masă. Era extrem de curată în toate deprinderile. Deși îndărătnică deja ca pui, când o opream să facă ceea ce voia, reacțiile ei păreau a spune: accept orice, numai ca să evităm o scenă.

Kamante a crescut-o cu biberonul și tot el o închidea noaptea înăuntru, căci trebuia păzită de leoparzii care, după înserat, dădeau târcoale casei. Încât Lulu s-a atașat de el și pretutindeni o vedeai numai pe urma lui. Când uneori nu îi făcea pe plac, îl lovea scurt și tare cu căpșorul peste picioarele-i subțiri și atunci era atât de dulce, încât, privindu-i pe amândoi, nu te puteai abține să nu-i vezi ca pe o nouă și paradoxală ilustrare a povestirii despre Frumoasa

și Bestia. Din cauza marii ei frumuseți și grații, Lulu și-a câștigat în casa mea o poziție privilegiată, fiind tratată de toți cu respect.

În Africa n-am văzut niciodată alți câini decât din rasa ogarilor scoțieni. Nu există câine mai nobil sau mai grațios decât ogarul din această rasă. Trebuie să fi trăit secole în șir pe lângă om, înțelegând și adaptându-se ca nici un alt câine la viața noastră și la condițiile ei. Ogarii scoțieni apar și în vechile tablouri și tapiserii, având tendința de a schimba, prin atitudinea și înfățișarea lor, orice ambianță într-o tapiserie; sunt câini ce sugerează o atmosferă feudală.

Primul din șirul meu de ogari, pe nume Dusk, mi-a fost oferit ca dar de nuntă și m-a însoțit, la venirea mea în Africa, pe vasul *Mayflower*[1], ca să spun așa. Avea o fire vitează și generoasă. El m-a întovărășit tot timpul cât am făcut cărăușie pentru guvern în Rezervația Masai în primele luni ale războiului. Dar, câțiva ani mai târziu, a fost omorât de zebre. La vremea când a apărut Lulu, îi aveam în casă pe doi dintre fiii lui.

Ogarul scoțian trăia în armonie cu decorul african și cu băștinașii. Poate din cauza altitudinii – melodia ținuturilor înalte sălășluia în toți aceștia trei –, căci, la nivelul mării, în Mombasa, el nu se mai armoniza cu absolut nimic. Ți se părea că marele și largul peisaj, cu șesuri, coline și râuri, nu arăta complet până n-au făcut parte din el și acești vajnici ogari scoțieni. Erau vânători grozavi și aveau mirosul mai bun decât ogarii obișnuiți, dar la vânat își foloseau exclusiv văzul și era o adevărată încântare să-i privești lucrând câte doi în echipă. Îi luam cu mine când mergeam în Rezervația de Animale, lucru pe care nu aveam voie să-l fac, și acolo împrăștiau peste câmpie turmele de antilope gnu și zebre, ca și cum toate stelele din univers s-ar fi răspândit care-ncotro pe cer. Dar, când vânam în Rezervația Masai, nu pierdeam nici măcar un cap de animal rănit dacă-i aveam cu mine pe ogarii scoțieni.

Acești câini cu blană cenușie erau în elementul lor și în pădurile virgine, printre numeroasele nuanțe de verde întunecat. Un câine al meu, de unul singur, a ucis un bătrân pavian mascul și, în cursul

1 Numele vasului cu care, în anul 1620, primii coloniști englezi au ajuns în America de Nord.

luptei, a fost mușcat de nas, ceea ce i-a stricat profilul nobil, dar cicatricea i-a fost luată de toată lumea de la fermă drept o dovadă de eroism, căci pavianii sunt niște ființe foarte distrugătoare și băștinașii îi urăsc.

Ogarii scoțieni erau foarte deștepți și știau care dintre băieții mei de acasă erau mahomedani și n-aveau voie să se atingă de câini.

În primii mei ani în Africa am avut un purtător de pușcă somalez pe nume Ismail, care a murit încă în timp ce eram acolo. Era unul dintre acei purtători de pușcă din vechime, cum nu mai există în ziua de azi. Fusese crescut de marii vânători de la începutul secolului nostru, când întreaga Africă era un adevărat parc cinegetic, iar contactul său cu civilizația se realizase exclusiv pe terenurile de vânătoare, încât vorbea o limbă engleză a lumii vânătorești și-mi vorbea, de exemplu, de pușca mea cea mare și de pușca mea cea tânără. După ce s-a întors în Somaliland, am primit o scrisoare din partea lui adresată *Leoaicei Blixen*, care începea cu *Onorată leoaică*. Ismail era un mahomedan foarte strict și pentru nimic în lume n-ar fi atins un câine, ceea ce-i crea destule dificultăți în meserie. Însă cu Dusk făcea o excepție și nu se supăra dacă îl luam cu noi în trăsurica trasă de catâr, ba chiar îl lăsa să doarmă în cortul său. Căci Dusk, spunea el, cunoștea de la prima vedere un mahomedan și în nici un caz nu l-ar fi atins. Așa e, ținea să mă asigure Ismail, Dusk vedea imediat cine era mahomedan adevărat și sincer. Odată mi-a spus: „Acuma știu că Dusk e din același trib cu dumneavoastră. Am văzut că râde la oameni".

Câinii mei înțelegeau ce putere avea Lulu și ce poziție ocupa în casa mea. Aroganța lor de mari vânători se muia toată în fața ei, când îi împingea de la farfurioara cu lapte sau de la locurile lor preferate de lângă foc. Legasem un clopoțel de o zgardă la gâtul lui Lulu și, într-o vreme, când auzeau clinchetul ei apropiindu-se prin casă, cei doi câini se ridicau resemnați din culcușurile lor încălzite în fața șemineului și se duceau să se așeze în altă parte a camerei. Dar nimeni n-ar fi putut avea o purtare mai blândă ca Lulu când venea să se culce în fața focului, întocmai ca o doamnă desăvârșită, care-și aduna sfioasă fustele pe lângă ea, nevrând să șadă

nimănui în drum. Laptele îl bea cu o expresie de politețe și pedanterie, obligată parcă de amabilitatea exagerată a vreunei gazde. Insista să fie scărpinată după urechi, cu acea îngăduință dulce a soției care-i permite soțului și câte o mângâiere mai îndrăzneață.

Când a mai crescut, ajungând în floarea frumuseții și a tinereții, Lulu era o căpriță zveltă, cu rotunjimi delicate, iar din vârful nasului până în vârful copitelor de o inimaginabilă frumusețe. Arăta ca o ilustrație migălos pictată la poezia lui Heine despre acele înțelepte și blânde gazele care trăiesc pe malul Gangelui.

Însă de fapt Lulu nu era blândă, ci avea, cum se spune, numai draci în ea. Afișa, în cel mai înalt grad, acea trăsătură tipic feminină de a fi tot timpul în defensivă, concentrată în a-și păstra integritatea ființei, când, în realitate, era pornită cu toată forța în ofensivă. Contra cui? Contra întregii lumi. Toanele ei scăpau oricărui control sau calcul, iar făptura se repezea chiar și la calul meu, dacă nu îi plăcea de el. Mi-aduc aminte de bătrânul Hangenbeck din Hamburg, care spunea că, dintre toate rasele de animale, inclusiv carnivorele, cerbicidele sunt de cea mai puțină încredere și că te poți baza mai degrabă pe un leopard decât pe un căprior de care, mai devreme sau mai târziu, te vei trezi lovit pe la spate.

Lulu era mândria casei noastre până și atunci când se purta ca o tânără cochetă și nerușinată; și totuși, nu reușeam s-o facem fericită. Uneori pleca de-acasă timp de câteva ore sau chiar câte o după-amiază întreagă. Alteori, când o apucau toanele, iar nemulțumirea ei față de tot ce o înconjura atingea apogeul, executa, pentru sufletul ei, pe gazonul din fața casei, un dans războinic ce semăna cu o scurtă incantație zigzagată adusă lui Satan.

„O, Lulu“, îmi spuneam eu, „știu că ești minunat de puternică și că poți sări mai sus decât înălțimea ta. Și că ești furioasă pe noi acum, că ți-ar plăcea să ne vezi pe toți morți și că, dacă ai putea, ne-ai ucide. Însă necazul nu-i cel pe care ți-l închipui tu acum, și-anume că ți-am pus obstacole prea înalte pentru tine, pe care n-ai putea să le sari, ca o mare atletă ce ești. Noi nu ți-am pus nici un fel de obstacol, să știi. Forța cea mare e în tine, Lulu, obstacolele sunt tot în tine și adevărul e că vremea ta nu s-a împlinit încă“.

Într-o seară, Lulu n-a mai venit acasă și am căutat-o în van timp de o săptămână întreagă. A fost o lovitură grea pentru toți. O pată de culoare clară dispăruse din casa noastră, care arăta acum ca toate celelalte case. Cu gândul la leoparzii de lângă râu, am deschis într-o seară discuția cu Kamante.

Ca de obicei, a așteptat o vreme până să-mi răspundă, ca pentru a măsura profunzimea lipsei mele de intuiție. Abia după câteva zile a abordat din nou subiectul.

— Tu crezi că Lulu a murit, *msabu*, mi-a spus el.

N-am vrut să-i confirm prea direct că da și atunci i-am mărturisit că mă-ntrebam de ce nu mai vine înapoi.

— Lulu, a spus Kamante, nu a murit. Doar s-a măritat.

Era o veste plăcută, surprinzătoare; l-am întrebat de unde știe.

— O, da, a zis el, s-a măritat. Acum trăiește în pădure cu *bwana* al ei – soțul, stăpânul. Dar nu i-a uitat pe oameni; adesea diminețile se-ntoarce acasă. Eu îi pun porumb pisat în spatele bucătăriei și, chiar înainte de răsăritul soarelui, ea iese din pădure și-l mănâncă. Soțul vine cu ea, numai că el se teme de oameni, pentru că nu i-a cunoscut niciodată. Și atunci rămâne lângă copacul mare și alb, de partea cealaltă a pajiștii. Dar de casă nu îndrăznește să se apropie.

I-am spus lui Kamante să mă cheme și pe mine prima dată când o mai vede pe Lulu. Câteva zile mai târziu, înainte de răsăritul soarelui, a venit la mine și m-a chemat.

Era o dimineață de vis. Ultimele stele se retrăgeau, în timp ce noi așteptam, cerul era senin și clar, însă lumea în care ne mișcăm continua să fie întunecată și mută. Iarba era plină de rouă; către copaci, unde terenul cobora ușor, picăturile de apă străluceau ca un argint întunecat. Simțeam aerul dimineții tăios și rece, ca în țările nordice când se anunță gerul. Oricât de des ai face experiența – îmi spuneam –, e cu neputință totuși să-ți închipui, pe această umbră și pe această răcoare, că peste câteva ore dogoarea soarelui și arșița din aer vor fi atât de greu de suportat. O ceață cenușie învăluia colinele, împrumutând, în chip ciudat, formele lor; probabil că bivolii răbdau de frig dacă erau acum pe deal, păscând ca înghițiți de un nor.

Imensa boltă de deasupra capetelor noastre s-a umplut treptat cu limpezime, ca un pahar de vin. Deodată, pe nesimțite, vârfurile colinei s-au aprins de la prima rază de soare și s-au înroșit. Apoi, ușor, pe măsură ce pământul se înclina spre soare, pășunile în pantă de la poalele muntelui s-au transformat într-un aur delicat, la fel ca pădurile masailor, ceva mai jos. Acum și vârfurile copacilor înalți din pădure, aflați pe malul dinspre partea noastră al râului, se arămeau în lumină. Era ora când își luau zborul și porumbeii mari sălbatici, care se cuibăreau pe celălalt mal al râului și nu veneau decât să se hrănească din castanii pădurii mele. Soseau doar pentru scurtă vreme în fiecare an. Păsările se iveau surprinzător de iute, ca un atac de cavalerie declanșat din cer. De aceea și vânatul porumbeilor sălbatici în zori de zi era un sport popular printre prietenii mei din Nairobi; pentru a se afla pe poziții la timp, adică exact în clipa răsăritului, obișnuiau să vină atât de devreme, încât coteau pe aleea mea cu farurile încă aprinse la mașini.

Și, stând astfel în umbra aceea limpede, privind către înălțimile aurite și înspre cerul clar, aveai sentimentul că te plimbai de fapt pe fundul mării, împresurat de-o parte și de alta de curenți, și că priveai în sus, spre suprafața nemișcată a oceanului.

O pasăre a început să cânte și atunci am auzit, la oarecare depărtare în pădure, un clinchet suav de clopoțel. O, nespusă bucurie, Lulu se întorcea din nou la locurile sale de demult! Se apropia mereu, acum îi puteam desluși mișcările după ritmul în care auzeam clopoțelul; mergea, se oprea, pornea din nou. Apoi încă un colț de casă și iată-ne deodată față-n față. Devenise într-o clipă neobișnuit și totodată amuzant să avem o antilopă atât de aproape de casă. Rămăsese nemișcată; părea pregătită să-l vadă pe Kamante, însă nu și pe mine. Totuși, n-a fugit, ci m-a privit fără vreo teamă și fără amintirea micilor noastre conflicte de altădată sau a nerecunoștinței sale atunci când plecase fără să anunțe pe nimeni.

Lulu cea din pădure era o ființă independentă, superioară, marcată de o schimbare a firii sale – pe scurt, devenise stăpână pe sine. Dacă aș fi avut prilejul să cunosc vreo tânără prințesă în exil, pe vremea când doar aspira la tron, și-apoi aș fi întâlnit-o iar, de data aceasta în plină strălucire a maiestății ei regale, când își intrase

în sfârșit în drepturi, întâlnirea noastră la fel ar fi decurs. Lulu nu arăta mai puțină micime de suflet decât Ludovic-Filip când declarase că regele Franței nu mai ținea minte ranchiunele ducelui d'Orléans. Acum era o Lulu desăvârșită. O părăsise și spiritul ofensiv; pentru cine și de ce să fi atacat acum? Se odihnea în pace, în drepturile ei divine. Își amintea îndeajuns de mine pentru a simți că nu avea de ce să se teamă. Timp de o clipă m-a privit intens; ochii ei purpurii și aburiți erau absolut goi de expresie și nu clipeau, drept care mi-a trecut prin minte că zeii și zeițele nu clipesc nici ei. A ronțăit ușor un fir de iarbă trecând pe lângă mine, a făcut un salt grațios și s-a îndreptat spre partea din spate a bucătăriei, unde Kamante îi lăsase niște porumb împrăștiat pe jos.

Acum Kamante m-a atins cu degetul pe braț, apoi a arătat către pădure. Urmând direcția indicată, am zărit, sub un castan înalt, masculul, o siluetă mică și roșcată la poalele pădurii, imobilă ca un trunchi împodobit cu o pereche de coarne mândre. Kamante nu și-a luat ochii multă vreme de la el, apoi a râs ușor.

— Vezi bine, mi-a spus el, Lulu i-a explicat soțului ei că nu-i nimic aici de care să se teamă, printre aceste case ale noastre, dar tot nu vrea să se apropie. În fiecare dimineață își spune în sinea lui că astăzi o să vină, dar, imediat ce vede casa și pe oameni, simte o piatră rece în stomac – reacție întâlnită frecvent la băștinași, care adesea le împiedică munca la fermă – și se oprește la copacul ăla.

Multă vreme a tot venit Lulu în zori de zi la noi. Cu clopoțelul ei gingaș, ne anunța că soarele era de-acum peste coline, iar eu stăteam culcată în pat și-i așteptam semnalul. Uneori dispărea câte o săptămână, două, când ne lipsea tuturor și începeam să discutăm dacă mai vânase cineva în ultimul timp. Dar într-o zi băieții mei de casă m-au anunțat „Lulu e aici", de parcă ar fi fost o proaspătă soție venită în vizită la părinți. În câteva rânduri am zărit și silueta masculului departe, printre copaci, însă Kamante avea dreptate: niciodată nu găsea destul curaj pentru a străbate distanța până la casa mea.

Întorcându-mă odată de la Nairobi, l-am găsit pe Kamante în ușa bucătăriei; mi-a ieșit foarte agitat în cale ca să-mi spună că Lulu fusese pe la fermă și că avea acum un *toto* – copilașul ei.

Câteva zile mai târziu, eu însămi am avut onoarea s-o întâlnesc printre colibele servitorilor mei, foarte alertă și destul de ostilă, cu un ieduț extrem de mic mergând în urma ei, la fel de lent și moale în mișcări precum fusese și Lulu când am văzut-o prima oară. Era la puțin timp după sezonul ploilor și, pe tot parcursul lunilor de vară, Lulu s-a învârtit printre colibe, și după-amiezile, și dis-de-dimineață. Ba o întâlneam adesea chiar și în miezul zilei, la umbra caselor, cu puiul lângă ea.

Micuțul lui Lulu nu se temea de câini și îi lăsa să îl miroasă peste tot. În schimb, nu se putea obișnui cu băștinașii sau cu mine și, dacă încercam cumva să-l luăm în brațe, mama și puiul dispăreau pe dată.

Nici Lulu însăși, după acea lungă absență, nu se mai apropia într-atât încât să o putem atinge. Altminteri era foarte prietenoasă, înțelegea că ne plăcea să ne uităm la puiul ei și chiar venea să mănânce trestie de zahăr din podul palmei noaste întinse. Înainta până la ușa deschisă a sufrageriei și arunca o privire gânditoare în semiobscuritatea dinăuntru, dar de trecut n-a mai trecut niciodată pragul. Între timp își pierduse și clopoțelul, încât ajunsese să vină și să plece în tăcere.

Băieții mei de casă ar fi vrut să-i las să prindă puiul, ca să îl creștem ca pe mama lui. Dar mie mi s-a părut că ar fi un răspuns brutal față de încrederea elegantă pe care ne-o acorda Lulu.

Și mi se mai părea că această uniune liberă dintre casa mea și antilopă era un lucru și rar, și onorabil. Lulu venea din lumea sălbăticiei să ne dovedească în ce termeni buni ne aflăm noi cu ea și făcea ca locuința mea să se confunde cu peisajul african, astfel încât nimeni să nu poată spune unde începea și unde sfârșea fiecare din ele. Lulu știa unde se afla vizuina mistrețului uriaș din pădure și-i văzuse pe rinoceri împreunându-se. În Africa există un cuc care cântă în toiul zilelor fierbinți de vară și în mijlocul pădurilor, ca o bătaie de inimă sonoră a lumii; eu n-am avut niciodată norocul să-l văd, ca de altfel nici unul dintre cunoscuții mei, căci nimeni nu-mi putuse spune cum arată. Însă Lulu umblase poate pe vreo cărare îngustă, croită de animale chiar pe sub creanga pe care ședea nevăzutul cuc. Tocmai citeam în acea vreme o carte

despre împărăteasa Chinei și despre cum, la nașterea fiului său, tânăra Yahanola a venit s-o viziteze în casa ei cea veche; pornise din Orașul Interzis în palanchinu-i auriu, cel cu perdelele verzi. Casa mea, îmi ziceam eu, era acum întocmai precum casa tatălui și a mamei tinerei împărătese.

Cele două antilope, cea mare și cea mică, au stat în preajma casei mele întreaga vară; uneori treceau două sau trei săptămâni între vizitele lor, în schimb alteori le vedeam în fiecare zi. La începutul următorului sezon al ploilor, băieții mei de acasă m-au anunțat că Lulu se arătase cu un alt pui. Pe acesta nu l-am mai văzut eu însămi, fiindcă de-acum nu mai veneau atât de aproape, dar mai târziu știu că am zărit trei antilope plimbându-se împreună prin pădure.

Legătura dintre Lulu și familia ei cu casa mea a durat mulți ani. Antilopele apăreau adeseori în vecinătatea fermei, ieșind din pădure și întorcându-se în ea, ca și cum pământurile mele n-ar fi fost decât tot o zonă a sălbăticiei. Veneau cel mai adesea în pragul asfințitului și la început se furișau printre copaci ca niște siluete întunecate pe fondul verde-închis, dar, când ieșeau să pășuneze pe pajiștea din preajma casei sub razele de soare în amurg, pieile lor luceau ca arama. Una dintre ele era Lulu, căci ea se apropia de casă și se plimba molatic, doar ciulind urechea când vreo mașină se apropia sau când cineva deschidea ferestra; iar câinii o recunoșteau. Cu vârsta, pielea i s-a întunecat. Venind odată cu mașina și oprind în fața casei, am zărit trei antilope acolo, pe terasă, în jurul drobului de sare pentru vaci.

Ciudat era că, afară de primul mascul, *bwana* lui Lulu, care încremenise sub castan, cu capul drept și ridicat, n-am mai văzut nici unul printre antilopele care veneau la mine. Mi se părea că aveam de-a face cu un adevărat matriarhat în inima pădurii.

Naturaliștii și vânătorii din colonie au arătat mult interes pentru antilopele mele *bushbuck* și însuși responsabilul Departamentului de vânătoare a venit la fermă în persoană ca să le vadă, și le-a văzut. Un ziarist a scris despre ele în *East African Standard*.

Anii în care Lulu și ai săi au tot venit la casa mea au fost cei mai fericiți pe care i-am trăit în Africa și, din acest motiv, am ajuns să

privesc prietenia mea cu antilopele pădurii ca pe un mare dar, ca pe un semn de afecțiune din partea Africii. Tot continentul era cuprins în el – semne bune, vechi făgăduințe și o cântare:

„Fugi degrab, iubitul meu, sprinten ca o căprioară fii, fii ca puiul cel de cerb, peste munții cei îmbălsămați“[1].

În ultimii mei ani în Africa, m-am întâlnit tot mai rar cu Lulu și familia ei. În tot cursul anului dinaintea plecării, nu cred că a mai venit vreodată. Se schimbaseră multe între timp, la sud de ferma mea primiseră pământ și alți fermieri, pădurea fusese tăiată, se construiseră case noi. Pe locul vechilor poieni acum huruiau tractoare. Mulți dintre noii coloniști erau sportivi și puștile răsunau adeseori în peisajul african. Cred că vânatul s-a retras spre vest, pierzându-se în pădurile Rezervației Masai.

Nu știu câți ani trăiește o antilopă; s-ar putea ca Lulu să fi murit de mult.

Adesea, foarte adesea, în orele liniștite din zori, am visat că auzeam clopoțelul lui Lulu și-n somn mi se umplea pieptul de bucurie; mă trezeam așteptând să se-ntâmple ceva foarte straniu și dulce, acum, în clipa asta, imediat.

Când stăteam culcată și mă gândeam la Lulu, mă întrebam dacă, în viața ei trăită în pădure, visase vreodată clopoțelul. Treceau oare prin mintea ei, ca umbrele pe apă, imagini cu oameni sau cu câini?

Dacă eu știu un cântec despre Africa – îmi spuneam –, despre girafe și despre luna nouă africană culcată pe spate pe cer, despre plugurile de pe câmp și fețele asudate ale culegătorilor de cafea, oare știe și Africa vreun cântec despre mine? Tremură aerul din câmpie de vreo culoare pe care am purtat-o, născocesc copiii vreun joc în care să-mi rostească numele, aruncă luna nouă pe pietrișul aleii vreo umbră care să semene cu mine, sau mă vor căuta vreodată ulii din Ngong?

N-am mai auzit nimic despre Lulu după ce am plecat din Africa, dar am auzit despre Kamante și despre ceilalți băieți de casă ai mei. Ultima scrisoare de la el mi-a sosit acum nici o lună. Însă

1 Cântarea cântărilor, 8, 14.

aceste comunicări îmi parvin într-un mod straniu, ireal și par a fi mai mult miraje sau umbre decât vești dintr-o realitate anume.

Căci Kamante nu știe să scrie și nu știe nici limba engleză. Când el sau un altul dintre oamenii mei își pun în cap să îmi trimită vești, se duc la vreun scrib indian sau negru, care stă cu tăblița de scris, hârtie, toc și cerneală în fața oficiilor poștale și le explică ce trebuie să spună în scrisoare. Scribii nu știu nici ei prea grozav engleza și abia dacă pot susține că știu să scrie, dar sunt convinși că știu. Ca să-și arate meșteșugul, îmbogățesc scrisorile cu multe înflorituri, drept care acestea sunt greu descifrabile. Au, de asemenea, obiceiul de a scrie cu trei-patru culori și, oricare ar fi motivul pentru care o fac, impresia e că și-au terminat cerneala și storc ultimul strop din călimară. Din toate aceste strădanii iese un soi de mesaj de felul celor cum dădea Oracolul din Delphi. Există o profunzime în scrisori pe care o intuiesc și simt că era vorba de o comunicare vitală, care a apăsat din greu pe sufletul expeditorului, dacă l-a împins tot drumul lung din Rezervația Kikuyu până la ușa oficiului poștal. Dar ea rămâne învăluită în ceață. Bucata mică și murdară de hârtie, care-ți sosește de la mii și mii de kilometri, pare să spună, ba chiar să strige, mereu ceva anume, dar fără a-ți împărtăși nimic.

Cu toate acestea, nici aici Kamante nu seamănă cu restul lumii. Când face corespondență, are stilul lui. Pune trei-patru scrisori în același plic, notându-le: *Scrisoare 1*, *Scrisoare 2* și așa mai departe. Toate conțin același lucru, repetat de mai multe ori. Poate că vrea să-mi producă o impresie adâncă prin repetare, căci avea acest fel de a vorbi când voia să înțeleg ori să țin minte ceva anume. Sau poate că-i e greu să se-ntrerupă odată ce a stabilit contactul cu prietenul aflat atât de departe.

Kamante îmi scrie că mult timp nu a găsit de lucru. Nu m-a surprins prea tare vestea lui, căci meșteșugul lui era un fel de aruncare a orzului pe gâște. Făcusem din el un bucătar de curte princiară, apoi îl părăsisem într-o colonie complet înnoită. Cazul lui era un fel de „Sesam, deschide-te“. Acum formula se pierduse, iar piatra era închisă pentru totdeauna deasupra comorii mistice pe care o conținea. În locul bucătarului cu mers îngândurat și plin

de știință, azi nimeni nu mai vedea altceva decât un mic kikuyu crăcănat, un gnom cu chipul plat și liniștit.

Ce are de spus Kamante când merge la Nairobi, stă drepți în fața indianului cu privirea îngâmfată și hrăpăreață și-i expune mesajul ce va străbate apoi jumătate de lume? Rândurile sunt scrise strâmb și nu există nici o ordine în frazele scrisorii. Însă Kamante avea un suflet mare, ale cărui acorduri cei care l-au cunoscut le vor distinge în acea muzică dezordonată, frântă, aproape ca pe-un ecou al harfei ciobănașului David.

Iată o *Scrisoare 2*:

„Eu nu puteam uita pe tine *memsahib*. Onorată *memsahib*. Șapoi toți sluga ta deai tăi ei nu prea bucuros erai departe la țară. Șapoi erați noi pasăre noi zburați să vedeți pe tu. Șapoi întors. Șapoi bătrâna ferma ta loc bun pentru vaca vițelu mic erați noi negri tăi. Șapoi ei ce mai ai nimic vaci capre nimic ei ce mai ai nimic. Șapoi toți lumia rea ei bucură în sinea lui fincă bătrânul sluga tale ei omi saraci șapoi. Șapoi știao Dumnezeu în sufletul la el tot ca sajute când va pe sluga ta".

Iar într-o *Scrisoare 3*, Kamante oferă un exemplu despre felul cum îți poate spune băștinașul un lucru minunat:

„Scrie și spunene dacă întorci. Noi credem întorci. Fincă de ce? Noi credem tu nu poți uita niciodată pe noi. Fincă de ce? Noi credem tu țamintiai încă fețe de noi și nume de noi dela mama".

Un alb care ar vrea să-ți spună ceva frumos ar scrie: „N-am să te pot uita niciodată". Un african va spune: „Noi nu credem despre tine că ne-ai putea uita vreodată".

II

O ÎMPUȘCĂTURĂ LA FERMĂ

O împușcătură din greșeală

În seara zilei de 19 decembrie am ieșit din casă înainte de culcare, ca să văd dacă nu vine ploaia. Mulți fermieri de la munte, cred, făceau exact același lucru. Uneori, în anii mai norocoși, aveam parte de averse puternice în preajma Crăciunului și era o adevărată binecuvântare pentru cafeaua tânără, care răsărise pe copaci după ce floarea dăduse rod la ploile mai scurte din octombrie. În noaptea aceea nu se vedea nici un semn de ploaie. Cerul era senin, mut și triumfător, sub splendoarea puzderiei lui de stele.

Bolta înstelată e mai bogată la ecuator ca în Nord și o vezi mai mult, pentru că stai mai mult afară noaptea. În nordul Europei, nopțile de iarnă sunt prea reci pentru a-ți îngădui plăcerea contemplării stelelor, iar vara nici nu le distingi pe cerul clar al nopții, de o paloare ca de viorea sălbatică.

Noaptea tropicală ține bună tovărășie, întocmai ca o catedrală romano-catolică prin comparație cu bisericile protestante ale nordului Europei, care nu te primesc în ele decât dacă ai treabă. Aici, în camera mare, vine și pleacă toată lumea, aici e locul unde se întâmplă totul. În Africa și Arabia, unde soarele amiezii te ucide, noaptea e vremea călătoriilor și a faptei lor. Aici fiecare stea și-a primit un nume și a fost secole întregi călăuză omului, purtându-l pe drumuri lungi, ducându-l peste deșerturi și pe mare, spre est, spre vest, spre sud și spre nord. Mașinile merg bine noaptea și e plăcut să conduci sub stele, de aceea te obișnuiești să-ți fixezi vizitele la prietenii de departe la vremea lunii pline următoare. Pornești în safari pe lună nouă, ca să profiți de șirul de nopți cu lună. Și apoi ți se pare ciudat, când te întorci în vizită în Europa, să vezi că prietenii tăi orășeni trăiesc departe de mișcările lunii și

le ignoră aproape complet. Semiluna era semnalul de pornire pentru cămilarul hagiei, a cărui caravană trebuia să plece înainte de ivirea ei pe cer. Cu fața întoarsă către ea, era unul dintre acei „filozofi care torc firul din drumurile lunii prin univers". Și a privit-o probabil atât de mult, încât a făcut din ea simbolul în numele căruia să cucerească lumea.

Îmi câștigasem o faimă în ochii băștinașilor, deoarece în mai multe rânduri fusesem prima de la ferma noastră care văzuse luna nouă, ca pe un arc subțire de argint în asfințit; și mai cu seamă fiindcă, doi-trei ani la rând, zărisem prima lună din Ramadan, luna sfântă a mahomedanilor.

Fermierul își rotește ochii încet de-a lungul liniei orizontului. La început spre est, căci de acolo îi vine ploaia, dacă vine, și tot acolo se află steaua Spica, din constelația Fecioarei. Apoi spre sud, vrând să salute Crucea Sudului, păzitoare a lumii celei mari, credincioasă călătorilor și iubită de ei, iar mai sus, chiar sub dunga de lumină a Căii Lactee, se văd Alpha și Beta din constelația Centaurului. Către sud-vest sclipesc Sirius, punct mare de lumină pe cer, și gânditoarea stea Canapus, iar înspre vest, deasupra siluetei pale a colinelor Ngong, acum aproape neîntreruptă, lucește radiosul giuvaier cu diamante compus din Rigel, Betelgeuse și Bellatrix. În fine, fermierul se întoarce spre nord, căci într-acolo ne ducem cu toții până la urmă și-acolo dă de însăși Ursa Mare, pe care acum o vede stând cu capu-n jos, din cauza perspectivei cerești diferite, ceea ce capătă aerul unei glume ursești și bucură sufletul imigrantului nordic.

Oamenii care au vise noaptea cunosc un gen anume de plăcere pe care lumea dimineții nu o știe, un fel de extaz blajin, un suflet neîmpovărat, dulci amândouă ca mierea pe limbă. Ei mai știu că adevărata măreție a viselor e atmosfera lor de libertate infinită. Nu este libertatea dictatorului, care își impune voința asupra lumii, ci libertatea artistului, care n-are voință, care de fapt e liber de orice voință. Plăcerea visătorului adevărat nu stă în substanța visului, ci în faptul că în vis se-ntâmplă lucruri fără vreo intervenție din partea sa și complet independente de controlul său. Mari peisaje se nasc de la sine, uriașe panorame minunate, culori delicate și tari,

șosele, case pe care nu le-a mai văzut și de care n-a auzit niciodată. În vis apar străini și aceștia-i sunt dușmani sau prieteni, deși visătorul n-a avut nicicând de-a face cu ei. Ideea de zbor și de urmărire apare mereu în vise, de fiecare dată la fel de seducătoare. Minunate cuvinte de duh sunt rostite de toată lumea. E drept că, rememorate în timpul zilei, ele pălesc și își pierd înțelesul, căci aparțin unui alt plan, dar, de cum a pus capul pe pernă cel ce visează, legătura se reface instantaneu și-i amintește tot farmecul lor bogat. Senzația imensei libertăți îl împresoară neîncetat și îl străbate precum aerul și lumina – nepământească fericire. Privilegiat e visătorul, căci el e cel ce n-are nimic de făcut, dar pentru a cărui plăcere și desfătare lucrează totul în jurul lui; regii din Tarșiș îi aduc daruri. Ia parte la un bal sau la o bătălie, mirându-se o clipă cum de poate fi, în mijlocul atâtor întâmplări, în așa măsură privilegiat, încât să poată ședea culcat. Abia când începi să-ți pierzi conștiința libertății și când ideea de necesitate începe să pătrundă în lume, când e nevoie undeva de o grabă sau de un efort, când trebuie scrisă o scrisoare ori prins un tren, când ai o muncă de făcut, când trebuie să mâni prin vis caii-n galop sau să ochești cu pușca drept la țintă, visul decade și se transformă în coșmar, acesta făcând parte din cea mai vulgară și mai meschină categorie de vise.

Situația din lumea trează care se apropie cel mai mult de vise e noaptea într-un mare oraș, unde nu te cunoaște nimeni, sau noaptea africană. Căci acolo există o libertate infinită, se-ntâmplă atâtea și atâtea lucruri, destine prind contur în jurul tău, activitatea fierbe-n dreapta și în stânga și nu poți spune despre nimic că nu e treaba ta.

Aici de îndată ce soarele scăpăta, aerul se umplea de lilieci, zburând tăcuți precum mașinile pe asfalt, ba chiar vedeam și câte o pasăre de noapte: era pasărea care stătea în drum și în ochii căreia luminile mașinii luceau o clipă roșii înainte ca ea să decoleze vertical din fața roților tale. Iepurașii ieșeau la rândul lor pe drum, mișcându-se în felul lor, așezându-se brusc pe coadă și țopăind pe un ritm anume, ca niște canguri în miniatură. Greierii cântau un cântec nesfârșit prin iarba înaltă, miresme alergau peste pământ

și stele căzătoare se scurgeau pe cer, ca lacrimile pe obraz. Ești fericitul căruia i se aduce totul. Să vină regii din Tarșiș cu daruri.

La câteva mile distanță, în Rezervația Masai, zebrele își schimbă acum pășunea, hergheliile lor rătăcesc peste câmpia cenușie ca niște dungi de culoare deschisă, bivolii au ieșit să pască și ei pe clina colinelor. Tinerii mei de la fermă trec, în grupuri de câte doi sau trei, mergând în șir, ca niște umbre înguste și întunecate; sunt treji, se-ndreaptă glonț spre ținta lor, dar acum nu mai sunt în slujba mea, așa că nu mă privește unde se duc. Ba chiar insistă să marcheze împrejurarea încetinind imperceptibil pasul la vederea vârfului arzând al țigării mele în fața casei și salutându-mă fără a se opri.

— *Jambo, msabu.*

— *Jambo, morani* – războinici tineri – unde vă duceți la ora asta?

— Ne ducem la *manyatta* lui Kathegu, care face mare *ngoma* în astă seară. Noapte bună, *msabu*.

Dacă merg împreună în grupuri mai mari, își iau și toba pentru dansuri și apoi o auzi de foarte departe, ca zvâcnetul unui puls firav în toiul nopții. Și deodată, urechea, care n-ascultase până atunci, prinde parcă un sunet ca o vibrație profundă în aer: se aude răgetul îndepărtat și scurt al unui leu. E treaz și el, vânează, viața își urmează cursul. Impresia auditivă nu se mai repetă, dar lărgește orizontul; îți vin în minte pășunile întinse și locul de adăpat.

Cum stăteam așa, în fața casei mele, s-a auzit un foc, nu prea departe. Un singur foc de armă. Apoi din nou tăcerea nopții peste tot și toate. După o clipă, ca și cum s-ar fi oprit să asculte și acum își vedeau din nou de treabă, am auzit iar greierii îngânându-și în iarbă cântecul monoton.

Există ceva ciudat de determinat și de fatal când răsună un singur foc de armă în noapte. Ai impresia că cineva a transmis un mesaj lung de un cuvânt, pe care n-o să-l mai repete. O vreme am stat nedumerită, întrebându-mă ce anume putea să însemne. Era imposibil de ochit ceva la ora aceea, iar ca să sperii vreo jivină, trăgeai de două sau de mai multe ori.

Poate că jos, la moară, bătrânul meu dulgher indian Pooran Singh trăsese după vreo hienă strecurată în curtea morii și care rodea fâșiile tăiate din piele de bou și atârnate cu bolovani la capăt, pentru a face din ele frâie de căruță. Pooran Singh n-avea o fire de erou, dar poate că deschisese ușa colibei de dragul frâielor și tot pentru ele trăsese și cu pușca veche. Cu toate acestea, cred că ar fi tras amândouă cartușele, apoi ar fi încărcat iar pușca și ar fi tras din nou, odată ce gustase nectarul eroismului. Dar un singur foc – și apoi tăcere?

Am așteptat o vreme și a doua împușcătură; nimic. Iar când am privit din nou spre cer, nu se vedea nici urmă de ploaie, încât m-am dus la culcare, luând o carte cu mine și lăsând lampa aprinsă. În Africa, dacă dai peste o carte demnă de a fi citită, din maldărele anoste pe care o mândrețe de vapoare sunt puse să le aducă din Europa, o citești cum i-ar plăcea unui autor să i se citească o carte, adică rugându-te la Dumnezeu să fi avut în el destulă energie ca s-o ducă până la capăt așa cum a început-o. Mintea ta aleargă transportată, pe o urmă proaspătă, adâncă, verde.

Două minute mai târziu, o motocicletă a luat cotul aleii în plină viteză și s-a oprit în fața casei mele, iar cineva a bătut cu putere în geamul înalt al ușii de la salon. Mi-am pus o fustă și o jachetă, m-am încălțat, mi-am luat lampa și am ieșit. Afară, la lumina ei, l-am văzut pe administratorul morii mele, transpirat și cu ochii ieșiți din orbite. Se numea Belknap, era american de origine și un mecanic extrem de capabil și de inventiv, însă cu un psihic foarte labil. La el lucrurile fie urcau în al nouălea cer, fie se prăbușeau fără pic de speranță. La început, când l-am angajat, mă tulburau viziunile lui variabile asupra vieții sau perspectivelor și condițiilor de la fermă, ca și cum m-ar fi luat cu el pe un enorm pendul mintal; mai târziu m-am obișnuit cu ele. Aceste extaze și căderi nu erau altceva decât o formă cotidiană de gimnastică emoțională a unui temperament vioi, cu multă nevoie de exercițiu și căruia i se întâmplau mult prea puține lucruri; este un fenomen curent la tinerii albi, energici, aflați în Africa, mai ales la cei care și-au petrecut adolescența prin orașe. Dar acum scăpase din mrejele unei tragedii și

deocamdată nu știa dacă să-și satisfacă sufletul flămând amplificând-o, poate, sau să scape de groaza ei minimalizând-o cât mai tare posibil; prins în această dilemă, arăta ca un băiețaș foarte mic alergând de mama focului ca să anunțe o catastrofă; în timp ce vorbea, nu-și putea stăpâni bâlbâiala. Până la urmă a atenuat-o mult, căci el nu avea nici un rol în această întâmplare și soarta îi jucase încă o festă extrem de urâtă.

Între timp, Farah venise și el de acasă și am ascultat împreună povestea.

Belknap mi-a relatat cât de pașnic și cât de plăcut începuse toată tragedia. Bucătarul lui avea zi liberă și, în absența lui, o petrecere fusese organizată în bucătărie de un *toto* ajutor de bucătar, în vârstă de șapte ani, pe nume Kabero, unul dintre copiii vechiului meu clăcaș și cel mai apropiat vecin de fermă, bătrânul vulpoi Kaninu. Seara târziu, când adunarea s-a înveselit peste măsură, Kabero a adus pușca stăpânului său și, față de prietenii lui din *shamba* și de la câmpie, a vrut să joace rolul omului alb. Belknap era un mare crescător de păsări, avea claponi și găini îndopate și cumpăra pui de rasă din piețele din Nairobi, de aceea și ținea mereu o pușcă pe verandă, pentru a speria cu ea uliii și pisicile sălbatice. Ulterior, când am discutat despre caz, a susținut că pușca nu era încărcată, însă copiii căutaseră gloanțele și o încărcaseră ei; aici îmi permit să cred că memoria îl înșela, căci să fi vrut și tot n-ar fi reușit ei una ca asta, încât mai probabil era că, de data aceea, pușca rămăsese pe verandă încărcată. Indiferent cum ajunsese acolo, cartușul era pe țeavă când Kabero, în culmea grozăvelii și a succesului, a ochit drept în mijlocul invitaților săi și a apăsat pe trăgaci. Împușcătura a răsunat în toată casa. Trei dintre copii au fost răniți ușor și au fugit afară îngroziți. Mai rămăseseră doi, grav răniți sau morți. Și Belknap și-a încheiat istorisirea cu o lungă anatemă la adresa Africii și a întâmplărilor ce se petreceau aici.

În timp ce noi vorbeam, băieții mei de casă au apărut foarte tăcuți; apoi au plecat din nou și au adus o lampă de vânt. Am luat bandajele și niște dezinfectant. Cum ar fi fost o pierdere de timp să încercăm să pornim mașina, am alergat prin pădure într-un suflet până la casa lui Belknap. În legănarea ei, lampa de vânt ne

arunca umbrele dintr-o parte în alta a drumului drept și îngust. În vreme ce fugeam, am auzit o serie de urlete scurte, înnebunite, sparte – țipetele de moarte ale unui copil.

Ușa bucătăriei era deschisă de perete, ca și cum moartea, după ce năvălise înăuntru, s-ar fi năpustit acum afară, lăsând tot locul devastat, ca pe un coteț de păsări după trecerea pe acolo a viezurelui. O lampă de bucătărie continua să ardă pe masă, fumegând până-n tavan, iar în încăperea strâmtă mirosul prafului de pușcă persista și-acum. Pe masă, alături de lampă, ședea pușca. Era atâta sânge peste tot, că am și alunecat pe el. E greu de îndreptat o lampă de vânt spre un obiectiv anume, în schimb, ea răspândește izbitor lumina în încăperi întregi sau asupra unor situații; îmi amintesc de toate acele lucruri pe care, chiar la lumina unei lămpi de vânt, le-am văzut mai bine decât alții.

Îi cunoșteam pe copiii răniți de pe pășunile de la fermă, unde pășteau turmele familiilor lor. Wamai, fiul lui Jogona, un băiețel vioi, care o vreme fusese chiar elev la școală, zăcea pe podea între masă și ușă. Nu era mort, dar nici departe; își pierduse cunoștința, deși încă gemea slab. L-am tras puțin deoparte, ca să ne putem mișca prin încăpere. Copilul care țipa se numea Wanyangerri, cel mai mic din grupul aflat în bucătărie. Stătea în picioare, aplecat înainte spre felinar; sângele îi țâșnea din obraz ca apa dintr-un izvor, dacă puteai spune așa, căci stătuse probabil chiar în dreptul țevii în momentul când glonțul pornise, smulgându-i maxilarul inferior cu totul. Își ținea brațele depărtate de corp și le mișca în sus și-n jos ca pe niște pistoane, întocmai cum ar da din aripi un pui după ce i s-a retezat capul.

Când te trezești pe neașteptate în fața unui asemenea dezastru, se pare că nu există decât o soluție, și anume remediul aplicat pe terenul de vânătoare sau în ograda de păsări: să ucizi repede și cu orice preț. Cu toate acestea, știi că nu poți ucide, iar creierul începe să-ți zbârnâie atunci de teamă. Am luat capul copilului în mâini și l-am strâns la piept cu disperare; ca și cum într-adevăr l-aș fi omorât, a încetat pe loc să țipe, rămânând drept în picioare, cu brațele atârnându-i pe lângă corp, de parcă ar fi fost de lemn. Acum pot spune că știu ce înseamnă să vindeci strângând la piept.

E greu de bandajat un pacient a cărui față e pe jumătate smulsă, căci, în tentativa de a-i opri sângerarea, el poate fi înăbușit. Am fost nevoită să-l salt pe băiețel pe genunchiul lui Farah și să-l fac pe Farah să-i țină capul drept, căci, dacă îi tot cădea în față, nu-i puteam strânge bandajele, iar dacă-i cădea mereu pe spate, sângele-i curgea gâlgâind și-i umplea gâtul. Până la urmă, fiindcă ședea atât de liniștit, am reușit să-i pun bandajul bine.

Pe Wamai l-am întins pe o masă și am ridicat lampa ca să-l privim. Primise din plin încărcătura puștii în gât și în piept, dar nu sângera abundent, ci se vedea numai un firicel subțire de sânge care i se scurgea pe la colțul gurii. Era surprinzător să-l vezi pe acest băiețaș negru, la fel de neastâmpărat ca un ieduț, acum atât de liniștit. În timp ce ne uitam la el, fizionomia i s-a schimbat, căpătând o expresie de profundă surpriză. L-am trimis pe Farah să aducă mașina de acasă, căci trebuia să-i transportăm neîntârziat pe copii la spital.

În așteptarea ei, am întrebat de Kabero, băiatul care trăsese cu pușca, provocând acel masacru cumplit. Belknap mi-a spus o poveste ciudată despre el. Cu câteva zile în urmă, Kabero cumpărase de la stăpânul său o pereche de pantaloni scurți vechi, pentru care avea de plătit o rupie la primirea simbriei. Când s-a auzit focul de armă, iar Belknap s-a năpustit spre bucătărie, l-a găsit pe Kabero în mijlocul încăperii, cu pușca încă fumegând în mâini. Copilul l-a privit timp de o secundă, apoi a vârât mâna într-un buzunar al pantalonilor cumpărați de curând, a scos o rupie și a pus-o pe masă cu mâna stângă, în timp ce cu dreapta a aruncat pe aceeași masă pușca. Și, după această ultimă socoteală a sa cu lumea, s-a dus; de fapt, cu toate că n-aveam de unde ști în clipa aceea, odată cu gestul său măreț, a dispărut de pe fața pământului. Era o atitudine cam neobișnuită la un băștinaș, căci ei în general își mențin datoriile – și mai ales pe acelea față de omul alb – într-un cotlon al minții. Poate că pentru Kabero împrejurarea semănase atât de mult cu ziua judecății de apoi, încât simțise că trebuia să se ridice la înălțimea ei; pe de altă parte, poate că încercase să își câștige un prieten la nevoie. Sau șocul, bubuitura și moartea prietenilor din jur îi răscoliseră într-asemenea un hal

întreaga mică sferă de idei, încât crâmpeie de la periferie fuseseră propulsate direct în centrul conștiinței sale.

Pe vremea aceea aveam o mașină Overland. În veci nu voi scrie un singur cuvânt de reproș la adresa ei, căci m-a servit credincioasă timp de ani și ani de zile. Asta chiar dacă rareori putea fi convinsă să meargă cu mai mult de doi cilindri. Și farurile erau stricate, astfel că, în locul luminilor de poziție, mergeam la dans la Clubul Muthaiga cu o lampă de vânt înfășurată într-o batistă roșie. Trebuia împinsă ca să pornească, iar în noaptea cu pricina s-a urnit deosebit de greu.

Diferiții oaspeți veniți la fermă se plânseseră de starea drumului care ducea la mine și abia în noaptea aceea mi-am dat seama câtă dreptate aveau. La început l-am lăsat pe Farah să conducă, dar apoi m-am gândit că dinadins intra în toate gropile și urmele de roți, așa că am luat eu însămi volanul. De aceea am și fost nevoită să cobor la iaz, ca să mă spăl pe mâini în apa întunecată. Până la Nairobi drumul mi s-a părut nesfârșit de lung; aveam impresia că, în același timp, aș fi putut ajunge și acasă, în Danemarca.

Spitalul pentru băștinași din Nairobi se ridică pe deal, chiar înainte de începutul coborârii în căldarea unde se află orașul. Acum era întunecat și părea pașnic. Cu mare greutate am reușit să trezim pe cineva; până la urmă, am pus mâna pe un bătrân medic sau felcer *goan*, care a apărut într-un gen de neglijeu ciudat. Era un bărbat mare și gras, foarte placid în mișcări și care avea un mod al lui straniu de a face același gest mai întâi cu o mână, apoi cu cealaltă. Când am ajutat la scoaterea lui Wamai din mașină, mi s-a părut că s-a mișcat și s-a întins puțin, dar, după ce l-am dus în salonul intens luminat al spitalului, am constatat că murise. Bătrânul *goan* își tot flutura o mână spre el, spunând „E mort". Apoi, întorcându-se către Wanyangerri, a dat din cealaltă mână: „E viu". Nu-l mai văzusem niciodată pe acel bătrân, căci nu mai fusesem niciodată noaptea la spital, când era el de gardă. La vremea respectivă, atitudinea lui m-a iritat, deși mai târziu mi s-a părut că însăși Soarta, înfășurată în mai multe rânduri de cearșafuri albe, puse unul peste celălalt, ne întâmpinase în pragul ușii, împărțind neutră și viața, și moartea.

Wanyangerri s-a trezit din transă în clipa când am intrat cu el în spital și pe loc l-a cuprins o groază nebună; nu voia să-l lăsăm acolo, se agăța de mine sau de cine se nimerea, țipa și plângea cuprins de disperare. L-a calmat până la urmă bătrânul *goan* cu o injecție, după care m-a privit peste lentilele ochelarilor și mi-a spus: „E viu". I-am lăsat acolo pe ambii copii, cel mort și cel viu, întinși pe două tărgi, ca să-și urmeze fiecare destinul.

Belknap, venit și el cu motocicleta, mai mult ca să ne ajute la împins mașina în caz că s-ar fi oprit pe drum, era de părere că accidentul ar fi trebuit raportat la poliție. Astfel că ne-am dus la comisariatul de pe River Road, plonjând direct în viața de noapte a orașului Nairobi. Nu era nici un polițist alb când am sosit noi, încât am așteptat afară, în mașină, până când a fost trimis cineva să-l cheme. Strada era mărginită de un șir de eucalipți, copacii tuturor orașelor de munte populate de pionieri; noaptea frunzele lor foarte lungi și înguste au un miros ciudat, plăcut și arată stranii în lumina felinarelor. O tânără swahili planturoasă a fost târâtă în comisariat de o echipă de polițiști localnici, cărora li se opunea din toate puterile și îi zgâria pe față, zbierând ca un porc înjunghiat. Au fost aduși doi bătăuși care, până și pe treptele comisariatului, tot mai încercau să se lovească între ei; și un hoț, cred, care tocmai fusese prins; îl urma pe stradă un întreg alai de cheflii nocturni, luând care partea lui, care partea polițiștilor și dezbătând cu aprindere cazul. În sfârșit, a sosit și un tânăr ofițer de poliție, luat, am avut impresia, direct de la o petrecere veselă. Pentru Belknap a fost o dezamăgire, căci ofițerul a început prin a-i nota cu mult interes și în mare viteză declarația, dar apoi a căzut pe gânduri, și-a lăsat creionul să se târască încet pe hârtie și finalmente a renunțat la scris, băgând creionul în buzunar. Mie mi se făcuse frig de la răcoarea nopții. În cele din urmă am pornit spre casă.

Eram încă în pat a doua zi dimineață când am simțit, din cauza liniștii concentrate de afară, că se aflau mulți oameni în preajma mea. Știam cine erau: bătrânii de la fermă, șezând chirciți pe pietre, mestecând sau trăgând *tombacco* pe nas, scuipând și șușotind între ei. Știam ce voiau: veniseră să-mi spună că aveau de

gând să facă o *kyama* pentru împușcătura din noaptea precedentă și pentru moartea unuia dintre copii.

O *kyama* e o adunare a bătrânilor de la fermă, autorizată de guvernul colonial să arbitreze neînțelegerile dintre clăcași. Membrii unei *kyama* se adună pentru o crimă ori pentru un accident și le dezbat întruna săptămâni întregi, însoțindu-le între timp cu fripturi de oaie, bârfe și nenorociri. Știam că bătrânii doreau să dezbată acum și cu mine întregul caz și să mă aducă în cele din urmă la judecata lor, ca să pronunț eu însămi verdictul. Cum nu aveam de gând să mă las prinsă într-o discuție fără sfârșit despre tragica întâmplare din noaptea precedentă, am pus să mi se înșeueze calul, ca să plec departe de casă și cât mai departe de ei.

Când am ieșit, am găsit, cum mă așteptam, tot grupul de bătrâni adunat în stânga, aproape de colibele servitorilor mei. De dragul demnității lor ca adunare, s-au prefăcut că nu mă văd, până și-au dat seama că de fapt plecam. Atunci au sărit stângaci în picioarele lor bătrâne și au început să dea iute din brațe în direcția mea. Le-am răspuns făcându-le un semn cu mâna și am pornit călare la drum.

Călare prin rezervație

În Rezervația Masai mergeam numai călare. Ca să ajung acolo, trebuia traversat un râu; călărind mai departe, ajungeam în Rezervația de Animale într-un sfert de ceas. Mi-a trebuit o vreme, după ce am venit la fermă, până să găsesc un loc pe unde să pot traversa râul călare: malul era pietros, iar de partea cealaltă panta abruptă, însă, odată trecută dincolo, ce bucurie pentru sufletul meu!

Dinainte mi se întindeau o sută de mile de iarbă și de loc deschis, vag ondulat, pe care puteam galopa în voie; nici un gard, nici un șanț, nici un drum în cale. Nu exista nici o așezare omenească în afara satelor de masai, și chiar și acestea erau părăsite aproape o jumătate de an, când acești mari migratori se mutau, cu turmele lor cu tot, mereu spre alte și alte pășuni. Mici copăcei cu spini

apăreau răspândiți regulat pe câmpia brăzdată din loc în loc de văi adânci și lungi, cu albii secate de râuri, căptușite cu bolovani mari, plați, prin care trebuia să cauți ici-colo urme de vânat ca să poți trece în partea cealaltă. În scurt timp deveneai conștient ce liniște profundă te înconjura. Așa mi-a venit ideea următorului distih:

Pe câmp cresc ierburi din belșug, când norii se răzbună,
Iar șesul, vântul, inimioara se bucură-mpreună.

Privind acum înapoi spre anii petrecuți în Africa, mi se pare că i-aș putea în general descrie ca fiind existența unei persoane nimerite dintr-o lume marcată de zgomot și grabă într-un ținut cufundat în tăcere.

Cu puțin înainte de marile ploi, masaii dau foc ierbii bătrâne și uscate, iar când pășunile sunt așa pustiite și negre, nu-i nici o plăcere să le străbați: copitele calului stârnesc praful negru, carbonizat, care ți se așază pe tot trupul și-ți intră în ochi, iar firele de iarbă arse taie ca sticla; până și câinii își rănesc labele în ele. Dar, când vine ploaia și iarba verde e proaspătă în câmpie, ți se pare că mergi călare pe un covor de arcuri, iar calul însuși se lasă îmbătat de plăcere. Diferite soiuri de gazele vin la verdeață să pășuneze și arată ca niște animale de jucărie pe o masă de biliard. Poți intra călare într-o turmă de antilope; pașnicele animale te lasă să te apropii de ele mult înainte de-a o lua la trap, cu coarnele lor lungi înclinate pe spate, peste gâturile întinse și cu faldurile largi de piele de pe piept, care le fac să arate pătrate din profil, săltând în timpul fugii. Par descinse direct dintr-un vechi epitaf egiptean, dar faptul că răscolesc și ară pământul le dă un aer familiar și domestic. Girafele se află ceva mai departe în rezervație.

Uneori, în prima lună a sezonului ploios, un fel de garoafe sălbatice albe înfloresc atât de abundent în toată rezervația, încât de la distanță câmpiile par presărate cu petice mari de zăpadă.

Mă adânceam în lumea animalelor venind din cea a oamenilor și sufletul mi-era împovărat de tragedia nopții precedente. Bătrânii așezați în preajma casei mele mă făceau să nu mă simt deloc în largul meu; în vremurile de demult, oamenii aveau același sentiment

ca ei, cred, când li se părea că vreo vrăjitoare din vecinătate le pusese gând rău sau că în aceeași clipă ea purta pe sub haine un bebeluș de ceară, pe care-l ducea să-l boteze cu numele lor.

Raporturile mele cu băștinașii în chestiunile juridice ale fermei erau de o natură cu totul ciudată. Dorind, înainte de orice, să fie pace pe pământul meu, nu mă puteam ține departe de aceste chestiuni, căci un conflict între clăcași nerezolvat oficial era ca rănile căpătate în Africa și care aici sunt numite „răni de *veldt*“[1]; netratate la timp, ele se vindecă la suprafață, dar continuă să pulseze și să se coacă în adânc, până când te hotărăști odată să strângi din dinți și să le cureți ca lumea. Băștinașii erau conștienți de acest fapt și, dacă țineau cu adevărat ca o pricină să fie lămurită, mă rugau și pe mine să-mi dau verdictul.

Cum însă eu habar n-aveam de legile locului, figura pe care o făceam la marile lor divane de judecată era adesea cea a unei primadone care nu-și mai amintește nici un cuvânt din rol, iar restul distribuției e nevoit să-i sufle. Această misiune și-o asumau cu multă răbdare și mult tact bătrânii de la ferma mea. Se întâmpla, de asemenea, ca primadona să fie uneori șocată de rolul ei și, refuzând să mai accepte jocul, să iasă din scenă brusc. Atunci când se petrecea așa ceva, publicul meu lua gestul ca pe o lovitură din partea destinului, ca pe un act divin, care depășea puterea lor de înțelegere; îl acceptau deci în tăcere și rămâneau mai departe acolo, scuipând din când în când.

Ideile despre dreptate nu seamănă defel în Africa și în Europa, iar cele valabile într-una din lumi sunt inacceptabile în cea de-a doua. Pentru un african nu există decât un singur mod de a compensa nenorocirile existenței, și anume prin înlocuire; el nu caută motivația faptei. Dacă îți pândești dușmanul și, prinzându-l, îi tai gâtul pe întuneric, sau dacă, vrând să dobori un copac, ucizi un om care trecea neatent pe acolo, în privința pedepsei mintea băștinașului nu face deosebiri. Comunitatea a suferit o pierdere și ea trebuie compensată undeva, de cineva. Băștinașul nu-și irosește nici timpul, nici mintea cu cântărirea părții de vină și de merit:

1 *Veldt* – stepa sud-africană.

fie se teme că ar putea ajunge prea departe, fie își spune că nu este treaba lui. În schimb, cu infinite speculații, se dedică metodei prin care dezastrul sau crima pot fi cântărite în oi și capre – în ce-l privește, timpul nu contează; solemn, el te conduce printr-un labirint de gândire sofistă. Pe atunci, așa ceva era contrar ideii mele despre dreptate.

Toți africanii sunt la fel când ajung la aceste rituri. Deși somalezii au o mentalitate complet aparte de a celor din neamul kikuyu și îi disprețuiesc profund pe aceștia din urmă, ei se așază în mod absolut identic și încep să cântărească frauda, crima sau violul în funcție de vitele lor din Somaliland – caii și cămilele iubite, ale căror nume și pedigri le poartă înscrise în inimi.

Odată a sosit la Nairobi vestea că fratele mai mic al lui Farah, care avea doar zece ani și trăia într-un loc pe nume Buramur, a luat o piatră de pe jos și a aruncat după un băiat dintr-un alt trib, rupându-i doi dinți din față. Din pricina acestei fapte, reprezentanți ai celor două triburi s-au întâlnit la ferma mea și au stat pe jos în casa lui Farah, noapte de noapte, tot discutând. Veneau niște bătrâni subțiratici, care fuseseră în pelerinaj la Mecca și purtau turbane verzi, somalezi tineri și aroganți, care, când nu se ocupau cu lucruri serioase, erau purtători de pușcă pentru marii vânători și călători europeni, și băieți dolofani, cu ochi negri, reprezentându-și timid familia și care nu scoteau o vorbă, ci doar ascultau devotați și învățau. Farah mi-a explicat că pricina era atât de gravă tocmai pentru că băiatul fusese sluțit la înfățișare și că, la vârsta potrivită, avea să-i fie greu cu însurătoarea, încât pretențiile lui de a-și lua nevastă mai frumoasă ori de familie mai bună trebuiau fără doar și poate să scadă. În cele din urmă, despăgubirea a fost fixată la cincizeci de cămile, ceea ce-nsemna o jumătate de pedeapsă, căci pedeapsa întreagă era de o sută de cămile. Au fost cumpărate cincizeci de cămile tocmai din Somaliland spre a fi plătite, peste zece ani, ca preț pentru o fecioară somaleză care să fie convinsă astfel să închidă ochii la cei doi dinți lipsă ai mirelui ei; poate că în acele clipe erau puse bazele unei tragedii. În ce-l privește pe el însă, Farah considera că scăpase ușor.

Localnicii de la fermă nu și-au dat niciodată seama de părerile mele despre sistemul lor de legi și, când pățeau vreun necaz oarecare, veneau mai întâi la mine, gândindu-se că-i voi despăgubi.

Odată, la vremea recoltatului cafelei, o fetiță kikuyu pe nume Wamboi a fost călcată de un car cu bivoli în fața casei mele și omorâtă. Carele duceau cafeaua de pe plantație la moară și le interzisesem căruțașilor să meargă având pe cineva urcat pe încărcătură. Altfel, ar fi avut parte la fiecare drum de câte o echipă întreagă de culegători, băieți și fete, porniți într-o plimbare lentă de plăcere – fiindcă oricine merge mai repede ca un bivol – de-a latul fermei, ceea ce însemna o greutate în plus în cârca bietelor animale. Tinerii căruțași însă n-aveau inima să gonească de acolo fetițele cu ochi visători, care alergau pe lângă drum, cerșindu-le această plăcere; tot ce puteau face era să le spună să sară jos când casa mea apărea la cotitură. La un astfel de salt, Wamboi a căzut și roata carului a trecut peste căpșorul ei cafeniu, zdrobindu-i craniul; o dâră de sânge a rămas în urma adâncă din praf.

Am trimis după bătrânii ei părinți, aflați pe plantație, la cules, care au început pe dată să o bocească. Pentru ei știam că moartea copilei însemna o pierdere grea și fiindcă fata era de măritat, putându-le aduce un preț frumos în oi și capre, și poate chiar vreo juncă, două pe deasupra. Numai la asta le stătuse gândul de când venise ea pe lume. Când tocmai socoteam cum să-i ajut, iată că ei apucă să mi-o ia înainte și vin la mine pretinzând energic despăgubirea integrală.

Nu, am spus, așa ceva nu plătesc. Doar le atrăsesem tuturor atenția că nu voiam să meargă urcați pe care și toată lumea știa de lucrul acesta. Bătrânii au dat din cap, semn că erau întru totul de acord cu mine, și cu toate acestea, au susținut mai departe pretenția inițială. Argumentul lor era că cineva trebuia să plătească totuși. Iar mintea lor nu reușea să-și imagineze nici o contrazicere a acestui principiu sfânt, după cum n-ar fi putut accepta în veci nici teoria relativității. Și nu lăcomia sau ciuda i-au făcut s-o ia pe urmele mele când am curmat discuția și am pornit spre casă, ci o lege a naturii, ca și cum aș fi avut un magnetism ascuns în mine.

S-au așezat și au început să aștepte în fața casei. Erau săraci, piperniciți și subnutriți; cum stăteau acolo, pe gazon, arătau ca o pereche de bursuci. Au rămas până după apusul soarelui, când nici nu-i mai distingeam în iarbă. Ședeau cufundați într-o suferință adâncă; pierderea fiicei și paguba materială se contopeau în aceeași durere nemărginită. Farah plecase în acea zi și, în lipsa lui, la ora când lumina se aprindea în casă, le-am trimis niște bani să-și cumpere o oaie, ca să aibă ce mânca. Fusese însă un gest greșit, căci ei l-au luat drept un prim semn de cedare și abia s-au așezat mai bine pentru noapte. Și poate că nu s-ar fi îndemnat să plece niciodată, dacă târziu, pe seară, nu le-ar fi trecut prin minte să meargă și la căruțașul tânăr, să-și scoată paguba de la el. S-au ridicat deci de pe iarbă și au plecat subit, fără un cuvânt, iar a doua zi dimineață s-au dus direct la Dagoretti, unde trăia comisarul nostru districtual adjunct.

Ideea lor ne-a adus pe cap o lungă anchetă pentru omor și mulți polițiști băștinași fuduli. Dar tot ce s-a oferit să facă pentru cei doi bătrâni comisarul districtual adjunct a fost să decidă spânzurarea făptașului, hotărâre asupra căreia a revenit însă pe dată când a primit mărturiile noastre exacte. Nici bătrânii din trib n-au mai vrut să țină *kyama* după ce și el, și eu am refuzat să luăm în considerare cazul. Încât până la urmă cei doi bătrâni au trebuit să se supună, la fel ca toată lumea, unei legi a relativității din care însă nu pricepeau o iotă.

Uneori mă cam plictiseam de bătrânii mei din *kyama* și atunci le spuneam deschis ce gândeam despre ei. „Voi, bătrânii, îi taxați pe tineri atât de aspru ca să nu poată în veci aduna vreun ban și pentru ei. Cei tineri nu pot mișca de voi și cumpărați toate fetele doar pentru voi." Bătrânii mă ascultau atenți, ochișorii negri le străluceau pe chipurile uscate și-ncrețite, buzele subțiri li se mișcau încet, ca și cum mi-ar fi repetat cuvintele: le plăcea și lor să audă un principiu atât de sănătos formulat în cuvinte.

Cu toată diversitatea noastră de opinii, poziția mea de judecătoare a tribului kikuyu îmi rezerva o mulțime de posibilități și mi-era tare dragă. Pe atunci eram tânără și reflectasem mult la ideile de dreptate și nedreptate, cel mai adesea însă din punctul de

vedere al celui judecat; în scaunul judecătorului nu stătusem încă. Îmi dădeam multă osteneală să judec drept și în folosul păcii pe domeniul meu. Câteodată, când lucrurile arătau mai încurcate, eram nevoită să mă retrag ca să le cântăresc mai bine, acoperindu-mi capul cu o glugă nevăzută, pentru ca nimeni să nu vină să-mi vorbească de ele. Gestul meu avea totdeauna efect în rândul oamenilor de la fermă și-i auzeam mult timp după aceea vorbind plini de respect despre vreun caz care fusese atât de greu, că nu-l putuse nimeni desluși în mai puțin de o săptămână. Pe băștinaș îl poți impresiona ușor pierzând pentru un lucru mai mult timp decât el – atâta doar că-i greu de pierdut timpul.

Dar ca băștinașii să mă vrea de judecătoare și chiar să pună preț pe verdictul meu nu-mi explic decât prin mentalitatea lor mitologică și teologică. Europenii și-au pierdut capacitatea de a crea mituri sau dogme, iar pentru nevoile noastre în această privință suntem dependenți doar de rezervele trecutului; dar mintea unui african se mișcă ușor pe cele mai ascunse și mai umbrite poteci. Acest talent iese puternic în evidență în raporturile lor cu albii.

Îl regăsești deja în numele date de ei, la puțin timp după ce-i cunosc, europenilor cu care vin în contact. Și trebuie să știi aceste nume dacă vrei să trimiți un curier cu o scrisoare la un prieten, sau să ajungi cu mașina până la casa lui, căci lumea băștinașă nu îi cunoaște alt nume. Am avut un vecin foarte ursuz, care n-ar fi primit nici un oaspete în locuința lui și care se numea *Sahane Modja* – O Pătură. Prietenul meu suedez Eric Otter era *Resase Modja* – Un Cartuș –, adică n-avea nevoie decât de un singur cartuș pentru a ucide vânatul, un nume foarte onorant sub care să fii ținut minte. Mai era și un mare automobilist pe care-l cunoaștem, numit „Jumătate om, jumătate mașină". Când băștinașii dau albilor nume de animale – Peștele, Girafa, Taurul Gras –, gândul lor în general urmează linia vechilor fabule, iar albii apar, în conștiința lor, atât ca oameni, cât și ca animale.

Iar cuvintele conțin în ele o magie: cineva care, timp de mulți ani, a fost cunoscut în mediul său doar sub un nume de animal ajunge să se simtă în cele din urmă familiar și înrudit cu acesta,

ba chiar să se recunoască în el. Apoi, când se întoarce în Europa, i se pare ciudat că nimeni nu mai face asocierea respectivă.

Odată, la grădina zoologică din Londra, am revăzut un bătrân demnitar, ieșit acum la pensie, pe care în Africa îl știusem drept *Bwana Templu* – Domnul Elefant. Ședea singur-singurel în fața cuștii cu elefanți, adâncit în contemplarea lor. Poate că venea frecvent aici. Servitorilor săi băștinași li s-ar fi părut cu siguranță un gest în ordinea firească a lucrurilor, însă la Londra probabil că nimeni, cu excepția mea, care am fost acolo doar câteva zile, n-ar fi înțeles de ce proceda așa.

Mintea unui băștinaș lucrează în multe moduri stranii și e înrudită cu mintea oamenilor din vechime, care, în chip firesc, își imaginau că Odin, pentru a vedea întreaga lume, a renunțat la un ochi, și care-și reprezentau zeul iubirii ca pe un copil care nu știe ce-nseamnă dragostea. De aceea, probabil că lucrătorii mei kikuyu de la fermă vedeau importanța mea ca judecătoare tocmai în faptul că habar n-aveam de legile după care eram chemată să judec.

Din cauza pasiunii lor pentru mituri, băștinașii te pot aduce uneori într-o situație de care nu te poți păzi sau din care nu mai poți scăpa. Ei te pot transforma într-un simbol. În ce mă privește, eram conștientă de procedeu și, pentru uzul meu personal, găsisem și un termen – în mintea mea spuneam că sunt făcută șarpe-șef. Europenii care au trăit mult timp printre băștinași vor înțelege ce vreau să spun, chiar dacă, față de sensul Bibliei, cuvântul nu e prea corect folosit. Cred că, în ciuda tuturor activităților noastre în țară, în ciuda progresului științific și tehnic venit odată cu noi și cu toată Pax Britannica instaurată acolo, acesta e unicul folos practic rămas băștinașilor de pe urma noastră.

Ei nu se puteau servi de toți oamenii albi în respectivul scop și nici de unul sau de altul în mod egal, ci ne acordau, în lumea lor, un rang mai mare sau mai mic în funcție de utilitatea noastră ca șerpi-șefi. Mulți dintre prietenii mei – Denys Finch-Hatton, Galbraith și Berkeley Cole, sir Northrup McMillan – erau bine situați de băștinași în această calitate a lor.

Lordul Delamere era un șarpe-șef de prim rang. Mi-aduc aminte că odată am făcut o călătorie la munte într-o vreme când

ținutul căzuse pradă marii invazii a lăcustelor. Acestea mai fuseseră și în anul precedent, iar acum puii lor negri veneau să devoreze și ce mai era, ca să nu mai rămână nici fir de iarbă în urma lor. A fost pentru băștinași o lovitură cumplită; după dezastrul prin care trecuseră, acum era prea mult. Inimile au cedat, iar ei gâfâiau, se jeluiau ca niște câini pe moarte și alergau parcă să se dea cu capul de un zid aflat în aerul din fața lor. Atunci le-am spus întâmplător cum străbătusem pe drum domeniul lui Delamere și cum era și acolo tot plin de lăcuste care năpădiseră pășunile și grajdurile, și le-am mai spus că Delamere era cumplit de furios și disperat. În aceeași clipă auditorii mei s-au liniștit și aproape că li s-a luat o piatră de pe inimă. M-au întrebat ce părere avea Delamere despre acest necaz și m-au rugat să le repet întocmai, iar apoi n-au mai spus nimic.

Ca șarpe-șef, n-aveam greutatea lordului Delamere, dar au existat ocazii când le-am putut fi și eu de folos.

În timpul războiului, când soarta Corpului de cărăuși apăsa întreaga lume băștinașă, clăcașii de la fermă obișnuiau să vină și să stea pe jos în jurul casei mele. De vorbit nu vorbeau, nici măcar între ei, ci-și întorceau ochii spre mine, învestindu-mă în funcția de șarpe-șef. Nu-mi prea venea să îi trimit de acolo, văzând că nu fac nici un rău și, în plus, dacă i-aș fi gonit, tot s-ar fi așezat, dar în alt loc. Starea aceasta de lucruri devenise destul de greu de suportat. M-a salvat însă faptul că pe-atunci regimentul fratelui meu fusese trimis în avanposturile de la Vimy Ridge; deci mi-am întors și eu ochii spre el, făcându-l șarpele meu șef.

Lucrătorii kikuyu mă transformau în primă bocitoare sau în femeie a durerii când vreo nenorocire mai mare se abătea asupra fermei. Același lucru s-a întâmplat și acum. Din cauză că eram necăjită pentru soarta celor doi copii, cei de la fermă s-au gândit să lase această chestiune deoparte și să nu se mai ocupe de ea o vreme. Cât despre nenorocirile noastre, ei mă priveau așa cum congregația își privește păstorul, care bea cupa singur până la fund, însă o face în numele lor.

Magia are această forță că, odată practicată asupra ta, nu reușești în veci să scapi complet de ea. Mi se părea un lucru penibil,

extrem de penibil să fiu agățată-n proțap și aș fi dat orice să scap de acest supliciu. Și totuși, după ani și ani de zile, se mai ivesc prilejuri când te surprinzi spunându-ți: „Cum se poate să fiu tratat astfel? Eu, care am fost și șarpe-șef!"

Pe drumul de întoarcere spre fermă, la traversarea râului, sau, mai precis, în apă, i-am întâlnit pe fiii lui Kaninu, trei tineri și un băiețel. Aveau sulițe la ei și mergeau întins. Când i-am oprit să-i întreb dacă aveau vești despre fratele lor Kabero, au rămas toți patru cu picioarele în apă, cu fețele liniștite, împăcate, și cu ochii lăsați în pământ; vorbeau încet. Kabero, spuneau ei, nu se-ntorsese acasă și n-aveau nici o veste despre el de-aseară, de când își luase lumea-n cap. Acum erau siguri că murise. Fie își luase viața de disperare – căci ideea de sinucidere e foarte firească la băștinași, până și la copiii cei mai mici –, fie se pierduse prin hățiș, iar animalele sălbatice tocmai îl mâncau. Frații lui umblaseră peste tot să-l caute și acum se îndreptau spre rezervație, ca să-și încerce norocul și-acolo.

Când am urcat malul din nou pe pământul meu, m-am întors și am privit o dată către câmpie; pământul meu era ceva mai sus. Pe câmpie nu se vedea nici o urmă de viață. Apărând din hățiș pe malul opus, grupul de căutători semăna cu o mică omidă ce-și urmează drumul printre ierburi. Din când în când, armele lor sclipeau în soare. Păreau că știu bine în ce direcție să meargă, dar care era aceea? În căutarea fratelui pierdut, singurul ghid puteau fi vulturii ce se rotesc mereu pe cer deasupra stârvurilor din câmpie, marcând locul exact în care leul și-a omorât prada.

Numai că prada lui era un trup micuț; prea mare lucru nu le rămânea și lacomelor răpitoare, dintre care doar câteva veniseră la ospăț, neavând de gând să zăbovească prea mult.

Mă întristasem deja peste poate. Mi-am întors calul și am pornit spre casă.

Wamai

M-am dus la *kyama* însoțită de Farah. Mereu îl aveam pe Farah cu mine când mă-ntâlneam cu băștinașii kikuyu, căci, deși părea nesăbuit în propriile conflicte și, ca toți somalezii, își pierdea capul complet când era vorba de sentimentele sau de dușmăniile lui tribale, în legătură cu neînțelegerile celorlalți se dovedea foarte înțelept și discret. În plus, servea și de traducător, căci vorbea swahili extrem de bine.

Mi-am dat seama încă înainte de a ajunge la adunare că principalul scop al dezbaterilor de acum era în ce fel să-l jupoaie pe Kaninu de cât mai multe piei. Oile aveau să-i fie împrăștiate care încotro, unele pentru despăgubirea familiilor băiatului mort și a celui rănit, iar altele pentru hrănirea *kyamei*. Încă din primul moment ceva s-a revoltat în mine împotriva unui asemenea verdict. Pentru că și Kaninu, mi-am spus, pierduse un fiu, la fel ca și ceilalți părinți, iar soarta acestui copil mi se părea cea mai dramatică dintre toate. Wamai murise, deci ieșea din joc; iar Wanyangerri se afla în spital, unde avea cine îngriji de el, în timp ce Kabero fusese părăsit de toți și nimeni n-avea habar pe unde-i putrezeau oasele la ora aceea.

E drept că și Kaninu se preta de minune rolului de vițel îngrășat pentru frigare. Era unul dintre cei mai avuți clăcași ai mei; pe lista de clacă apărea notat cu treizeci și cinci de capete de vite, cu cinci neveste și cu șaizeci de capre. Satul îi era așezat aproape de pădurea mea și prin urmare mă loveam mereu de caprele și de copiii lui și trebuia întruna să-i gonesc nevestele, ca să nu mai taie copaci din pădure. Cei din neamul kikuyu nu au deloc noțiunea de lux; cei mai bogați dintre ei trăiesc la fel ca săracii și, dacă aș fi intrat în coliba lui Kaninu, n-aș fi găsit drept mobilier decât cel mult un taburet de lemn, pe care să șed. În schimb, existau câteva colibe în satul lui și o viermuială veselă de femei bătrâne, cu tineri și copii în jurul lor. Un șir prelung de vite înaintau la ceasul asfințitului, tăind câmpia către sat spre a fi mulse, însoțite docil, prin iarbă, de umbrele lor albastru-închis. Toate acestea îi dădeau bătrânului uscățiv, îmbrăcat într-o haină de piei și cu rețeaua

deasă de riduri fine de pe figura vicleană, umplute mereu cu praf, aerul și aureola unui nabab care trăia pe pământul fermei mele.

Avusesem o mulțime de discuții aprinse cu bătrânul Kaninu și-l amenințasem chiar că-l expulzez de pe domeniu, mai ales din cauza unei învârteli. Kaninu era în relații bune cu tribul vecin al masailor; patru sau cinci dintre fetele sale erau măritate cu bărbați masai. Chiar băștinașii mei kikuyu mi-au povestit cum în vechime masailor li se părea sub demnitatea lor să se amestece cu cei din tribul kikuyu. Dar azi acest ciudat popor, pe cale de a se stinge, a fost nevoit să-și înghită mândria pentru a nu-și grăbi singur sfârșitul și, cum femeile masai nasc foarte puțini copii, prolificele tinere kikuyu au, se-nțelege, mare căutare. Toate progeniturile lui Kaninu erau extrem de arătoase, încât, în schimbul fetelor sale, el își adusese din Rezervația Masai un număr de junci zglobii, cu părul lucios și neted. Și n-a fost singurul cap de familie kikuyu care s-a îmbogățit astfel în acele vremuri. Marele șef al tribului kikuyu, bătrânul Kinanjui, își măritase, din câte am auzit, mai mult de douăzeci de fiice cu bărbați din neamul masai, primind de la ei în schimb peste o sută de capete de vite.

Dar cu un an în urmă, din cauza febrei aftoase, Rezervația Masai fusese pusă în carantină și nici un animal nu mai avea voie să fie scos din ea. Acum în existența lui Kaninu a apărut o cumplită dilemă. Căci tribul masailor e migrator și își schimbă mereu așezarea în funcție de anotimp, de ploi și de pășuni, iar cirezile lor de vite, în care se aflau și vacile lui Kaninu, rătăceau pe un teritoriu vast, putând fi uneori și la o sută de mile distanță, unde nimeni n-avea cum să știe ce se putea întâmpla cu ele. Masaii sunt negustori de vite nescrupuloși cu toți clienții, cu atât mai mult deci cu membrii tribului kikuyu, pe care-i disprețuiesc profund. Ei sunt luptători vestiți și au reputația unor amanți pătimași. În mâinile lor, sufletele fiicelor lui Kaninu se transformau întocmai ca sufletele Sabinelor de odinioară, astfel că tatăl nu se mai putea încrede nicicum în ele. Iată de ce ingeniosul bătrân kikuyu punea să i se treacă vitele peste apă la ferma mea, noaptea, când comisarul districtual și tot Departamentul veterinar dormeau. Era un gest mârșav din partea lui, căci dispozițiile carantinei se numără printre acelea pe

care băștinașii le pricep și față de care arată mult respect. Dacă vitele lui erau găsite pe pământul meu, mi se aplica automat carantină pe toată ferma. Drept care mi-am trimis oamenii să stea de pază pe malul râului, pentru a-i prinde pe însoțitorii lui Kaninu, așa că în nopțile cu clar de lună au avut loc destule ambuscade îndârjite și urmăriri rapide pe firul apei, iar juncile, spre al căror bine se depunea atâta efort, s-au speriat și au luat-o la fugă unde au văzut cu ochii.

Jogona, tatăl băiatului Wamai ucis, era în schimb un om sărac. Avea o singură nevastă, și-aceea bătrână, iar tot avutul său pe lumea asta erau trei capre amărâte. Și nici nu-l bănuiai în stare de a se pricopsi vreodată, văzându-l cât de simplu era la minte. Îl știam bine pe Jogona. Cu un an înainte de accident, în timpul dezbaterilor *kyamei*, la fermă se produsese o crimă îngrozitoare. Doi indieni care arendaseră de la mine o moară pe cursul râului mai în amonte și măcinau făină pentru sătenii kikuyu fuseseră uciși într-o noapte, li se furase tot ce aveau, iar ucigașii dispăruseră fără urmă. Această crimă i-a înfricoșat și izgonit pe toți negustorii și prăvăliașii indieni din district, de parcă i-ar fi alungat furtuna; a trebuit să-l înarmez pe Pooran Singh cu o pușcă veche ca să-mi păzească moara și, chiar în aceste condiții, am fost nevoit să insist îndelung până să-l lămuresc. Și mie mi s-a părut, în primele nopți de după crimă, că aud zgomot de pași prin jurul casei mele, încât o săptămână întreagă am pus să stea cineva noaptea de pază, iar acel paznic a fost Jogona. Era un om de o mare blândețe și nu s-ar fi descurcat defel față în față cu ucigașii, fiind în schimb un bătrân prietenos și un partener plăcut de discuții. Avea reacții de băietandru vesel, pe figura lui apărea mereu o expresie vie și dezghețată și, de câte ori se uita la mine, râdea. Acum părea extrem de mulțumit că mă vedea luând parte la *kyama*.

Coranul, pe care-l citeam chiar atunci, spune: „Să nu îndoi dreptatea legii înspre folosul celui sărac".

Cu excepția mea, cel puțin încă un membru al adunării era conștient că scopul ei principal era acela de a-l jumuli pe Kaninu: Kaninu însuși. Ceilalți bătrâni ședeau în cerc, foarte atenți, cu mintea încordată la dezbateri. Jos, pe pământ, Kaninu stătea cu

pelerina lui din piei de capră trasă mai toată peste cap, scoțând din când în când un scâncet ori un vaiet, întocmai ca un câine care a obosit lătrând și acum doar își menține vie durerea.

Bătrânii ar fi vrut să-nceapă cu cazul băiatului Wanyangerri rănit, fiindcă acesta le oferea prilejul unor speculații infinite. Ce despăgubire se cuvenea plătită dacă murea băiatul? Dar dacă rămânea desfigurat pe viață? Sau dacă-și pierdea darul vorbirii? Din partea mea, Farah le-a spus că refuzam să discut subiectul până n-ajungeam din nou la Nairobi și nu vorbeam cu doctorul de la spital. Și-au înghițit dezamăgirea și au îndreptat dezbaterea spre următorul caz.

Kyama are misiunea, le-am spus eu prin intermediul lui Farah, să rezolve acest caz rapid, nu să-și petreacă viața ținându-i pe toți aici la judecată. Era clar că n-aveau de-a face cu o crimă premeditată, ci cu un accident.

Membrii *kyamei* mi-au ascultat cu atenție cuvintele, dar, de îndată ce am terminat, m-au contrazis.

— *Msabu*, noi nu știm nimic, mi-au replicat ei. Însă vedem că nici dumneata nu știi prea multe și nu pricepem decât foarte puțin din cele ce ne spui aici. Fiul lui Kaninu a fost cel care a tras cu arma. Altfel, cum ar fi rămas singurul nevătămat de ea? Dacă vrei să afli mai multe despre această întâmplare, Mauge, care-i aici de față, are să-ți spună cum a fost. Fiul lui era acolo și glonțul i-a retezat o ureche.

Mauge era unul dintre clăcașii cei mai avuți, un fel de rival al lui Kaninu. Arăta impunător, iar cuvintele sale aveau greutate, cu toate că vorbea rar, oprindu-se din când în când pentru gândire.

— *Msabu*, a început el. Feciorul meu mi-a spus așa: că toți băieții au ținut pușca pe rând și că au îndreptat-o spre Kabero. Dar el n-a vrut să le arate cum trebuie tras cu ea, nu, n-a vrut să le-arate neam. În cele din urmă a luat pușca înapoi și în aceeași clipă pușca s-a descărcat și i-a rănit pe toți băieții, omorându-l pe fiul lui Jogona, Wamai. Așa s-a petrecut, și nu altfel.

— Cunosc aceste amănunte, i-am răspuns. A fost un mare ghinion, un accident. Dar focul acela de armă putea fi foarte bine tras din casa mea sau dintr-a dumitale, Mauge.

Cuvintele mele au stârnit tulburare printre membrii *kyamei*. Toți și-au întors privirile spre Mauge, care a început să pară stânjenit. Apoi au tot vorbit o vreme între ei, foarte încet, parcă în șoaptă. Într-un târziu, dezbaterea s-a reluat.

— *Msabu*, mi-au comunicat ei, de data asta nu-nțelegem nici un cuvânt din ce ne spui. Ne vine a crede că te gândești la o pușcă obișnuită, pentru că dumneata tragi atât de bine doar cu puștile obișnuite, dar nu și cu cele de vânătoare, care au două țevi, nu una. Dacă ar fi fost o pușcă obișnuită, atunci da, ai fi avut dreptate. Dar nimeni n-ar putea trage cu pușca de vânătoare tocmai din casa dumitale, sau chiar din casa lui Mauge, până la casa lui Bwana Menanya, ca să-i mai și omoare pe cei dinăuntru.

După o clipă de tăcere, le-am spus:

— De-acuma toată lumea știe că fiul lui Kaninu a tras focul de armă. Desigur, Kaninu îi va plăti lui Jogona un anumit număr de oi ca despăgubire. Dar toată lumea știe și că fiul lui Kaninu nu era un copil rău, că n-a vrut să îl ucidă pe Wamai și că de aceea Kaninu nu va plăti la fel de multe oi câte ar fi plătit dacă ar fi avut un fiu ticăloșit.

Aici a luat cuvântul un bătrân pe nume Awaru. El se afla cu civilizația într-un contact mai direct decât ceilalți de față prin aceea că stătuse la închisoare șapte ani.

— *Msabu*, mi s-a adresat el, dumneata spui că fiul lui Kaninu nu era copil rău și că de aceea Kaninu nu trebuie să plătească prea multe oi. Dar, dacă fiul lui chiar ar fi vrut să îl omoare pe Wamai și astfel ar fi fost un copil rău, era ăsta un lucru bun pentru Kaninu? Era el într-atât de mulțumit de una ca asta, încât să vrea să plătească mai multe oi?

— Awaru, i-am răspuns, știi că în fond Kaninu a pierdut cu acest accident un fiu. Tu însuți mergi la școală și prin urmare știi că băiatul era isteț la învățătură. Dacă era atât de bun la toate cele cum era la carte, e foarte rău acum pentru Kaninu că l-a pierdut.

S-a așternut o pauză apăsătoare, pe care nici un sunet n-a reușit s-o curme. La capătul ei, de parcă brusc și-ar fi amintit de o durere ori de o datorie uitată, Kaninu a scos un vaiet prelung.

— *Memsahib*, a spus Farah, mai bine să zică aceşti kikuyu la ce număr se gândesc.

Îmi vorbea în swahili, pentru ca toată adunarea să-l înţeleagă, şi a reuşit să-i facă pe toţi să se simtă încurcaţi, fiindcă un număr e un lucru concret, pe care nici un băştinaş n-ar vrea să îl divulge. Farah şi-a rotit ochii jur împrejurul cercului uman şi a propus cu semeţie:

— O sută.

O sută de oi era un număr astronomic, la care nu s-ar fi putut gândi nimeni. Peste *kyama* s-a aşternut tăcerea. Bătrânii se simţeau la cheremul batjocurii somalezului, dar cu toate acestea nici n-au crâcnit. Un om foarte bătrân a murmurat „Cincizeci", fără ca numărul să pară a avea vreo greutate de natură să reziste în faţa vântului iscat de gluma lui Farah.

După o clipă însă Farah a rostit cu o voce tăioasă „Patruzeci", în maniera tipică a unui negustor de vite experimentat şi familiarizat atât cu cifrele, cât şi cu vitele. Acest cuvânt a pus în mişcare ideile latente ale adunării; bătrânii au început să discute între ei cu multă animaţie. Avea să fie nevoie de timp, de chibzuinţă şi de multă pălăvrăgeală, însă, cu toate acestea, se stabilise deocamdată o bază pentru tocmeală. Când ne-am întors şi am ajuns aproape de casă, Farah mi-a spus încrezător:

— Cred că aceşti bătrâni îi vor lua lui Kaninu vreo patruzeci de oi.

Dar Kaninu mai avea de trecut printr-un chin la această *kyama*. Căci bătrânul şi burtosul Kathegu, un alt clăcaş mai bogat de pe terenul fermei mele, bunic şi tată al unei familii extrem de numeroase, a luat cuvântul, propunând să fie examinate fiecare oaie şi capră în parte pe care le avea de plătit Kaninu, acestea urmând a fi indicate una câte una, separat. O asemenea pretenţie era contrară obiceiului oricărei *kyama*, iar Jogona nu putuse în nici un caz născoci şiretlicul de capul lui, ci mai degrabă îmi venea să cred că era vorba de o înţelegere a sa cu Kathegu, înspre folosul celui din urmă. Am zăbovit încă puţin, ca să văd ce mai ieşea şi din istoria asta.

La început, Kaninu a părut să cedeze martiriului; lăsase capul în jos gemând, ca şi cum, pentru fiecare cap de oaie, i s-ar fi smuls

câte un dinte din gură. Dar când, în sfârșit, Kathegu, el însuși cam ezitant, a arătat spre o capră mare, gălbuie și fără coarne, inima lui Kaninu s-a frânt deodată și forța sa a ieșit la iveală. Făcând doi pași înainte, și-a lepădat pelerina cu un gest măreț. Timp de o clipă, a scos un răget cumplit, ca de taur, în direcția mea, adresându-mi un răcnet de ajutor, un *de profundis* plin de disperare, până ce, dintr-o simplă ochire, și-a dat seama că eu eram de fapt de partea lui și că n-avea să-și piardă capra gălbuie. Atunci s-a așezat la loc fără vreun alt sunet; după o clipă i-a aruncat lui Kathegu o privire sarcastică și plină de înțelesuri.

La capătul unei săptămâni de lungi dezbateri ale *kyamei*, despăgubirea a fost în fine fixată la patruzeci de oi pe care Kaninu să i le dea lui Jogona, fără ca, la acest transfer, să fie specificată vreo oaie anume.

După vreo două săptămâni, pe seară, în timp ce eram la cină, Farah mi-a adus vești noi despre urmările cazului cu pricina.

Trei bătrâni kikuyu din Nyeri, a spus el, sosiseră cu o zi înainte la fermă. Prinseseră cumva de veste, în colibele lor din Nyeri, de judecarea acestui caz și se așternuseră la drum pentru a veni la înfățișare, ca să arate că Wamai, fiul mort al lui Jogona, era copilul fratelui lor răposat și că despăgubirea pentru moartea lui, de fapt și conform legii, lor li se cuvenea.

Am zâmbit aflând de nerușinarea lor; i-am spus lui Farah că mi se părea o faptă pe măsura acelor kikuyu din Nyeri. Nu, a răspuns Farah gânditor, el era de părere că oamenii aveau dreptate. Jogona venise într-adevăr la fermă de la Nyeri cu șase ani în urmă și, din câte înțelesese Farah, Wamai nu era copilul lui și „nici nu fusese vreodată“, după spusele sale. Jogona avusese un noroc porcesc pentru că, două zile mai înainte, primise douăzeci și cinci din cele patruzeci de oi. Altfel, Kaninu le-ar fi lăsat să se îndrepte înspre Nyeri, ca să se cruțe singur, spunea Farah, de chinul de a le vedea întruna sub ochii săi, acum că tot fusese nevoit să se despartă de ele. Venise rândul lui Jogona să fie atent, fiindcă bătrânii din Nyeri nu se lăsau așa ușor. Își găsiseră adăpost la fermă și amenințau că se vor înfățișa cu cazul lor la comisarul districtual.

Astfel că eram oarecum pregătită pentru apariția, câteva zile mai târziu, în fața casei mele, a celor trei emisari din Nyeri, care aparțineau unei categorii inferioare de kikuyu și arătau ca trei hiene murdare și jigărite, care bătuseră, pe urma de sânge a lui Wamai, un drum de o sută cincizeci de mile. Odată cu ei venise și Jogona, pradă unei teribile agitații și supărări. Diferența dintre atitudinile celor două părți provenea, probabil, din faptul că cei trei kikuyu din Nyeri n-aveau nimic de pierdut aici, în vreme ce Jogona avea douăzeci și cinci de oi. Străinii ședeau nemișcați pe pietre, nedând nici unul mai multe semne de viață decât ar fi dat trei căpușe pe o oaie. Personal, n-aveam nici o simpatie pentru cauza lor, căci, indiferent de împrejurări, nu-i interesase niciodată copilul cât timp fusese încă în viață, iar pe de altă parte acum îmi părea rău de Jogona, care avusese o purtare demnă la *kyama* și care cred că îl jelise pe Wamai. Când îi puneam o întrebare, începea să tremure și să ofteze întruna, încât era cu neputință să înțelegi ceva, așa că în cele din urmă nu am ajuns la nici o concluzie.

După două zile însă, Jogona a revenit la mine în zori, când mă aflam la mașina de scris, și m-a rugat să aștern pe hârtie care erau legăturile sale cu copilul mort și cu familia lui. Cu această hârtie voia să meargă la comisarul districtual de la Dagoretti. Firea simplă și directă a lui Jogona era de-a dreptul impresionantă, căci el punea totul la inimă, fără urmă de timiditate. Era limpede că hotărârea luată în acel moment îi apărea ca o imensă cutezanță, deloc lipsită de pericole; de aceea și pornea la drum cu atâta strângere de inimă.

I-am așternut pe hârtie istorisirea. Totul a durat o groază de timp, căci relatarea faptelor se întorcea cu peste șase ani în urmă, iar amănuntele erau extrem de încâlcite. În vreme ce-mi povestea, Jogona trebuia întruna să-și întrerupă firul istorisirii pentru a reflecta sau a se întoarce în trecut și a reconstitui succesiunea faptelor. În cea mai mare parte a timpului, s-a ținut cu mâinile de cap, plesnindu-se peste frunte din când în când, ca pentru a scutura amintirile care mai erau înăuntru. O dată chiar s-a dus și s-a rezemat cu fața de perete, cum fac femeile kikuyu când nasc.

I-am bătut declarația în dublu exemplar; copia ei o mai am și acum.

E un text destul de greu de urmărit, care cuprinde o mulțime de situații complicate și amănunte nerevelatoare. Nu mă mir defel că Jogona și le amintea cu greu; era cu atât mai uimitor că le putuse ține minte. Începutul suna așa:

„Pe vremea când Waweru Wamai din Nyeri trăgea să moară – *na-taka kufa*, adică dorea să moară, cum se spune în swahili –, el avea două neveste. Una din aceste neveste avea trei fiice, iar după moartea lui Waweru s-a măritat cu un alt bărbat. Pentru cealaltă nevastă Waweru nu plătise în întregime prețul și îi datora tatălui ei o pereche de capre. Această a doua nevastă se spetise odată ridicând o sarcină grea de lemne de foc și lepădase un copil, iar după aceea nimeni nu mai știa dacă o să mai poată zămisli vreodată…"

Și tot așa, purtându-l pe cititor printr-un hățiș stufos de condiții și relații de viață ale poporului kikuyu:

„Această nevastă avea un copil mic, pe numele său Wamai. Pe vremea aceea copilul era bolnav, iar oamenii credeau că avea vărsat. Waweru ținea foarte mult la această nevastă și la copilul ei și, în timp ce trăgea să moară, era foarte îngrijorat pentru că nu știa ce avea să se întâmple cu ea când el nu va mai fi. Și atunci a trimis după prietenul său Jogona Kanyagga, care locuia nu departe de casa lui. Jogona Kanyagga îi datora lui Waweru, în vremea aceea, trei șilingi pentru o pereche de pantofi. Acum Waweru i-a propus să ajungă împreună la o înțelegere…"

Înțelegerea prevedea ca Jogona să preia nevasta și copilul prietenului său aflat pe patul de moarte și să-i plătească tatălui acesteia cele două capre ce i se cuveneau din prețul de cumpărare al fiicei. De aici înainte, istorisirea se transforma într-o lungă listă de cheltuieli pe care Jogona le atrăsăse pe capul său prin adoptarea copilului Wamai. Îi cumpărase, spunea el, un leac miraculos de îndată ce-l preluase pe băiatul bolnav. Altă dată îi cumpărase orez de la *dhuka* indiană, fiindcă porumbul nu-i pria. Într-o anume împrejurare fusese nevoit să plătească suma de cinci rupii unui fermier alb din vecinătate, care spunea că băiatul îi fugărise un curcan

până la malul iazului, unde curcanul se înecase. Această din urmă sumă, plătită cu bani gheață și pe care probabil că o strânsese cu greutate, se imprimase adânc în mintea lui Jogona, căci în mai multe rânduri a revenit la ea. Din atitudinea lui ai fi zis că între timp uitase că Wamai, copilul pierdut acum, era de fapt al altcuiva. Sosirea bătrânilor din Nyeri, ca și pretențiile emise de ei, îl zguduiseră profund. Oamenii foarte simpli par a avea un talent nativ de a adopta copii străini și de a simți față de ei același atașament ca față de propriii lor copii; sufletele necomplicate ale țăranilor europeni izbutesc minuni similare fără cel mai mic efort.

Când, în sfârșit, Jogona a ajuns la capătul povestirii, iar eu am terminat-o de consemnat, i-am spus că-i voi citi acum o dată tot textul. S-a întors cu spatele spre mine, ca pentru a evita orice i-ar fi putut destrăma concentrarea.

Dar când și-a auzit numele pronunțat, „Și atunci a trimis după prietenul său Jogona Kanyagga, care locuia nu departe de casa lui", s-a întors rapid spre mine, cu un foc sălbatic în priviri și un râs atât de exuberant, încât bătrânul s-a transformat pe loc într-un băiețandru, simbol al tinereții înseși. Din nou, când am ajuns la capătul documentului și am citit numele lui în locul unde-l scrisesem ca pe o confirmare a degetului apăsat pe hârtie, privirea aceea directă și vitală s-a repetat, de data aceasta însă mai profundă, mai calmă, pătrunsă de o demnitate nouă.

O asemenea privire i-a aruncat și Adam lui Dumnezeu când acesta l-a zămislit din țărână, suflându-i în nări răsuflarea vieții, iar omul a devenit un suflet viu. Eu îl credeam și-l arătasem lui însuși – Jogona Kanyagga, unul și-același în vecii vecilor. Când i-am întins hârtia, a luat-o evlavios și lacom, a împăturit-o într-un colț al mantalei și a pus o mână peste ea apăsat. Nu-și putea îngădui s-o piardă, ea conținea tot sufletul lui, era dovada existenței sale. Acolo era consemnat un lucru săvârșit de el, Jogona Kanyagga, și care avea să-i nemurească numele pentru vecie: carnea era transformată în cuvânt și astfel rămânea mereu printre noi, plină de grație și adevăr.

Lumea cuvântului scris și-a dezvăluit miracolul în fața băștinașului african chiar în perioada când mă aflam acolo, încât aveam,

dacă voiam, prilejul să prind puțin trecutul din urmă, retrăind pe viu un crâmpei din propria noastră istorie, și anume perioada când marii mulțimi a locuitorilor Europei i s-a dezvăluit, în mod asemănător, atotputernicia literei scrise. În Danemarca acest lucru s-a petrecut acum o sută și mai bine de ani și, din câte mi-au povestit oamenii foarte bătrâni când eu eram doar un copil, am sentimentul că reacția, în ambele cazuri, a fost exact aceeași. Numai rareori făpturile omenești fuseseră în stare să arate o mai umilă și mai extatică devoțiune principiului artei pentru artă.

Comunicările între un tânăr băștinaș și un altul erau compuse încă, în general, de scribii profesioniști, căci, deși unii dintre bătrâni se lăsau antrenați de spiritul vremii, iar câțiva kikuyu foarte bătrâni veneau chiar la școala mea și se luptau din greu cu abecedarul, majoritatea celor din generația mai vârstnică se țineau neîncrezători departe de fenomen. Numai câțiva băștinași aveau știință de carte, încât băieții mei de casă, clăcașii sau zilierii aduceau la mine scrisorile lor, ca să le citesc cu voce tare. În timp ce desfăceam și studiam cu atenție o scrisoare după alta, mă miram singură ce insignifiant era conținutul lor. Dar comiteam greșeala tipică a oricărei persoane civilizate și cu prejudecăți. Era ca și cum m-aș fi apucat să presez în ierbar crenguța de măslin adusă lui Noe de porumbel. Indiferent cum ar fi arătat, ea avea în sine mai multă greutate ca toată arca și ființele de pe ea, căci întruchipa o lume nouă descoperită, o lume proaspătă și verde.

Scrisorile băștinașilor semănau aproape toate între ele, respectau strict o formulă sfântă și consacrată și sunau, mai mult sau mai puțin, după cum urmează: „Dragul meu prieten Kamau Morefu. Iată, voi lua acum tocul în mână“ – în sens figurat, desigur, căci cel care scria era scribul profesionist – „să-ți scriu o scrisoare, căci de multă vreme doream să-ți scriu. Eu sunt foarte bine și trag nădejde că și tu, din mila lui Dumnezeu, ești, de asemenea, foarte bine. Mama mea este foarte bine. Soția mea nu este foarte bine, dar trag nădejde că soția ta, din mila lui Dumnezeu, va fi fiind bine“. Aici urma o lungă listă de nume, fiecare însoțit de o scurtă relatare, în majoritate complet anodine, deși câteodată surprinzătoare. Apoi scrisoarea se încheia. „Și acum, prietene Kamau, iată

că isprăvesc această scrisoare, căci doar foarte puțină vreme am pentru scris. Prietenul tău, Ndwetti Lori."

Pentru a face să circule mesaje similare între tinerii europeni studioși, acum o sută de ani mesagerii poștali săreau grăbiți în șa, caii lor galopau, cornul poștal răsuna și se fabrica hârtie de scrisori cu margini zimțate și aurite. Scrisorile erau primite cu bucurie, îndrăgite, păstrate cu multă grijă; eu însămi am citit câteva de acest fel.

Înainte să-nvăț să vorbesc swahili, legătura mea cu această lume a literelor băștinașe avea o trăsătură destul de ciudată: puteam citi ce-și scriau între ei, dar fără să-nțeleg nici un cuvânt. Limba swahili n-a avut o versiune scrisă până când albii nu și-au asumat misiunea de a o crea; cu foarte multă atenție, s-a ortografiat întocmai după pronunție și de aceea nu există nici o ortografie veche, care să-l handicapeze pe cititor. Mă așezam deci și dădeam citire, cu voce tare și cât puteam de fidel, cuvânt cu cuvânt, celor scrise destinatarilor care se adunau cu sufletul la gură în jurul meu și urmăream în același timp efectul acestei lecturi din care nu pricepeam o iotă. Uneori izbucneau în lacrimi la auzul cuvintelor mele sau își frângeau mâinile de disperare; alteori scoteau exclamații de bucurie; cea mai frecventă reacție în fața lecturii era însă râsul și se îndoiau de mijloc, scuturați de hohote prelungi, în timp ce le citeam.

Când, mai târziu, am învățat să înțeleg și conținutul acestor scrisori, mi-am dat seama că efectul unei vești era de multe ori amplificat când ea era împărtășită în scris. Mesaje care ar fi fost receptate cu îndoială sau dispreț dacă ar fi fost transmise verbal – căci băștinașii sunt niște sceptici înnăscuți – în scris erau respectate ca literă de evanghelie. Totodată, băștinașii sunt ageri de ureche în ce privește concluziile din vorbire; asemenea greșeli le oferă o adevărată plăcere malițioasă și nu le vor uita în veci, putându-l porecli pe un alb timp de o viață întreagă pornind de la o scăpare verbală a sa; dar, dacă greșeala este făcută în scris, ceea ce se întâmplă destul de frecvent, căci scribii erau niște bieți ignoranți, atunci insistau să stoarcă un anumit înțeles din ea, se minunau de el și-l discutau pe larg, dar, erau gata să creadă și cele mai mari aberații decât să afle vreun cusur cuvântului scris.

Într-una dintre scrisorile pe care i le-am citit odată unui băiat de la fermă, expeditorul îi transmitea și un mesaj lapidar: „Am gătit un babuin". I-am explicat că probabil voia să spună că a *găsit* un babuin, căci și în swahili cele două cuvinte se aseamănă întru câtva. Însă destinatarul n-a vrut să accepte cu nici un preț.

— Nu, *msabu*, nu, mi-a spus el, ce scrie în scrisoare mea? Ce scrie acolo, în ea?

— În ea scrie, i-am explicat, că a gătit o maimuță, dar cum să poată găti o maimuță? Și, dacă ar fi gătit-o într-adevăr, ți-ar fi scris mai multe aici, ca să-ți spună de ce și cum a făcut-o.

Băiatul kikuyu s-a posomorât însă rău de tot în fața criticii mele aduse cuvântului scris, mi-a cerut să-i dau înapoi scrisoarea, a împăturit-o cu grijă și a plecat cu ea.

Cât despre declarația lui Jogona, pe care am redactat-o, s-a dovedit a-i fi de folos, căci, parcurgând-o, comisarul districtual a respins apelul bătrânilor din Nyeri, care au plecat bombănind înspre satul lor, fără a fi izbutit să obțină ceva de la fermă.

Documentul a devenit acum marea comoară a lui Jogona. L-am revăzut în mai multe rânduri. Jogona i-a făcut un săculeț din piele, pe care l-a brodat cu mărgeluțe și și l-a atârnat de gât. Din când în când, dar mai cu seamă duminicile dimineața, îmi apărea pe neașteptate în prag, scotea pungociul de la gât și mă ruga să-i citesc. Odată, după ce fusesem bolnavă și, pentru prima oară după boală, ieșisem să mă plimb călare, m-a zărit de la mare distanță, a alergat o bucată bună ca să mă prindă și, sufocat de efort lângă calul meu, mi-a întins documentul ca să i-l citesc. La fiecare nouă lectură, figura sa căpăta aceeași expresie de adânc triumf religios, iar la sfârșit a netezit cu foarte multă grijă pagina scrisă, a împăturit-o și a pus-o la loc în săculeț. Importanța relatării nu scădea defel, ci creștea de fiecare dată, ca și cum pentru Jogona cea mai mare minune legată de ea era că nu se schimba niciodată. Trecutul, cel atât de greu de rechemat în memorie și care probabil se modifica de câte ori trebuia să fie reamintit, fusese prins acum, învins și fixat în loc chiar dinaintea privirilor sale. El devenise acum istorie; în ceea ce-l privea, nu exista variabilitate, nici umbra vreunei transformări.

Wanyangerri

Următoarea dată când m-am dus la Nairobi, am fost să-l vizitez pe Wanyangerri la spitalul pentru băștinași.

Cum aveam atâtea familii de clăcași pe pământul meu, rareori se întâmpla să nu fie pacienți din rândul lor la spital, așa încât eram *une habituée de la maison*[1] și în termeni foarte amicali cu sora-șefă și cu sanitarii de acolo. N-am văzut în viața mea o femeie care să-și pună mai multă pudră și mai mult fard pe față ca sora aceasta șefă; cu obrajii ei plini și cu boneta albă, semăna întocmai cu păpușile rusești din lemn pe care le deșurubezi și găsești înăuntru o altă păpușă, iar în aceasta alta și tot așa, vândute sub numele de Katinka[2]. Era o soră-șefă drăguță și capabilă, așa cum te-ai fi așteptat de fapt din partea Katinkăi. În fiecare joi, toate paturile erau scoase afară din saloane și puse într-un pătrat de curte liberă, la mijloc, în timp ce interioarele se curățau și se aeriseau; de aceea joia era o zi plăcută la spital. Din curtea lui se deschidea o panoramă frumoasă și măreață, cu câmpia uscată Athi în prim-plan, iar în zare cu munții albaștri de la Donyo Sabouk și cu colinele prelungi Mua. Era un sentiment ciudat pentru mine să-mi văd acolo bătrânele femei kikuyu, culcate în pat și învelite în cearșafuri albe; mi se părea că mă-ntâlnesc cu vreun catâr bătrân și obosit, ori cu vreun alt animal de povară. Și ele râdeau spre mine de starea în care se găseau, dar râsul le era mânzesc, parcă tot de catâr bătrân, căci băștinașii se tem de spitale.

Întâia oară când l-am vizitat pe Wanyangerri la spital, copilul era într-atât de șocat și de copleșit, încât mi-a trecut prin minte că poate moartea ar fi o ușurare pentru el. Era speriat de tot și de toate, a plâns întruna cât am stat cu el și m-a implorat să-l iau înapoi la fermă; sub bandaje se scutura și tremura din tot corpul.

A trecut o săptămână până când l-am vizitat din nou. Acum era liniștit și împăcat și m-a primit cu multă demnitate. Cu toate acestea, era bucuros că mă vede și sora mi-a spus că așteptase cu

1 O vizitatoare obișnuită a casei (fr.).

2 Confuzie a autoarei. Păpușile se numesc Matrioșka.

nerăbdare venirea mea. Căci azi îmi putea comunica, într-un mod cât se poate de hotărât și scuipând cuvintele printr-un tub introdus în gură, că fusese omorât cu o zi înainte și că va fi omorât iarăși peste câteva zile.

Doctorul care îl trata pe Wanyangerri fusese medic de front în Franța și, în timpul războiului, cususe multe fețe de oameni desfigurați, încât și acum și-a dat multă silință, iar operația i-a reușit de minune. A înlocuit maxilarul cu o fâșie de metal pe care a fixat-o cu șuruburi de oasele rămase întregi ale feței, apoi a adunat resturile de piele sfâșiată și le-a cusut laolaltă, ca să-i formeze totuși un fel de bărbie. Ba chiar, mi-a spus Wayangerri, i-a luat o bucată de piele de pe umăr ca să astupe cusăturile. Când, la sfârșitul acestui tratament, bandajele au fost scoase, fața copilului era mult schimbată și arăta ciudat, ca un cap de șopârlă, fiindcă-i lipsea bărbia. Ce-i drept, putea mânca și vorbi normal, deși, după acest accident, a rămas ușor bâlbâit. Dar toate acestea au durat luni de zile. Când veneam să-l vizitez, Wanyangerri îmi cerea mereu zahăr, astfel că îi aduceam câteva lingurițe într-un pliculeț de hârtie.

Dacă nu sunt paralizați ori cel puțin amorțiți de teroare în fața necunoscutului, băștinașii bombăne și mârâie mult în spital și născocesc tot soiul de șiretlicuri ca să poată scăpa de acolo. Moartea e unul dintre ele și nu le e teamă de ea. Europenii care au construit și dotat aceste spitale și care lucrează în ele, dându-și atâta osteneală să-i aducă, aproape cu forța, pe bolnavi la tratamente, se plâng cu multă amărăciune de faptul că băștinașii nu cunosc sentimentul recunoștinței și că le e totuna, indiferent ce le faci.

Albii se simt destul de jigniți și răniți de această stare de spirit a localnicilor. Fiindcă, într-adevăr, le e totuna cum îi tratezi; și nu poți face decât foarte puțin, iar ceea ce faci dispare pe dată și rămâne în veci cufundat în uitare; nu-ți mulțumesc, dar nici nu-ți poartă pică și, chiar dacă ai vrea să schimbi ceva, nu poți. E o trăsătură alarmantă de caracter, ce pare să-ți anuleze existența ca individ și să-ți acorde un rol pe care nu ți l-ai ales, ca și cum ai fi un fenomen al naturii, ca și cum ai fi la fel ca vremea.

Din acest punct de vedere, imigranții somalezi se deosebesc de băștinașii din Kenya. Atitudinea pe care o manifești față de ei îi afectează profund; de fapt, aproape că nu poți face un pas fără să-i afectezi, într-un fel sau altul, pe acești orgolioși înfocați ai deșertului și, foarte adesea, fără să-i rănești adânc. Ei au un simț acut al recunoștinței, iar dacă-ți poartă pică, ți-o poartă pe vecie. O binefacere, ca și o ofensă ori un gest de desconsiderare, rămâne săpată în inimile lor ca în piatră. Sunt niște mahomedani deosebit de stricți și, ca toți mahomedanii, au un cod moral foarte sever, în funcție de care te judecă și te condamnă. Cu somalezii, în răstimp de numai o oră, îți poți câștiga sau pierde complet prestigiul.

Masaii de aici ocupă o poziție aparte în rândul triburilor autohtone. Ei țin minte, pot să-ți mulțumească, dar și să-ți poarte pică. Au față de noi toți o dușmănie care nu se va șterge decât odată cu dispariția tribului însuși.

Prejudecăți de nici un fel n-au triburile kikuyu, wakamba și kavirondo, care nu țin seama de nici un cod moral. Sunt convinși că cei mai mulți indivizi sunt în stare de cele mai stranii lucruri și de aceea nu reușești să-i șochezi deloc, chiar dacă-ți dai silința. S-ar putea spune că doar pentru un kikuyu sărac sau pervertit are vreo importanță dacă îi faci ceva și ce anume. Lăsați în voia propriei firi și a tradiției poporului lor, ei vor privi activitățile noastre ca pe acelea ale naturii. De judecat nu ne judecă; în schimb, sunt foarte fini observatori. Iar suma observațiilor lor determină felul cum le apărem, cu un renume bun sau prost.

Europenii foarte săraci seamănă, în această privință, cu tribul kikuyu. Ei nu te judecă, te evaluează. Dacă le placi sau te simpatizează cât de cât, o fac în același fel în care oamenii îl iubesc pe Dumnezeu, nu pentru ceea ce le faci, nu, nicidecum, ci pentru ceea ce ești.

Într-o zi, rătăcind prin spital, am văzut trei pacienți noi, un bărbat negru, cu un bandaj mare și gros la cap, și doi băieți; toți trei aveau pansamente la gât. Unul dintre sanitarii de gardă în salon era un cocoșat, povestitor împătimit, căruia-i făcea mare plăcere să îmi prezinte cazurile cele mai ciudate din spital. Cum m-a

văzut că mă opresc alături de paturile acestor nou-veniți, s-a apropiat de mine ca să-mi spună povestea lor.

Cei trei erau nubieni și cântau în fanfara Regimentului de pușcași regali africani, soldații negri din Kenya. Băieții erau toboșari, iar bărbatul cornist. Acesta din urmă se lansase, la viața lui, în multe controverse aprige, pierzându-și capul de tot atâtea ori, cum se întâmplă îndeobște cu băștinașii. Mai întâi a tras cu pușca în dreapta și-n stânga peste clădirile cazărmii, iar când încărcătorul s-a golit, s-a închis împreună cu cei doi băieți în coliba sa de tablă ondulată și acolo a încercat să le taie gâtul, iar apoi să și-l taie pe-al său. Sanitarul regreta că nu-i văzusem săptămâna trecută, când îi aduseseră și erau plini de sânge, de ai fi zis că muriseră. Acum se aflau toți trei în afară de pericol, iar criminalul se liniștise și îi venise mintea la cap.

În timp ce povestitorul își depăna istorisirea, cei trei protagoniști, bandajați și culcați în paturi, îl urmăreau cu atenția încordată. Îl mai întrerupeau pentru a corecta detalii, iar băieții, care vorbeau cu mare greutate, se întorceau întruna spre bărbatul culcat la mijloc între ei, obligându-l să le confirme spusa, încrezători că îi va ajuta să îmi prezinte întâmplarea într-un mod cât mai fidel cu putință.

— N-ai făcut spume la gură? N-ai urlat? l-au întrebat ei. Și n-ai spus că ai să ne tai bucățele mici, ca pe niște lăcuste?

Atacatorul lor a răspuns „Da, da", cu o figură tristă.

Uneori eram reținută la Nairobi câte o jumătate bună de zi, în așteptarea vreunei întâlniri de afaceri sau a corespondenței din Europa, când trenul care venea de pe coastă întârzia. În asemenea împrejurări, când nu aveam cu ce-mi umple timpul, mă duceam la spitalul băștinașilor, de unde luam doi-trei convalescenți la o plimbare cu mașina. Pe vremea internării lui Wanyangerri, guvernatorul, sir Edward Northey, ținea câțiva pui de lei, destinați grădinii zoologice din Londra, într-o cușcă de pe terenul reședinței guvernamentale. Aceștia erau o mare atracție pentru bolnavii de la spital; îmi cereau întruna să-i duc să-i vadă. Le-am promis pacienților din fanfara Regimentului de pușcași regali africani că o să-i duc să vadă leii de îndată ce se vor fi refăcut, însă nici unul n-a

vrut să meargă până n-au fost cu toții valizi. Cornistul s-a însănătoșit cel mai greu; unul din băieți a fost chiar externat înainte ca ucigașul să fie îndeajuns de zdravăn ca să poată merge cu mine. Băiatul venea în fiecare zi la spital să întrebe de el, ca să fie sigur că nu va scăpa plimbarea. L-am găsit acolo într-o după-amiază, când mi-a spus că trompetistul avea încă o durere puternică în cap, dar că nu era de mirare, de vreme ce capul îi fusese plin de atâția draci.

Până la urmă i-am dus pe toți trei și au stat îndelung în fața cuștii, adânciți într-o contemplare mută. Unul dintre puii de leu, enervat că era privit cu atâta fixitate, s-a ridicat brusc, s-a întins și a scos un răget scurt, care i-a făcut pe privitori să tresară, iar cel mai mic din cei doi băieți s-a ascuns în spatele cornistului. Pe drum, la întoarcere, în mașină l-am auzit spunându-i:

— Leul ăla a fost la fel de ticălos ca tine.

În tot acest timp, la fermă cazul lui Wanyangerri a rămas în suspensie. Ai lui veneau din când în când și mă-ntrebau cum o mai duce, dar, în afară de fratele mai mic, păreau cu toții foarte speriați la gândul că ar fi putut să-l viziteze la Nairobi, în spital. Kaninu trecea și el serile pe la casa mea, ca un bursuc bătrân ieșit târziu în recunoaștere, ca să mai afle câte ceva despre copil. Farah și cu mine, între patru ochi, îi cântăream uneori suferințele și le evaluam în capre și oi.

Tot Farah, la câteva luni de la tragedie, m-a informat despre un nou element care apăruse în cazul cu pricina.

Mereu în astfel de situații venea în cameră în timp ce mâncam, rămânea în poziție de drepți la capătul îndepărtat al mesei și-și asuma misiunea de a-mi lumina ignoranța. Farah vorbea engleza și franceza bine, dar comitea invariabil anumite greșeli numai ale lui. De exemplu, spunea „cu exactitatea“ în loc de „cu excepția“: „Toate vacile s-au întors acasă, cu exactitatea celei sure“ și, în loc să îl corectez, am început să folosesc și eu aceleași formule când vorbeam cu el. Expresia feței și atitudinea îi erau sigure de sine și pline de demnitate, însă adesea aborda subiectul într-un mod mai degrabă vag.

— *Memsahib*, a spus el. Despre Kabero.

Despre asta era vorba, deci. Am așteptat să văd ce mai urma.

După o clipă de tăcere, Farah a revenit la subiect.

— Dumneata crezi, *memsahib*, mi-a zis el, că amărâtul ăla de Kabero e mort și că l-au mâncat hienele. El nu este mort. El este la masai.

L-am întrebat sceptică de unde știa.

— Ei, știu eu, mi-a răspuns el. Kaninu prea are multe fete măritate după masai. Când Kabero n-a știut cine-l poate salva, cu exactitatea masailor, a fugit la bărbatul soră-sii celei mari. E adevărat că nu i-a fost ușor, a stat o noapte întreagă în copac și cu hienele jos, jur împrejur. Acuma trăiește printre masai. E un masai bătrân și bogat acolo, care are sute și sute de vaci, dar n-are copii de-ai lui și vrea să-l ia pe Kabero. Kaninu știe foarte bine și a fost de mai multe ori să stea de vorbă cu bătrânul. Atâta că se teme să-ți spună și dumitale, fiindcă-i convins că, dacă oamenii albi îi află taina, Kabero va fi spânzurat la Nairobi.

Farah vorbea mereu pe un ton arogant despre kikuyu.

— Nevestele masailor, a continuat el, nu fac copii. Se mulțumesc și cu copii kikuyu. Ba chiar își fură o mulțime de copii. Totuși, acest Kabero o să vină înapoi la fermă când o să fie mare, pentru că n-o să-i placă să trăiască așa cum trăiesc masaii, să se tot mute dintr-un loc în altul. Acești kikuyu sunt prea leneși pentru așa ceva.

De la fermă, dispariția tragică a masailor de pe celălalt mal al râului putea fi urmărită de la un an la altul. Erau un neam de luptători care fuseseră opriți să lupte, niște lei muribunzi cu ghearele tăiate, un popor întreg emasculat. Li se luaseră sulițele, ba chiar și scuturile mari și împodobite, iar în Rezervația de Animale leii le fugăreau turmele de vite. Odată, la fermă, aveam trei tauri tineri și am pus să-i jugănească pentru a-i înhăma la pluguri și la căruțe; mai târziu au fost închiși în curtea atelierului. Aici, într-o noapte, simțind mirosul de sânge, hienele au venit și i-au omorât. Aceasta, mi-am zis, va fi și soarta tribului masai.

— Nevestei lui Kaninu, mi-a spus Farah, îi pare rău să-și piardă copilul pentru atâția ani.

Nu am trimis după Kaninu, căci nu știam cât puteam să mă încred în informațiile lui Farah, dar, prima dată când l-am văzut pe bătrân învârtindu-se prin preajma casei mele, am ieșit să-i vorbesc. L-am întrebat:

— Kaninu, spune-mi, Kabero trăiește? E la masai?

Pe băștinaș nu-l vei surprinde niciodată nepregătit, indiferent de reacția ta, iar Kaninu a izbucnit imediat în lacrimi de dorul fiului pierdut. O vreme l-am ascultat și l-am privit în tăcere. Apoi i-am mai spus:

— Kaninu, cheamă-l înapoi pe Kabero. Să știi că nu va fi spânzurat. Mama lui o să-l țină cu ea la fermă.

Nu se oprise din văicăreală ca să mă asculte, dar cred că a reținut cuvântul „spânzurat", căci vaietele sale au devenit mai grave, iar el s-a cufundat în descrierea a ceea ce promitea să devină Kabero și cum, dintre toți copiii săi, acesta-i fusese fiul preferat.

Kaninu avea o droaie de copii și de nepoți și, cum satul lor era atât de aproape de casa mea, toată ziua, ca să spun așa, îi aveam sub ochi. Printre ei se număra și un nepoțel, fiul uneia dintre fiicele sale căsătorite în Rezervația Masai, dar care se întorsese de acolo, aducându-și copilul cu ea. Acest băiețaș se numea Sirunga. Amestecul de sânge se arăta la el sub forma unei vitalități ciudate, a unei asemenea bogății neînfrânate a imaginației și a zborului închipuirilor, încât nu semăna cu nimic omenesc: era o flacără măruntă, o pasăre de noapte, un mic spiriduș la fermă. Însă avea epilepsie, motiv pentru care ceilalți copii se speriau de el și îl izgoneau de la joaca lor, strigându-i *sheitani* – dracul –, astfel că m-am hotărât să-l adopt în gospodăria mea. Fiindcă era bolnav, nu putea face nici o muncă, dar, în tovărășia mea, juca nebănuit de bine rolul de nebun sau de măscărici și mă urma peste tot ca o mică umbră neagră și jucăușă. Kaninu îmi cunoștea afecțiunea pentru copil și până acum ne adresase acel zâmbet blajin de bunic; de data aceasta însă, a folosit prilejul și a încercat să profite cât mai mult. Mi-a declarat cu toată tăria că mai degrabă l-ar da de zece ori pe Sirunga la leoparzi decât să îl piardă pe Kabero, iar, dacă tot dispăruse Kabero și îl pierduse pentru totdeauna, putea să nu mai fie nici

Sirunga, ce importanță mai avea acum, căci doar Kabero fusese lumina ochilor săi și sângele inimii sale.

Dacă într-adevăr Kabero murise, atunci jeluirea sa era cea a lui David plângându-l pe Absalom, o tragedie care se cuvenea lăsată în voia ei. Dar dacă băiatul era viu și se ascundea la tribul masai era mai mult decât o tragedie, era o încleștare, o fugă, o luptă de dragul vieții unui copil.

Am asistat pe câmpie la acest joc practicat de gazele în clipa când, nebănuind nimic, mă apropiam prea mult de locul unde-și ascunseseră puiul abia născut. Atunci prind toate să danseze, îți ies în față, sar, țopăie sau se prefac rănite și pasămite nu pot alerga – pe scurt, sunt gata de orice ca să-ți abată atenția în altă parte. Apoi, deodată, practic chiar sub copitele calului tău, zărești iedutul stând nemișcat, cu căpșoru-i plat ascuns în iarbă, culcat și ghemuit ca să-și salveze viața pentru care mama se avântase în dansu-i disperat. Și păsările fac la fel când vor să-și apere puii, sar de parcă vor să zboare, dar joacă rolul de rănite care-și târăsc aripa frântă, neputincioasă, pe pământ.

Și Kaninu juca teatru în fața mea. De unde atâta căldură și atâta zburdălnicie în acest bătrân kikuyu, când bănuia că viața copilului său era în joc? Oasele-i trosneau în timpul dansului, ba chiar și sexul și-l schimba, luând înfățișarea unei femei bătrâne, a unei găini sau a unei leoaice – căci jocul de acest fel era evident apanajul femeilor. Îmi oferea un spectacol extrem de grotesc și demn în același timp de tot respectul, întocmai cum face struțul mascul, care clocește ouăle pe rând cu femela. Nici o inimă de femeie, cred, n-ar fi rămas nesimțitoare la o manevră de acest fel.

— Kaninu, i-am spus la un moment dat, când Kabero va vrea să se-ntoarcă la fermă, se poate-ntoarce liniștit și n-o să-i facă nimeni nici un rău. Dar atunci va trebui să-l aduci tu însuți și să mi-l arăți.

Kaninu a tăcut mâlc, și-a coborât bărbia în piept și s-a îndepărtat abătut și trist, de parcă ar fi pierdut în aceeași clipă și ultimul prieten pe care-l mai avea pe această lume.

Se cuvine să spun aici despre el că a ținut minte vorbele mele și că a făcut întocmai cum i-am zis. Cinci ani mai târziu, când aproape că uitasem de întreaga poveste, mi-a cerut, prin intermediul lui Farah, să-l primesc, fiindcă voia să-mi spună ceva. L-am găsit stând în fața casei, sprijinit pe un picior, cu multă demnitate, dar, în străfundul sufletului, stingher.

— S-a întors Kabero, mi-a spus el cu prietenie.

În acea vreme învățasem deja arta de a face pauze pline de înțeles și de aceea n-am scos o vorbă. Kaninu simțea întreaga povară a tăcerii mele: s-a sprijinit pe celălalt picior și a clipit mărunt din pleoape.

— Băiatul meu Kabero s-a întors la fermă, a repetat el.

L-am întrebat:

— S-a întors de la masai?

Pe loc, prin simplul fapt că mă făcuse să vorbesc, a luat de bună împăcarea noastră; de zâmbit încă nu zâmbea, dar toate ridurile acelea viclene de pe obrazul lui stăteau pregătite să râdă.

— Da, *msabu*, da, s-a întors de la masai, s-a întors ca să muncească la dumneavoastră.

Între timp, guvernul colonial introdusese o *kipanda*, adică înregistrarea fiecărui băștinaș în parte, încât trebuia chemat acum un polițist de la Nairobi, care să facă din Kabero un locuitor legal pe domeniul fermei. Am stabilit cu Kaninu în ce zi să vină.

În acea zi Kaninu și cu fiul său au apărut cu mult înaintea polițistului din Nairobi. Bătrânul mi l-a prezentat jovial pe Kabero, deși în sinea sa părea puțin speriat de fiul redobândit. Și avea toată dreptatea să fie așa, căci Rezervația Masai primise din partea fermei un mielușel și ne restituia acum un tânăr leopard. Kabero trebuie să fi avut ceva sânge masai în el, căci altfel obiceiurile și disciplina de viață a masailor n-ar fi putut opera singure această metamorfoză. Pe scurt, aveam în fața mea un adevărat masai din cap până-n picioare.

Să vezi un războinic masai e o încântare. Acești tineri au – și anume în cel mai înalt grad – acea formă specială de inteligență pe care noi o numim *chic;* îndrăzneți și cu o fantezie înaripată, ei rămân totuși neclintit de fideli adevăratei lor naturi și unui ideal

imanent. Stilul lor nu este o manieră asumată, nici imitarea unei perfecțiuni străine; el a crescut dinlăuntrul lor, ca o expresie a rasei și a istoriei sale, iar toate podoabele și armele pe care le poartă fac parte în egală măsură din însăși ființa lor, aidoma coarnelor ce cresc din capul unui cerb.

Kabero adoptase și el pieptănătura masailor: își purta părul lung și împletit cu o sfoară sub forma unei cozi groase de porc, iar pe sub bărbie avea trecută o curea de piele. Dobândise acel fel anume al masailor de a-și ține capul, cu bărbia împungând înainte, ca și cum ți-ar fi oferit pe o tavă figura lor plictisită și arogantă. Avea, de asemenea, ținuta rigidă, pasivă și insolentă a unui moran, care face din el un obiect demn de a fi contemplat, ca de pildă o statuie, adică o apariție care se cere văzută, dar care nu vede ea însăși pe nimeni.

Tinerii morani masai trăiesc hrănindu-se cu lapte și sânge; poate tocmai din cauza acestui regim alimentar pielea lor e minunat de moale și de mătăsoasă. Fețele lor, cu pomeții înalți și maxilarele avântate înainte, sunt netede, fără un rid sau cearcăn pe ele, umflate, iar ochii negri și nevăzători par două pietricele întunecate, plasate într-un mozaic; în general, de altfel, tinerii morani se aseamănă cu niște mozaicuri. Mușchii gâtului lor stau bombați într-un chip mai degrabă sinistru, ca mușchii de la gâtul unei cobre înfuriate, ai unui leopard mascul ori ai unui taur ațâțat, iar grosimea lor e un indiciu clar al virilității, încât acești oameni apar ca o veritabilă declarație de război aruncată întregii lumi, cu excepția femeii. Marele contrast, sau tocmai armonia dintre aceste fețe netede și umflate, dintre gâturile masive și umerii rotunjiți și lați pe de o parte și îngustimea surprinzătoare a taliei și a șoldurilor lor, subțirimea și fragilitatea pulpei și a genunchiului și lungimea picioarelor drepte și vânoase pe de altă parte, le dă aspectul unor ființe ajunse, printr-o disciplină dură, la culmea rapacității, a lăcomiei și a gurmanderiei.

Masaii merg țepeni și drepți, punându-și un picior subțire direct în fața celuilalt; în schimb, mișcările lor din braț, încheietură și mână sunt cât se poate de suple. Dacă un tânăr masai trage cu arcul și săgeata, în clipa când a dat drumul corzii, îți pare că auzi

tendoanele încheieturii sale lungi și subțiri vibrând prin aer odată cu săgeata.

Polițistul trimis din Nairobi era un tânăr sosit de curând din Anglia și încă plin de zel. Vorbea foarte cursiv swahili, drept care nici Kaninu, nici eu nu înțelegeam o iotă; l-a absorbit pe dată interesul față de vechiul incident al omorului prin imprudență și l-a supus pe Kaninu unui intens interogatoriu, care pe bătrân l-a transformat pe loc într-o stană de piatră. La capătul lui mi-a împărtășit că, după părerea sa, Kaninu fusese jefuit într-un chip ordinar și că tot cazul ar trebui redeschis la Nairobi.

— Dar asta ar însemna ani de zile din viața dumitale și-a mea, i-am spus.

M-a rugat să-i permit să-mi atragă atenția că nu era un argument valid când se punea problema să se aplice legea. Kaninu m-a privit; preț de o clipă, a avut impresia că fusese prins într-o cursă. Până la urmă s-a constatat însă că incidentul era prea vechi pentru a mai redeschide ancheta și totul s-a oprit aici, cu diferența că din clipa aceea Kabero a fost înregistrat oficial ca trăind pe domeniul fermei.

Dar toate acestea aveau să se întâmple mult mai târziu. Timp de cinci ani, Kabero a fost ca mort pentru fermă și, în vreme ce el rătăcea împreună cu tribul masai, pe Kaninu îl așteptau multe alte necazuri. Înainte ca pricina lui să se-ncheie o dată pentru totdeauna, în joc au intrat anumite forțe care l-au încolțit, măcinându-l apoi încet și mărunt.

Despre aceste forțe nu am prea multe de spus. Fiindcă, în primul rând, erau de o natură obscură, iar în al doilea rând, deoarece în același timp treceam eu însămi prin întâmplări care mi-au abătut gândurile de la Kaninu și de la ale lui, lăsând în mintea mea problemele curente ale fermei într-un plan îndepărtat, întocmai ca muntele Kilimanjaro, care uneori se vedea de pe domeniul meu, iar alteori nu. Băștinașii îmi tratau cu multă înțelegere perioadele de absență mintală, de parcă aș fi fost luată din mijlocul lor și mutată într-un alt plan; mai târziu vorbeau despre ele ca și cum aș fi fost

plecată. „Copacul cel mare a căzut“, spuneau ei. „Copilul meu a murit pe vremea când dumneata erai la oamenii albi.“

De îndată ce Wanyangerri a fost destul de refăcut ca să poată părăsi spitalul, l-am adus înapoi la fermă și de atunci nu l-am mai văzut decât întâmplător, la vreo *ngoma* sau pe câmp.

La câteva zile după întoarcerea lui, s-au prezentat la mine tatăl său, Wainaina, și bunica lui. Wainaina era un negru mic și rotofei, lucru destul de rar la bărbații kikuyu, căci aproape toți sunt deosebit de slabi. Avea o barbă rară și subțire și un alt semn distinctiv al său era că nu te putea privi în ochi. Impresia pe care ți-o făcea era a unui troglodit mintal care nu voia decât să fie lăsat în pace. Venise împreună cu mama lui, o femeie kikuyu foarte bătrână.

Femeile băștinașe se rad în cap și e ciudat cât de rapid ajungi să îți dai seama că acele cranii mici, rotunde și curate, care seamănă cu niște nuci mai brune, sunt semnul adevăratei feminități, iar o claie de păr crescută în capul unei femei arată la fel de puțin distins ca barba la bărbați. Mama lui Wainaina își lăsase mici smocuri de păr alburiu pe scalpul stafidit și astfel, întocmai ca un bărbat neras, dădea impresia de neglijență și de nerușinare. Se sprijinea într-un toiag, lăsându-l pe fiu să vorbească, însă tăcerea ei arunca în răstimpuri scântei; părea încărcată de o vitalitate frustă, din care fiului nu-i transmisese nici măcar un strop. Cei doi erau de fapt Uraka și Laskaro, dar acest amănunt l-am aflat abia mai târziu.

Au venit târșâindu-și picioarele până la mine acasă într-o plimbare nevinovată. Wanyangerri, mi-a spus taică-său, nu putea mesteca porumbul, iar ei erau oameni săraci, care nu aveau făină, nici vacă pe care s-o mulgă. Nu voiam eu, până se lămurea cazul băiatului, să-i dau câte o gură de lapte de la vacile mele? Altfel, nici nu știau cum o să-l țină în viață până la primirea despăgubirii. În acea vreme Farah era plecat la Nairobi cu unul dintre procese și, în absența sa, am consimțit să-l las pe Wanyangerri să ia câte o sticlă de lapte pe zi de la cireada mea și i-am instruit pe băieții de casă, care păreau ciudat de reticenți și nemulțumiți de aranjament, să-i pregătească în fiecare dimineață sticla.

Astfel au trecut două-trei săptămâni până când, într-o seară, m-am trezit la mine cu Kaninu. A apărut din senin în camera în

care stăteam citind lângă foc. Cum în general băștinașii preferă să stea de vorbă sub cerul liber, felul cum a închis ușa în urma sa m-a făcut să mă pregătesc pentru mari surprize. Dar prima dintre ele a fost că omul rămăsese fără glas. Limba-i atât de subtil mieroasă era lipsită de viață acum, de parcă cineva i-ar fi smuls-o din gură, iar camera, cu Kaninu în ea, rămânea mai departe tăcută. Înaltul bătrân kikuyu arăta extrem de bolnav, stătea sprijinit în toiag, de sub pelerină parcă îi dispăruse complet trupul, ochii-i erau ațintiți în gol – o adevărată privire de mort – și neîncetat își trecea limba peste buzele-i uscate.

Când în cele din urmă s-a hotărât să vorbească, a fost doar pentru a enunța, rar și cu un glas lugubru, că, după părerea sa, lucrurile stăteau prost. Ceva mai târziu a adăugat, pe un ton mai degrabă vag, de parcă ar fi fost un amănunt nedemn de luat în seamă, că îi plătise mai mult de zece oi lui Wainaina. Dar Wainaina, a continuat el, voia încă o vacă și un vițel și trebuia să i le dea, n-avea încotro. De ce făcuse una ca asta, l-am întrebat, când judecata nu luase încă nici o hotărâre? Nu mi-a răspuns și nici măcar nu m-a privit. În acea seară Kaninu era un călător, un pelerin care n-avea nici un oraș spre care să se-ndrepte. Intrase la mine, căci tot eram în drum, să-mi spună necazul său, iar acum pleca mai departe. Nu puteam să nu mă gândesc că era bolnav; după un răstimp de tăcere, i-am spus că voiam să-l duc a doua zi la spital. Mi-a aruncat o privire scurtă și dureroasă: bătrânul obișnuit să batjocorească lumea era acum amar batjocorit. Dar, înainte de a pleca, a făcut un lucru ciudat: și-a dus o mână la obraz, ca și cum și-ar fi șters o lacrimă. Era într-adevăr foarte ciudat, de parcă însuși toiagul pelerinului ar fi înflorit, presupunând despre Kaninu că era în stare să plângă; și mai ciudat însă era că nu plânsese până atunci. Mă minunam de ceea ce se-ntâmplase la fermă cât timp fusesem cu gândurile departe. Când a plecat Kaninu, am trimis după Farah și l-am descusut.

Din când în când, lui Farah îi era urât să vorbească de treburile băștinașilor, ca și cum ar fi fost sub demnitatea lui să se ocupe de ele și sub a mea să le ascult. Până la urmă a acceptat să deschidă gura, dar tot timpul privind pe lângă mine, pe fereastră, la stele. La

rădăcina nefericirii lui Kaninu se afla bătrâna mamă a lui Waihaina, care era vrăjitoare și care îi făcuse o vrajă.

— Bine, Farah, i-am spus, dar Kaninu e prea bătrân și prea înțelept ca să mai creadă-n vrăji.

— Nu, a răspuns Farah încet. Nu, *memsahib*. Fiindcă această femeie kikuyu e-n stare de asemenea lucruri cu adevărat, sunt sigur.

Bătrâna îi spusese lui Kaninu că vacile lui vor ajunge în asemenea hal, încât ar fi fost mai bine pentru ele ca stăpânul lor să i le fi dat de la bun început lui Wainaina. Acum le lovea pe rând orbirea. Iar sufletul lui Kaninu era strivit încet, întocmai ca oasele și țesuturile acelor oameni din vechime supuși torturii de a li se pune în spinare poveri din ce în ce mai grele.

Farah vorbea de vrăjitoria neamului kikuyu pe un ton sec, preocupat, ca despre febra aftoasă izbucnită la fermă, pe care noi, oamenii, n-o puteam lua, dar care ne putea prăpădi toate vitele.

Am stat până târziu în acea seară, gândindu-mă la magia neagră de pe domeniul fermei. La început mi s-a părut o fantasmă urâtă, ieșită parcă din mormânt și venită să își turtească nasul de geamurile mele. Am auzit hienele tânguindu-se în depărtare, pe malul râului, și mi-am adus aminte că și kikuyu au vârcolacii lor, femei bătrâne care pe întuneric iau înfățișarea unor hiene. Poate chiar mama lui Wainaina se plimba încet pe malul lacului acum, urlând și dezvelindu-și colții prin aerul noptatic. Și până la urmă m-am obișnuit cu existența vrăjitoriei, ba chiar mi s-a părut un lucru rezonabil, așa cum par multe după căderea nopții aici, în Africa.

„Bătrâna asta e meschină“, mi-am zis în sinea mea în swahili. „Își folosește puterile ascunse ca să orbească vacile lui Kaninu, în schimb, îmi lasă mie în grijă să îi hrănesc zilnic nepotul cu câte o sticlă de lapte de la vacile mele.“

Și am continuat: „Accidentul acesta și tot ce a urmat au început să pătrundă în sângele fermei – și asta numai din vina mea. E timpul să arunc în joc forțe proaspete, până n-o să fie cuprinsă toată ferma de un vis urât, de un coșmar sinistru. Și pentru asta știu ce am să fac: am să trimit după marele șef de trib Kinanjui“.

Un șef de trib kikuyu

Marele șef Kinanjui trăia la vreo nouă mile distanță de ferma mea, spre nord-est, în Rezervația Kikuyu, aproape de Misiunea Franceză, și stăpânea peste mai mult de o sută de mii de supuși. Era un bătrân șiret, cu purtări alese și chiar cu o ținută măreață, deși nu se născuse pentru a fi șef, ci fusese făcut, cu mulți ani în urmă, de către englezi, când aceștia văzuseră că nu se mai împăcau cu conducătorul legitim al băștinașilor kikuyu din ținut.

Kinanjui era prietenul meu și îmi fusese de mare ajutor în mai multe ocazii. *Manyatta* lui, unde l-am vizitat în câteva rânduri, era la fel de murdară și plină de muște ca ale altor kikuyu. Cu diferența că era mai mare ca alte case, căci, în postura sa de șef de trib, Kinanjui se dedase cu trup și suflet plăcerilor căsniciei. Satul era plin de neveste ale sale de toate vârstele, de la hoaște bătrâne și fără dinți, sprijinite în cârje, până la fetișcane zvelte, cu obraji bucălați, cu ochii ca de gazelă, care purtau sârme lucitoare de cupru înfășurate pe brațe și pe picioare. Copiii lui alergau peste tot, în roiuri, ca muștele. Fiii mai mari umblau de colo până colo drepți, cu capetele împodobite, și căutau oriunde prilej de încăierare. Kinanjui îmi mărturisise odată că avea, pe atunci, cincizeci și cinci de fii care erau morani.

Uneori bătrânul șef de trib venea pe jos până la ferma mea, îmbrăcat într-o formidabilă mantie de blană și însoțit de doi sau trei senatori cărunți și de câțiva dintre fiii săi războinici, ca să îmi facă o vizită prietenească sau ca să mai uite de rolul lui de conducător. Astfel, își petrecea după-amiaza într-unul dintre fotoliile de pai aduse pe gazon anume pentru el, pufăind din trabucurile pe care i le trimiteam, cu sfetnicii și păzitorii săi șezând pe vine în iarbă de jur-împrejur. Băieții mei de casă și clăcașii se adunau cu toții acolo când auzeau că vine Kinanjui și-i povesteau întâmplări petrecute la fermă, ca la un seminar politic organizat sub arborii înalți. La aceste adunări, Kinanjui avea o tactică specială: când i se părea că discuțiile se prelungeau prea mult, se rezema de spătarul scaunului de pai și, menținându-și totuși trabucul aprins, închidea ochii și respira regulat, încet, cu un ușor sforăit monoton, într-un

gen de somn oficial *pro forma*, pe care cred că și-l cultiva pentru a uza de el în propriul consiliu de stat. Câteodată puneam să mi se aducă și mie un scaun, ca să pot sta de vorbă cu el, și, în asemenea ocazii, Kinanjui trimitea toată asistența la plimbare, ca să le arate tuturor că de-acum lua serios în mână hățurile guvernării. La vremea când l-am cunoscut, nu mai era ce fusese odată, căci viața îl încercase și pe el destul. Dar, când vorbea deschis și liber, doar pentru urechea mea, el dovedea o minte originală, un spirit îndrăzneț, bogat și imaginativ; reflectase mult pe marginea vieții și-și formulase deja opinii clare în legătură cu ea.

Cu câțiva ani mai înainte se întâmplase un fapt mărunt, care însă întărise și mai mult prietenia dintre mine și Kinanjui.

Acesta a venit pe la mine într-o zi când tocmai mâncam de prânz cu un prieten poposit la fermă în drumul său mai departe, spre nord; n-aveam timp să mă ocup de marele șef Kinanjui până după plecarea acelui prieten. Kinanjui s-a așteptat să-i ofer ceva de băut cât timp avea să rămână afară, mai ales că umblase atât de mult prin soare, însă eu n-aveam destul dintr-o singură băutură ca să-i umplu un pahar întreg și atunci, împreună cu prietenul meu, am turnat într-o cupă mare tot soiul de alcooluri tari pe care le aveam prin casă. M-am gândit: cu cât va fi amestecul mai tare, cu atât îi va da mai mult de lucru lui Kinanjui, și i-am dus eu însămi băutura. Dar Kinanjui, cu un zâmbet blând și prietenos, după ce și-a umezit puțin buzele, mi-a aruncat cea mai pătrunzătoare privire masculină de care am avut vreodată parte, și-a dat capul pe spate și a golit paharul până la ultimul strop.

O jumătate de oră mai târziu, când prietenul meu tocmai pornise la drum, băieții de casă au venit să-mi spună:

— Kinanjui a murit.

Am simțit într-o clipă cum tragedia și scandalul se ridică în fața mea ca niște umbre negre din mormânt. M-am dus să mă conving cu ochii mei de tristul adevăr cu care eram confruntată.

Zăcea întins pe jos în umbra bucătăriei, fără nici o expresie întipărită pe față, cu degetele și cu buzele albastre, rece ca moartea. Parcă împușcasem un elefant: printr-un act al voinței tale, o creatură puternică și maiestuoasă, care până atunci a umblat pe pământ

și care a avut păreri despre lume și viață, încetase să umble. Avea și un aspect degradat, căci oamenii aruncaseră apă pe el și-l dezbrăcaseră de mantia largă din piele de maimuță. Gol cum era, semăna cu un animal de pe care ai scos trofeul pentru care l-ai vânat.

Am vrut să-l trimit pe Farah după doctor, însă mașina nu pornea, iar suita lui Kinanjui ne tot implora să mai stăm puțin înainte de a trece la fapte.

După vreo oră, când am ieșit din nou, cu inima îndoită, ca să vorbesc cu ei, băieții mei de casă au venit să mă anunțe:

— Kinanjui a plecat.

Se părea că se ridicase brusc, își trăsese mantia peste cap și, înconjurat de alai, pornise pe jos cale de nouă mile până în satul lui, fără să scoată un cuvânt.

După acea întâmplare, cred, Kinanjui și-a dat seama cărui risc mă expusesem eu atunci și ce pericol înfruntasem – căci era interzis să le dai de băut băștinașilor – și asta doar ca să-l fac fericit pe el. Mai fusese între timp pe la fermă, mai fumase trabucuri cu noi, dar despre băutură n-a mai fost niciodată vorba. Eu i-aș fi dat oricum dacă mi-ar fi cerut, însă știam că n-o să mai vrea în veci.

Acum am trimis un mesager până în satul lui Kinanjui și i-am explicat întreaga tărășenie cu focul de armă. L-am rugat să vină până la fermă, ca să încheiem odată conflictul respectiv. I-am sugerat să-i dăm lui Wainaina vaca și vițelul de care vorbise și Kaninu, iar în felul ăsta să se termine totul. Așteptam cu speranță sosirea lui, căci avea o calitate pe care oricine o prețuiește la un prieten, și anume eficiența.

Cu această scrisoare a mea, conflictul, care se mai calmase în ultima vreme, s-a redeschis și s-a sfârșit destul de spectaculos.

Într-o după-amiază, pe când mă-ntorceam călare spre casă, am zărit o mașină apropiindu-se cu o viteză fantastică și luând curba numai pe două roți. Era de un roșu aprins și-avea o mulțime de bare nichelate. O cunoșteam, era mașina consulului american din Nairobi și m-am mirat ce motiv atât de urgent îl putea aduce într-o asemenea viteză la ferma mea. Dar, în timp ce descălecam în spatele casei, Farah m-a întâmpinat să-mi spună că sosise marele

șef Kinanjui. Venise cu mașina personală, pe care o cumpărase cu o zi înainte de la consulul american, și nu voia să coboare până nu-l vedeam și eu.

L-am găsit șezând drept și nemișcat în mașină, ca un idol păgân. Purta o mantie din piei de maimuță albastră, iar pe cap o calotă de felul celor confecționate de kikuyu din stomacul oii. Avea o apariție impunătoare, era înalt și lat în umeri, fără nici un pic de grăsime pe nicăieri; fața îi era mândră, prelungă și osoasă, cu fruntea ușor oblică, precum au pieile roșii. Avea un nas lat, de o asemenea expresivitate încât părea punctul central al acestui om, ca și cum întreaga sa statură impresionantă nu era făcută decât pentru a-i susține nasul atât de turtit. Întocmai ca trompa unui elefant, era și curios, și foarte sensibil, prudent, într-o energică ofensivă, dar și în defensivă. Și, în final, un elefant ca acest Kinanjui ar fi avut un cap de o extremă noblețe, dacă n-ar fi arătat atât de inteligent și șmecher.

N-a deschis gura și n-a clipit când i-am făcut complimentele de rigoare, ci a stat în mașină, privind neclintit înainte, ca să-l pot admira ca pe o efigie. În timp ce ocoleam prin fața mașinii, și-a întors capul în așa fel încât să fie mereu cu profilul regal îndreptat înspre mine, probabil având drept model capul de rege de pe dosul rupiei. Unul dintre fii îi servea drept șofer, iar mașina era înfierbântată și fumega. Când s-a încheiat ceremonia, l-am invitat pe Kinanjui să coboare. Și-a adunat cu un gest măreț mantia largă pe lângă trup și s-a dat jos încet din mașină, întorcându-se, printr-una și aceeași mișcare, în trecut, ca să împartă dreptatea în neamul kikuyu întocmai ca în urmă cu două mii de ani.

Lângă zidul de vest al casei era un jilț masiv de piatră, iar în fața lui o masă făcută dintr-o piatră de moară. Această piatră avea o istorie tristă: era piatra superioară de la moara celor doi indieni uciși. După crimă nimeni n-a mai avut curajul să ia în arendă moara, care a stat mult timp pustie și tăcută, așa încât am pus să mi se aducă piatra cea mare acasă, spre a face din ea o masă care să-mi reamintească de Danemarca. Morarii mei indieni mi-au spus că amândouă pietrele veniseră peste mare tocmai de la Bombay, pentru că pietrele africane nu sunt îndeajuns de dure ca să macine

bine bobul. Fața superioară avea săpat un anumit model și câteva pete mari de culoare brună, pe care băieții mei de casă le socoteau a fi lăsate de sângele indienilor morți și care nu aveau să se șteargă niciodată. Masa din piatră de moară forma un fel de centru al fermei mele, căci la ea ședeam ori de câte ori aveam ceva de discutat cu băștinașii. Din jilțul de piatră aflat în spatele acestei mese Denys Finch-Hatton și cu mine am văzut într-o noapte, de Anul Nou, luna nouă și planetele Venus și Jupiter adunate într-un grup strâns pe cer; era o priveliște atât de frumoasă, încât nu-ți venea să crezi că putea fi reală și, ce-i drept, de-atunci nici nu s-a mai repetat niciodată.

Mi-am ocupat și acum locul, cu Kinanjui șezând pe o banchetă în stânga. Farah s-a instalat în dreapta mea, de unde, cu un ochi atent, privea cum se adună zecile de kikuyu, atrași de vestea sosirii lui Kinanjui.

Atitudinea lui Farah față de băștinașii din Kenya era un lucru pitoresc. La fel ca podoabele sau ținuta războinicilor masai dacă ar fi fost de ieri, de-alaltăieri; dar această atitudine era produsul mai multor secole de conviețuire. Forțele ce au determinat-o cândva au ridicat mari edificii de piatră, care între timp s-au năruit, iar azi ele sunt numai pulbere.

Când ajungi pentru prima dată în țară și acostezi în portul Mombasa, vei vedea, printre baobabii bătrâni – care n-arată nicicum a vegetație terestră, ci a structuri poroase, fosilizate, a uriași belemniți –, ruine de case, de minarete și de fântâni clădite din piatră cenușie. Același gen de ruine te însoțește pe toată lungimea coastei spre nord, la Takaunga, Kalifi sau Larou. Ele sunt rămășițe ale orașelor de negustori arabi, care vindeau în vechime fildeș și sclavi.

Dhow-urile[1] acestor negustori cunoșteau toate târgurile africane și băteau cărările albastre către piața cea mare din Zanzibar. Ele o cunoșteau încă de pe vremea când Aladin i-a trimis sultanului patru sute de sclavi negri plini de giuvaiere și când nevasta sultanului

1 Corabie arabă cu un singur catarg și o pânză triunghiulară.

petrecea cu ibovnicul ei, un negru, în timp ce soțul îi era plecat la vânătoare, fiind apoi pedepsită pentru aceasta cu moartea.

Probabil că, pe măsură ce acești negustori au devenit tot mai bogați, ei și-au adus haremurile la Mombasa ori la Kalifi și au rămas ei înșiși în vilele lor, față în față cu valurile albe ale oceanului și cu pomii înfloriți, în timp ce-și trimiteau expedițiile spre munte.

Căci din ținutul sălbatic și aspru din interior, de pe câmpiile uscate și arse, de pe întinderile fără strop de apă, din regiunea tufelor de spini ce cresc de-a lungul râurilor și din zona florilor sălbatice mici și puternic mirositoare ce răsar din pământul negru, de acolo le venea bogăția. Acolo, în podișul african, rătăcea greoi înțeleptul și maiestuosul purtător al colților mari de fildeș. Umbla cufundat în propriile gânduri și nu dorea decât să fie lăsat în pace. Dar era urmărit și ochit cu mici săgeți otrăvite de cei din tribul Wanderobo, sau împușcat de vânătorii arabi cu puștile lor lungi, încrustate cu argint și care se încărcau pe la vârf; i se întindeau capcane și era prins în gropile adânci, săpate anume de dragul colților săi netezi și gălbui din fildeș, atât de așteptați în Zanzibar. Și tot acolo, mici petice de pădure erau defrișate, arse, plantate apoi cu cartofi dulci și cu porumb de un popor modest și pașnic, nepriceput să lupte ori să descopere ceva, ci care la rându-i voia să fie lăsat în pace, dar care, alături de fildeș, avea o mare căutare în toate piețele de pe coastă.

Semețe sau mai mărunte, păsările de pradă se adunau:

Tous les tristes oiseaux mangeurs de chair humaine…
S'assemblent. Et les uns laissant un crâne chauve,
Les autres aux gibets essuyant leur bec fauve,
D'autres, d'un mat rompu quittant les noirs agrès…[1]

Arabii reci, dar și senzuali, trăind cu disprețul morții, au venit, ignorând acele vremuri comerciale, cu mintea orientată mai mult

1 Acele păsări triste ce se hrănesc cu leșuri / Se-adună; de pe țeste smulg cărnuri destrămate, / Își șterg de ștreanguri negre însângeratul cioc / Sau părăsesc în stoluri catarge sfărâmate. (Victor Hugo, *La Légende des siècles*, vol. 2, IX.)

spre astronomie, spre algebră și spre haremurile lor. Odată cu ei au venit și tinerii lor frați vitregi și nelegitimi, somalezii – impetuoși, certăreți, abstinenți și lacomi –, care au dorit să-și compenseze obârșia modestă prin zelul religios și prin mai marea fidelitate față de poruncile profetului decât copiii născuți legitim, prin căsnicie. Alături de ei au venit și swahilii, ei înșiși sclavi și cu suflete de sclavi, cruzi, nerușinați și hoți, plini de simț practic, puși pe glume și înclinați, cu vârsta, spre îngrășare.

În interior au fost întâmpinați de pasărea de pradă băștinașă de pe platourile înalte. Masaii au apărut tăcuți, ca niște umbre negre, înguste și înalte, cu sulițele și scuturile grele, neîncrezători în nimic străin, dar sângeroși și gata să-și vândă oricând frații.

Toate aceste păsări de pradă s-au adunat, probabil, și au stat la sfat. Farah mi-a spus că în trecut, înainte ca somalezii să-și aducă femeile din Somaliland, tinerii lor nu se puteau însura decât cu fete de masai, dintre toate triburile care trăiau în acel ținut. Cred că era o alianță în multe privințe ciudată. Căci somalezii sunt un popor religios, iar masaii n-au nici o credință pe lumea aceasta și nu-i interesează nimic suprapământean. Somalezii sunt foarte curați și se ostenesc din greu cu abluțiunile rituale și cu igiena lor, în timp ce masaii sunt un popor murdar. De asemenea, somalezii pun mare preț pe fecioria mireselor, pe când la fetele masai morala e tratată cu mare ușurință. Farah mi-a explicat îndată și de ce. Masaii, spunea el, n-au fost niciodată sclavi. Ei nu pot fi transformați în sclavi și nu pot fi băgați la închisoare. În închisoare mor în maximum trei luni, astfel că legea englezească în vigoare în acest ținut nu prevede pentru masai pedeapsa cu închisoarea, ci numai unele sancțiuni bănești. Neputința lor congenitală de a supraviețui sub jug le-a câștigat masailor mult prestigiu față de alte triburi autohtone în ochii aristocraților imigranți.

Toate păsările de pradă stăteau cu ochii fioroși ațintiți asupra blândelor rozătoare ce trăiau în ținut. În această privință, somalezii dețineau o poziție aparte. Somalezii nu-s buni să fie lăsați de capul lor; sunt foarte ușor incitabili și, oriunde se duc, dacă nu sunt ținuți în frâu, sunt gata să irosească timp și sânge din cauza moralității sistemului lor tribal. În schimb, sunt minunați ca ajutoare și poate

că tocmai de aceea capitaliștii arabi de pe coastă le-au dat adeseori misiuni riscante și transporturi dificile de efectuat, în vreme ce ei înșiși nu părăseau Mombasa. Iată de ce și raportul lor cu băștinașii era aproape similar cu cel dintre câinele ciobănesc și oi. Acesta le păzea neobosit, cu colții veșnic dezveliți. Aveau să moară cumva înainte să ajungă pe coastă? Aveau să fugă? Somalezii au un simț foarte acut al banului și al valorii; sunt în stare să renunțe la hrană sau la somn de dragul plății pe care o vor primi, și-mi vine să cred că din expediții de felul acesta se întorceau jigăriți, numai piele și os.

Obiceiul îl mai au și astăzi în sânge. Când a izbucnit o epidemie de gripă spaniolă la fermă, Farah, deși foarte bolnav el însuși, mă urma peste tot, tremurând de febră, ca să ducă medicamente clăcașilor mei și ca să-i forțeze să le înghită. Aflase de undeva că parafina era foarte bună împotriva acestei boli și a făcut rost pentru întreaga fermă. Fratele lui cel mic, Abdullai, care în vremea aceea stătea la noi, avea o formă de gripă foarte urâtă, iar Farah era îngrijorat pentru el. Și totuși, această îngrijorare era numai o slăbiciune a sufletului său, un gest de frivolitate. Datoria, pâinea și reputația îi erau alături de lucrătorii fermei, iar câinele muribund știa unde îi era locul. Farah era totodată la curent cu ce se petrecea în cercurile băștinașe, deși nu știu de unde reușea să afle atât de exact, căci, în afară de conducători, el nu avea de-a face cu restul neamului kikuyu.

Oile, în schimb, popoarele răbdătoare, fără gheare sau dinți, lipsite de putere și fără nici un apărător pe această lume, își parcurgeau destinul, întocmai ca și acum, în virtutea acelui dar care la ele e nesfârșit și poartă numele de resemnare. Nici nu mureau sub jug, precum masaii, nici nu se luau cu soarta de piept, ca somalezii când se simțeau răniți, înșelați ori disprețuiți. Rămâneau prietene cu Dumnezeu chiar și când erau duse în țări străine, sau puse în lanțuri și ferecate. Ba chiar păstrau o anume conștiință de sine în raporturile cu opresorii. Fiindcă-și dădeau seama că profitul și prestigiul celor ce le chinuiau depindeau de ele și numai de ele: căci ele erau vioara întâi și în vânătoare, și în comerț – pe scurt, ele erau marfa. Urmând această lungă cale stropită cu sânge

și udată cu lacrimi, oile, în sufletul lor negru și amorțit, ajunseseră la un soi de filozofie șchioapă și aveau o părere destul de proastă despre ciobani și despre câinii lor. „Voi n-aveți răgaz nici zi, nici noapte“, spuneau ele, „fugiți de colo-colo cu limbile scoase, gâfâind, n-apucați să puneți geană pe geană noaptea, iar a doua zi stați numai cu ochi mijiți, și toate astea numai din cauza noastră. Sunteți aici din cauza noastră. Voi trăiți de dragul nostru, nu noi de al vostru“. Lucrătorii kikuyu de la ferma mea erau în general obraznici cu Farah, așa cum mielul o ia la fugă prin fața câinelui ciobănesc, doar ca să-l facă să se scoale și să alerge după el.

Acum se întâlneau Farah și Kinanjui, câinele ciobănesc și berbecul bătrân. Farah se ținea drept, cu un turban roșu și albastru pe cap, cu un pieptar negru brodat și o robă lungă de mătase, căzut pe gânduri, cu expresia universală a bunei-cuviințe. Kinanjui stătea tolănit în jilțul său de piatră, gol, numai cu mantia din piei de maimuță aruncată pe umeri – un băștinaș bătrân, un bulgăr de pământ de pe podișul african. Își acordau reciproc o anumită stimă, deși, când nu aveau de tratat direct, potrivit vreunui ritual, se prefăceau că nici nu se cunosc.

Nu era greu să ți-i închipui pe amândoi, cu o sută de ani în urmă, sau și mai mult, ținând împreună divan asupra vreunui transport de sclavi dintre membrii indezirabili ai tribului, de care Kinanjui ar fi vrut să scape. Pe atunci, Farah s-ar fi învârtit în jurul ideii de a-l căptuși el și pe bătrânul șef, ca să aibă în acel transport și o bucățică mai grasă. Iar Kinanjui ar fi urmat, exact și fără greș, fiece gând în parte al negustorului somalez, purtând greutatea împrejurării tot timpul pe umerii săi și cu teama cuibărită în suflet. Căci el era figura centrală a târgului, el era marfa.

Această adunare, care trebuia să încheie definitiv cazul armei descărcate din imprudență, a început într-un spirit pașnic. Oamenii de la fermă se bucurau de prezența lui Kinanjui. Cei mai bătrâni dintre clăcașii mei s-au ridicat să schimbe câteva vorbe cu el, apoi s-au întors, ocupându-și locurile pe iarbă. Niște femei bătrâne de la marginea adunării mi-au strigat ascuțit: „*Jambo Jerie!*“ Jerie este un nume kikuyu cu care mi se adresau bătrânele de la fermă, ca și copiii foarte mici; în schimb, tineretul și bărbații

bătrâni nu mă strigau niciodată Jerie. Kaninu era și el de față, în mijlocul familiei sale mari, ca o sperietoare de ciori readusă cumva la viață, privind cu ochi arzători și atenți. Wainaina a venit împreună cu mama sa și au luat loc mai departe de restul lumii.

Adunarea am deschis-o eu, comunicându-le celor prezenți pe un ton rar, menit a produce un anumit efect, că pricina lui Kaninu și Wainaina fusese deslușită, iar hotărârea așternută pe hârtie; Kinanjui venise ca s-o adeverească. Deci, Kaninu îi va plăti lui Wainaina o vacă și un vițel, iar cu aceasta pricina se încheia, pentru că toată lumea era sătulă.

Cele două părți fuseseră informate de hotărârea luată în privința lor, iar lui Kaninu i se spusese să pregătească vaca și vițelul. Activitățile lui Wainaina fiind de o natură mai mult subterană, acum, la lumina zilei, el semăna cu o cârtiță ieșită la suprafață și arăta la fel de blând ca ea.

După ce am dat citire înțelegerii încheiate, i-am spus lui Kaninu să aducă vaca. Acesta s-a sculat și a făcut semn de mai multe ori cu brațele în sus și-n jos către doi dintre fiii săi, care țineau vaca pitită după coliba servitorilor mei. Cercul uman s-a deschis puțin, pentru ca vaca și vițelul ei să poată ajunge în mijloc.

Deodată, atmosfera adunării s-a transformat, ca și cum la orizont ar fi apărut brusc o furtună care urca repede spre zenit.

Nu există nimic pe lume care în ochii unui kikuyu să fie mai important ca o vacă și un vițel. Vărsarea de sânge, magia neagră, iubirea fizică sau lumea miraculoasă a omului alb, toate se evaporează și dispar lângă furnalul clocotitor al pasiunii sale pentru vite, o pasiune cu parfum din epoca de piatră, ca un foc aprins cu amnarul și cremenea.

Mama lui Wainaina a izbucnit într-un vaiet prelung, fluturând un braț și un deget uscat în direcția vacii. Wainaina i s-a alăturat și el, bâlbâit și întrerupându-se des; ca și cum altcineva ar fi vorbit prin gura lui, și-a ridicat glasul spre cer. Nu voia să accepte această vacă, era cea mai bătrână din toată cireada lui Kaninu, iar alt vițel decât cel de-acum precis că nu avea să mai nască.

Atunci cei din clanul lui Kaninu au început să strige cu toții, reducându-l pe loc la tăcere și făcându-i un inventar complet, pe

un staccato furios, al calităților acelei vaci, în spatele căruia simțeai o mare amărăciune și o sfidare adresată morții.

Nici pe oamenii mei de la fermă nu-i mai răbda inima să nu se bage în vorbă când obiectul disputei era o vacă și un vițel. Toți cei de față își dădeau cu părerea. Bătrânii se apucau unii pe alții de brațe și-și azvârleau în obraz cea din urmă respirație astmatică întru lauda sau condamnarea vacii. Glasurile stridente ale bătrânelor interveneau și ele, reluând tema ca într-un canon. Bărbații tineri își scuipau unii altora replici ucigătoare pe un ton baritonal. În răstimp de două sau trei minute, locul deschis din fața casei mele clocotea precum cazanul vrăjitoarelor.

M-am uitat la Farah, care s-a uitat înapoi la mine, dar ca de pe aripa unui vis. Mi-am dat seama că era ca o sabie pe jumătate ieșită din teacă și care în clipa următoare va lovi în dreapta și în stânga, fără a mai alege. Pentru că și somalezii sunt proprietari și negustori de vite. Kaninu mi-a aruncat o privire de om dus de curent spre înecul sigur. M-am uitat și eu mai bine la sărmana vacă. Era un animal sur, avea coarnele foarte curbate și aștepta cu multă răbdare, chiar în ochiul ciclonului pe care îl stârnise. Când toate degetele s-au îndreptat spre ea, a început să-și lingă blajin vițelul. Părea într-adevăr cam bătrână.

În cele din urmă l-am privit pe Kinanjui. Nu știu dacă s-a uitat vreo clipă la vacă. În timp ce eu îl studiam, el nici măcar nu a clipit. Stătea nemișcat, ca un corp lipsit de judecată sau sentimente, depus lângă casa mea. S-a întors cu profilul spre gloata care țipa și abia atunci am înțeles că profilul e adevărata față a unui monarh. Băștinașii au acest dar de a deveni dintr-o mișcare și într-o clipă materie fără viață. Nu cred că șeful Kinanjui ar fi făcut vreun gest sau ar fi scos vreo vorbă fără să ațâțe și mai mult văpăile pătimașe; stând nemișcat, deasupra lor, el încerca de fapt să le domolească. Nu cred că altcineva ar fi fost în stare s-o facă.

Încetul cu încetul furia s-a calmat, oamenii s-au oprit din țipat și au început să vorbească între ei normal, pentru ca până la urmă să tacă toți pe rând. Atunci, crezând că nimeni n-o mai vede, mama lui Wainaina s-a târât câțiva pași încet, ca să vadă mai de-aproape

vaca. Farah s-a întors și el, revenind la civilizație, cu un zâmbet fugar, disprețuitor.

Când liniștea s-a lăsat din nou, le-am spus celor două părți să se apropie de masa mea de piatră, să înmoaie degetul mare în vasul cu unsoare pentru osiile căruței și să-l apese apoi în josul înțelegerii încheiate. Wainaina s-a conformat mai mult în silă, gemând ușor la pusul degetului pe hârtie, ca și cum s-ar fi ars la mână. Documentul suna așa:

Următoarea înțelegere s-a încheiat azi, 26 septembrie, la Ngong, între numiții Wainaina wa Bemu și Kaninu wa Muture. Marele șef Kinanjui este aici de față și vede tot ce se întâmplă.

Înțelegerea prevede ca sus-numitul Kaninu să îi plătească o vacă și un vițel lui Wainaina. Vaca și vițelul urmează să i se dea lui Wanyangerri, fiul lui Wainaina, care, la 19 decembrie trecut, a fost rănit cu un foc de armă tras din greșeală de Kabero, fiul lui Kaninu. Vaca și vițelul intră în proprietatea lui Wanyangerri.

Prin plata vacii și a vițelului, această *shaurie* se va încheia o dată pentru totdeauna. Nimeni, după ziua de azi, nu are voie să mai vorbească și să mai amintească de ea.

Ngong, 26 septembrie

Semnul lui Wainaina
Semnul lui Kaninu

Am fost de față când s-a dat citire documentului.

Semnul marelui șef Kinanjui

Vaca și vițelul au fost predați lui Wainaina în prezența mea.

Baroneasa Blixen

III
OASPEȚI LA FERMĂ

Post res perditas

Marile sărbători

Aveam o mulțime de oaspeți la fermă. În ținuturile faptelor de pionierat ospitalitatea e o necesitate a vieții nu numai pentru călători, ci și pentru coloniști. Un oaspete e un prieten și aduce vești bune sau proaste, care sunt ca pâinea caldă pentru mintea înfometată de noutăți din locurile însingurate. Un adevărat prieten care-ți intră în casă e ca un mesager ceresc; el îți aduce *panis angelorum*[1].

Odată, când Denys Finch-Hatton s-a întors dintr-una din lungile sale călătorii, era avid să stea de vorbă, la fel ca mine, la fermă, și am rămas amândoi la masă până la orele mici ale dimineții, vorbind despre orice ne trecea prin minte, disecând totul și râzând cu poftă. Albii care trăiesc multă vreme singuri printre băștinași se obișnuiesc să spună deschis ce cred, căci n-au nici un motiv și nici un prilej de disimulare, iar când se întâlnesc din nou între ei, conversația își păstrează același ton al sincerității obișnuite față de băștinași. Aveam pe atunci o teorie a noastră, și anume că neîmblânzitul trib al masailor, în *manyatta* lor de la poalele dealului, vedea casa toată cuprinsă de flăcări ca pe o stea strălucind în noapte, întocmai ca țăranii din Umbria de altădată, când priveau spre casa în care Sfântul Francisc stătea de vorbă cu Sfânta Clara, dezbătând subiecte teologice.

Cele mai importante prilejuri festive la fermă erau așa-numitele *ngome* – marile petreceri băștinașe cu dansuri. În asemenea împrejurări se adunau între o mie cinci sute și două mii de oaspeți. Tratația oferită în acele momente în casa mea era totuși modestă în sine. Bătrânele mame chele ale vitejilor morani și ale frumoaselor

---

1 Pâinea îngerilor (lat.).

ndito – fecioarele – primeau tutun de prizat, iar copiii – la sărbătorile la care veneau și ei – căpătau cuburi de zahăr, distribuite de Kamante din niște linguri mari de lemn. Uneori ceream permisiunea comisarului districtual să fac pentru clăcașii mei *tembu*, o băutură ucigător de tare, produsă din sfecla de zahăr. Însă adevărații protagoniști, neobosiții tineri veniți la dans, erau cei care dădeau falā și strălucire acestor festivități și care, imuni la influențele din afară, umblau animați numai de focul sau de duioșia din sufletele lor. Un singur lucru cereau aceștia din partea lumii înconjurătoare: o întindere de pământ neted pe care să poată dansa. O găsiseră lângă casa mea, pe gazonul larg și des de sub copacii înalți și în pătratul defrișat dintre colibele băieților mei de casă. Motiv suficient pentru ca ferma să fie ținută la mare cinste de către tinerii din ținut, iar invitațiile la dans să fie foarte prețuite.

Aceste *ngome* se țineau uneori ziua, alteori noaptea. Pe zi era nevoie de loc mai mult pentru puhoiul de spectatori, la fel de numeroși ca dansatorii; atunci serbarea se ținea, desigur, pe gazon. La cele mai multe *ngome* dansatorii se prind în cercuri largi sau într-un număr de cercuri mai mici și, astfel dispuși, țopăie întruna în sus și-n jos, cu capetele azvârlite pe spate, sau tropăind pe un anume ritm, sărind în față pe un picior și înapoi pe altul, ori deplasându-se în cerc, lateral, solemni, cu fața spre interior, dansatorii cei mai abili desprinzându-se rând pe rând din cerc și sărind, alergând, producându-se la mijloc. Aceste *ngome* ținute în timpul zilei își lăsau adânc amprentele pe gazon, sub forma unor cercuri magice mai mari sau mai mici de iarbă uscată și înnegrită, ca pârjolită de foc, și care numai încet, foarte anevoie, reușeau să dispară cu timpul.

Marile *ngome* din timpul zilei aduceau mai mult cu un fel de bâlci decât cu o serbare sau cu un bal. Grupurile de spectatori îi urmăreau pe cei care dansau, adăpostindu-se la umbra copacilor. Când vestea organizării unei *ngome* apuca să se răspândească îndeajuns, le vedeam chiar și pe flușturaticele ființe din Nairobi – *malaya*, cum li se spunea cu un cuvânt drăguț din swahili – sosind cu pompă, în căruțele cu catâri ale lui Ali Khan, înfășurate în metri întregi de stambă vesel colorată și arătând, când ședeau pe

jos, ca niște flori imense, deschise pe fondul ierbii. Tinerele fete cinstite de la fermă, în fustele și pelerinele lor tradiționale din piele unsă și uleioasă, ocupau poziții strategice în apropierea lor și comentau deschis purtările și îmbrăcămintea frumoaselor de la oraș, care, așezate turcește, tăceau ca niște păpuși de lemn negru, cu ochii ca mărgelele, fumându-și trabucurile retezate scurt. Roiuri întregi de copii, înnebuniți de frumusețea dansului și dornici să învețe și să imite, fugeau de la un cerc la altul ori se lăsau purtați într-un mic cerc al lor, la marginea gazonului, sărind acolo și țopăind cât îi țineau puterile.

Când merg la o asemenea *ngoma*, cei din neamul kikuyu se freacă pe tot trupul cu un fel de cretă de un roșu deschis, care are mare căutare, fiind vândută și cumpărată masiv; ea le dă tuturor o înfățișare ciudat de blondă. Culoarea aceasta nu aparține nici lumii vegetale, nici celei animale; pictați cu ea, tinerii arată ca niște fosile vii, ca niște statui decupate în stâncă. Fetele, în veșminte cuviincioase din piele brună, împodobite cu multe mărgele, își presară hainele și pielea cu cât mai mult pământ, așa încât arată până la sfârșit ca niște statui îmbrăcate, cărora un artist dibaci le-a dăltuit minuțios fiece fald în parte. Băieții vin la *ngoma* goi, dar în asemenea ocazii își compun pieptănături savante, năclăindu-și coamele și codițele împletite cu multă cretă și apoi purtându-și capetele de calcar semeți. În ultimii mei ani petrecuți în Africa, guvernul colonial a interzis băștinașilor presărarea de cretă pe cap. La ambele sexe, inelele purtate pe brațe și la gât produc cel mai măreț efect: diamantele sau decorațiile scumpe n-ar conferi purtătorilor lor o apariție mai fastuoasă. Oricând vezi la distanță un grup de kikuyu pudrați cu roșu și mărșăluind prin peisaj, simți atmosfera în jurul lor vibrând de un aer festiv.

Un dans pe lumina zilei, sub cerul liber, suferă din cauza lipsei de limitare. Scena e mult prea mare pentru așa ceva – unde începe totul și unde se sfârșește? Siluetele mici ale dansatorilor soliști par a fi tencuite, cu câte o coadă întreagă de păun fluturând după capul lor și pinteni ca de cocoș făcuți din piele de maimuță Colobus la călcâie, părând risipiți care încotro pe sub copacii cei înalți. Spectacolul – care include cercuri mai mari sau mai mici de dansatori,

grupuri răspândite de privitori și copii care aleargă încoace și încolo – îți poartă ochii dintr-o parte în alta cu frenezie. Întreaga scenă prezintă o anumită asemănare cu vechile tablouri ce înfățișează bătălii, privite de pe o înălțime, în care vezi cavaleria avansând pe o parte, în vreme ce artileria își ocupă pozițiile pe partea cealaltă, iar figuri izolate de mesageri galopează în diagonală, fragmentându-ne câmpul vizual.

Aceste *ngome* din timpul zilei erau de asemenea foarte zgomotoase. Muzica de dans produsă de fluiere și de tobe era adeseori înecată în strigătele asistenței, în timp ce dansatoarele însele scoteau câte un chiot lung, ascuțit și straniu la o figură făcută de câte un dansator sau când un moran executa o săritură ori își rotea sulița peste cap, cu o dexteritate plină de eleganță. Un flux de vorbe neîntrerupt curgea printre bătrânii adunați pe iarbă. Era plăcut să urmărești câte o pereche de femei kikuyu chefuind vesele cu o bărdacă la mijloc, absorbite într-un dialog aprins, probabil despre vremea când ele însele erau eroine în câte un cerc de dansatori, iar fețele le radiau din ce în ce mai fericite, pe măsură ce, în cursul după-amiezii, soarele roșu cobora tot mai mult, iar *tembu* scădea și el în bărdacă. Uneori, când grupului i se alăturau și câțiva bărbați mai în vârstă, o bătrână sau o alta își trăia cu atâta intensitate amintirile din vremurile tinereții, încât sărea deodată în picioare și, dând neîncetat din mâini, schița câte un pas-doi de fugă în felul cum fugeau fecioarele – *ndito*. Mulțimea nu o lua în seamă, dar micul cerc de contemporani aplauda entuziast.

Ngomele ținute noaptea erau în schimb luate în serios. Ele aveau loc numai toamna, după recolta de porumb, în prima noapte cu lună plină. Nu cred că aveau vreun sens religios, dar s-ar putea să fi avut cândva; atitudinea protagoniștilor și a spectatorilor sugera un moment misterios și sacru. Aceste dansuri puteau avea chiar și o mie de ani vechime. Unele dintre ele – foarte apreciate de mamele și de bunicile dansatorilor – erau considerate imorale de către coloniștii albi, care cereau să fie scoase în afara legii. Odată, când am revenit dintr-o vacanță în Europa, m-am trezit că douăzeci și cinci dintre tinerii mei războinici fuseseră trimiși la închisoare în toiul sezonului de recoltat cafeaua de către administratorul

domeniului meu pentru că dansaseră un dans interzis la o *ngoma* de noapte ținută la fermă. Administratorul m-a informat că soția sa nu putea în nici un caz tolera practicarea unor asemenea dansuri. I-am dojenit pe mai vârstnicii mei clăcași pentru că ținuseră *ngoma* lângă locuința lui, dar ei mi-au explicat solemn că dansaseră în *manyatta* lui Kathegu, la patru sau cinci mile distanță de acolo. Atunci a trebuit să mă duc la Nairobi și să discut cu comisarul districtual, care a dat drumul întregului grup de dansatori să se întoarcă la fermă pentru culesul cafelei.

Dansurile de noapte erau niște spectacole fascinante. În acest caz nu mai aveai nici o îndoială în privința scenei pe care se desfășurau; ea era formată din focuri și se întindea atâta cât se întindea lumina, căci focul era principiul central al *ngomei*. Nu era nevoie propriu-zis de el pentru dans, deoarece clarul de lună e minunat de alb și limpede pe înălțimile podișului african; el e menit să creeze efect. Focul făcea din locul de dans o scenă de prima mână și aduna toate culorile și mișcările dansatorilor într-o unitate perfectă.

Băștinașii supralicitau rareori efectele. Ei nu aveau artificii mari de aprins. Lemnul de foc era cărat în timpul zilei dinaintea sărbătorii la locul de dans de către femeile clăcașilor de la fermă, care se considerau a fi de fapt gazdele întregii adunări, iar aici el era clădit în mijlocul terenului larg deschis. Bătrânele care onorau serbarea cu prezența lor în timpul nopții luau loc în jurul acelui rug central și hrăneau un șirag de focuri mici, ca un cerc de stele, până la primele ore ale dimineții. Dansatorii dansau și alergau printre focuri, având drept fundal pădurea pierdută în noapte. Locul trebuia să fie destul de mare pentru ca fumul și căldura să nu facă să lăcrimeze ochii bătrânilor privitori, dar era oricum un loc îngrădit, ca o casă largă și încăpătoare, ridicată pentru folosul comun al tuturor locatarilor ei.

Băștinașii n-au deloc simțul sau gustul contrastelor; la ei cordonul ombilical ce-i leagă de natură n-a fost complet retezat. *Ngomele* și le țineau numai pe lună plină. Când luna își dădea întreaga măsură, atunci și-o dădeau și ei pe-a lor. În peisajul ce se scălda și înota prin lumina puternică, dar atât de blândă, care cobora

din cer, la marea boltă luminoasă de deasupra Africii adăugau și ei măruntele lor văpăi incandescente.

Oaspeții veneau în grupuri mici, uneori câte trei deodată, alteori câte o duzină sau câte cincisprezece oameni – toți prieteni care se vorbiseră să se întâlnească sau care se cunoscuseră pe drum. Mulți dintre acești dansatori veneau pe jos chiar câte cincisprezece mile ca să ajungă la *ngoma*. Călătorind mai mulți împreună, își luau cu ei fluierele și tobele, astfel încât, în seara marii serbări, toate drumurile și potecile din ținutul nostru răsunau de cântecele lor voioase, ca o salbă de clopoței scuturată în fața lunii. La intrarea pe locul de dans, drumeții se opreau și așteptau ca cercul să se deschidă și să fie primiți înăuntru; uneori, când veneau de foarte departe, sau dacă erau odraslele marilor șefi de trib din apropiere, erau întâmpinați de unul dintre clăcașii bătrâni, de dansatorii cunoscuți de pe domeniul meu sau de așa-numiții paznici ai dansului.

Paznicii unei *ngome* erau tineri de la fermă ca toți ceilalți, care aveau misiunea suplimentară de a supraveghea păstrarea ceremonialului și își luau însărcinarea în serios. Înainte să înceapă dansul, se perindau în sus și-n jos prin fața dansatorilor, cu sprâncenele încruntate și cu expresii solemne; pe măsură ce dansul se înfierbânta, alergau dintr-o parte în alta, veghind ca totul să decurgă așa cum trebuia. Purtau și arme de temut, mănunchiuri de nuiele legate laolaltă, al căror capăt ardea întruna, căci îl vârau din când în când în foc. Stăteau cu privirile ațintite la dansatori și, oriunde dibuiau ceva măcar aparent dubios, se repezeau pe dată; cu o expresie înfricoșătoare și cu un mârâit furios, plesneau cu întregul mănunchi de nuiele, și mai ales cu capătul ce ardea, direct peste trupul dansatorului vinovat. Victima se îndoia din mijloc sub lovitură, dar n-o auzeai să scoată un geamăt. Poate că o arsură dobândită astfel nu era o rană prea rușinoasă cu care să se întoarcă acasă de la *ngoma*.

Într-unul dintre aceste dansuri, fetele ședeau sfios pe picioarele băieților și-i cuprindeau cu brațele de mijloc, în timp ce tinerii războinici, cu câte un braț întins de fiecare parte a capului unei fete, țineau strâns sulița cu amândouă mâinile; din când în când o ridicau și o trânteau de pământ cu toată puterea. Era o scenă minunată, în care tinerele fete ale tribului se refugiau la pieptul bărbaților

lor, de teama vreunui pericol cumplit, și în care bărbații le apărau, lăsându-le chiar să le stea pe picioare și protejându-le împotriva șerpilor și a altor amenințări venite de pe pământ. În timpul dansului, care dura ore întregi, figurile dansatorilor dobândeau o expresie de extaz angelic, de parcă ar fi fost gata într-adevăr să moară oricând unii pentru ceilalți.

Aveau însă și alte dansuri, în care protagoniștii intrau și ieșeau alergând prin foc, în care un conducător de dans făcea un număr de sărituri înalte și foarte lungi, iar sulițele se agitau cuprinse de frenezie; era, cred, inspirat de o vânătoare de lei.

Veneau de asemenea și cântăreți la *ngoma*, precum și interpreți din fluier sau la tobe. Unii erau celebri în tot ținutul și invitați să vină de hăt departe. Cântatul lor era de fapt mai mult o recitare ritmică decât un cântec. Improvizau și-și compuneau baladele pe loc, iar corul dansatorilor, rapid în reacții și foarte atent, intervenea la timp. Era plăcut să asculți, prin aerul înserării, câte o voce frumoasă începând să cânte, iar refrenul regulat, repetat, măsurat al celorlalte glasuri tinere, intervenind din când în când pentru a-i da efect, devenea teribil de monoton și aproape chinuitor, ca și cum n-ai mai fi suportat nici să îl auzi o clipă în plus, nici să-l întrerupi.

Pe vremea mea, cel mai cunoscut cântăreț era de la Dagoretti. Avea un glas puternic și foarte clar și, pe deasupra, era și un mare dansator. În timp ce cânta, el umbla sau fugea peste locul de dans cu un mers amplu și lunecat, pe jumătate îngenunchind la fiecare pas și ținând o mână întinsă oblic la colțul gurii; o făcea, probabil, doar ca să concentreze sunetul, însă dădea impresia unui mare secret pe care-l împărtășea adunării. Omul părea însăși întruchiparea ecoului african. Își transpunea auditoriul în starea de fericire sau de dorință de război, după cum îi venea, sau le stârnea adevărate cascade de râs. Intona un cântec extraordinar, un cântec de luptă, în care interpretul, cred, își imagina că aleargă din sat în sat, chemând poporul la război și descriind masacrele și jaful. Cu o sută de ani în urmă, un asemenea cântec ar fi înghețat sângele imigranților albi. În general însă, nu cânta lucruri atât de înfricoșătoare. Într-o seară a cântat trei cântece pe care l-am rugat pe Kamante să mi le traducă. Primul dintre ele era o fantezie: se

făcea că tot grupul de dansatori punea mâna pe o corabie și naviga spre Volaia. Al doilea cântec, mi-a explicat Kamante, era un prinos adus femeilor bătrâne, mamelor și bunicilor cântărețului și ale dansatorilor. Cântecul mi s-a părut duios, era foarte lung și trebuie să fi descris în amănunt înțelepciunea și bunătatea bătrânelor neveste kikuyu chele și fără dinți, care ascultau în jurul rugului din mijloc și aprobau mereu din cap. Cântecul al treilea a fost scurt, dar a smuls hohote mari de râs din partea tuturor celor de față, iar cântărețul a fost nevoit să își ridice vocea stridentă pentru a se face auzit, râzând și el în timpul cântecului. Bătrânele femei, pline de voie bună de la cântecul precedent, care reușise să le flateze, se plesneau peste coapse acum și căscau niște guri mari, de parcă ar fi fost niște crocodili. Kamante n-a vrut să-mi traducă, a spus că era o prostie și nu mi-a redat decât o versiune a textului mult prescurtată și epurată. Motivul era simplu: după o epidemie recentă de ciumă, guvernul colonial pusese un preț pe fiecare șobolan mort predat la biroul comisarului districtual, iar cântecul descria felul cum șobolanii urmăriți peste tot se refugiau în paturile femeilor – și tinere, și bătrâne – din acel trib și apoi ce li se întâmpla acolo. Trebuie să fi fost amuzante detaliile, dar mie tocmai ele mi-au scăpat; Kamante însuși, traducând împotriva voinței sale, nu-și putea reprima câteodată un zâmbet vag și oarecum mânzesc.

La una dintre aceste *ngome* de noapte s-a petrecut un incident dramatic.

Era o serbare de rămas-bun dată în cinstea mea, cu puțin înainte să plec într-o călătorie prin Europa. Avusesem un an bogat și serbarea era ținută în stil mare, cu vreo mie cinci sute de kikuyu prezenți la ea. Dansul se pornise deja de câteva ore; când am ieșit să mai arunc o privire afară, înainte de a mă retrage la culcare, mi s-a pus un scaun cu spatele spre una dintre colibele băieților mei de casă și m-au înconjurat câțiva dintre clăcașii mai bătrâni.

Dintr-odată, o mare neliniște s-a răspândit pe terenul de dans, o mișcare profundă, de surprindere sau de teamă, un sunet curios, ca atunci când vântul adie printr-un desiș de trestii. Dansul a încetinit întruna, dar fără să se oprească. L-am întrebat pe unul dintre

bătrâni ce se întâmplase. Acesta mi-a răspuns grăbit, cu o voce abia auzită: „*Masai na-kudja*“ – vin masaii.

Știrea trebuie să fi fost adusă de vreun mesager, căci a trecut totuși o vreme până să apuce să se întâmple ceva; probabil că localnicii kikuyu le trimiseseră de veste neașteptaților musafiri că vor fi acceptați la serbare. Era împotriva legii ca masaii să participe la o *ngoma* organizată de kikuyu, căci se iscaseră în trecut destule neplăceri de la asemenea prilejuri. Băieții mei de casă s-au apropiat de scaunul meu; toată lumea privea atent spre intrarea pe terenul de dans. De îndată ce masaii au apărut, dansul s-a oprit de tot.

Doisprezece tineri războinici masai și-au făcut intrarea în scenă și, după doar câțiva pași, s-au oprit așteptând, fără a privi nici în dreapta, nici în stânga, clipind ușor în direcția focului. Veniseră goi, doar cu armele și cu savantele lor pieptănături. Unul dintre ei purta podoaba de cap făcută din piele de leu pe care o aveau moranii porniți la luptă. O fâșie lată de vopsea roșie i se întindea vertical de la genunchi la gleznă, ca și cum sângele i-ar fi curs pe picior în jos. Stăteau rigizi, nemișcați, cu capetele date pe spate, tăcuți și solemni ca însăși moartea; atitudinea lor era în același timp cea a cuceritorului, dar și a prizonierului. Se simțea că veniseră la *ngoma* împotriva voinței lor. Bătaia monotonă a tobelor se auzise și peste râu, în inima rezervației, și continuase fără încetare, tulburând sufletele tinerilor războinici, iar o duzină dintre ei nu găsiseră forța de a rezista chemării.

Băștinașii kikuyu erau și ei agitați, dar se purtau corect cu musafirii. Dansatorul principal de la ferma mea le-a urat bun venit pe terenul de dans, unde, în deplină tăcere, și-au ocupat locul și dansul a reînceput. Totuși, părea diferit de cel de până atunci, iar aerul era încărcat și dens. Tobele răsunau acum mai tare, iar ritmul era mai rapid. Dacă *ngoma* ar fi continuat, am fi asistat la niște culmi ale măiestriei, când dansatorii kikuyu și masai s-ar fi întrecut între ei, dovedindu-și vigoarea și abilitatea. Dar nu s-a ajuns până acolo; există lucruri care nu pot fi duse la bun sfârșit, cu toată bunăvoința părților implicate.

Ce s-a întâmplat, n-aș putea spune cu exactitate. Deodată cercul s-a clătinat, s-a desfăcut, cineva a scos un țipăt ascuțit, în câteva secunde terenul din fața mea s-a transformat într-o masă de oameni care fugeau care încotro, izbindu-se unii de alții, s-au auzit zgomote de lovituri și corpuri căzând la pământ, iar peste capetele noastre aerul nopții a început să șuiere de sulițele care zburau. Ne-am ridicat cu toții, chiar și bătrânele înțelepte de la mijloc, care s-au târât cu greu până la stiva de lemne, ca să vadă cu ochii lor ce se întâmplase.

Când agitația s-a calmat, iar gloata furtunoasă s-a răspândit, m-am trezit în ochiul ciclonului, cu un mic spațiu liber în jur. Doi dintre clăcașii mei bătrâni s-au apropiat de mine ca să-mi explice, fără prea mare tragere de inimă, ce se petrecuse: masaii încălcaseră legea și stricaseră buna desfășurare a lucrurilor; drept urmare, trei kikuyu și un masai erau grav răniți, „tăiați în bucăți", după spusele lor. Acum, au continuat ei pătrunși, eram eu de acord să îi cos la loc? Altminteri toată lumea va avea de furcă din partea *selikdli* – guvernul colonial. I-am întrebat pe acei bătrâni ce anume își tăiaseră luptătorii. „Capul", a răspuns unul dintre ei mândru, cu acel tipic instinct băștinaș de a supralicita la maximum catastrofele. În aceeași clipă, l-am văzut pe Kamante avansând de-a curmezișul gazonului cu un ac de cusut, o ață lungă și cu degetarul meu. Am ezitat puțin și atunci bătrânul Awaru a ieșit de bunăvoie în față. Învățase croitorie în timpul celor șapte ani petrecuți la închisoare. Căuta, cred, cu înverșunare un prilej de a o practica și, făcând paradă de darul lui, s-a oferit să-și asume răspunderea, ceea ce i-a atras de îndată interesul întregii adunări. Și, într-adevăr, i-a cusut pe răniți, iar ei s-au făcut bine sub mâinile lui, fapt pentru care mai târziu s-a tot umflat în pene cu această reușită. Însă Kamante mi-a mărturisit în taină că de fapt nici un rănit nu avusese capul retezat.

Fiindcă prezența masailor la dans fusese contrară legii, a trebuit ca multă vreme după aceea să-l ascundem pe masaiul rănit în coliba rezervată servitorilor musafirilor noștri albi. Aici s-a însănătoșit și tot de aici s-a făcut nevăzut într-o bună zi, fără un cuvânt de mulțumire pentru bătrânul Awaru, care-l salvase. Unui masai îi vine

greu de suportat, cred eu, să fie rănit – și pe deasupra și vindecat – de către un băștinaș kikuyu.

Către sfârșitul acelei nopți, când am ieșit din nou ca să aflu vești despre răniți, am văzut, prin pâclele dimineții, că focurile încă mocneau. Niște tineri băieți kikuyu se tot agitau în jurul lor, sărind și stârnind tăciunii cu niște bețe lungi, sub conducerea unei femei clăcașe, bătrâna mamă a lui Wainaina. Făceau o vrajă ca să-i împiedice pe masai să aibă succes în iubire la fetele neamului kikuyu.

Un oaspete din Asia

Atât sub aspectul vecinătății, cât și sub cel al tradiției, *ngomele* îndeplineau o funcțiune publică. În decursul timpului, frații și surorile mezine, iar mai târziu fiii și fiicele primilor dansatori pe care i-am admirat au apărut și s-au produs pe terenul de dans de la fermă.

Dar tot la noi veneau și oaspeți din țări mai îndepărtate. Musonul, de pildă, sufla dinspre Bombay: bătrâni înțelepți și trecuți prin multe călătoreau pe mare cu vaporul, venind tocmai din India și nimereau și la ferma mea.

Trăia la Nairobi un mare negustor de cherestea indian, pe nume Choleim Hussein, cu care încheiasem multe afaceri la început, când mi-am defrișat terenurile, și care era un mahomedan zelos și prieten bun cu Farah. Într-o zi a venit la mine și mi-a cerut îngăduința să-mi aducă în vizită un mare preot din India. Acesta străbătea oceanul, mi-a explicat el, pentru a inspecta congregațiile de la Mombasa și Nairobi; iar congregațiile, la rândul lor, erau doritoare să-l onoreze așa cum se cuvine și, tot scormonindu-și ele creierii ce să facă, le-a venit ideea să-l aducă la ferma mea. Eram de acord să îl primesc? Când am răspuns că era bine-venit, Choleim Hussein mi-a atras atenția că acel bătrân avea un rang și o sfințenie atât de mari, încât nu putea mânca nimic gătit în oale atinse de necredincioși. Dar nu trebuia să îmi fac griji, a adăugat el grăbit, căci congregația mahomedană din Nairobi îi va pregăti

ea însăși mâncarea și i-o va trimite în timp util; eram de acord doar să-i îngădui acelui mare preot să o mănânce în casa mea? Când am spus că îi îngădui, după o vreme Choleim Hussein a reluat subiectul, deși oarecum încurcat. Mai era o problemă, doar una. Oriunde mergea acel mare preot, eticheta cerea să primească daruri, iar într-o casă ca a mea darul nu putea fi mai puțin de o sută de rupii. Dar nu trebuia să mă îngrijorez, căci banii fuseseră adunați de la mahomedanii din Nairobi, care nu mă rugau decât să i-i înmânez eu musafirului. Dar preotul, am întrebat, va fi convins că e un dar din partea mea? La această întrebare n-am reușit să scot un răspuns precis de la Choleim Hussein; există împrejurări când oamenii de culoare nu izbutesc pentru nimic în lume să fie cât de cât expliciți. La început am refuzat rolul care mi se rezervase în mica piesă, dar, văzând figurile dezamăgite ale lui Choleim Hussein și Farah, care cu o clipă înainte radiaseră de speranță, m-am hotărât să renunț la mândrie și mi-am zis că, la urma urmei, marele preot poate crede ce-i place.

După un timp am uitat de toată povestea și chiar în ziua când trebuia să-mi vină musafirul mă aflam afară, pe câmp, și încercam tractorul nou primit. Fratele mai mic al lui Kamante, Titi, a fost trimis să mă cheme acasă. Tractorul scotea un asemenea huruit, că n-auzeam nimic din ce-mi spunea și pe de altă parte pornea atât de greu, încât mi-era și teamă să-l opresc. Titi fugea alături de el, ca un cățelandru, gâfâind și lătrând peste brazdele adânci și prin lunga și densa trâmbă de praf, până când, la capătul câmpului, am întrerupt contactul de la motor.

— Au venit preoții! a răcnit el spre mine.

— Care preoți? l-am întrebat.

— Toți preoții, m-a informat el mândru.

Sosiseră cu patru căruțe, câte șase preoți în fiecare. Am pornit cu Titi înapoi spre casă și, când am ajuns în apropierea ei, am zărit un roi de sutane albe, împrăștiate peste gazon, ca și cum un stol de mari păsări albe, s-ar fi lăsat în jurul casei mele sau cum o companie de îngeri s-ar fi pogorât din cer. Trebuie să fi fost o întreagă curte a spiritului trimisă din India ca să păstreze aprinsă flacăra

credinței pe meleagurile africane. Cu toate acestea, prezența plină de demnitate a marelui preot a fost de neconfundat când el a înaintat spre mine, flancat de doi subordonați și, la o distanță respectuoasă, de Choleim Hussein. Era un bătrân foarte mic de statură, cu o figură fină și delicată, părând cioplită în fildeș vechi. Suita lui s-a apropiat ca să facă de gardă la întâlnirea noastră, însă apoi s-a retras pe dată; trebuia să mă întrețin singură cu oaspetele meu.

Nu puteam schimba însă nici un cuvânt unul cu celălalt, căci el nu cunoștea engleza și nici swahili, iar eu nu știam limba lui. Am fost nevoiți deci să ne transmitem respectul reciproc pe calea gesturilor. Vizitase deja locuința, am constatat, căci toată argintăria pe care o aveam era întinsă pe masă, iar florile aranjate după gustul indian și cel somalez. Ne-am dus și ne-am așezat pe scaunele de piatră din partea de vest a casei. Aici, urmăriți cu atenție și cu răsuflarea tăiată de toată suita aflată de față, i-am înmânat darul de o sută de rupii, învelite într-o batistă verde a lui Choleim Hussein.

Cred că fusesem puțin montată împotriva bătrânului preot din cauza preciziei care-i însoțea gesturile și mișcările – văzându-l atât de bătrân și atât de mic, am crezut pentru o clipă că toată situația era penibilă pentru el. Dar, pe măsură ce stăteam sub soarele după-amiezii, ținându-ne unul altuia de urât într-un spirit atât de prietenesc, mi-am dat seama că pentru el nimic de pe lumea aceasta n-avea cum să fie penibil. Ba dimpotrivă, degaja o senzație foarte stranie de liniște absolută și de completă siguranță. Avea o atitudine curtenitoare și zâmbea aprobând din cap ori de câte ori îi arătam dealurile și copacii înalți, ca și cum ar fi fost interesat de totul și incapabil de a fi surprins de ceva. Mă întrebam dacă această consecvență provenea dintr-o totală ignorare a răului sau din profunda lui cunoaștere și înțelegere. Căci, dacă n-ar mai exista șerpi veninoși pe lume, sau dacă ai ajunge, prin injectarea în sângele tău a unor doze tot mai mari de venin, la o stare de absolută imunitate față de el, până la urmă totul s-ar reduce la același lucru. Privirea de pe figura calmă a acestui bătrân era aceea a unui copil care nu știe încă să vorbească și pe care-l interesează totul, dar care, prin

forța lucrurilor, e incapabil de surpriză. Puteam la fel de bine să stau pe scaunul meu de piatră în acea după-amiază timp de o oră împreună cu un bebeluș, cu un nobil copil, pruncul Iisus al vreunui vechi maestru, din când în când legănându-i pătuțul cu un soi de picior spiritual. Figurile femeilor foarte bătrâne de pe această lume, care au înțeles-o în toată complexitatea ei, ar fi avut exact aceeași expresie. Nu era o expresie masculină – ea se potrivea scutecelor și fustelor și se armoniza cu sutana din cașmir minunat de albă a bătrânului meu musafir. La o persoană îmbrăcată în haine bărbătești nu am surprins o asemenea expresie decât la un clovn deștept, odată, la un circ.

Bătrânul era obosit, încât nu a mai vrut să se ridice când restul grupului de preoți a fost condus de Choleim Hussein pe malul râului ca să vadă moara. Semănând el însuși cu o zburătoare, a părut interesat de păsări. Țineam pe atunci pe lângă casă un pui de barză îmblânzit, precum și un cârd de gâște din care nu se tăia nici una și care aveau menirea în schimb să facă decorul să pară cât mai danez. Bătrânul meu preot le-a arătat interes; indicând spre cele patru zări, a încercat să afle de unde veneau. Și câinii se aflau tot pe gazon; ca pentru a încununa acea după-amiază perfectă. Mă gândeam că Farah și prietenul său vor pune să-nchidă câinii în cuști, căci Choleim Hussein, ca un bun mahomedan, era cuprins de o panică nebună din cauza lor când venea la mine ca să discutăm afaceri. Dar iată-i că azi se plimbau pe afară, printre sutanele preoțești, ca leul scăpat în turma de miei. Aceștia erau câinii mei despre care Ismail spunea că-i recunosc pe mahomedani din vedere.

Înainte să plece, marele preot mi-a dat, în memoria vizitei sale, un inel cu o perlă. Am simțit atunci că și eu trebuia să-i ofer ceva, pe lângă falsul dar de o sută de rupii, și l-am trimis pe Farah în depozit, ca să aducă pielea unui leu împușcat de curând la fermă. Bătrânul a luat una dintre ghearele leului și, cu un ochi atent și foarte precis, i-a încercat tăișul pe obraz.

După plecarea sa, m-am întrebat dacă într-un cap atât de nobil și de prelung subzistase măcar un detaliu din tot peisajul fermei sau dacă nu rămăsese nimic. Ceva observase el totuși, căci trei luni mai târziu am primit o scrisoare din India, cu adresa trecută greșit

și cu o întârziere mare. În ea un prinț indian îmi cerea să-i vând „un câine cenușiu“ despre care-i vorbise un mare preot și să-i propun prețul pe care-l găseam de cuviință.

Femeile somaleze

Despre o anume categorie de vizitatoare, care au jucat un rol important în viața fermei mele, nu pot scrie prea multe aici, pentru că știu că nu le-ar fi pe plac. Acestea erau femeile lui Farah.

Când Farah s-a căsătorit, și-a adus soția din Somaliland și, odată cu ea, a venit la fermă un stol de porumbițe negre, blânde și pline de viață: mama ei, sora mai mică și o verișoară mai tânără, care crescuse și ea în familie. Farah mi-a spus că așa era obiceiul în țara lor. Căsătoriile în Somaliland erau stabilite de bătrânii fiecărei familii, ținându-se cont de nașterea, de averea și de reputația tinerilor în cauză; în cele mai bune dintre familii, mirele și mireasa nici măcar nu se cunoșteau până în ziua nunții. Dar somalezii sunt un popor cu simț cavaleresc și nu își lasă fecioarele nepăzite. De pildă, e socotit un gest frumos ca proaspătul mire să locuiască în satul soției sale până la șase luni după nuntă, pentru ca în acest răstimp ea să continue să fie gazdă între acei oameni care o cunosc și printre care are influență. Alteori, când acest lucru e cu neputință, femeile din neamul tinerei soții nu se codesc să-i țină companie o vreme în căsnicie, chiar dacă aceasta presupune că trebuie să călătorească spre tărâmuri îndepărtate.

Cercul femeilor somaleze din gospodăria mea s-a completat mai târziu cu o fetiță rămasă orfană de mamă, din tribul soției lui Farah, cred că nu fără intenția de a trage și ea un anumit profit când va ajunge la vârsta măritișului, aproximativ după modelul Esterei și al lui Mardoheu. Această fetiță era un copil extrem de deștept și vioi, iar fetele noastre au luat-o în primire și au format-o în mod temeinic, scoțând din ea până la urmă o tânără fecioară foarte *comme il faut.* Când a venit să stea la noi, avea doar unsprezece ani și adeseori se smulgea din sânul familiei și mă urma

oriunde mergeam. Călărea pe poneiul meu și îmi ducea pușca sau alerga la iaz cu copiii kikuyu, suflecându-și fustele și fugind desculță pe malul năpădit de stuf, cu câte un mincioc în mână. Fetițele somaleze sunt rase în cap și nu li se lasă decât o cununiță mică de bucle negre și o șuviță lungă în centrul ei; era o modă foarte gingașă, care le dădea copilelor aspectul unor călugărași zvăpăiați și veseli. Însă cu timpul, sub influența fetelor mai mari, a început să sufere o transformare, fiind fascinată și posedată ea însăși de procesul propriei preschimbări. Ca și cum i s-ar fi legat o greutate de picior, acum umbla încet, cât putea de încet; își ținea privirile ațintite în jos, după regulile cele mai stricte, și își făcea un titlu de onoare din a dispărea pe dată la ivirea oricărui străin. Începuse să lase să-i crească părul și, în ziua când acesta a fost destul de lung, i-a fost despărțit și împletit de celelalte fete într-un număr de codițe mici și răsucite. Novicea se abandona, cu gravitate și cu mândrie, tuturor greutăților impuse de ritul ei; simțeai că mai degrabă ar fi fost gata să moară decât să nu se dovedească la înălțimea datoriei ce-i revenea.

Bătrâna, soacra lui Farah, era, mi-a mărturisit acesta, ținută la mare cinste în țara sa, datorită creșterii deosebite pe care le-o dăduse fiicelor ei. Acestea erau acolo adevărate arbitre ale eleganței și întruchipări ale bunei-cuviințe feciorelnice. Și pe bună dreptate. Erau trei tinere femei pline de-o mare demnitate și totodată de sfială; nicicând în viața mea n-am întâlnit doamne cu purtări mai desăvârșite. Modestia lor virginală era accentuată și de stilul vestimentației. Purtau fuste largi, de o amplitudine impozantă, și la fiecare din ele – știu, căci adeseori chiar eu le-am cumpărat fie stambă, fie mătase – intrau câte șase iarzi[1] de material. Iar înăuntrul maselor foșnitoare, genunchii lor delicați se deplasau într-un ritm misterios și insinuant.

Tes nobles jambes, sous les volants qu'elles chassent,
Tourmentent les désirs obscurs et les agacent,

1 1 iard = 0,9144 metri.

Comme deux sorcières qui font
Tourner un philtre noir dans un vase profond.[1]

Mama însăși era o prezență impresionantă: o femeie robustă, având acea placiditate puternică și binevoitoare a unei femele de elefant satisfăcută de propria putere. Pot spune că n-am văzut-o niciodată înfuriată. Profesorii și pedagogii i-ar fi putut invidia acea calitate inspiratoare pe care o poseda; să înveți de la ea nu era nici corvoadă, nici obligație, ci o mare și nobilă conspirație în care elevii erau admiși doar printr-un imens privilegiu. Căsuța pe care le-o ridicasem în pădure era o mică universitate de magie albă, iar cele trei fetițe care umblau cu atâta delicatețe pe potecuțele din preajma ei erau trei tinere vrăjitoare studiind pe întrecute, conștiente că, la sfârșitul uceniciei, vor dobândi o uriașă forță miraculoasă. Se întreceau la învățătură într-un spirit pașnic și prietenos; poate că unde te aflai într-o realitate mai presus de cea a pieței, și prețul era discutat deschis, iar rivalitatea era cinstită și sinceră. Soția lui Farah, pe de altă parte, care nu mai avea emoții în privința prețului ei, deținea o poziție specială, asemenea elevului celui bun, care știe că a obținut deja bursa în vrăjitorie; o puteai observa în discuții confidențiale cu bătrâna magiciană-șefă, o onoare ce n-ar fi revenit niciodata vreuneia dintre celelalte fete.

Toate aceste tinere aveau o părere bună despre valoarea lor. O fecioară mahomedană nu se poate în nici un caz mărita cu un bărbat sub nivelul ei, căci asta ar însemna o pată pe obrazul familiei. Bărbatul, da, se poate însura cu o femeie mai prejos decât el – pentru el e bine și așa –, iar tinerii somalezi și-au luat adeseori neveste masai. Dar, în vreme ce o tânără somaleză se poate mărita cu un bărbat arab, o fată arabă nu se poate mărita cu un somalez, căci arabii trec drept o rasă superioară, datorită înrudirii lor mai directe cu Marele Profet, și chiar între arabi o fecioară născută în familia

1 „Puternicele pulpe, sub unduiri de fustă, / Îmi chinuie dorința ascunsă și se-ncrustă, / Ca două iele care fac / Să fiarbă filtre negre într-un cazan de drac." Strofă din poemul *Frumoasa naivă* de Charles Baudelaire, în românește de Ion Pillat, în volumul *Les Fleurs du mal – Florile răului*, ediție alcătuită de Geo Dumitrescu, E.P.L.U., București, 1967.

Profetului nu se poate mărita cu un soț din afara acestei familii. În virtutea sexului lor, tinerele fecioare ale acestei rase au pretenții clare la un destin social în plină ascensiune. Chiar ele, cu o perfectă inocență, comparau principiul respectiv cu acela al fermelor de pursânge arabi, căci băștinașii somalezi țin iepele la mare preț.

Când ne-am împrietenit mai bine, într-o zi fetele m-au întrebat dacă e adevărat ce auziseră ele, cum că unele neamuri din Europa își dădeau pe nimic fecioarele după soții lor. Ba chiar cineva le spusese, deși mintea lor nu putea concepe așa ceva, că exista un trib atât de degenerat, încât membrii lui îl plăteau pe bărbat ca să ia mireasa. Rușine și dezonoare pe numele acelor părinți și al acelor fete care acceptau să fie tratate în acest fel. Unde mai era respectul de sine, respectul față de femeie, de virginitate? Dacă ele însele ar fi fost pedepsite de soartă să se nască într-un asemenea trib, îmi spuneau serioase fetele, ar fi făcut legământ să moară nemăritate.

În zilele noastre, în Europa n-avem posibilitatea de a studia toată tehnica puritanismului virginal, iar din cărțile vechi n-am reușit să mă conving de farmecul lui. Acum însă am înțeles cum de au fost îngenuncheați bunicul și străbunicul meu. Sistemul somalez era în același timp o nevoie firească, dar și o artă în sine; era concomitent religie, balet și strategie și-l practicau în toate aceste privințe cu cuvenita devoțiune, dexteritate și disciplină. Marea lui putere de seducție consta tocmai în jocul contrariilor din interiorul său. Dincolo de eternul principiu al respingerii, era și multă generozitate; iar dincolo de pedanterie, ce nesfârșită capacitate de a râde, ce dispreț în fața morții! Aceste fiice ale unei rase de luptători își executau tot ceremonialul ca pe un dans de luptă extrem de grațios; arătau ca și cum ar fi putut fi trase ușor pe sfoară, dar nu-și aflau liniștea până nu goleau tot sângele din trupul adversarului; păreau trei tinere lupoaice crude în aparente blănuri de mielușei. Somalezii sunt oameni vânoși, tăbăciți în deșert și pe mare. Greutățile vieții, presiunile de tot felul, valurile înalte și asprimile vremii reușiseră să le transforme femeile în asemenea edificii dure și lucitoare de chihlimbar.

Aceste femei făceau din casa lui Farah un cămin obișnuit la un popor nomad, care e pregătit să-și strângă în orice clipă cortul în

care atârnă pe pereți multe carpete și broderii. Tămâia reprezintă pentru ele un element de căpătâi al casei; multe din tămâile somaleze erau foarte dulci. Cum în existența cotidiană a fermei mele vedeam puține femei, mă obișnuisem ca, la sfârșitul zilei, să șed liniștită o oră cu bătrâna și cu cele trei fete ale ei în locuința lui Farah.

Pe acestea le interesa orice și le făceau plăcere micile nimicuri. Măruntele necazuri de la fermă și glumele pe seama unor isprăvi locale stârneau la ele cascade de râs precum o întreagă orchestră de zurgălăi. Când am vrut să le-nvăț cum se croșetează, au râs ca la un teatru comic de păpuși.

Nu era deloc ignoranță în această inocență a lor. Asistaseră toate la nașteri și la morți și discutau uneori la rece amănunte legate de ele. Alteori, ca să mă distreze, îmi depănau povești în stilul celor din *O mie și una de nopți*, majoritatea în genul comic, în care dragostea era tratată într-un mod foarte direct. O trăsătură comună a acestor povești era că eroina, castă sau nu, se întrecea cu personajele masculine și până la urmă ieșea triumfătoare. Mama stătea în colțul ei și asculta cu un surâs enigmatic pe față.

Înăuntrul acelei lumi închise a femeilor, dincolo de meterezele și întăriturile ei, simțeam pulsând un mare ideal fără de care fortăreața nu ar fi rezistat cu atâta vitejie: anume ideea unei vârste de aur, când femeile aveau să domnească suverane în lume. Cu asemenea prilejuri, bătrâna dobândea dintr-odată o nouă statură și se așeza pe un tron înalt, ca un simbol masiv și negru al zeității feminine care stăpânise în vremea de demult, înainte de a exista Dumnezeul Profetului. N-o scăpau niciodată din ochi, dar erau, înainte de toate, ființe practice, cu un simț acut al necesităților momentului și cu un rezervor infinit de resurse.

Tinerele femei erau cât se poate de curioase în privința obiceiurilor europene și ascultau cu atenția trează relatările mele despre maniere, despre educație și despre hainele doamnelor albe, ca și cum ar fi vrut să-și desăvârșească pregătirea strategică, învățând cum se puteau cuceri și apoi subjuga bărbații unei rase străine.

Hainele jucau un rol capital în existența lor și nu era de mirare, căci pentru ele acestea erau în același timp material de război,

prăzi și simboluri ale victoriei, ca niște stindarde cu greu cucerite. Soțul lor, somalezul, e prin natură un abstinent, indiferent la hrană, la băutură și la confortul personal, aspru și econom ca însăși țara din care provine; singurul său lux îl reprezintă femeia. La ea râvnește insațiabil, ea este supremul său bun în viață: caii, cămilele sau turma de vite pot fi și ele obiect al dorinței, dar niciodată mai presus decât nevestele. Femeile somaleze își încurajează bărbații în ambele înclinații ale firii lor. Ele batjocoresc cu cruzime orice posibil semn de slăbiciune la un bărbat și, cu mari sacrificii personale, își păstrează întotdeauna prețul ridicat. Femeile acestea nu pot dobândi nici măcar o simplă pereche de papuci de casă altfel decât prin intermediul unui bărbat, ele n-au cum să fie propriul lor stăpân, ci, prin forța lucrurilor, depind de câte un personaj masculin – un tată, un frate, un soț – și, cu toate acestea, ele înseamnă suprema răsplată a vieții. E un lucru surprinzător și onorant pentru ambele părți ce cantități imense de mătăsuri, aur, chihlimbar și corali primesc femeile somaleze de la bărbații lor. La capătul unor îndelungi și epuizante safariuri comerciale, toate dificultățile, riscurile, stratagemele și asprimile îndurate se transformau în podoabe pentru femei. Tinerele fete, care nu aveau bărbați de exploatat, stăteau în colibele lor ca niște corturi nomade și-și îngrijeau cu multă plăcere părul, visând la vremurile când îl vor cuceri și ele pe cuceritor sau când îl vor jecmăni pe jecmănitor. Erau adevărate experte în a-și împrumuta una celeilalte zorzoanele și le plăcea să-și gătească sora mai mică – frumusețea și fala întregului neam – în hainele elegante ale surorii mai mari; ba chiar, printre triluri voioase de râs, îi puneau și podoaba de cap făcută din zale de aur, pe care fecioara, după lege, n-ar fi avut încă voie s-o poarte.

Somalezii sunt ahtiați după procese și le place să întrețină lungi dușmănii, încât nu se prea întâmpla să rămânem în pană de procese care să nu ceară neapărat prezența frecventă a lui Farah la Nairobi sau întâlniri ale întregului trib la fermă. Cu asemenea prilejuri, bătrâna, dacă treceam pe la casa lor, mă informa despre acele procese într-un mod calm și inteligent. Probabil că îl chestionase îndelung pe Farah, care-i spusese tot ce voia să știe, căci îi arăta

mereu un mare respect. Dar ea alegea cealaltă cale – din diplomație, cred. În acest fel putea pretinde, dacă era în avantajul ei, ignoranța femeii în treburile bărbătești și incapacitatea feminină de a pricepe ceva din ele. Dacă îți oferea vreun sfat, îl îmbrăca într-o formă sibilinică, de inspirație dumnezeiască, astfel ca nimeni să n-o poată face niciodată răspunzătoare.

La aceste întâlniri ale somalezilor de la fermă, sau la marile lor sărbători religioase, femeile aveau mult de lucru cu organizarea și cu pregătitul mâncării. Nu erau prezente ele însele la banchet și nu le era îngăduit să intre în moschee, însă erau ambițioase pentru succesul și strălucirea acelei ocazii festive și nici chiar între ele nu-și dezvăluiau părerile despre ce se petrecea. În asemenea împrejurări, îmi aminteau în mod atât de viu de doamnele din generația anterioară care trăiseră în țara mea, încât în închipuire le și vedeam purtând corsete și rochii strâmte și lungi. La fel făceau onorurile casei femeile scandinave din vremea mamelor și bunicilor noastre – sclave civilizate ale unor barbari de treabă – la acele teribil de sacre serbări masculine care erau partidele de împușcat fazani și marile vânători din sezonul de toamnă.

Somalezii au fost stăpânii de sclavi din generație în generație, iar femeile lor s-au împăcat bine cu băștinașii, față de care aveau purtări pașnice și degajate. Pentru un băștinaș, a fi în slujbă la un somalez ori la un arab e mai puțin obositor decât a fi în slujbă la un alb, căci ritmul de viață al raselor de culoare e pretutindeni asemănător. Soția lui Farah era populară printre membrii neamului kikuyu de la fermă, iar Kamante mi-a spus în mai multe rânduri că era și foarte deșteaptă.

Cu prietenii ai mei albi care veneau și rămâneau mai des la fermă, ca Berkeley Cole sau Denys Finch-Hatton, femeile somaleze erau prietenoase; îi pomeneau frecvent și știau o groază de amănunte despre ei. Se întrețineau cu ei, când se întâlneau, într-un mod fratern, cu mâinile între faldurile fustei. Doar că relația se complica deoarece atât unul, cât și celălalt aveau servitori somalezi, iar fetele pentru nimic în lume nu puteau sta la un loc cu aceștia. Nici n-ajungeau bine la fermă Bilea sau Jama, slabi amândoi, cu turbane și ochi întunecați, că tinerele mele somaleze parcă intrau

deodată în pământ și nu le mai găseai nici să dai cu tunul. Dacă în asemenea situații doreau să mă vadă totuși, veneau pe furiș pe după colțul casei, ascunzându-și tustrele fetele după fusta uneia dintre ele. Cei doi englezi spuneau că erau mulțumiți de încrederea care li se arăta, dar îi suspectez că în adâncul sufletului lor bătea un mic vânt înghețat la gândul că erau priviți ca niște ființe atât de inofensive.

Uneori le luam pe fete cu mine la o plimbare cu mașina sau în câte o vizită; aveam grijă atunci s-o întreb pe mamă dacă era un gest corect, fiindcă n-aș fi dorit în nici un caz să compromit niște nume atât de neprihănite ca ale lor. La unul dintre capetele domeniului meu trăia o tânără australiancă măritată care, timp de câțiva ani, mi-a fost o vecină admirabilă; ea le mai invita pe fetele somaleze câteodată la ceai. Acestea erau ocazii deosebite. Atunci se îmbrăcau precum un buchet de flori și, în timp ce eu conduceam mașina, dinspre bancheta din spate se auzea un ciripit continuu, ca într-un coteț de pasări. În casa prietenei mele totul le interesa, hainele, ba chiar și soțul ei când se vedea călărind sau arzând în zare. Când ceaiul ne-a fost servit, a rezultat că numai sora cea măritată și copiii aveau voie să bea din el, tinerelor fete fiindu-le interzis, pe motiv că era prea excitant. Trebuiau să se mulțumească deci numai cu prăjiturile și au și făcut-o, cu multă sfioșenie și cu o grație desăvârșită. A urmat un scurt dialog despre fetița care era cu noi – putea ea să mai bea ceai, sau ajunsese deja la vârsta când acest lucru era periculos? Sora cea măritată susținea că ar putea să bea, însă copila ne-a aruncat o privire profundă, întunecată și foarte mândră, și a refuzat ceașca de ceai.

Verișoara era o fată gânditoare, cu ochi căprui-roșcați, care știa să vorbească araba și cunoștea pe de rost pasaje din Coran. Avea o minte înclinată spre teologie și purtam cu ea multe discuții religioase referitoare la minunile acestei lumi. De la ea am aflat adevărata parafrază a poveștii lui Iosif și a soției lui Putifar. Ea admitea că Iisus Hristos se născuse dintr-o fecioară, dar nu ca fiu al lui Dumnezeu, căci Dumnezeu nu putea avea fii în carne și oase. Mariammo, cea mai frumoasă dintre fecioare, se plimba singură prin grădină, când un înger mare, trimis de Dumnezeu,

i-a atins umărul cu vârful aripii sale și astfel ea a zămislit. În cursul dialogurilor noastre, i-am arătat într-o zi o ilustrată cu statuia lui Iisus Hristos de Thorvaldsen[1], din catedrala de la Copenhaga. S-a îndrăgostit pe loc, într-un mod calm și extatic, de Mântuitor. Nu se mai sătura să audă povestindu-se despre el, ofta și se schimba la față în timp ce-i istoriseam. Figura lui Iuda o preocupa intens – ce fel de om era acesta, cum de puteau exista asemenea oameni pe lume? – și ar fi fost gata în orice clipă să-i scoată ochii cu unghiile. Era o pasiune mare, asemănătoare tămâii ce ardea în casele lor și care, făcută dintr-un lemn negru tocmai din munții îndepărtați, părea dulce și stranie pentru simțurile noastre.

I-am întrebat pe călugării francezi dacă puteam aduce un grup de tinere femei mahomedane la misiunea lor și au fost de acord, în stilul lor vioi și prietenos – bucuroși că se mai întâmpla câte ceva –, încât într-o după-amiază ne-am dus până la ei cu mașina mea și, una câte una, am pătruns solemn în biserica răcoroasă. Femeile somaleze nu mai fuseseră în viața lor într-o clădire atât de măreață și, când au privit în sus, și-au pus mâinile peste cap ca să se protejeze în cazul când bolta s-ar fi prăbușit peste ele. În biserică erau statui și, cu excepția ilustratei mele, nu văzuseră niciodată ceva asemănător. La Misiunea Franceză exista o statuie în mărime naturală a Fecioarei Maria, în alb și bleu, care avea în mână un crin, iar lângă ea se afla o alta cu Sfântul Iosif ținându-l pe prunc în brațe. Fetele au amuțit complet în fața lor și frumusețea Fecioarei le-a făcut să suspine. Despre Sfântul Iosif știau deja și aveau o părere bună despre el, fiindcă era un soț credincios și fiindcă o apăra întruna pe Fecioară; acum i-au aruncat priviri de mulțumire și pentru că ducea copilul, în locul soției. Nevasta lui Farah, care pe atunci era gravidă, a rămas în preajma Sfintei Familii tot timpul cât am stat în biserică. Părinții misionari se mândreau cu ferestrele

1 Bertel Thorvaldsen (1768-1844) – cel mai mare sculptor danez, a trăit și a lucrat la Roma între anii 1797 și 1838. Reînviind tradiția sculpturii antice grecești, prin statuile sale mitologice și religioase, a devenit una dintre figurile centrale ale neoclasicismului european. Multe dintre creațiile sale se află la Muzeul Thorvaldsen din Copenhaga.

bisericii lor, realizate cu imitații din hârtie ale unor vitralii adevărate, reprezentând pătimirile lui Hristos. Tânăra verișoară s-a pierdut absorbită în contemplarea ferestrelor cu vitralii false și a dat ocol bisericii cu ochii ațintiți asupra lor, frângându-și mâinile și cu genunchii îndoiți ca sub apăsarea crucii. Pe drumul de întoarcere au vorbit puțin, temându-se, bănuiesc, să nu-și trădeze ignoranța prin întrebările pe care le-ar fi pus. Doar după câteva zile s-au interesat dacă părinții misionari îi puteau face pe Fecioară și pe Sfântul Iosif să-și părăsească soclurile.

Tânăra verișoară s-a măritat la ferma mea și s-a mutat într-un bungalow drăguț, care atunci rămăsese gol și pe care l-am închiriat somalezilor pentru această ocazie. Nunta ei a fost o petrecere minunată și a durat șapte zile încheiate. Am fost și eu prezentă la marea ceremonie, când un alai de femei, toate cântând, au condus-o pe mireasă la întâlnirea cu alaiul bărbaților, care cântau și ei, aducându-l pe mire. Ea nu-l văzuse până atunci și mă-ntrebam dacă și-l imaginase ca semănând cu Hristos al lui Thorvaldsen sau dacă va fi avut nu unul, ci două idealuri, o dragoste cerească și o alta pământească, după modelul romanelor cavalerești. În cursul săptămânii următoare, am mers cu mașina în câteva rânduri la ea. Indiferent la ce oră am ajuns, le-am găsit casa plină de viață și afumată cu tămâie de nuntă. Dansuri cu săbii și mari ceremonii ale femeilor erau în plină desfășurare; tocmeli pentru vite erau încheiate între bărbați bătrâni, focuri de armă erau slobozite în aer, iar șarete trase de catâri soseau ori plecau la oraș. Noaptea, în lumina lămpilor de vânt scoase pe verandă, se vedeau intrând și ieșind din casă și din căruțe cele mai frumoase vopseluri din Arabia și Somaliland: cârmâz, vinețiu pur, maro de Sudan, roz de Bengal și șofran.

Fiul lui Farah s-a născut la fermă. Îl chema Ahamea și-i spuneau Saufe, ceea ce cred că înseamnă ferăstrău. În sufletul lui nu era nici un strop de timiditate, ca la copiii kikuyu. Când nu era decât un bebeluș micuț, înfășurat în cârpe ca ghinda în coajă, abia un ghemuleț de trup lângă un cap rotund și negru, stătea încordat și te privea drept în față: simțeai că ții un pui de șoim în mână sau un leu mic pe genunchi. Moștenise un suflet deschis de la mama

sa și, după ce a învățat să umble, a devenit un mare năzdrăvan, care se bucura de multă influență în lumea copiilor băștinași de la fermă.

Moș Knudsen

Câteodată oaspeți din Europa pluteau în derivă până la ferma mea, ca buștenii ajunși în ape mai liniștite, care se învârt agale și se rotesc, până când, în cele din urmă, sunt luați de curent și duși mai departe, sau, putrezind, se dezmembrează și se scufundă.

Moș Knudsen, danezul, a venit la fermă orb și bolnav și a rămas acolo până i s-a împlinit sorocul și a murit, bătrân și singur, ca un animal. Umbla pe drumuri încovoiat sub propria mizerie; lungi perioade nici nu vorbea, căci supraviețuirea îl storcea de vlagă, sau, când vorbea, glasul lui, la fel ca al lupului sau al hienei, era mai mult o tânguială.

Dar, când reușea să-și mai tragă sufletul și cât de cât durerile îl mai slăbeau, atunci scânteile săreau iarăși din jarul abia mocnit și venea pe la mine să-mi povestească în ce fel luptase cu o dispoziție melancolică și morbidă a firii sale, cu o înclinație absurdă de a vedea mereu viața în negru. Ea trebuia depășită, căci împrejurările acestei vieți nici măcar nu erau chiar atât de rele, nu, nu erau, al naibii să fie, nu erau deloc de lepădat. Dar pesimismul ăsta afurisit – o, Doamne, ce viciu urât!

Knudsen a fost cel care m-a sfătuit să ard mangal și să-l vând indienilor din Nairobi într-o vreme când ferma mea trecea prin dificultăți mai mari decât de obicei. Sunt mii de rupii în afacerea asta, mă asigura el. Și n-ar fi trebuit să dea greș în mâinile lui moș Knudsen, căci el fusese, la un moment dat în cariera lui tumultuoasă, până și în nordul extrem al Suediei, unde învățase acest meșteșug ca pe Tatăl Nostru. El însuși, prin urmare, și-a asumat misiunea de a-i iniția pe băștinași în tainele artei de a prepara mangalul. Lucrând la noi multă vreme la pădure, am avut ocazia să stau de vorbă mai pe îndelete cu el.

Arsul mangalului e o ocupație foarte plăcută. Există, fără îndoială, ceva amețitor în această muncă și este bine știut faptul că cei care ard mangal văd lucrurile într-o altă lumină decât restul oamenilor; ei sunt mai înclinați spre poezie și născociri, iar spiridușii codrilor adânci vin să le țină de urât. Mangalul e o apariție minunată, după ce cuptorul a ars și a fost deschis, iar conținutul lui risipit pe jos. Neted și moale ca o mătase, ca o materie ce pare defecată, lipsit de greutate și imperisabil, el este o mică mumie a pădurilor, neagră și înțeleaptă.

Decorul în care se desfășoară arta fabricării mangalului este el însuși cât se poate de încântător. În timp ce tăiam numai lăstărișul – căci din lemnul masiv nu se face mangal – lucram doar sub coroanele copacilor înalți. La umbra și în liniștea pădurii africane, lemnul tăiat mirosea a agrișe; iar parfumul acru, puternic, proaspăt și tare al cuptorului pentru ars mangalul era la fel de pătrunzător ca o briză marină. Întreg decorul degaja o atmosferă teatrală care, la ecuator, unde nu există teatre, avea în ea un farmec greu descriptibil. Fuioarele subțiri și albastre de fum se ridicau la distanțe regulate din cuptoarele de mangal și cuptoarele însele păreau niște corturi montate pe o scenă: locul semăna cu o tabără de soldați sau de contrabandiști dintr-o operă romantică. Siluetele negre ale băștinașilor lunecau tăcut printre ele. Acolo unde lăstărișul a fost curățat dintr-o pădure africană, apărea un mare roi de fluturi care se îngrămădeau pe cioturile rămase. Totul părea misterios și în același timp atât de inocent. Iar în jurul lor, moș Knudsen, mic și cocârjat, se armoniza nespus de bine, foindu-se încoace și încolo, roșu la față, agil, acum că își găsise o treabă cu care să se ocupe, sarcastic și încurajator, ca un Puck îmbătrânit, orb și foarte ursuz. Era conștient ce muncă își asumase și avea surprinzător de multă răbdare cu elevii săi băștinași. Nu întotdeauna cădeam de acord. La Paris, unde în tinerețea mea frecventasem o școală de pictură, învățasem că lemnul de măslin dădea cel mai bun cărbune de desen, însă Knudsen mi-a explicat că pe un trunchi de măslin nu creșteau noduri și, pe șapte mii de draci din fundul iadului, toată lumea știe că miezul lucrurilor e doar în noduri.

Un singur amănunt acolo, în pădure, îl potolea pe Knudsen cel iute la mânie. Copacii africani au frunzișul mărunt, în cea mai mare parte digitat, astfel că, de îndată ce ai curățat lăstărișul dens și ai golit, cum ar veni, pădurea pe dedesubt, lumina seamănă cu cea dintr-o pădure de mesteceni din Danemarca în luna mai, când frunzele abia s-au desfăcut ori sunt pe punctul de a se desface. I-am atras atenția lui Knudsen asupra asemănării și i-a plăcut ideea mea, căci în tot timpul cât am ars împreună mangal și-a hrănit și dezvoltat o fantezie: că suntem în Danemarca și că am ieșit la picnic în duminica de Rusalii. Un copac bătrân și găunos a fost botezat de el Lottenburg, după un parc de distracții de lângă Copenhaga. În ziua când am ascuns câteva sticle de bere daneză în străfundurile lui Lottenburg și apoi l-am invitat la un pahar acolo, a binevoit s-o ia ca pe o glumă bună.

După ce aprindeam focul la toate cuptoarele, ne așezam pe jos și-ncepeam să vorbim despre viață. Am aflat o mulțime de amănunte despre existența lui Knudsen de până atunci și despre ciudatele aventuri ce-i însoțiseră periplurile, pe oriunde ar fi rătăcit. Trebuia, în aceste dialoguri cu el, să te referi la moș Knudsen însuși, omul cinstit și drept, altminteri te cufundai în pesimismul întunecat împotriva căruia te prevenise. Văzuse sau trecuse prin tot soiul de lucruri: naufragii, ciumă, pești colorați necunoscuți, valuri de băutură și valuri de mare, trei sori simultan pe cer, prieteni nesinceri, ticăloșie cruntă, succese de scurtă durată și ploi de aur, evaporate într-o clipă. Un sentiment acut străbătea întreaga odisee: o imensă oroare de lege, cu toate produsele și faptele ei. Knudsen era un rebel înnăscut și în fiecare infractor vedea un tovarăș de soartă. Un gest de eroism însemna pentru el un act de sfidare în fața legii. Îi plăcea să vorbească de regi și de familii regale, de scamatori, de pitici și de nebuni, căci pe aceștia îi scotea în afara legii – de asemenea, de orice delict, rebeliune, șmecherie sau farsă care venea cumva în contradicție cu legea. Dar față de cetățeanul onest avea un profund dispreț și respectul legalității i se părea un atribut al sufletului de sclav. Nu ținea cont și nici măcar nu credea în legea gravitației, pe care am verificat-o în timp ce tăiam împreună copaci: el nu vedea nici un motiv pentru care

un om întreprinzător și lipsit de prejudecăți n-ar fi putut-o schimba în exact opusul ei.

Moș Knudsen voia cu orice chip să-mi fixeze în memorie numele celor pe care îi cunoscuse în viață, de preferință pe cele ale escrocilor și șarlatanilor. Dar niciodată în povestirile sale n-am auzit să pomenească și numele vreunei femei. Ca și cum timpul i-ar fi șters din memorie și fetele dulci de la Elsinore, și femeile nemiloase din marile porturi ale mapamondului. Cu toate acestea, când vorbeam cu el, simțeam în viața lui constantă prezența unei femei necunoscute. N-aș putea spune cine era: soție, mamă, învățătoare sau poate nevasta primului său patron – în gândul meu, în orice caz, o botezasem Madame Knudsen. Mi-o închipuiam de statură mică, fiindcă el însuși era scund. Era femeia care întotdeauna îi strica bărbatului cheful, convinsă că dreptatea era de partea ei. Era nevasta care, înainte de culcare, îi trăgea soțului un perdaf zdravăn, era gospodina care, în anumite zile, întorcea casa cu dosul în sus, care bloca orice inițiativă, care spăla mereu copiii la gură și care-i lua bărbatului paharul de gin din față, adică, într-un cuvânt, legea și ordinea întruchipate. Cu pretenția ei la putere absolută, semăna întru câtva cu zeitatea feminină a femeilor somaleze, cu diferența că Madame Knudsen nu aspira să înrobească prin forța dragostei, ci să conducă prin dreptate și prin corectitudine. Probabil că moș Knudsen a întâlnit-o la o vârstă fragedă, când mintea sa era încă destul de puțin formată pentru a rămâne cu o impresie de neșters. A trebuit să fugă pe mare, căci ea ura marea și acolo nu-l putea urmări, dar, când a debarcat în Africa, a descoperit că tot nu scăpase de ea, că-i era din nou alături. În sufletul său neîmblânzit se temea de ea mai mult ca de orice bărbat și suspecta fiecare femeie în parte de a fi de fapt Madame Knudsen cu mască și deghizată.

Până la urmă, ideea noastră de a arde mangal n-a fost o reușită financiară. Din când în când, se întâmpla ca unul sau altul dintre cuptoare să se aprindă și să ardă, iar atunci profitul nostru se transforma în fum. Și Knudsen era frământat de eșecul nostru și a speculat intens pe marginea lui, ajungând la concluzia că nimeni

de pe lumea asta nu se apuca să facă mangal dacă n-avea la dispoziție în primul rând o cantitate suficientă de zăpadă.

Tot el m-a ajutat să amenajez și un iaz la fermă. Într-un loc drumul trecea printr-o vale largă, acoperită de pășuni; era și un izvor acolo și m-am gândit să construiesc un baraj mai jos și să transform tot locul într-un mic lac de acumulare. În Africa e întotdeauna criză de apă și ar fi un câștig însemnat pentru vite să se adape când sunt pe câmp, evitând astfel un drum în plus până la râu. Ideea unui baraj preocupa zi și noapte întreaga fermă și am stat de vorbă mult despre ce era de făcut; când, în cele din urmă, l-am construit, a fost o mare realizare pentru toți. Avea două sute de picioare în lungime. Moș Knudsen s-a interesat de problemă intens și l-a învățat pe Pooran Singh să facă un dispozitiv pentru dragarea fundului. Am avut greutăți cu barajul când a fost terminat, pentru că nu reușea să țină apa când, după un lung sezon secetos, începeau ploile cele mari; s-a întâmplat să cedeze în mai multe locuri și în câteva rânduri chiar jumătate din el a fost luat de ape. Lui Knudsen i-a venit ideea să întărească valul de pământ punând boii de tracțiune ai fermei și vitele clăcașilor mei să treacă peste baraj ori de câte ori veneau să se adape din apa lacului. Fiecare capră și fiecare oaie trebuiau să contribuie la măreața construcție bătătorindu-i structura de rezistență cu copitele. A avut câteva conflicte aspre și sângeroase cu micuții ciobani la iaz, deoarece Knudsen insista ca vacile să treacă peste baraj încet, iar zburdalnicii *toto* voiau să le gonească în galop, cu cozile fluturându-le în aer. Finalmente, când și eu i-am luat partea lui Knudsen, iar el a câștigat în lupta cu micuții *toto*, lungul șir de vaci care mergeau somnolente pe parapetul îngust, proiectate pe fundalul cerului, semănau cu procesiunea animalelor urcând în arca lui Noe; moș Knudsen însuși, numărându-le, cu bastonul sub braț, părea Noe în persoană, mulțumit la gândul că toată lumea, cu excepția lui, avea să se înece în curând.

În decursul timpului s-a creat o mare întindere de apă aici, cu o adâncime pe alocuri de până la șapte picioare; drumul meu trecea direct prin mijlocul iazului și totul arăta încântător. Mai târziu am ridicat încă două baraje, mai în aval, obținând astfel o

salbă de iazuri înșirate ca perlele pe o ață. Lacul era acum centrul și inima fermei. Forfotind de viață, cu cirezi și copii de jur-împrejur, în anotimpul secetos, când ochiurile de apă secau în câmpii și printre coline, el atrăgea din zona învecinată o mulțime de păsări: bâtlani, ibiși, pescăruși albaștri, prepelițe și vreo zece specii de gâște și rațe. Seara, când cele dintâi stele se iveau pe cer, mă duceam și ședeam pe malul iazului, apoi păsările veneau acasă. Păsările de apă au un zbor hotărât spre deosebire de alte păsări; ele călătoresc mereu, se îndreaptă dintr-un loc în altul – și ce perspective le așteaptă pe aceste neobosite înotătoare! De pildă, rațele sălbatice își încheiau orbita pe cerul cristalin, năpustindu-se fără zgomot spre apele întunecate, precum tot atâtea săgeți trase de sus în jos de un arcaș ceresc nevăzut. Odată am împușcat un crocodil în iaz; mi s-a părut un lucru curios, căci trebuie să fi venit tocmai din râul Athi, preț de vreo douăsprezece mile. De unde o fi știut că acum era apă într-un loc unde nu mai fusese până atunci?

Când a fost gata primul iaz, Knudsen mi-a comunicat că avea de gând să-l populeze cu pești. Aveam în Africa un soi de biban care era destul de bun la gust și am dezbătut îndelung cum să organizăm pescuitul masiv la fermă. Cu toate acestea, nu ne-a fost ușor, căci Departamentul de vânătoare prăsise bibanul în diferite iazuri, dar nu lăsa pe nimeni să pescuiască. Moș Knudsen însă mi-a dezvăluit că avea cunoștință de un iaz anume pe care nimeni nu-l mai știa și de unde ne puteam lua oricât de mult pește aveam nevoie. Mergeam acolo cu mașina, mi-a explicat el tactica, întindeam năvoade de jur-împrejurul lacului și aduceam peștii înapoi în cutii de metal și în butoaie în care aveau să rămână vii numai dacă ne aminteam să punem și alge în apă. Era atât de încântat de soluția sa, încât, în timp ce mi-o expunea, îl apucase un tremur de emoție; cu mâinile lui mi-a confecționat și unul dintre acele năvoade fără egal de care aveam să ne servim la lucrarea noastră. Pe măsură însă ce momentul expediției se apropia, ea începea să devină din ce în ce mai misterioasă. Trebuia întreprinsă, era el de părere, la miezul nopții, într-o noapte cu lună plină. La început, a fost vorba să luăm trei servitori, apoi el a redus numărul lor la doi, apoi la unul, și mă tot întreba dacă și acela era absolut demn

de încredere. La final, mi-a declarat categoric că ar fi bine să mergem numai el și cu mine. Mi s-a părut o idee destul de proastă, fiindcă noi doi n-am fi putut căra butoaiele grele până la mașină, dar Knudsen a insistat că era de departe soluția cea mai bună și că nu trebuia vorbit cu nimeni despre ea.

Cum aveam prieteni care lucrau la Departamentul de vânătoare, nu m-am putut abține și l-am întrebat:

— Knudsen, peștii pe care vrem să-i prindem cui aparțin de fapt?

N-a scos nici un cuvânt. A scuipat doar, un adevărat scuipat marinăresc, a întins piciorul cu pantofu-i scorojit, a frecat scuipatul, ca să intre bine în pământ, s-a întors pe călcâie și a plecat încet. Își trăsese capul între umeri în timp ce umbla, iar acum nu mai vedea nimic, ci pipăia cu bastonul înaintea sa; redevenise un om învins, un fugar fără adăpost într-o lume josnică și rece. Ca și cum ar fi rostit o vrajă prin gestul lui, am rămas în locul unde mă părăsise, victorioasă, în pielea și în papucii lui Madame Knudsen.

Niciodată proiectul piscicol n-a mai revenit în dialogurile mele cu el. Doar la câtva timp după moartea lui, cu ajutorul Departamentului de vânătoare, am populat iazul cu pești. Locul le-a priit și și-au adăugat existența tăcută, rece și neliniștită vieții din lac și de pe malul lui. Dacă treceai pe-aproape în toiul zilei, îi puteai vedea chiar lângă suprafață, parcă cizelați în sticlă întunecată, mișcându-se prin apa bătută de soare. Un *toto* de-al meu pe nume Tumbo era trimis câteodată la iaz și, cu o undiță primitivă, scotea câte un biban de două livre, dacă sosea vreun musafir pe neașteptate la fermă.

Când l-am găsit pe moș Knudsen mort pe o potecă dintre câmpuri, am trimis un mesager la poliția din Nairobi, ca să-i anunțe moartea. Voiam să-l înmormântez la fermă, dar seara târziu au venit doi polițiști cu mașina, aducând și un sicriu. Între timp, izbucnise o furtună cumplită și prinsese să toarne, fiindcă abia începuse lungul sezon ploios. Ne-am dus cu mașina la casa lui prin torente de apă și pânze de ploaie; când l-am cărat afară ca să-l punem în mașină, tunetele mugeau deasupra noastră ca o artilerie dezlănțuită, iar fulgerele scăpărau peste tot, groase ca spicele

într-un lan de grâu. Mașina nu avea lanțuri la roți și abia se menținea pe drum, legănându-se dintr-o margine în alta. I-ar fi plăcut lui moș Knudsen, cred că ar fi fost mulțumit cu o asemenea ieșire din scenă.

Mai târziu am avut și un diferend soldat cu un conflict acut cu primăria din Nairobi, în legătură cu înmormântarea lui, și am fost nevoită să fac mai multe drumuri în capitală. Era moștenirea lăsată mie de bătrânul Knudsen, o ultimă tiflă dată legii, chiar dacă prin procură. Și astfel am încetat să fiu Madame Knudsen; acum mă simțeam ca un frate al lui.

Un fugar poposește la fermă

A fost odată un călător care a venit la ferma mea, care a dormit acolo o noapte, care a plecat mai departe pentru totdeauna și la care m-am mai gândit uneori de atunci. Se numea Emmanuelson; era suedez și, când am făcut cunoștință cu el, avea funcția de *maître d'hôtel* la unul dintre hotelurile din Nairobi. Era un tânăr grăsuliu, cu o față roșie, bucălată, și avea obiceiul să stea lângă scaunul meu ori de câte ori mâncam la restaurantul hotelului, vorbindu-mi cu o voce foarte mieroasă despre țara mea și despre cunoștințele noastre comune de acolo; încercările sale de a face conversație erau atât de insistente, încât, de la o vreme, am început să trag la celălalt hotel pe care-l avea orașul. Pe urmă am auzit doar sporadic de Emmanuelson; părea să aibă un adevărat talent de a nimeri numai în buclucuri și de a se deosebi, la gusturi și în ideile sale despre plăcerile acestei vieți, de majoritatea oamenilor obișnuiți. Așa le-a devenit nesuferit și celorlalți scandinavi din colonie. Într-o după-amiază a apărut pe neașteptate la ferma mea, tulburat și foarte speriat, și mi-a cerut niște bani împrumut ca să poată pleca pe dată în Tanganika, căci altfel avea impresia că urma să fie închis. Fie că ajutorul meu i-a venit prea târziu, fie că Emmanuelson a cheltuit banii pe alte lucruri, fapt este că, la scurtă vreme, am auzit că

fusese arestat la Nairobi, dar că nu ajunsese la închisoare, dispărând pentru un timp din preocupările mele.

Într-o seară, pe când mă întorceam călare atât de târziu încât cerul era deja spuzit cu stele, am zărit un bărbat așteptând pe pietrele de lângă casa mea. L-am recunoscut îndată pe Emmanuelson, care m-a întâmpinat pe un ton de o mare cordialitate:

— Iată, a venit un vagabond, baroneasă.

L-am întrebat cum se face că îl găseam acolo, iar el mi-a spus că se rătăcise și că nimerise la ferma mea. Dar încotro mergea? Spre Tanganika.

N-avea cum să fie adevărat; drumul spre Tanganika era o șosea lată și ușor de găsit, din care drumul meu de țară se desprindea la un moment dat. Și cum voia să ajungă în Tanganika? l-am întrebat. Pe jos, m-a informat el. Așa ceva, i-am spus, era cu neputință, căci însemna să meargă trei zile întruna prin Rezervația Masai, lipsit de apă, iar leii erau în ultimul timp activi, chiar în acea zi veniseră niște masai la mine să mi se plângă ce pagube le făcea un leu și să mă roage să-l împușc.

Da, da, Emmanuelson știa toate acestea și totuși voia să plece pe jos până în Tanganika. Fiindcă nu avea încotro. Nu se-ntreba decât dacă acum, că tot rătăcise drumul, nu putea să-mi țină companie la cină și să rămână apoi și peste noapte aici, ca să pornească a doua zi în zori? Pentru că, dacă nu voiam, el pornea chiar atunci, pe loc, cât stelele erau încă luminoase.

Rămăsesem călare cât timp am vorbit cu el, spre a sublinia că nu-l doream oaspete în casa mea și că nu voiam să cineze cu mine. Dar, pe măsură ce vorbea, mi-am dat seama că nici el însuși nu se aștepta să-l invit, că nu avea încredere în ospitalitatea mea sau în puterea lui de a mă convinge, că era doar o prezență singuratică în întunericul din preajma casei mele, un om rămas fără un prieten în ceasul de restriște. Iar atitudinea lui atât de binevoitoare era adaptată nu ca să salveze situația lui, care oricum nu mai era de salvat, ci pe a mea; dacă-l goneam în această clipă, nu o făceam din răutate, ci ar fi fost dreptul meu s-o fac. Era o formă de curtoazie tipică unui animal hăituit; am strigat un grăjdar să îmi ia poneiul și am descălecat.

— Vino înăuntru, Emmanuelson, i-am spus, poți să cinezi și să rămâi peste noapte aici.

La lumina lămpii, Emmanuelson oferea o priveliște jalnică. Avea un pardesiu negru și lung, cum nu poartă nimeni în Africa, era neras, părul îi crescuse rebel și pantofii lui scâlciați erau găuriți la un capăt. Nu îl încurca nici un bagaj la drum – mergea cu mâinile absolut goale. Mi se părea că îmi voi asuma rolul marelui preot care-i arată o capră vie lui Hristos și apoi o trimite în pustiu. Berkeley Cole, care de obicei avea grijă de provizia mea de vinuri, îmi trimisese cu câtva timp în urmă o ladă de sticle dintr-un burgund rar; acum i-am spus lui Juma să aducă o sticlă și s-o deschidă. Când ne-am așezat la masă, iar Emmanuelson a fost cu paharul plin, a băut jumătate din el, l-a ridicat spre lumină și l-a privit îndelung, ca o persoană care ascultă atent o muzică.

— *Fameux*, a spus el la un moment dat, *fameux*; ăsta e un Chambertin 1906.

Așa era, iar asta mi-a sporit respectul față de Emmanuelson.

Altceva n-a prea spus la început, iar eu nu știam ce să vorbesc cu el. L-am întrebat cum se face că nu-și găsise nici un angajament. Mi-a spus: din cauză că habar n-avea de lucrurile cu care se ocupă lumea pe aici. De la hotel fusese dat afară, însă de fapt meseria lui nici nu era de *maître d'hôtel.* L-am întrebat:

— Știi cât de cât puțină contabilitate?

— Nu, absolut deloc. Întotdeauna pentru mine a fost o adevărată corvoadă să adun două cifre.

— Dar la vaci te pricepi vreun pic? am continuat eu.

— La vaci? m-a întrebat el. Nu, nu, mie mi-e frică de vaci.

— Măcar să conduci un tractor atunci?

O rază vagă de speranță a apărut pe fața lui.

— Nu, a spus, dar cred că aș putea învăța.

— Oricum, nu pe tractorul meu, am intervenit. Dar spune-mi, te rog, Emmanuelson, ce-ai făcut tu la viața ta? Ce ești în realitate?

Emmanuelson s-a îndreptat în scaun.

— Ce sunt în realitate? a întrebat el. Ei bine, sunt actor.

Mi-am spus: slavă Domnului, este complet în afara puterii mele de a-l ajuta pe acest om pierdut într-un mod care să fie cât de cât

practic pentru el; venise, deci, în sfârșit, momentul unei conversații mai general umane.

— Actor, vasăzică, am spus. Asta e o meserie frumoasă. Și ce rol favorit aveai pe vremea când jucai?

— O, eu sunt actor de tragedie, mi-a declarat Emmanuelson. Rolurile mele favorite erau Armand din *Dama cu camelii* și Oswald din *Strigoii*.

O vreme am vorbit despre aceste piese, despre diferiții actori pe care i-am văzut în ele și despre felul cum ni se părea că ar trebui jucate. Emmanuelson a privit jur împrejur prin cameră.

— N-aveți cumva, m-a întrebat el, din întâmplare, piesele lui Ibsen aici? Am putea juca împreună scena finală din *Strigoii* dacă n-aveți nimic împotrivă să interpretați rolul doamnei Alving.

Nu aveam piesele lui Ibsen.

— Dar poate vi-l amintiți? a insistat Emmanuelson, din ce în ce mai captivat de idee. Eu știu rolul lui Oswald pe de rost, de la început până la sfârșit. Scena asta e cea mai bună. În ce privește efectul tragic, să știți, nimic n-o întrece pe lumea asta.

Stelele străluceau cu putere acum și era o noapte frumoasă și caldă; nu mai aveam prea mult până să înceapă sezonul ploios. L-am întrebat pe Emmanuelson dacă voia cu adevărat să meargă pe jos până în Tanganika.

— Da, mi-a răspuns, de-acum înainte vreau să fiu unicul meu sufleur.

— Măcar e bine că nu ești căsătorit, i-am spus.

— Da, mi-a confirmat el, da.

Însă, după o clipă, a adăugat timid:

— Deși eu sunt căsătorit.

În cursul discuției noastre, Emmanuelson mi s-a plâns de faptul că aici omul alb nu putea rezista la concurența cu băștinașii negri, care munceau mult mai ieftin.

— Acum la Paris, mi-a mărturisit el, m-aș fi putut angaja oricând, pentru scurtă vreme, chelner la o cafenea oarecare.

— De ce n-ai rămas la Paris, Emmanuelson? l-am întrebat.

Mi-a aruncat o privire limpede, însă fugară.

— La Paris? a repetat el. Nu, nu, exclus. Am scăpat din Paris în ultima clipă.

Emmanuelson avea un singur prieten pe lume, asupra căruia, în acea seară, a revenit de mai multe ori. Dacă ar putea lua din nou legătura cu el, totul ar fi rezolvat, căci acela era bogat și deosebit de generos. Omul acela era un magician și călătorea pe întregul mapamond. Când auzise ultima dată de el, se afla la San Francisco.

Din când în când vorbeam despre literatură, despre teatru, iar apoi ne întorceam la viitorul lui Emmanuelson. Mi-a povestit cum compatrioții săi de aici, din Africa, îl dăduseră afară unul după altul.

— Ai ajuns la mare ananghie, Emmanuelson, i-am spus, și nu știu dacă-mi vine în minte altcineva care să fie într-o încurcătură mai urâtă ca tine.

— Da, și eu am aceeași impresie, a recunoscut el. Dar la un lucru m-am gândit mai mult în ultima vreme, la care dumneavoastră poate nu v-ați gândit: anume că, dintre toți oamenii care trăiesc pe pământ, cineva *trebuie* să fie la ananghia cea mai mare.

Între timp, isprăvise sticla de vin și a împins paharul ceva mai încolo.

— Călătoria asta, a spus el, e ca un fel de joc de noroc pentru mine, *le rouge et le noir*. Am șansa să ies din încurcătură, s-ar putea chiar să ies cu totul și să dispar. Pe de altă parte, dacă ajung în Tanganika, s-ar putea să dau peste ceva interesant.

— Eu cred că ai să ajungi în Tanganika, i-am zis, și s-ar putea să te ia cu el vreun camion indian care merge pe această rută.

— Da, dar mai sunt și leii, a obiectat el, și triburile masai.

— Tu crezi în Dumnezeu, Emmanuelson? l-am întrebat.

— Da, da, da, s-a grăbit el să mă asigure, apoi a rămas o vreme tăcut. Poate că vi se va părea că sunt un sceptic teribil, dacă voi spune ce vreau să spun. Dar, în afară de Dumnezeu, nu cred în nimic pe lume.

— Ascultă, i-am zis atunci, ai ceva bani la tine?

— Da, am, a răspuns el, optzeci de cenți.

— Nu e nici pe departe destul, iar eu în clipa asta n-am bani în casă. Poate mai are Farah ceva.

Acesta avea patru rupii.

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, le-am spus băieților mei de casă să îl trezească pe musafir și să ne pregătească masa amândurora. Mă gândisem, în timpul nopții, că mi-ar fi plăcut să-l duc cu mașina cel puțin primele zece mile din drumul său atât de lung. Pentru Emmanuelson nu era cine știe ce avantaj, când îi rămâneau încă optzeci de mile de mers pe jos, dar nu mi-ar fi plăcut să-l văd plecând direct de pe pragul casei mele către un destin incert și, în plus, voiam să figurez și eu cumva în această comedie, sau tragedie, a lui. I-am pregătit un pachețel cu sendvișuri și i-am dat și o sticlă de Chambertin 1906 dacă tot îl apreciase atât de mult. Mă gândeam că s-ar putea oricum să fie ultima băutură din viața lui.

În zorii zilei, Emmanuelson arăta ca acele cadavre legendare ale căror bărbi cresc repede în pământ, dar s-a ridicat din mormânt cu multă distincție și apoi a fost senin și echilibrat tot timpul cât am mers cu mașina. Când am ajuns pe malul celălalt al râului Mbagathi, am oprit ca să coboare. Aerul dimineții era foarte clar și nici un nor nu se zărea pe cer. Direcția drumului său era către sud-vest. Când m-am întors să privesc spre orizontul din spatele nostru, soarele tocmai răsărise posomorât și roșu: ca un gălbenuș de ou fiert tare, mi-a trecut o clipă prin minte. În trei sau patru ore de-aici încolo va fi incandescent, lovind neîndurător în creștetul drumețului.

Și-a luat rămas-bun de la mine; după doar câțiva pași, s-a întors și și-a mai luat o dată rămas-bun. Ședeam în mașină și îl priveam: cred că, în timp ce se îndepărta, era mulțumit că avea un spectator. Sunt convinsă că instinctul actoricesc din el era atât de puternic în acele momente, încât era teribil de conștient că părăsea o scenă, că dispărea așa cum s-ar fi văzut el însuși cu ochii publicului din sală. *Exit Emmanuelson*. Oare colinele acestea, arbuștii cu spini și drumul lung și plin de praf nu se milostiveau de el o clipă să se transforme în butaforie?

Prin răcoroasa briză a dimineții, pardesiul lui negru și lung îi flutura în jurul picioarelor, iar gâtul sticlei îi răsărea dintr-un buzunar. Am simțit cum sufletul mi se umple de acea dragoste și

recunoștință pe care oamenii sedentari le încearcă pentru drumeții și călătorii acestei lumi, fie ei marinari, exploratori sau vagabonzi. Când a ajuns în vârful dealului, s-a întors, și-a scos pălăria și mi-a făcut semn cu ea; vântul îi mătura întruna părul căzut peste frunte.

Farah, care se afla alături de mine în mașină, m-a întrebat:

— Unde se duce acest *bwana*?

Îl considera pe Emmanuelson *bwana* de dragul propriei demnități, deoarece dormise în casă.

— În Tanganika, i-am răspuns.

— Pe jos? a întrebat el mirat.

— Da, i-am răspuns.

— Allah fie cu el, atunci, a rostit Farah.

Toată ziua m-am gândit de multe ori la Emmanuelson și am ieșit în fața casei pentru a privi șoseaua care ducea înspre Tanganika. Noaptea – era pe la ora zece – am auzit un răget de leu departe, dinspre sud-vest; o jumătate de oră mai târziu, l-am auzit din nou. M-am întrebat dacă nu stătea cumva pe un pardesiu cam uzat și negru. În săptămâna care a urmat, am încercat să aflu vești despre Emmanuelson și l-am rugat pe Farah să cerceteze la cunoscuții săi indieni care mergeau cu camioanele spre Tanganika dacă nu cumva îl ajunsese din urmă vreun camion. Dar nimeni nu știa nimic despre el.

O jumătate de an mai târziu, spre surprinderea mea, am primit o recomandată de la Dodoma, unde n-aveam nici o cunoștință. Scrisoarea era de la Emmanuelson. Ea conținea cincizeci de rupii, pe care i le împrumutasem prima dată când încercase să fugă din țară, și cele patru rupii ale lui Farah. În afară de această sumă – ultimii bani de pe lume pe care mai speram să-i văd înapoi –, îmi trimitea și o scrisoare lungă, sensibilă și plină de farmec. Căpătase o slujbă de barman la Dodoma – Dumnezeu știe ce baruri mai puteau fi și-acolo! –, iar acum îi mergea bine. Părea să aibă un adevărat talent de a purta recunoștință, căci își amintea toate detaliile serii petrecute la fermă și revenea în mai multe rânduri la ideea că la mine se simțise primit realmente de un prieten. Îmi povestea în amănunt călătoria spre Tanganika. N-avea decât vorbe frumoase despre tribul masailor. Aceștia îl găsiseră pe șosea și îl luaseră la

ei, îi arătaseră bunătate și ospitalitate, apoi îl lăsaseră să vină împreună cu ei o bucată destul de mare de drum, cu ocolișuri și cu meandre. Îmi scria că îi distrase atât de bine povestindu-le aventurile sale din alte țări, încât aceștia nu mai vruseseră până la urmă să-i dea drumul să plece. De cunoscut nu cunoștea nici o limbă masai și în odiseea lui precis că recursese la pantomimă.

E drept că așa se cuvenea și așa trebuia să se-ntâmple, mi-am zis în sinea mea, ca Emmanuelson să găsească adăpost la masai și ca aceștia să îl primească. Adevărata aristocrație și adevăratul proletariat ale acestei lumi trăiesc amândouă în bună înțelegere cu tragedia. Pentru ele, acesta este principiul de bază al lui Dumnezeu și cheia – cheia minoră – a existenței. Prin aceasta ele diferă în primul rând de burghezie, care refuză tragedia, care nu vrea s-o tolereze și pentru care însuși cuvântul „tragedie“ conține ceva neplăcut. O serie de neînțelegeri dintre coloniștii albi din clasa mijlocie și băștinașii africani pornește tocmai de aici, de la faptul acesta. Morocănoșii de masai sunt și aristocrație, și proletariat, încât au recunoscut pe dată în călătorul singuratic și îmbrăcat în negru o apariție tragică; iar printre ei artistul tragic își aflase în fine rolul și, iată, intrase în el.

Prieteni în vizită

Vizitele prietenilor la fermă erau evenimente fericite în viața mea, iar ferma știa acest lucru.

Odată, când unul dintre lungile safariuri ale lui Denys Finch-Hatton se apropia de sfârșit, m-am trezit într-o dimineață cu un tânăr masai, sprijinit într-un picior lung și subțire, în fața casei mele.

— Bedîr e pe drumul de întoarcere, m-a vestit el. O să fie aici peste două sau trei zile.

În aceeași după-amiază, un *toto*, copilul unor clăcași de la marginea domeniului meu, ședea așteptând pe gazon, ca să-mi spună când am ieșit din casă:

— La colțul râului, devale, e un stol de bibilici. Dacă vrei să le împuști ca să le ai când vine Bedîr, merg eu cu tine ca să-ți arăt unde s-au lăsat.

Pentru acei prieteni ai mei care erau mari călători, cred că ferma își datora farmecul faptului că era mereu în același loc și că rămânea aceeași, indiferent când veneau la ea. Străbătuseră teritorii vaste, înălțaseră și strânseseră corturile în multe locuri, dar, odată ajunși la mine, parcurgeau curbura aleii mele, la fel de staționară ca orbita unei planete. Le plăcea să reîntâlnească figuri familiare, căci am avut mereu aceiași servitori cât timp m-am aflat în Africa. Eu rămâneam la fermă tânjind să plec într-o zi de acolo, iar ei se întorceau la ea tânjind după cărți și așternuturi de olandă și după atmosfera răcoroasă a unei camere mari, cu obloanele trase până jos; șezând lângă un foc de tabără, în sălbăticie, meditaseră la plăcerile vieții de fermier și, când soseau la mine, mă întrebau avizi: „L-ai învățat pe bucătarul tău să pregătească *omelette à la chasseur*?[1] – dar au sosit cumva cu ultimul curier și discurile cu *Petrușka*?" Veneau și locuiau în casa mea chiar și atunci când nu eram acolo, iar Denys a rămas s-o folosească odată în timp ce eu mă aflam în Europa. „Refugiul meu păduratic", îi spunea Berkeley Cole.

În schimbul binefacerilor civilizației, călătorii îmi aduceau trofee de la vânătorile lor: blănuri de leopard și de ghepard, din care la Paris se confecționau mantouri scumpe, piei de șarpe și de șopârle pentru pantofi, precum și pene de marabu.

Pentru plăcerea lor, cât timp ei erau departe, eu experimentam rețete curioase culese din cărțile vechi de bucate și mă străduiam să fac să crească în grădina mea diferite flori europene.

Într-una dintre vizitele mele acasă, în Danemarca, o doamnă foarte bătrână mi-a dăruit o duzină de bulbi minunați de bujor, pe care i-am adus cu mine în colonie, înfruntând o serie de greutăți, căci reglementările în privința introducerii de plante în țară erau extrem de stricte și de precise. După ce i-am sădit, au scos aproape imediat un mare număr de tulpinițe subțiri și răsucite,

---

1 Omletă vânătorească (fr.).

de un cârmâziu închis, iar mai târziu o ploaie de frunze delicate și de boboci rotunzi. Prima floare care s-a deschis se numea *La Duchesse de Nemours* și era un bujor înfoiat și alb, bogat și foarte nobil, care răspândea valuri-valuri de parfum dulce și proaspăt.

Când l-am tăiat și l-am pus în apă în salonul meu, toată lumea care intra în cameră se oprea și comenta ceva despre el. Și într-adevăr, era un bujor fantastic! Dar în scurt timp toți bobocii plantelor mele s-au veștejit și au căzut, iar eu am rămas în veci cu acea unică floare albă.

Câțiva ani mai târziu, am stat de vorbă cu grădinarul lui lady McMillan, din Chiromo, despre bujori.

— N-am reușit să creștem bujori în Africa, mi-a spus el, și nici nu vom reuși până nu vom putea aduce aici un bulb, ca să ne luăm sământă de la acea floare. Așa am introdus nemțișorul în colonie.

La fel aș fi putut introduce și eu bujorii în țară, făcându-mi numele nemuritor, precum cel al ducesei de Nemours; și-mi risipisem gloria posterității tăind unica floare și punând-o într-un vas cu apă. Adeseori mi s-a întâmplat să visez că vedeam bujorul alb crescând și de aceea mă bucuram, fiindcă la urma urmei iată că totuși nu-l tăiasem.

Mă vizitau prieteni de la ferme aflate mult în interiorul uscatului sau de la oraș. Hugh Martin, de la Oficiul Teritorial, venea tocmai din Nairobi ca să-mi țină de urât; era un om strălucitor, versat în literatura rară a lumii, care își petrecuse pașnic viața în serviciul administrativ al Orientului, iar acolo, între alte lucruri, își cultivase talentul nativ de a arăta ca un idol chinez, disproporționat de gras. Mă poreclise Candide, el însuși fiind un soi de Docteur Pangloss al fermei, molatic, dar de neclintit în convingerea că natura umană și universul erau meschine și demne de tot disprețul; era mulțumit de această credință a lui, și de ce n-ar fi fost, în fond? După ce se cufunda în scaunul său amplu, abia dacă se mai urnea din el. Cu sticla și cu paharul în față și cu o figură adormit radioasă, își dezvolta teoriile despre viață, scăpărând idei, ca o rapidă și fantastică excrescență de fosfor a materiei și a gândirii, ca un om gras împăcat cu lumea și sălășluind în Diavol, cu acea

pecete a curățeniei pe frunte pe care o poartă mai degrabă discipolii Diavolului decât mulți dintre cei ai lui Dumnezeu.

Tânărul Gustav Mohr, norvegianul cu nasul mare, se abătea în câte o seară brusc pe la domeniul meu, venind de la ferma pe care o administra, în partea cealaltă a orașului Nairobi. Era un fermier entuziast și mă ajuta în muncile de la fermă atât cu vorba, cât și cu fapta, mai mult ca oricare alt bărbat din ținut, cu o promptitudine simplă și viguroasă, de parcă ar fi fost de la sine înțeles că fermierii sau scandinavii între ei trebuiau să robotească din greu unii pentru ceilalți.

Apărea deodată la mine acasă, ca o piatră azvârlită de un vulcan. Avea să înnebunească, îmi spunea, în țara asta în care un bărbat trebuia să-și ducă zilele discutând doar despre vite și despre sisal, sufletul său murea de inaniție, iar el nu mai putea suporta. Din clipa când pătrundea pe ușă, se pornea pe vorbit și o ținea așa până târziu după miezul nopții, sărind de la una la alta – dragoste, comunism, prostituție, Hamsun, Biblia și așa mai departe – și otrăvindu-se între timp cu tutun foarte prost. Abia dacă mânca ceva, nu putea asculta pe nimeni, iar dacă încercam să spun și eu un cuvânt, țipa deodată strident, iluminat de un foc interior și lovind aerul întruna cu capul său blond și zbârlit. Ținea în el multe lucruri de care voia să se descarce și genera altele noi, pe măsură ce vorbea. Apoi, dintr-odată, la două noaptea, nu mai avea nimic de spus. Atunci stătea liniștit o clipă, cu o expresie umilă întipărită pe chip, ca un convalescent într-o grădină de spital, însă brusc se ridica și demara cu mașina într-o viteză fantastică, pregătit să-și ducă zilele, un timp, tot cu discuții despre sisal și vite.

Ingrid Lindström venea ca să stea la mine câte o zi sau două când putea fugi de la ferma ei, de la curcanii și zarzavaturile pe care le creștea la Njoro. Ingrid avea o piele și un suflet la fel de deschise; era soție și fiică de ofițeri suedezi. Ea și cu soțul ei își luaseră și copiii acolo, în Africa, într-o aventură plină de veselie, ca un fel de picnic voios, cu gândul de a face rapid avere, și cumpăraseră o plantație de cânepă, căci pe atunci cânepa se vindea cu cinci sute de lire sterline tona; la scurt timp după aceea însă, prețul cânepei a scăzut la patruzeci de lire, iar aparatura prelucrătoare nu mai valora

nimic, așa că și-a aruncat în joc toată energia pe care o avea pentru a salva ferma familiei, punând pe picioare o crescătorie de păsări și o grădină de zarzavaturi și robotind la amândouă ca o sclavă. În cursul acestei lupte s-a îndrăgostit profund de fermă, de vaci și de porci, de băștinași și de zarzavaturi, de pământul în sine al peticului ei de Africa, și atât de disperată era în această patimă, încât ar fi fost în stare să vândă și soț, și copii doar ca să le poată păstra mai departe pe toate celelalte. Ea și cu mine, în anii cei grei, am plâns adeseori una în brațele celeilalte la gândul că s-ar putea să pierdem pământul la care țineam. Era o adevărată bucurie când Ingrid venea în vizită pe la mine, căci avea toată acea jovialitate amplă, îndrăzneață și insinuantă a bătrânelor țărănci suedeze, iar pe chipul ei ars de soare și vânt luceau dinții albi și puternici ai unei walkirii care râde. De aceea îi și iubește lumea pe suedezi, căci, în mijlocul celor mai mari necazuri, pot strânge totul la piept și pot fi atât de generoși, încât fapta rămâne să strălucească mult timp până la mari depărtări.

Ingrid avea un bătrân bucătar și servitor kikuyu, pe nume Kemosa, care îndeplinea mai multe oficii pe lângă ea și care privea toate activitățile stăpânei lui ca pe ale sale. Muncea în locul ei în ograda de păsări și în grădina de zarzavat, jucând totodată rolul de *dueña* față de cele trei fiice ale ei, pe care le ducea și le aducea de la internat. Când am fost într-un rând și eu la Njoro, Ingrid mi-a povestit că bătrânul Kemosa își pierduse capul complet, lăsase tot restul baltă, făcând pregătiri grandioase pentru venirea mea, și tăiase o mulțime de curcani din ogradă, într-atât era de impresionat de măreția lui Farah. Ingrid îmi mai spunea că el privea cunoștința sa cu Farah ca pe suprema onoare din viață.

Doamna Darrell Thompson din Njoro, pe care o cunoșteam foarte vag, a venit să mă vadă când doctorii i-au comunicat că nu mai avea decât puține luni de trăit. Mi-a spus că tocmai cumpărase un ponei din Irlanda, un campion la sărituri – căci pentru ea, în viață ca și în moarte, caii erau apogeul și gloria existenței –, că, după ce stătuse de vorbă cu doctorii, voise în prima clipă să dea o telegramă ca să nu i se mai trimită calul, dar că apoi tot ea se răzgândise și că voia să mi-l lase mie, ca să-l stăpânesc după moartea

ei. Nu m-a preocupat prea mult povestea până când, o jumătate de an mai târziu, la moartea acestei doamne, poneiul, pe nume Cutia Milei, și-a făcut apariția la Ngong. De când a venit să trăiască la noi, călușul Cutia Milei s-a dovedit a fi cea mai deșteaptă ființă de pe întreg domeniul. Prea frumos nu era, ci cam bondoc și mult trecut de prima tinerețe; Denys Finch-Hatton îl mai călărea, dar eu nu m-am simțit niciodată atrasă de el. Din calcul pur și circumspecție, știind exact ce avea de făcut, dintre tinerii cai focoși aduși pentru ocazie de marii bogătași din colonie, călușul meu a câștigat concursul de obstacole de la Kabete, organizat în cinstea prințului de Wales. Cu mutra lui banală, modestă și reținută, poneiul a adus acasă o medalie de argint și, după o săptămână de emoții puternice, a stârnit mari valuri de extaz și triumf în gospodăria mea și pe întreg domeniul. Șase luni mai târziu a murit de morvă, fiind îngropat sub un lămâi, lângă grajd, și bocit de toți; numele i-a supraviețuit multă vreme după moarte.

Bătrânul domn Bulpett, căruia toată lumea de la club îi spunea unchiul Charles, venea câteodată la mine invitat la masă. Mi-era un prieten foarte drag, aproape un fel de ideal, gentlemanul englez din epoca victoriană, dar absolut în largul lui și în vremurile noastre. Înotase în Hellespont și se numărase printre cei dintâi cuceritori ai Matterhornului, iar în fragedă tinerețe, adică prin anii '80 ai secolului trecut, fusese iubitul frumoasei Otéro. Am aflat că aceasta îl ruinase complet, apoi îi făcuse vânt. Mie mi se părea că stăteam la masă cu însuși Armand Duval sau cu cavalerul des Grieux. Avea multe fotografii frumoase cu Otéro și îi plăcea să povestească despre ea.

Odată, la un dineu la Ngong, l-am întrebat:

— Văd că s-au publicat memoriile frumoasei Otéro. Sunteți și dumneavoastră în ele?

— Da, mi-a răspuns, da, sunt și eu. Sub un alt nume, dar figurez.

— Și ce scrie despre dumneavoastră? l-am întrebat.

— Scrie, a început el, că eram un tânăr care a trecut prin foc și pară pentru ea timp de șase luni, dar care a primit, de prețul banilor, îndoit.

— Și socotiți, l-am întrebat râzând, că ați primit de prețul banilor îndoit?

Mi-a cântărit o clipă întrebarea.

— Da, mi-a răspuns. Da, am primit.

Denys Finch-Hatton și cu mine am fost cu domnul Bulpett la un picnic pe vârful colinelor Ngong, ca să-i serbăm a șaptezeci și șaptea zi de naștere. Șezând în capul oaselor pe iarbă, am ajuns să dezbatem dacă, oferindu-ni-se o pereche de aripi adevărate, care să nu mai poată fi date jos, am accepta oferta sau am refuza-o.

Bătrânul domn Bulpett stătea și privea pierdut peste imensa întindere de teren de dedesubtul nostru, cu pășunile verzi de la Ngong și Marele Rift către vest, ca și cum ar fi fost gata să zboare peste ele în orice clipă.

— Aș accepta, ne-a spus el, bineînțeles că aș accepta. Nici nu-mi doresc altceva mai bun.

Dar, după un scurt răstimp de tăcere, a adăugat:

— Deși poate că m-aș gândi mai bine dacă aș fi o lady.

Nobilul pionier

Din punctul de vedere al lui Berkeley Cole și al lui Denys Finch-Hatton, casa mea era un așezământ comunist. Toate lucrurile din ea erau ale lor, se mândreau cu ele și aduceau în schimb ceea ce simțeau că-mi lipsea. Îmi țineau casa la un nivel ridicat în materie de vinuri și de tutun și îmi comandau cărți și discuri de gramofon din Europa. Berkeley sosea cu mașina plină de curcani, ouă și portocale de la ferma lui de pe Mount Kenya. Amândoi aveau ambiția să facă din mine o cunoscătoare de vinuri asemenea lor, drept care pierdeau mult timp și energie cu acest proiect. Cea mai mare slăbiciune a lor erau paharele și farfuriile mele de porțelan daneze, așa încât construiau pe masă câte o piramidă înaltă și strălucitoare din pahare, puse unele peste celelalte; la urmă erau mulțumiți de cum arăta totul.

Când venea să stea o vreme la ferma mea, Berkeley avea obiceiul să bea în fiecare dimineață câte o sticlă de șampanie în pădure,

la ora unsprezece. Odată, luându-și rămas-bun de la mine și mulțumindu-mi pentru șederea la fermă, și-a amintit că existase totuși o mică umbră în acest peisaj idilic, și anume că scosesem pahare vulgare și grosolane când ne băuserăm vinul sub copaci.

— Știu, Berkeley, i-am spus, dar mi-au rămas foarte puține pahare bune și, dacă servitorii le sparg și pe-alea, trebuind să le aducă de departe…

M-a privit serios, ținându-mi mâna în mâna lui.

— Dar, draga mea, a fost atât de trist.

De atunci am pus să i se aducă în pădure cele mai bune pahare pe care le aveam în casă.

Lucrul ciudat în privința lui Berkeley și Denys – atât de sincer regretați de prietenii lor în Anglia când au emigrat și atât de mult iubiți și admirați în colonie – era că rămâneau, cu toate acestea, niște outsideri. Și nu fiindcă vreo societate i-ar fi respins sau fiindcă vreun loc din lume nu i-ar fi acceptat; timpul era de vină, căci acești doi oameni nu trăiau în secolul lor. Nici o altă națiune nu i-ar fi putut produce, în afară de cea engleză, dar ei erau exemple de atavism, iar locul lor era tot într-o Anglie anterioară, o lume care încetase să mai existe. În vremurile noastre, nu aveau cămin, ci rătăceau de colo până colo și astfel, în decursul timpului, au nimerit și la ferma mea. Dar nu erau conștienți de aceste adevăruri. Ba dimpotrivă, nutreau chiar un sentiment de vinovăție față de absența lor din Anglia, pe care o părăsiseră, ca și cum, numai din cauză că erau plictisiți de ea, ar fi fugit de o datorie căreia prietenii lor îi făcuseră față. Când începea să-și evoce tinerețea – deși era încă foarte tânăr –, perspectivele pe care le avea și sfaturile de la prietenii săi din Anglia, Denys îl cita invariabil pe Jacques al lui Shakespeare:

De râvnește vreunul în lume
Măgar să se facă anume,
Și-și lasă avere și rost
Din pricina gândului prost…[1]

---

1 *Cum vă place*, actul II, scena 5. În românește de Virgil Teodorescu. W. Shakespeare, *Opere complete*, vol. V, Editura Univers, București, 1986.

Însă greșea în aprecierea despre sine însuși, la fel ca Berkeley și probabil și Jacques. Aveau impresia că erau niște dezertori care trebuiau să plătească pentru îndărătnicia lor câteodată, când în realitate erau doi exilați, care-și purtau exilul cu complezență.

Dacă ar fi avut capul micuț împodobit cu o perucă din bucle ample și mătăsoase, Berkeley ar fi putut umbla nestânjenit la curtea regelui Carol II Stuart. Ar fi putut ședea, sub înfățișarea unui tânăr englez vioi și ager, la picioarele bătrânului d'Artagnan, cel din *După douăzeci de ani*, i-ar fi ascultat cu luare-aminte gândurile înțelepte și le-ar fi îngropat adânc în sufletul său. Aveam sentimentul clar că legea gravitației nu se aplica la Berkeley și că serile, când stăteam amândoi de vorbă la gura focului, se putea ridica pe neașteptate în orice clipă, ca să dispară pe horn. Era un foarte fin judecător al oamenilor, fără iluzii despre ei și fără dușmănie. Dintr-un soi de fire diavolească, era fermecător tocmai cu cei despre care avea părerea cea mai proastă. Când își dădea cu adevărat silința, se dovedea un bufon inimitabil. Dar, ca să poți fi un spirit ales în maniera lui Wycherley și Congreve[1] *en plein vingtième siècle*[2], îți trebuiau ceva mai multe calități decât aveau cei doi la vremea lor: o strălucire, o măreție, o speranță nedomesticită. Dacă gluma era dusă prea departe ca îndrăzneală sau aroganță, ea devenea uneori de-a dreptul demnă de milă. Când Berkeley, puțin înfierbântat și parcă transparent de pe urma vinului, reușea să încalece uriașu-i cal, pe zidul din spatele său umbra acestuia începea să crească și să se miște, pornind într-un galop ușor fantastic și atât de semeț, de parcă s-ar fi tras dintr-o stirpe aleasă, iar numele strămoșului său ar fi fost nu altul decât Rosinanta. Dar Berkeley, invincibilul bufon, izolat în existența sa africană, pe jumătate invalid – căci inima îl supăra mereu –, trăind la ferma lui iubită pe Mount Kenya, cu fiecare zi tot mai mult proprietate

1 William Wycherley (1640-1716) și William Congreve (1670-1729) – dramaturgi englezi din perioada Restaurației, autori ai unor comedii în care spiritul epocii se manifestă mai ales sub forma unor asociații intelectuale și lexicale originale, șocante, paradoxale și incitante (așa-numitul *wit*).

2 În plin secol XX (fr.).

a băncilor, ar fi fost ultimul om care să recunoască ori să se teamă de această umbră.

Scund, foarte fragil, roșcat, cu mâini și picioare mici, Berkeley avea o ținută extrem de dreaptă și o legănare moale, d'artagnanescă din cap spre dreapta și spre stânga, acea mișcare încetinită a duelistului invincibil. Avea un mers neauzit, ca de pisică. Și, tot ca o pisică, avea darul de a face din camera în care se afla un loc confortabil, ca și cum ar fi adăpostit în el o sursă de căldură și de bunăvoie. Dacă Berkeley ar fi venit să stea cu tine pe ruinele fumegânde ale casei tale, întocmai ca o pisică, te-ar fi făcut să simți că te ghemuiești într-un colțișor călduț și apărat. Când îi era bine, aveai impresia că-l auzi torcând asemenea unui motan, iar când era bolnav, boala lui era mai mult decât tristă și dureroasă, era monumentală, cum este boala la pisici. Principii nu avea deloc; în schimb, avea un stoc surprinzător de prejudecăți, așa cum te-ai aștepta să aibă îndeobște o pisică.

Dacă Berkeley ar fi fost un cavaler din vremea Stuarților, Denys trebuia neapărat plasat într-un peisaj englez anterior, și anume în zilele reginei Elisabeta. Ar fi putut umbla atunci la braț cu sir Philip însuși sau cu Francis Drake. Iar oamenii din vremea reginei Elisabeta l-ar fi putut îndrăgi fără îndoială, căci el ar fi reprezentat în ochii lor Antichitatea, acea Atenă despre care visau și scriau întruna. Denys s-ar fi simțit *tout comme chez soi*[1] în oricare perioadă a civilizației noastre, până la începutul secolului al XIX-lea. Ar fi făcut figură onorabilă în orice epocă, fiind muzician, și iubitor de artă, și atlet. Făcea figură onorabilă în epoca sa, dar nu-și prea găsea locul nicăieri. Prietenii lui din Anglia insistau mereu să se întoarcă în țară și-i prezentau diferite planuri și combinații menite să-i asigure o carieră acasă, dar Africa îl reținea mai departe, ca o vrajă de nedesfăcut.

Atașamentul particular și instinctiv pe care toți băștinașii din Africa îl simțeau față de Berkeley și Denys, ca și față de alți câțiva de felul lor, m-a făcut să reflectez la faptul că era posibil ca oamenii

1 Ca la el acasă (fr.).

albi din trecut, din oricare alt trecut, să fi trăit într-o mai bună înțelegere și conviețuire cu rasele de culoare decât vom reuși vreodată noi, oamenii erei industriale. Când a fost produsă prima locomotivă, drumurile raselor de pe pământ s-au despărțit definitiv și de atunci încoace nici că s-au mai întâlnit.

O umbră a planat totuși asupra prieteniei mele cu Berkeley, și anume din cauză că Jama, tânărul lui servitor somalez, era dintr-un trib aflat în război cu tribul lui Farah. Pentru cei familiarizați cu psihologia de clan a somalezilor, acele priviri goale și sumbre schimbate peste masa noastră din sufragerie, când cei doi ne serveau pe Berkeley și pe mine, nu prevesteau decât lucruri cât se poate de rele. Seara, târziu, ajungeam să vorbim despre ce ne-am fi făcut dacă a doua zi de dimineață i-am fi găsit pe Farah și pe Jama morți, fiecare cu câte un pumnal în inimă. Căci în asemenea situații dușmanii nu mai știau ce-nseamnă nici teama, nici rațiunea și nu-i opreau de la vărsarea de sânge și de la pierzanie decât sentimentele lor de atașament, în măsura în care le aveau față de Berkeley și de mine.

— Nu îndrăznesc, îmi mărturisea Berkeley, să-i spun astă-seară lui Jama că m-am răzgândit și că nu mă mai duc la Eldoret, unde se află tânăra pe care o iubește el. Căci altfel inima lui se va împietri față de mine, nu va mai conta dacă hainele mele sunt periate sau nu și se va duce să-l omoare pe Farah.

Cu toate acestea, inima lui Jama nu s-a împietrit niciodată față de el. Fusese destul de multă vreme în slujba lui Berkeley, care aducea adeseori vorba de servitorul său. Mi-a povestit, de pildă, cum odată, într-o controversă în care Jama susținea că avea dreptate, Berkeley și-a ieșit din fire și l-a plesnit pe somalez.

— Și-atunci, imaginează-ți, draga mea, îmi spunea Berkeley, că în aceeași clipă am și primit una înapoi, de-a dreptul peste figură.

— Și pe urmă cum ați mai scos-o la capăt? l-am întrebat.

— A, foarte bine, a răspuns Berkeley modest.

După o clipă însă a adăugat:

— De fapt, nici n-a fost o palmă prea tare. Doar e cu douăzeci de ani mai tânăr decât mine.

Acest incident n-a lăsat nici o urmă în atitudinea stăpânului față de servitor și invers, iar Jama a avut mai departe acea purtare liniștită și ușor superioară față de Berkeley Cole, pe care o adoptă majoritatea servitorilor somalezi față de stăpâni.

Berkeley avea o dragoste mare, deși în veci neîmplinită, pentru mare. Unul dintre visurile lui favorite era că el și cu mine vom cumpăra – când vom reuși să avem și unul, și altul bani – un *dhow* și apoi vom merge să facem comerț în Lamu, la Mombasa și în Zanzibar. Planurile noastre erau puse la punct până în detaliu, chiar și echipajul era pregătit – atâta doar că n-am reușit să avem niciodată bani.

De câte ori era obosit sau bolnav, Berkeley se refugia în visurile sale despre mare. În asemenea împrejurări, își deplângea nechibzuința de a fi pierdut atâția ani altundeva decât pe valuri și folosea expresii tari spre autocondamnarea sa. Odată, tocmai când mă pregăteam să plec în Europa, iar el se afla într-o asemenea stare, m-am gândit să-i fac o plăcere aducând de acolo două lanterne de vas, una pentru babord și una pentru tribord, ca să le agăț la ușa casei mele. I-am povestit ce aveam de gând.

— Da, într-adevăr, frumos, a fost el de părere, iar casa ta ar fi ca un vapor. Dar interesează-te ca lămpile alea să fi navigat neapărat pe mare.

Prin urmare, acasă, la Copenhaga, într-un magazin de obiecte marinărești aflat pe malul unuia dintre vechile canale, am cumpărat o pereche de lanterne de vas masive și grele, care navigaseră ani de zile pe Marea Baltică. Le-am instalat de-o parte și de alta a ușii care dădea către est și eram bucuroși să știm că lanternele noastre erau montate corect; cum pământul, în drumul său prin eter, se aruncă mereu înainte, cu siguranță că nu urma să aibă loc nici un fel de ciocnire. Aceste două lămpi îi erau lui Berkeley peste măsură de dragi. Avea obiceiul să vină la mine destul de târziu și în general conducând cu viteză mare, dar, dacă lămpile ardeau, urca încet-încet aleea, ca să dea voie steluțelor roșii și verzi să i se cufunde în suflet, activând acolo imagini vechi și noțiuni de navigație uitate, și ca să simtă că era un corăbier care se apropia de un vas tăcut peste o mare întunecată. Am stabilit chiar și un sistem de semnalizare

în legătură cu aceste lămpi, schimbându-le locul sau coborând câte una, astfel încât Berkeley să poată ști, pe când se afla încă în pădure, în ce stare de spirit o va găsi pe gazdă și la ce fel de cină se putea aștepta.

Întocmai ca și fratele său, Galbraith Cole, sau ca lordul Delamere, cumnatul lor, Berkeley fusese printre cei dintâi imigranți, un pionier al coloniei și un prieten intim al neamului masai, care pe atunci erau poporul dominant al acelui ținut. Îi cunoscuse pe masai înainte ca civilizația europeană – pe care, în adâncul inimii, aceștia o urau mai mult decât orice pe lume – să le fi retezat o seamă de rădăcini, înainte ca ei să fi fost dislocați de pe teritoriul pe care-l ocupau undeva în nord. El putea sta de vorbă cu ei despre zilele de demult, și anume chiar în limba lor. Când Berkeley era la mine la fermă, masaii traversau de îndată râul și veneau pe la el să-l vadă. Bătrânii șefi de trib îi destăinuiau necazurile lor curente, iar glumele lui îi făceau să râdă; aveai impresia că acest om izbutise să înveselească până și roca dură.

Deoarece Berkeley îi cunoștea atât de bine și era prieten bun cu masaii, o ceremonie impunătoare a avut loc într-o bună zi la fermă.

Când a izbucnit războiul cel mare, iar masaii au prins de veste, sângele acestui neam de luptători a început să fiarbă din nou. În ei s-a trezit viziunea unor magnifice bătălii și masacre, ca și sentimentul că gloria străbună era gata să reînvie. Mi s-a întâmplat ca, în primele luni de război, să fiu pe drum numai cu somalezii și băștinașii mei și cu trei căruțe trase de boi, făcând cărăușie pentru guvernul englez. Tocmai treceam prin Rezervația Masai și, când oamenii dintr-un district sau altul aflau de sosirea mea, se strângeau cu toții în jurul taberei noastre și, cu ochii sticlindu-le, îmi puneau o mie de întrebări despre război și despre armata germană, iar mintea lor galopa până la pierderea răsuflării, însetată de confruntare, de pericole și de moarte. Noaptea, tinerii războinici masai se foiau jur împrejurul cortului meu, cu trupurile pictate ca pentru război și înarmați cu sulițe și cu săbii lungi; uneori, vrând să-mi arate cât

erau de crunți, scoteau câte un răget scurt, asemenea unor lei. N-aveau nici o îndoială pe atunci că li se va îngădui să lupte.

Însă guvernul englez a fost de părere că nu era înțelept să-i organizeze pe masai ca să ducă război contra omului alb, chiar dacă acesta era german, și prin urmare le-a interzis să lupte, frângându-le în felul acesta toate speranțele. Kikuyu, da, puteau lua parte la război în calitate de cărăuși, însă masaii nu aveau voie să pună mâna pe arme. Abia în 1918, când recrutarea a fost introdusă la toate popoarele din colonie, guvernul a considerat necesar să-i înroleze și pe masai. Un ofițer al pușcașilor regali africani a fost trimis cu regimentul său la Narok ca să ia sub arme trei sute de morani. Între timp însă, masaii își pierduseră interesul pentru acest război, drept care au refuzat să vină. Moranii din acel district s-au făcut nevăzuți printre hățișuri și prin păduri. În urmărirea lor, soldații Regimentului de pușcași regali africani au deschis din greșeală focul asupra unei *manyatta* și două bătrâne au fost ucise. Două zile mai târziu, întreaga Rezervație Masai a fost cuprinsă de o revoltă clocotitoare și cete mari de morani au început să bântuie prin ținut, ucigând un număr de negustori indieni și incendiindu-le peste cincizeci de prăvălii. Situația devenise gravă, iar guvernul colonial nu voia să forțeze nota. Lordul Delamere a fost trimis să negocieze cu tribul și până la urmă s-a ajuns la un compromis. Masailor li s-a permis să-i aleagă ei înșiși pe cei trei sute de morani pentru serviciul militar și, ca pedeapsă pentru pagubele din rezervație au scăpat doar cu o amendă globală în bani. Nici unul dintre morani nu s-a prezentat la armată, dar între timp s-a încheiat armistițiul, punându-se astfel capăt întregii încurcături.

Pe tot parcursul acestor evenimente, câțiva dintre bătrânii șefi masai se făcuseră de folos armatei engleze trimițându-și tinerii luptători să cerceteze mișcările soldaților germani în rezervație și în zona frontierei. Acum, că războiul se încheiase, guvernul colonial a vrut să-și arate recunoștința pentru serviciile aduse de aceștia. Un număr de medalii au fost trimise din țară spre a fi distribuite printre masai, și Berkeley, care îi cunoștea foarte bine și le vorbea limba curent, a fost rugat să înmâneze douăsprezece dintre ele.

Cum însă domeniul meu se învecina cu Rezervația Masai, el a venit la mine să mă întrebe dacă-mi putea fi oaspete pentru o vreme, ca să le dea medaliile la ferma mea. Mi s-a părut puțin speriat de această perspectivă și mi-a mărturisit că nu-i era prea clar ce anume ar fi trebuit să facă. Într-o duminică dimineața, am pătruns amândoi cu mașina adânc în Rezervația Masai și am vorbit cu oamenii din *manyatte*, spre a-i convoca pe șefii respectivi să vină în cutare zi la fermă. În tinerețea lui cea mai fragedă, Berkeley fusese ofițer în Regimentul 9 lăncieri; pe atunci, am aflat, era cel mai prezentabil grad inferior din tot regimentul. Cu toate acestea, la asfințit, în timp ce ne-ndreptam din nou spre casă, a început să-mi vorbească despre vocația și despre mentalitatea de militar și să-mi expună părerile sale în acest domeniu, în cel mai autentic stil civil.

Înmânarea medaliilor, deși fără prea mare importanță în sine, era un eveniment de proporții și cu semnificații deosebite. Atâta înțelepciune, subtilitate și tact au fost investite aici de ambele părți, încât ea trebuia să însemne un act în istoria lumii și să rămână ca un simbol:

…Luminăția Sa și Întunecimea Sa
au vrut salut și politețuri a schimba.

Bătrânii masai au venit însoțiți de suită sau de fiii lor. S-au așezat pe iarbă și au așteptat, discutând din când în când despre vacile mele, care pășteau pe-acolo, și nutrind poate speranța secretă că, drept răsplată pentru serviciile aduse, aveau să se aleagă până la urmă cu câte o vacă. Berkeley i-a lăsat să aștepte mult, ceea ce pentru ei era, cred, în ordinea firească a lucrurilor, timp în care a pus să i se aducă un fotoliu în fața casei, pe gazon, în care să șadă când avea să împartă medaliile. Când și-a făcut în fine apariția, era, în această companie atât de neagră, extrem de alb la piele, de roșu la păr și cu niște ochi de un azuriu deschis. Avea acum expresia și întreaga ținută energică și sprintenă a unui ofițer tânăr și eficient, și astfel am aflat că Berkeley, care putea transmite atâtea stări prin fizionomia sa, era capabil, în caz de nevoie, s-o facă să devină complet opacă. Venea urmat de Jama, într-o vestă arabă cu broderii

frumoase în argint și aur, pe care Berkeley îl lăsase s-o cumpere pentru acest prilej, și ducând în mână cutia cu medalii.

A rămas în picioare în fața fotoliului său și atât de drept a stat cât timp le-a vorbit, încât bătrânii s-au ridicat pe rând și au continuat să-l asculte, privindu-l grav în ochi. Ce discurs le-a ținut mi-ar fi greu să spun, căci li s-a adresat numai în limba lor. Se pare că i-a informat succint pe masai ce formidabilă răsplată avea să li se acorde, spunându-le totodată că evenimentul era prilejuit de purtarea lor demnă de toată lauda. Însă, dat fiind că numai el vorbea și neputând deduce nimic de pe figurile bătrânilor masai, este posibil să fi fost vorba despre cu totul altceva, care nici măcar să nu-mi treacă prin minte. Când și-a încheiat discursul, ținut fără vreo pauză cât de mică, l-a chemat pe Jama în față cu cutia și a scos din ea medaliile, citind solemn numele șefilor masai, cărora le-a înmânat apoi placheta cu brațul întins în față, într-o mișcare generoasă.

Masaii au primit medaliile tăcuți, în palma întinsă drept. Ceremonia nu putea decurge atât de bine decât între protagoniști de sânge nobil și cu tradiții de familie vechi; democrația este rugată să nu mi-o ia în nume de rău.

O medalie e un lucru total nepotrivit pe care să i-l înmânezi unui om gol, pentru că acesta n-are de ce s-o prindă, iar bătrânii masai au rămas cu ele în mână. După o vreme, un bărbat foarte bătrân s-a apropiat de mine, mi-a întins mâna în care ținea medalia și m-a rugat să-i spun ce era pe ea. Mi-am dat silința să-i explic cum am putut mai bine. Moneda de argint avea gravat pe-o parte un cap de femeie – Britannia – și pe cealaltă cuvintele: *Marele Război pentru Civilizație.*

Cândva, mai târziu, le-am povestit unor prieteni englezi episodul medaliilor și ei m-au întrebat: „De ce nu s-o fi gravat pe ele capul regelui? A fost o mare greșeală“. Personal, nu le împărtășesc părerea și mi se pare că medaliile de acest gen nu trebuie făcute prea atractive, așa că întreaga poveste fusese bine gândită. S-ar putea ca tocmai asemenea obiecte să primim fiecare odată, și anume când răsplata noastră va fi cea mai mare, în ceruri.

Când Berkeley s-a îmbolnăvit, eu mă pregăteam să plec iarăși în Europa, într-o vacanță. Pe atunci el era încă membru în Consiliul Legislativ al coloniei și într-o bună zi i-am telegrafiat: „Nu vrei să vii să stai la Ngong pentru ședința de consiliu adu și sticle". Mi-a telegrafiat la rândul lui: „Telegrama ta ruptă din cer sosesc cu sticlele". Dar, când a ajuns la fermă cu mașina lui plină de vinuri bune, nu mai avea nici un chef de băut. Arăta foarte palid, iar uneori era taciturn. Inima îl supăra și nu se mai descurca fără Jama, care învățase să-i facă injecții; ce-i drept, avea și multe griji care o apăsau din greu: Berkeley trăia constant cu frica de a-și pierde ferma. Dar, prin simplă prezență, făcea iarăși din casa mea un colț de lume ales și confortabil.

— Am ajuns la acel stadiu, Tania, mi-a spus el grav, când nu pot merge decât cu cea mai bună mașină, nu pot fuma decât cele mai bune țigări și nu pot bea decât vinuri din cele mai bune recolte.

În timpul acelei șederi, mi-a zis că doctorul îi prescrisese să stea în pat o lună încheiată. I-am zis că, dacă urma întocmai indicația medicală și stătea în pat o lună la Ngong, eu renunțam să plec și rămâneam să am grijă de el, urmând să mă duc în Europa la anul. A stat puțin să cântărească această ofertă. Mi-a spus:

— Draga mea, nu pot să accept. Să zicem că aș face-o pentru plăcerea ta – eu în schimb… ce-aș mai fi pe urmă?

Mi-am luat rămas-bun de la el cu inima grea. În vreme ce vaporul mergea spre casă, pe lângă Lamu și Takaunga, pe unde ar fi trebuit să navigheze și *dhow*-ul nostru, m-am gândit întruna la el. Eram la Paris când am aflat că murise. Căzuse în fața casei, coborând din automobil. A fost înmormântat la ferma lui, unde voise mereu să rămână.

După moartea lui Berkeley, ținutul s-a schimbat. Prietenii lui au simțit imediat, și cu multă tristețe, schimbarea, iar alții au ajuns să-și dea seama de ea mai târziu. Cu el s-a încheiat o epocă din istoria coloniei. În decursul anilor, multe lucruri au fost socotite pornind de la acest reper și lumea spunea „Pe vremea lui Berkeley Cole" sau „De când a murit Berkeley". Până la moartea lui, ținutul fusese un teren de vânătoare preafericit; acum el se schimba treptat și devenea o simplă ofertă financiară. Anumite ștachete au coborât

după moartea lui; o ștachetă spirituală, ce s-a simțit curând – și acesta e un lucru trist într-o colonie; o ștachetă a ținutei în societate – după moartea lui oamenii au început să discute ce necazuri aveau fiecare; și o ștachetă a omeniei.

Când Berkeley a dispărut, o figură sinistră și-a făcut apariția pe la celălalt capăt al scenei – *la dure nécessité maîtresse des hommes et des dieux*[1]. Mai curios e că un om mic și fragil ca el a fost în stare s-o țină la ușă atâta timp cât a mai avut răsuflare-n piept. Pâinea acestui pământ creștea de-acum nedospită. O întruchipare a eleganței, a veseliei și a libertății, un factor de putere electrizant, iată, ieșea dintr-odată din joc. O pisică se ridicase și părăsise camera.

Aripi

În Africa, Denys Finch-Hatton n-avea alt cămin decât ferma mea; între un safari și un altul, locuia la mine, unde-și ținea cărțile și gramofonul. Când era plecat și se-ntorcea la fermă, aceasta dădea ce-avea mai bun din ea; începea să vorbească – așa cum vorbesc plantațiile de cafea, când, odată cu cele dintâi averse ale sezonului de ploi, se acoperă de flori de pe ale căror petale picură apa, ca dintr-un nor alb și pufos. Când îl așteptam pe Denys să se-ntoarcă și-i auzeam mașina pe drum, auzeam în același timp și obiectele fermei spunându-mi toate cum erau de fapt. El se simțea fericit la fermă; aici venea numai când voia și ferma îi recunoștea o calitate de care lumea din jurul lui nici nu avea habar – o anume smerenie a caracterului. Nu făcea niciodată decât ce voia să facă, iar din gura lui nu știu să fi ieșit cândva cuvinte de înșelăciune.

Denys avea o însușire la care țineam foarte mult: îi plăcea să asculte povești. În ce mă privește, pretindeam mereu că aș fi făcut o figură aparte ca povestitoare pe vremea ciumei de la Florența. Între timp însă, gusturile s-au schimbat și arta de a sta și a asculta o povestire s-a pierdut pe vechiul continent. Băștinașii din Africa,

1 Aspra necesitate, stăpână a oamenilor și a zeilor (fr.).

în schimb, care nu știu citi, o mai păstrează încă și, dacă începi să le spui „A fost odată un om care mergea pe o câmpie și s-a întâlnit acolo cu un alt om“, le-ai captivat atenția pe dată, iar mintea lor începe să gonească pe urmele celor doi oameni care s-au întâlnit pe câmpie. Albii, chiar și când simt că așa s-ar cuveni, nu sunt în stare să asculte o istorisire. Dacă nu sunt cuprinși de neastâmpăr și nu-și aduc aminte de lucruri ce trebuie făcute neîntârziat, îi apucă somnul și încep să picotească. Aceiași oameni îți vor cere ceva de citit și vor sta absorbiți toată seara de orice fel de tipăritură le-ai da, ba vor putea citi chiar și discursuri. Ei s-au obișnuit să-și înregistreze impresiile vizual.

Denys, care se baza foarte mult pe auz, prefera să asculte o povestire, nu s-o citească; sosea la fermă și mă-ntreba: „Ai vreo poveste?“ Eu mă gândisem la multe povești în absența lui. Apoi seara se făcea comod, răspândind pernele în fața căminului ca pe o canapea, eu mă așezam pe jos turcește, întocmai ca Șeherezada, iar el se punea să asculte, cu ochii larg deschiși, o lungă istorisire de la cap la coadă. O urmărea mult mai atent decât mine însămi și, la apariția spectaculoasă a vreunuia dintre personaje, mă întrerupea ca să-mi spună: „Omul ăsta murise la începutul povestirii, dar nu-i nimic. Continuă.“

Denys mi-a deslușit limba latină și m-a învățat să citesc Biblia și pe poeții greci. El însuși cunoștea pe de rost pasaje lungi din Vechiul Testament și avea o Biblie mereu cu el în călătorii, fapt care i-a câștigat o înaltă stimă în ochii localnicilor mahomedani.

Tot el mi-a dăruit un gramofon. A fost o mare bucurie pentru sufletul meu, a insuflat o viață nouă fermei, a devenit însăși inima ei. „Sufletul unui fir de iarbă privighetoarea e.“ Uneori se întorcea pe neașteptate acasă, în timp ce eu eram pe plantația de cafea sau printre lanurile de porumb, și aducea discuri noi; atunci dădea drumul la gramofon și, când reveneam și eu la ceasul asfințitului, acordurile care mă întâmpinau prin aerul răcoros și proaspăt al înserării îmi anunțau cu o clipă mai înainte prezența lui, ca și cum ar fi râs de mine, ceea ce și făcea adeseori. Băștinașilor le plăcea gramofonul și se ațineau pe lângă casă pentru a-l putea asculta; unii dintre servitorii mei aveau și câte o piesă preferată și mă rugau să

pun să le-o cânte când rămâneam între noi. Ciudat mi s-a părut Kamante, care era fidel cu multă devoțiune adagioului din *Concertul în do major pentru pian* de Beethoven; prima dată când mi l-a cerut, a întâmpinat destule dificultăți în a mi-l descrie, până m-am lămurit ce anume dorea.

Cu toate acestea, Denys și cu mine nu aveam gusturi muzicale comune. Eu preferam compozitorii clasici, iar el, vrând parcă să se revanșeze amabil în fața epocii în care trăia pentru lipsa de armonie în care se afla față de ea, era cât mai modern cu putință în gusturi, indiferent ce formă de artă ar fi fost, așa că până și în muzică îi plăcea numai avangarda. „Eu n-aș avea nimic cu Beethoven", îmi spunea, „dacă n-ar fi atât de vulgar".

Ori de câte ori eram împreună, aveam mare noroc la lei. Uneori el se întorcea de la câte un safari de vânătoare, după vreo două sau trei luni, ofensat că nu fusese în stare să vâneze un leu ca lumea pentru clienții europeni pe care-i însoțise. Între timp, veniseră la mine masaii ca să mă roage să le împușc o leoaică sau un leu care le ataca vitele, iar eu și cu Farah porniserăm la drum și dormiserăm în *manyatta* lor, șezând la pândă în preajma unui animal lăsat ca momeală, sau plecând să ne încercăm norocul încă din zorii zilei fără a da însă nici măcar peste urma vreunui leu. Dar când Denys și cu mine ieșeam să ne plimbăm călare, leii de pe câmpie erau acolo, parcă așteptându-ne, și-i întâlneam mâncându-și prada sau traversând albile unor râuri secate.

Într-o dimineață de Anul Nou, înainte de răsăritul soarelui, Denys și cu mine ne aflam pe șoseaua cea nouă care ducea spre Narok, mergând cu viteza maximă pe care ne-o îngăduia un drum accidentat ca acela.

Cu o zi înainte, Denys împrumutase o pușcă de calibru mare unui prieten care mergea spre sud cu o echipă de vânători și noaptea târziu și-a adus aminte că uitase să-i arate un mecanism prin care trăgaciul putea fi blocat. Îl cuprinsese îngrijorarea și se temea ca vânătorul să nu ajungă să se vatăme singur, necunoscând acest amănunt. Nu ne-a venit în acel moment o altă soluție decât să pornim neîntârziat, și anume pe șoseaua nouă, în intenția de a ajunge

echipa de vânători la Narok. Aveam de parcurs vreo șaizeci de mile, pe un traseu destul de dificil; vânătorii mergeau pe drumul vechi și trebuiau să se deplaseze încet, căci aveau camioane cu încărcătură grea. Singura noastră problemă era că nu știam sigur dacă șoseaua nouă era gata toată, până la Narok.

În zorii zilei, aerul podișului african are o răceală și o prospețime de-a dreptul tangibile, încât de fiecare dată în fantezia ta se repetă aceeași închipuire, că nu te găsești pe pământ, ci într-o apă sumbră și adâncă, și ți se pare că mergi pe fundul unei mări. De fapt, nici nu e sigur că te deplasezi, undele de răcoare ce-ți mângâie fața pot fi la fel de bine curenți de mare adâncime, iar mașina ta, asemenea unui pește cuprins de apatie, poate sta nemișcată pe fundul acestei mări, privind în față cu ochii avizi ai farurilor cum viața submarină își urmează cursul. Chiar stelele se văd atât de mari nu fiindcă ar fi așa în realitate, ci doar niște reflexii sclipitoare pe suprafața apei. De-a lungul cărării tale de pe acest fund de mare apar întruna obiecte însuflețite, mai negre decât decorul din jur, care răsar și se preling prin iarba înaltă, așa cum crabii și gândacii de apă își croiesc drum prin nisipul plajei. Lumina se limpezește însă și, la răsăritul soarelui, fundul de mare parcă a urcat la suprafață, închipuind o insulă nou creată. Vârtejuri de arome tari gonesc pe lângă tine – mirosul puternic și proaspăt al crângurilor de măslini, mirosul de sărătură al ierbii uscate și arse, mirosul înăbușit al putreziciunii.

Servitorul lui Denys, Kanuthia, care stătea pe bancheta din spate a automobilului de teren, m-a atins ușor pe umăr și mi-a arătat ceva spre dreapta. Pe marginea drumului, la vreo doisprezece sau cincisprezece metri, se înălța o moviliță neagră, un lamantin ce se odihnea în nisip, iar mai încolo ceva se tot mișca prin apa întunecată. Mai târziu am văzut că era un mascul de girafă, un exemplar robust, împușcat cu vreo două sau trei zile în urmă. Să împuști girafe era interzis; ulterior Denys și cu mine a trebuit să ne apărăm de acuzația că noi l-am fi împușcat, dar am avut dovezi că era deja mort când am ajuns acolo, deși nu s-a putut afla niciodată cine sau de ce trăsese în acea girafă. O leoaică mânca din

cadavrul său uriaș, când deodată a ridicat capul și un umăr ca să vadă mașina trecând pe șosea.

Denys a oprit instantaneu, iar Kanuthia a scos pușca de vânătoare pe care o ținea pe un umăr. Denys m-a întrebat în șoaptă „S-o împușc?“, fiindcă avea curtenia de a considera colinele Ngong drept terenul meu privat de vânătoare. Ne aflam pe teritoriul acelor masai care veniseră de curând la mine ca să mi se plângă de pierderea vitelor; dacă aceasta era într-adevăr femela care le omora pe rând vacile și viteii, atunci sosise, iată, momentul s-o lichidăm pentru totdeauna. I-am făcut semn că da.

A sărit din mașină și s-a dat câțiva pași înapoi, dar în aceeași clipă leoaica s-a și lăsat în jos la adăpostul girafei moarte, pe care el a ocolit-o în fugă, ca să poată ochi, și a tras. Nu am văzut-o căzând; când am coborât din mașină și am urcat movilița, leoaica zăcea într-o baltă de sânge mare și neagră.

Nu aveam timp să jupuim leoaica și trebuia să ne grăbim dacă voiam să prindem caravana de vânători la Narok. Ne-am uitat bine în jur, ca să putem ține minte locul, deși duhoarea girafei moarte era atât de pătrunzătoare, încât nu ne-ar fi fost cu putință să trecem pe lângă ea fără s-o observăm.

Dar, după vreo două mile, drumul s-a terminat brusc. Uneltele muncitorilor se vedeau peste tot; mai departe era doar un teren pietros, întins și cenușiu în lumina zorilor, netulburat de mâna omenească. Ne-am uitat la unelte și la peisajul din jur – n-aveam ce face, trebuia să-l lăsăm pe prietenul lui Denys să se descurce cum o putea cu pușca. După aceea, când s-a întors, acesta ne-a mărturisit că nu avusese niciodată prilejul s-o folosească. Încât am făcut cale-ntoarsă și acum mergeam cu fața spre răsărit, unde cerul se înroșise tot peste câmpie și peste coline. Ne îndreptam spre el, vorbind între noi tot timpul despre leoaica împușcată.

Ajungând la locul unde zăcea girafa, am văzut-o mai bine de această dată și i-am putut desluși – acolo unde lumina venea dintr-o parte – pătratele negre mai mari de pe piele. Când ne-am apropiat de ea, am zărit un leu stând în picioare. În dreptul lor, eram ceva mai jos decât cadavrul girafei; leul stătea deasupra ei drept

și întunecat, iar în spatele său cerul fusese cuprins de flăcări. *Lion posant or.*[1] Coama îi era ușor stârnită de vânt. M-am ridicat în picioare în mașină, într-atât de puternică a fost impresia pe care mi-o provocase, la care Denys mi-a spus: „Pe ăsta împușcă-l tu“. N-am fost niciodată prea încântată să trag cu pușca lui, care era prea lungă și mult prea grea pentru mine și care, la recul, mă lovea destul de rău în umăr; cum însă aici un foc de armă era o declarație de iubire, n-ar fi fost oare normal ca pușca să aibă calibrul cel mai mare? În clipa când am ochit și am tras, mi s-a părut că leul a sărit o dată scurt în sus, apoi s-a prăbușit înapoi cu picioarele strânse sub el. Stăteam gâfâind în iarbă și radiind de atotputernicia pe care ți-o dă un foc de armă tras, căci efectul lui se materializează la distanță. Am dat ocol cadavrului girafei. Părea că asistam la desfășurarea unei tragedii clasice, actul cinci. Protagoniștii muriseră toți. Girafa arăta extrem de mare și de austeră, cu cele patru picioare și gâtul înțepenite și burta sfâșiată de cei doi lei. Întinsă pe spate, leoaica avea un zâmbet semeț pe chip – era femeia fatală a tragediei. Leul zăcea nu departe de ea; cum se făcea oare că nu învățase nimic din destinul ei? Capul îi era sprijinit pe cele două labe din față, coama deasă îl acoperea ca o mantie regală, zăcea și el într-o baltă de sânge, iar între timp aerul dimineții se distilase în așa măsură încât părea stacojiu.

Denys și Kanuthia și-au suflecat mânecile și, în timp ce soarele răsărea, au jupuit împreună leii. Când au făcut o pauză să se odihnească, am destupat o sticlă de vin roșu, cu migdale și stafide aduse de la mașină; le luaserăm ca să le mâncăm pe drum, pentru că în fond era dimineața de Anul Nou. Ne-am așezat pe jos, în iarba pitică, am mâncat și am băut. Cei doi lei, alături de noi, arătau magnifici în goliciunea lor, n-aveau nici o picătură de grăsime în exces, fiecare mușchi al lor era un arc perfect întins și încordat, n-aveau nevoie de nici o îmbrăcăminte, erau, din cap până în picioare, exact ceea ce trebuiau să fie.

---

1 Leu pozând pe fond auriu. În limbajul heraldic, formulă care descrie stema regatului danez: trei lei albaștri pe fond auriu.

Cum ședeam așa, o umbră s-a scurs grăbită peste pământ și peste picioarele mele și, ridicându-mi privirile, am zărit sus, pe cerul acum azuriu, un stol de vulturi dând ocoluri mari.

Inima îmi era foarte ușoară, ca și cum i-aș fi dat deodată drumul să zboare, asemenea unui zmeu, la capătul unei sfori, așa că am compus un poem:

Umbra vulturului gonește peste câmpie
Spre munții din depărtare, fără nume, albaștri ca aerul.
Dar umbrele tinerei zebre grase
Stau întinse între copitele ei mereu,
Rămânând verticale și nemișcate.
Și așteaptă înserarea, așteaptă să se-ntindă albastre,
Peste câmpia cărămizie, pictată de flăcările asfințitului,
Și să se ducă la adăpătoare.

Denys și cu mine am avut însă și o altă aventură spectaculoasă legată de lei. Ea s-a petrecut, de fapt, înainte de precedenta, în zilele de început ale prieteniei noastre.

Într-o dimineață din timpul sezonului ploios, domnul Nichols, un sud-african care pe atunci era administratorul meu, a venit înfierbântat să-mi spună că în noaptea precedentă doi lei fuseseră la fermă și ne omorâseră doi boi. Leii făcuseră o gaură în împrejmuirea de la grajdul boilor și târâseră cele două animale până la plantația de cafea; pe unul îl mâncaseră chiar acolo, dar celălalt zăcea și acum printre arborii de cafea. Voiam eu să-i scriu o scrisoare ca să poată merge la Nairobi după stricnină? Avea s-o pună imediat în cadavrul rămas, căci, după părerea sa, leii se vor întoarce cu siguranță în noaptea următoare.

M-am gândit bine și nu am fost de acord să punem stricnină pentru lei, de aceea i-am și spus că nu-mi stătea în fire să fac așa ceva. La care surescitarea lui s-a transformat în exasperare. Leii, susținea el, dacă nu sunt pedepsiți pentru acest atac, vor mai veni și altă dată la fermă. Boii pe care îi omorâseră ei erau cei mai buni și nu ne puteam permite să mai pierdem și alții. Grajdul poneilor, mi-a reamintit el, era nu departe de grajdul boilor, mă gândisem

la lucrul ăsta? I-am explicat că n-aveam de gând să preiau și leii la fermă, ci mă gândisem doar că era mai bine să-i împușcăm, nu să-i otrăvim.

— Și cine-o să-i împuște? m-a întrebat Nichols. Acum, nu că aș fi laș, dar am familie și n-aș vrea să-mi risc viața așa, inutil.

E drept că nu era laș, ci un omuleț inimos și viteaz.

— N-ar avea nici un rost, a adăugat.

Nu, l-am liniștit eu, nu voiam să-l pun pe el să împuște leii. Domnul Finch-Hatton sosise cu o seară înainte și locuia la fermă, așa încât vom merge amândoi, el și cu mine.

— A, atunci e OK, a spus Nichols.

Apoi m-am dus să discut cu Denys.

— Hai, vino, i-am spus, să mergem să ne riscăm viețile așa, inutil. Căci, dacă au vreo valoare pe lumea asta, aceasta constă tocmai în faptul că n-au nici o valoare. *Frei lebt, wer sterben kann.*[1]

Ne-am dus deci și am găsit boul mort pe plantația de cafea, după cum îmi spusese Nichols; abia dacă fusese atins de lei. Urmele lor rămăseseră adânci și clare în pământul moale al plantației: doi lei voinici fuseseră acolo în timpul nopții. Erau ușor de urmărit până la marginea șirurilor de arbori și la liziera din jurul casei lui Belknap, dar, până să ajungem acolo, plouase atât de abundent, încât ne era greu să mai desluşim ceva, iar prin iarba și hățișul de la liziera le-am pierdut urma cu desăvârșire.

— Tu ce părere ai, Denys, l-am întrebat, se-ntorc leii sau nu la noapte?

Denys avea o experiență vastă în ceea ce privește aceste animale. A spus că se vor întoarce pe la începutul nopții, ca să-și termine ospățul și că ar trebui să le dăm ceva timp să se pună bine pe treabă, ajungând la fața locului în jurul orei nouă. Ne trebuia o lanternă electrică din echipamentul lui pentru safari, ca să putem ochi la lumina ei, și mi-a spus să fac eu distribuirea rolurilor, dar am preferat să-l las pe el să tragă, în timp ce eu aveam să țin lanterna.

Ca să ne putem găsi prin întuneric drumul până la stârvul boului, am tăiat fâșii de hârtie și le-am legat de șirurile de copaci printre

1 Liber trăiește cine știe să moară (germ.).

care urma să mergem, însemnându-ne astfel drumul asemenea lui Hänsel și Gretel din poveste, care lăsau în urmă pietricele albe. El avea să ne conducă direct la locul faptei, iar la capătul său, la vreo douăzeci de metri de cadavru, am legat o hârtie mai mare de un copac, unde urma să ne oprim, să aprindem lumina și să tragem cu pușca. Târziu după-amiază, când am adus lanterna ca s-o încercăm, am constatat că bateriile i se uzaseră și că lumina pe care o dădea era foarte slabă. Nu mai aveam timp să ne repezim până la Nairobi, așa încât trebuia să ne mulțumim cu ea în stadiul în care se afla acum.

A doua zi era ziua lui Denys și, în tot timpul cinei, acesta a fost cuprins de o stare foarte melancolică, meditând la faptul că nu obținuse totuși destul de la viață până în acel moment. Dar, am încercat eu să-l consolez, i se puteau întâmpla încă atâtea lucruri până a doua zi dimineață. L-am instruit pe Juma să scoată o sticlă de vin și s-o pregătească pentru când vom fi venit de la vânătoare. Mă tot gândeam la lei: unde-or fi ei acum, în momentul ăsta? Traversau oare râul încet, pe tăcute, unul în fața celuilalt, cu apa curentului rece lovindu-i moale în piept și pe flancuri, iar apoi scurgându-se lin mai departe?

La ora nouă am pornit.

Burnița ușor, dar luna era pe cer, arătându-și din când în când chipul alb și opac pe bolta albastră, pe după straturi și straturi de nori subțiri, iar atunci se oglindea palid în marea de flori albe a plantației de cafea. Am trecut pe la oarecare distanță de școală; luminile erau aprinse.

La vederea lor, sufletul mi-a fost inundat de un val de triumf și mândrie. Mi-a venit în minte pilda regelui Solomon: „Leneșul zice: «Pe drum trece un leu, un leu pe ulițe!»“[1] Dar iată că, nici cu doi lei în fața ușii, școlarii mei nu erau leneși și nu se lăsau abătuți de la școală de fiare.

Am găsit cele două șiruri de copaci pe care le marcaserăm mai devreme, ne-am oprit un moment, apoi am pornit printre ele, unul în fața celuilalt. Ne încălțaserăm cu mocasini și umblam în

1 Pilde, 26, 13.

tăcere. Am început să tremur de emoție cu putere; nu îndrăzneam să mă apropii prea mult de Denys, de teamă să nu-și dea seama și să mă trimită înapoi, dar nici nu îndrăzneam să mă țin prea departe de el, căci se putea să aibă nevoie de lanternă în orice clipă.

Leii, am constatat pe urmă, erau ocupați cu prada. Când ne-au simțit, sau când ne-au mirosit, s-au retras puțin pe plantația de cafea, ca să ne facă loc să trecem. Poate din cauză că mersul nostru li s-a părut prea lent, unul din ei a scos încet un răget grav, undeva în fața și-n dreapta noastră. Atât de încet a fost, încât la început nici n-am fost siguri dacă l-am auzit și Denys s-a oprit o secundă; fără a se întoarce, m-a întrebat:

— Ai auzit?

— Da, i-am răspuns.

Am mai înaintat puțin și răgetul grav s-a repetat, de data aceasta chiar din dreapta noastră.

— Aprinde lanterna, mi-a spus Denys.

Nu era o operațiune prea ușoară, căci el era cu mult mai înalt ca mine și trebuia să-i ridic lanterna deasupra umărului, s-o proiectez pe pușcă, iar de-acolo în față. Când am aprins lanterna, întreaga lume s-a transformat într-o scenă puternic iluminată: frunzele ude ale arborilor de cafea luceau, iar bulgării de pământ se distingeau neașteptat de clar.

În prima clipă, raza de lumină a surprins un șacal cu ochii larg deschiși, ca o vulpe mică; am deplasat puțin lanterna și am dat peste primul leu. Stătea uitându-se drept la noi și arăta extrem de alb, proiectat pe fundalul nopții africane. Când a bubuit alături de mine pușca, m-a luat pe nepregătite și n-am înțeles despre ce era vorba în prima clipă; mi s-a părut că fusese un tunet, mi s-a părut că eu însămi fusesem împinsă în locul leului din fața noastră. Acesta s-a prăbușit ca plumbul.

— Hai, dă-i bătaie! mi-a strigat Denys.

Am întors lanterna mai într-o parte, dar mâna îmi tremura cu atâta putere, încât raza mea de lumină, ce cuprindea în ea toată lumea și a cărei comandă o aveam doar eu, executa un dans de-a dreptul îndrăcit. L-am auzit pe Denys râzând lângă mine în beznă. „Lumina la cel de-al doilea leu“, mi-a spus el ceva mai târziu,

„a fost cam tremurată". Dar, în centrul acelui dans, am văzut cel de-al doilea leu îndepărtându-se de noi, pe jumătate ascuns de un arbore de cafea. Când raza de lumină l-a ajuns din urmă, el a întors capul și Denys a tras. A căzut pe întuneric, dar s-a ridicat și a reintrat în lumină, s-a răsucit o dată spre noi și, chiar când a pornit a doua împușcătură, a scos un răget lung și enervat.

Într-o secundă, Africa s-a făcut infinit de mare, iar Denys și cu mine, pierduți în ea, infinit de mici. În afara luminii pe care o dădea lanterna noastră nu exista decât întuneric; în acest întuneric zăceau doi lei, iar ploaia cădea neîntrerupt. Dar, când răgetul profund s-a stins, nu a mai fost nicăieri nici o mișcare, leul a rămas pe jos, imobil, cu capul întors într-o parte, ca într-un gest de total dezgust. Două animale mari muriseră pe plantația de cafea și în jurul nostru se lăsase, adâncă, tăcerea nopții.

Ne-am îndreptat spre cei doi lei și am măsurat distanțele până la fiecare. Din locul unde ne aflaserăm, cel dintâi leu era la treizeci de metri, iar cel de-al doilea la douăzeci și cinci. Erau lei tineri, în plină vigoare, puternici și grași. Acești doi prieteni, printre coline sau în câmpie, luaseră ieri aventura în piept și, în cursul ei, muriseră amândoi.

Între timp, copiii ieșiseră de la școală, veneau fuga pe drum și se opreau la vederea noastră, cu vocile lor gingașe strigând:

— *Msabu!* Ești acolo? Ești acolo? *Msabu, msabu!*

M-am așezat pe unul din lei și le-am răspuns:

— Da, sunt aici.

Atunci au continuat mai tare și mai îndrăzneț:

— A împușcat Bedîr leii? Și pe unul, și pe-amândoi?

Când și-au dat seama că acesta era adevărul, într-o clipă au și fost alături de noi, ca o ceată de iepurași țopăitori prin noapte, care săreau și se jucau peste tot prin jur. Acolo, la fața locului, au și compus un cântecel despre întâmplare, care suna așa: „Trei focuri. Doi lei. Trei focuri. Doi lei". De aici încolo, au început să-l înfrumusețeze și să brodeze pe marginea lui, câte o voce limpede de copil după alta intrând în corul general: „Trei focuri nemaipomenite, doi lei mari, puternici, *kali*". Apoi intonau cu toții refrenul

îmbătător „A. B. C. D.“, fiindcă veneau direct de la școală și aveau capetele încă pline de înțelepciune.

În scurtă vreme, o mare mulțime de oameni s-a adunat în preajma noastră, printre care muncitori de la moară, clăcași din *manyattele* învecinate, precum și băieții mei de casă, care aduseseră lămpi de vânt. Stăteau cu toții în jurul leilor și discutau despre ei; apoi Kanuthia și grăjdarul meu, care veniseră cu cuțite, au început să îi jupoaie. Pielea unuia dintre lei i-am dăruit-o mai târziu acelui mare preot indian. Pooran Singh și-a făcut și el apariția, îmbrăcat într-un neglijeu care-l făcea să pară nebănuit de slab, cu zâmbetul său mieros de indian strălucind în mijlocul unei bărbi negre și dese și bâlbâindu-se când vorbea. Era plin de grijă să-și asigure pentru el grăsimea de la cei doi lei, care printre ai săi era ținută la mare preț ca medicament bun pentru tratarea reumatismului și a impotenței, dacă i-am interpretat corect gesturile. Astfel, plantația de cafea a devenit extrem de animată. Până și ploaia se oprise, iar luna ne mângâia pe toți.

Noi doi ne-am întors acasă, unde Juma ne-a adus sticla de vin și ne-a desfăcut-o. Eram prea uzi și prea murdari de sânge și de noroi ca să ne mai așezăm, așa încât am rămas în picioare lângă șemineul din sufragerie și am băut așa, la repezeală, acel vin plin de armonii și de o viață ascunsă. Nu am schimbat nici un cuvânt. La vânătoare formaserăm un întreg și nu aveam nimic să ne spunem acum.

Prietenii s-au delectat copios pe seama aventurii noastre. Prima dată când ne-am dus să dansăm la club, bătrânul domn Bulpett n-a vrut să ne vorbească o seară întreagă.

Lui Denys Finch-Hatton îi datorez ceea ce cred că a fost cea mai intensă și mai îmbătătoare plăcere a vieții mele la fermă: faptul că am zburat cu el pe deasupra Africii. Acolo unde există puține drumuri sau nici unul, zborul devine un element de o importanță reală și vitală în existența ta și îți deschide porțile spre o lume nouă. Denys și-a cumpărat un avion marca Moth, cu care putea ateriza pe pajiștea fermei mele, la numai câteva minute distanță de casă, așa că zburam amândoi aproape în fiecare zi.

Ai perspective fantastice când urci deasupra podișului african, vezi combinații și schimbări surprinzătoare de lumină și de culoare, admiri curcubeul întins peste pământul verde, mângâiat de soare, giganticii nori verticali și furtunile dezlănțuite sălbatic – toate se perindă în jurul tău într-un vârtej și un dans amețitoare. Aversele puternice de ploaie biciuiesc aerul tare până-l albesc. Limba nu are destule cuvinte pentru a descrie experiența zborului, încât cu timpul vor trebui inventate cuvinte noi. Când ai zburat peste Marele Rift sau peste vulcanii Suswa și Longonot, poți spune că ai fost departe și că ai ajuns pe fața nevăzută a lunii. Alteori zbori îndeajuns de jos ca să vezi animalele pe câmpie și să încerci față de ele acel sentiment al lui Dumnezeu în clipa când le-a creat, dar înainte de a-l împuternici pe Adam să le găsească nume.

Dar nu viziunile, ci activitatea te face fericit, iar bucuria și triumful aviatorului reprezintă zborul în sine. E o greutate și o corvoadă tristă pentru oamenii care trăiesc la orașe că în toate acțiunile lor nu cunosc decât o singură dimensiune și se deplasează în linie dreaptă, de parcă ar merge pe sârmă. Tranziția de la linia dreaptă la planul bidimensional atunci când străbați un câmp sau o pădure este suprema eliberare pentru acești sclavi, un fel de Revoluție Franceză a lor. Însă în aer evadezi în libertatea deplină a celor trei dimensiuni; după lungi epoci de exil și visuri, sufletul stăpânit de dorul de casă, iată, se aruncă în brațele spațiului. Legile gravitației și ale timpului,

…în crângul cel verde al vieții,
Se-alintă ca niște animale blânde și nimeni nu poate
bănui ce prietenoase știu să fie.

Ori de câte ori m-am suit în aeroplan și, privind în jos, mi-am dat seama că mă desprinsesem de pământ, am avut conștiința unei imense descoperiri noi. „Deci așa“, îmi spuneam, „aceasta era ideea. Acum înțeleg totul“.

Într-o zi, Denys și cu mine am zburat până la lacul Natron, aflat la nouăzeci de mile sud-est de fermă și cu peste patru mii de picioare mai jos, la două mii de picioare deasupra nivelului mării.

Lacul Natron este locul de unde se scoate soda. Fundul și malurile sale arată ca un fel de beton albicios, care are un puternic miros de sărat și acru.

Cerul era albastru, dar, când am coborât dinspre pășuni înspre ținuturile dezgolite de la șes, peisajul părea jupuit de orice culoare. Tot relieful de sub noi arăta ca o imensă carapace de broască țestoasă, cu marcaje fine pe ea. Apoi deodată, în mijlocul lui, s-a ivit lacul. Fundul său alb, strălucind sub apă, îi dă, când îl privești din aer, o nuanță izbitoare și incredibilă de azur, atât de clară, încât, timp de o clipă, ești nevoit să închizi ochii, orbit; pe fondul maroniu, monoton al pământului, întinderea de apă apare ca o pată de acvamarin deschis. Zburaserăm cu avionul la mare înălțime, iar acum am coborât și, în timp ce ne apropiam de sol, propria noastră umbră, de un albastru închis, plutea pe sub noi peste acel lac de azur. Aici se află o colonie de mii de flamingi, deși nu-mi pot închipui cu ce se hrănesc dintr-o apă atât de sărată, căci pești cu siguranță că nu trăiesc aici. La apropierea noastră s-au răspândit în cercuri și evantaie largi, ca razele de soare la asfințit sau ca un ornament chinezesc imprimat pe mătase ori în porțelan, formându-se și modificându-se pe măsură ce ne uitam la el.

Am aterizat pe malul alb al lacului Natron, încins ca un cuptor, și am prânzit aici, refugiindu-ne de soare sub aripile aeroplanului. Dacă scoteai o mână din porțiunea de umbră, era atât de fierbinte la soare, încât începea să te usture pielea. În prima clipă după ce am sosit, berile noastre au fost reconfortant de reci, venite, drept din eter, dar, până să apucăm să le bem, adică în răstimp de un sfert de oră, sticlele se încinseseră ca niște cești de ceai.

Pe când stăteam și mâncam acolo, un grup de războinici masai s-au ivit la orizont și s-au apropiat de noi în viteză. Probabil că spionaseră de la mare distanță aterizarea avionului nostru și se hotărâseră să-l cerceteze mai îndeaproape, căci mersul pe jos, oricât de lung și printr-un peisaj dezolant ca acela, nu însemna prea mare lucru pentru un masai. S-au apropiat în șir indian, goi, slabi și înalți, cu armele strălucind, întunecați ca turba pe nisipul galben-cenușiu. La picioarele fiecăruia dintre ei se deplasa câte o mică pată de umbră, singurele umbre, în afară de ale noastre, în tot

decorul. Când au ajuns aproape, s-au aliniat și am văzut că erau cinci. S-au strâns unul lângă altul; au început să discute despre avion și despre noi. Cu o generație în urmă, întâlnirea cu ei ne-ar fi fost fatală. După un timp, unul dintre ei a ieșit în față și a rostit ceva. Cum nu vorbeau decât limba masai, în care noi ne descurcam cu greu, dialogul, firește, a încetat în scurt timp. Masaiul s-a retras la tovarășii săi, iar după alte câteva minute ne-au întors spatele și au pornit, tot în șir indian, spre câmpia de sare dogoritoare și albă din fața lor.

Deodată Denys m-a întrebat:

— Ce-ai zice de-un zbor până la lacul Naivasha? Numai că terenul până acolo e foarte neregulat și n-o să prea putem ateriza pe drum, încât va trebui să urcăm foarte mult și să zburăm la douăsprezece mii de picioare.

Zborul între lacurile Natron și Naivasha era *das Ding an sich.*[1] Am zburat în linie dreaptă și ne-am menținut tot timpul la o altitudine de douăsprezece mii de picioare, care înseamnă atât de mult, încât pur și simplu nu ai de ce să mai privești în jos. Pe malul lacului Natron îmi scosesem căciula căptușită cu blană de miel, iar acum sus aerul rece ca însăși apa înghețată îmi strângea tâmplele ca o menghină; tot părul îmi zbura înapoi, de parcă cineva sau ceva ar fi încercat să-mi smulgă capul de pe umeri. De fapt, urmam același drum ca și acela pe care, seară de seară, pasărea Roc despica aerul șuierând dinspre Uganda spre Arabia, cu câte un elefant în fiecare gheară ca hrană pentru micuții ei. Când stai pe locul din față în avion, fără nimic înaintea ta decât spațiul imens, simți că pilotul te poartă pe palmele întinse ale mâinilor la fel cum îl purta covorul zburător pe prințul Ali prin aer și că aripile care te împing mereu înainte sunt tot ale lui. Am aterizat la lacul Naivasha lângă ferma unei familii de prieteni; căsuțele minuscule de acolo și copăceii foarte scunzi din jur, toate s-au aruncat uimite pe spate când ne-au văzut coborând din cer.

Când Denys și cu mine nu aveam timp pentru călătorii mai lungi, porneam în câte un zbor de scurtă durată peste colinele

---

1 Lucrul în sine, experiența supremă (germ.).

Ngong, de obicei la ora asfințitului. Aceste înălțimi, care se numără printre cele mai frumoase locuri din lume, sunt și cele mai pitorești când le vezi din eter, iar faliile lor, dezgolite în apropierea celor patru vârfuri, pot fi urcate alergând pe lângă avion, ori se cufundă brusc și se topesc în câte un petic de pășune.

Printre aceste dealuri trăiau o mulțime de bivoli. Imediat după ce am venit la fermă – când nu puteam să nu împușc măcar câte un exemplar din fiecare specie de vânat mare – am împușcat și un bivol. Mai târziu, când mă interesa mai puțin să vânez, cât mai degrabă să observ și să studiez animalele din ținut, am pornit din nou după ele. Am ridicat o tabără printre dealuri, la jumătatea drumului către vârf, și am venit aici cu servitori, cu corturi și cu provizii, iar Farah și cu mine plecam în zori, pe întuneric și pe un frig ca iarna, târându-ne sau furișându-ne prin hățișuri sau prin iarba înaltă, în speranța că vom vedea măcar o dată turma neagră a bivolilor; însă de două ori am fost nevoiți să ne întoarcem cu buza umflată. Faptul că turma trăia acolo, spre vest, în vecini, dădea un farmec în plus vieții la fermă, și pot spune că vecinii mei erau serioși și mulțumiți cu puțin, o adevărată nobilime a acelor locuri, acum întru câtva redusă, căci nu primeau de nicăieri prea mult.

Dar, într-o după-amiază, pe când luam ceaiul cu câțiva prieteni pe gazonul din fața casei, Denys a venit cu avionul de la Nairobi și a trecut pe deasupra noastră, îndreptându-se înspre vest; puțin mai târziu s-a întors și a aterizat la fermă. Lady Delamere și cu mine ne-am dus cu mașina spre avion, însă Denys n-a vrut să coboare.

— Bivolii au ieșit la pășunat între dealuri, ne-a spus el. Hai să ne uităm puțin la ei.

— Nu pot veni, i-am răspuns eu. Am chiar acum invitați la ceai.

— Dar mergem doar să-i vedem, într-un sfert de oră suntem înapoi, a insistat Denys.

Mi s-a părut ca o invitație pe care cineva ți-ar face-o numai în vis. Cum lady Delamere nu voia să zboare, am urcat doar eu. Deși avionul zbura spre soare, coasta colinei era cufundată într-o umbră transparentă și brună, în care am intrat și noi. Nu ne-a trebuit prea mult ca să-i localizăm pe bivoli de sus. Pe vârful uneia dintre muchiile mai rotunjite și verzi, care se desfac, aidoma unor falduri de

postav, sub fiecare dintre cele patru vârfuri, în jos, pe clina muntelui Ngong, păștea o turmă de douăzeci și șapte de animale. La început le-am zărit la mare depărtare sub noi, ca niște șoareci lunecând pe podea, apoi am coborât în picaj, zburând de-a lungul și împrejurul coamei de deal, la vreo sută cincizeci de picioare deasupra lor și la mai puțin de-o bătaie de pușcă; în timp ce se adunau și se despărțeau agale, i-am numărat. Erau un taur foarte bătrân și negru în acea turmă, unul sau doi tăurași mai tineri și în rest mai mulți viței. Bucata de pășune pe care se aflau era împrejmuită de hățișuri dese; dacă se apropia cineva pe sol, precis îl auzeau ori îi simțeau mirosul; în schimb, pentru intrușii veniți din cer nu păreau pregătiți în nici un fel. Noi trebuia să ne rotim întruna pe deasupra lor. Au auzit zgomotul pe care îl făcea avionul nostru și s-au oprit din păscut, dar instinctul nu i-a îndemnat să-și ridice privirile către cer. Până la urmă au priceput că se petrecea un lucru destul de ciudat și taurul cel bătrân s-a instalat în fruntea turmei, ridicându-și coarnele mari și grele, ca pentru a înfrunta dușmanul nevăzut, cu picioarele înfipte adânc în pământ. Apoi a pornit la trap, iar după o clipă într-un galop ușor. Tot clanul l-a urmat într-un suflet, repezindu-se orbește înspre hățișul în care au plonjat cu capul înainte, ridicând un vârtej de praf și de pietre azvârlite în aer. În hățișuri s-au oprit și au rămas la un loc, în timp ce pe deal se părea că o potecă îngustă fusese pietruită cu bolovani gri-închis. Aici se credeau feriți de vedere și chiar erau pentru suflarea de pe pământ, dar nu se puteau ascunde de ochiul păsării de pe cer. Am urcat iar și am pornit spre casă. Ni se părea că pătrunseserăm în inima colinelor Ngong, urmând un drum neștiut, de taină.

Când m-am întors la musafiri, ceainicul aflat pe masa de piatră din fața casei era încă atât de cald, încât m-am ars la degete. La fel a pățit și Profetul când a răsturnat un ulcior cu apă și Arhanghelul Gabriel l-a luat și a zburat cu el prin cele șapte ceruri, iar, când s-au întors înapoi pe pământ, apa încă nu se scursese toată din ulcior.

Printre colinele Ngong trăia și o pereche de vulturi. Uneori, după-amiaza, Denys spunea: „Hai să ne ducem în vizită pe la vulturi“. Odată i-am văzut șezând pe o stâncă aproape de vârf, de unde și-au luat zborul la ivirea noastră, altminteri însă își petreceau

viața mereu în aer. De multe ori am urmărit câte unul din acești vulturi, virând și plonjând când pe-o aripă, când pe alta, și am impresia că acelei păsări mari îi plăcea să se joace cu noi. Odată, pe când zburam alături de el, Denys a oprit motorul în aer și în liniștea ce s-a lăsat atunci i-am auzit țipătul ascuțit.

Băștinașilor mei le plăcea avionul și o vreme a fost o adevărată modă la fermă să-l deseneze cu toții, încât găseam foi de hârtie în bucătărie sau pe pereții ei reprezentând avionul, cu literele ABAK atent copiate pe aripi. Dar altfel nu-i interesa mașinăria în sine sau faptul că noi zburam.

Băștinașilor nu le place viteza, așa cum nouă nu ne place zgomotul; în cel mai bun caz, o suportă cu greu. De asemenea, sunt în relații amicale cu timpul și ideea de a-l înșela sau de-al ucide este străină de mintea lor. Dimpotrivă, cu cât le poți dărui mai mult timp, cu atât sunt mai fericiți și, dacă îi dai unui kikuyu să-ți țină calul în timp ce tu faci o vizită, vezi pe fața lui că speră să fie o vizită lungă, lungă de tot. În asemenea împrejurări el nu încearcă să facă să treacă timpul, ci se așază pe jos și trăiește.

Prea mare atracție nu simt băștinașii nici față de mecanică sau mașinării. O parte a tinerei generații a fost cuprinsă de entuziasmul europenilor pentru automobil, dar un bătrân kikuyu mi-a spus odată că acești aiuriți aveau să moară tineri și mi s-a părut că dreptatea era de partea lui, căci renegații se trag dintr-o spiță slabă, indiferent din ce nație ar fi. Printre invențiile civilizației noastre pe care băștinașii le admiră și le apreciază se numără chibriturile, bicicleta și pușca, dar le-ar lăsa baltă în orice clipă dacă, fie și pe departe, ar veni vorba de o vacă.

Frank Greswolde-Williams, din valea Kedong, a luat un masai cu el la Londra și l-a făcut îngrijitor de cai. La o săptămână după ce a sosit, mi-a povestit stăpânul lui, masaiul umbla călare prin Hyde Park de parcă s-ar fi născut acolo. L-am întrebat pe acest om, la întoarcerea acasă, ce anume i se păruse mai bun și mai bun la Londra. Mi-a cântărit întrebarea cu o figură plină de gravitate și, după un lung răstimp, mi-a spus curtenitor că omul alb avea poduri foarte frumoase.

N-am văzut niciodată un băștinaș bătrân care, față de obiectele ce se mișcă singure sau fără vreo intervenție aparentă din partea omului ori a vreunei forțe a naturii, să încerce altceva decât neîncredere și un anumit sentiment de rușine. Mintea omenească își ferește privirea de vrăjitorie ca de un lucru necuviincios. Ea s-ar putea să fie obligată să se intereseze de efectele vrăjitoriei, dar nu va vrea să aibă de-a face cu mecanismele ei interne, și nimeni n-a încercat încă să stoarcă de la o vrăjitoare rețeta exactă a fierturilor ei.

Odată, când Denys și cu mine tocmai zburaserăm cu avionul, iar acum aterizam pe pajiștea fermei mele, un foarte bătrân băștinaș kikuyu s-a apropiat de noi cu dorința de a sta de vorbă.

— V-ați urcat foarte sus azi, ne-a întâmpinat el. Nu v-am văzut, ci doar am auzit aeroplanul cum cântă ca o albină.

I-am confirmat că, într-adevăr, fuseserăm foarte sus.

— Și l-ați văzut pe Dumnezeu? a întrebat el.

— Nu, Ndwetti, i-am răspuns, nu l-am văzut.

— Aha, atunci înseamnă că n-ați fost destul de sus. Dar spune-mi: ce crezi, o să puteți urca atât de sus vreodată ca să-l vedeți?

— Nu știu, Ndwetti, i-am răspuns.

— Și tu, Bedîr, s-a întors el spre Denys, ce zici? O să te poți urca destul de sus cu aeroplanul ca să îl vezi pe Dumnezeu?

— Nu știu nici eu, i-a răspuns Denys.

— Atunci, a conchis Ndwetti, zău că nu pricep de ce mai zburați.

IV

DIN CARNETELE UNEI IMIGRANTE

Licuricii

Aici, pe platou, când lungul sezon de ploi se încheie și în prima săptămână a lunii iunie, când nopțile încep să fie reci, apar și licuricii în pădure.

Într-o seară vezi câte doi sau trei, mici stele singuratice și îndrăznețe plutind prin aerul limpezit, urcând și coborând parcă pe niște valuri sau făcând reverențe întruna. În ritmul acestui zbor vioi, își aprind și își sting luminițele minuscule. Poți să prinzi o insectă și s-o ții să-ți lumineze în palmă, transmițând prin lucirea-i ciudată un mesaj misterios și descriindu-ți pe piele un cerculeț de un verde slab în jurul locului unde stă. În seara următoare, pădurea e plină de sute și sute de licurici.

Cine știe din ce motiv, aceștia se mențin la o anumită înălțime deasupra pământului, la vreo patru sau cinci picioare. Ți-e imposibil să nu-ți închipui văzându-i că o întreagă ceată de copii de șase sau șapte ani aleargă prin pădurea întunecată ținând în mână lumânărele, mici bastonașe înmuiate în focul magic, sărind și țopăind, făcând tumbe în timp ce fug și fluturându-și bucuroși micile torțe palide. O viață veselă și jucăușă însuflețește pădurea noaptea – și totul într-o tăcere desăvârșită.

Cărările vieții

Pe vremea când eram copil, mi s-a arătat un desen – un fel de desen în mișcare, prin aceea că se năștea sub ochii tăi, în timp ce artistul îți istorisea povestea lui. Povestea era spusă de fiecare dată cu aceleași cuvinte.

Într-o căsuță rotundă, cu o ferestruică tot rotundă și o grădiniță triunghiulară în față, trăia un om.

Nu departe de acea căsuță se afla un iaz, iar în el erau o mulțime de pești.

Într-o noapte, omul a fost trezit de un scandal teribil și a pornit prin beznă ca să vadă despre ce era vorba. A luat-o deci pe drumul care ducea către iaz.

Aici povestitorul a început să traseze, întocmai ca pe o hartă a mișcărilor unei armate, un plan al cărărilor pe care mersese omul.

Mai întâi el s-a îndreptat spre sud. Aici s-a împiedicat de o piatră mare, aflată în mijlocul potecii, iar ceva mai încolo a căzut într-un șanț, s-a ridicat, a căzut în alt șanț, s-a ridicat, a căzut în al treilea șanț, din care iarăși s-a ridicat.

Atunci, văzând că se înșelase, a luat-o înapoi spre nord. Însă aici i s-a părut din nou că zgomotul vine totuși din sud și a alergat iar în acea direcție. Prima oară s-a împiedicat de o piatră mare, aflată în mijlocul potecii, apoi ceva mai târziu a căzut într-un șanț, s-a ridicat, a căzut în al doilea șanț, s-a ridicat, a căzut în al treilea șanț și s-a ridicat din nou.

Acum însă a auzit precis că zgomotul venea de la capul iazului. S-a năpustit spre acel loc și a constatat că era o spărtură mare în stăvilarul iazului și că pe acolo se scurgea apa, cu tot cu peștii din ea. S-a pus pe treabă deci, a astupat spărtura și abia după ce a dus lucrul la bun sfârșit s-a întors în patul lui ca să se culce iar.

A doua zi, când omul s-a uitat pe ferestruica rotundă – astfel povestea se încheia cât mai dramatic cu putință –, ce credeți că a văzut?

O barză.

Îmi pare bine că am aflat această poveste și am s-o țin minte în ceasurile de restriște. Omul acela a suferit o decepție cruntă și a întâlnit tot felul de obstacole în drum. Probabil că și-a spus: „Ce urcușuri, ce coborâșuri! Și ce suită de ghinioane!“ Pesemne că s-a întrebat care putea fi motivul acestor încercări la care era supus, dar n-avea de unde ști că acesta era o barză. Însă, înfruntându-le rând pe rând, și-a păstrat scopul intact, nimic nu l-a întors din drum și nu l-a îndreptat spre casă, și-a încheiat periplul și nu și-a pierdut credința. Omul acesta a fost răsplătit. A doua zi a văzut barza. Cred că a râs cu poftă atunci.

Locul acesta îngust și strâmt, șanțul întunecat în care a căzut e gheara cărei păsări? Când se va încheia și drumul vieții mele, voi vedea sau vor vedea și ceilalți barza din poveste?

Infandum, regina, iubes renovare dolorem.[1] Troia în flăcări, șapte ani de exil, treisprezece corăbii pierdute. Ce poate ieși din toate acestea? „Neîntrecută eleganță, maiestuoasă strălucire și dulce blândețe.“

Rămâi de-a dreptul uimit când citești al doilea precept al credinței, valabil în biserica creștină: că El a fost răstignit, mort și îngropat și că s-a coborât în iad, că apoi S-a ridicat în cea de-a treia zi, că s-a urcat la cer și că de acolo Se va întoarce iar.

Ce urcușuri, ce coborâșuri, la fel de cumplite ca ale omului din poveste. Ce poate ieși din toate acestea? Al doilea precept al credinței, valabil pentru o jumătate de lume.

Când un sălbatic ajută alt sălbatic

Administratorul pe care l-am avut în timpul marelui război cumpărase odată boi pentru armata engleză. Mi-a povestit că pe atunci luase de la masai, chiar din rezervația lor, un anumit număr de boi tineri rezultați din încrucișarea vitelor cu bivolii din

1 Dido, tu ceri o-nnoire a nespusului vaier al nostru. Vergiliu, *Eneida*, Cartea a II-a, versul 3. În românește de George Coșbuc, Editura Univers, București, 1980.

sălbăticie. E o problemă mult dezbătută în lume dacă-i posibil de încrucișat animale domestice cu animale sălbatice; mulți oameni au încercat să creeze o specie de cal mic, adaptat reliefului african, prin încrucișarea calului cu zebra, deși eu însămi încă n-am văzut asemenea hibrizi năstrușnici. Cu toate acestea, administratorul meu se jura că boii lui erau pe jumătate bivoli. Le trebuise, îi povesteau masaii, mult mai mult timp până să crească decât vitelor obișnuite, iar băștinașii, altminteri atât de mândri de ei, se bucurau să-i vândă cuiva, căci erau ființe extrem de sălbăticite.

După cum s-a și adeverit, de altfel, era un chin să îi deprinzi pe acești boi cu înhămatul la căruță sau cu trasul la plug. Mai ales un anumit exemplar tânăr le dăduse teribil de furcă administratorului meu și cărăușilor săi băștinași. Se repezea la oameni, își rupea jugul de la gât, făcea spume la gură și mugea înnebunit; când îl legau, răscolea pământul, stârnind nori negri și groși de praf, își dădea ochii injectați peste cap și sângele începea, spuneau oamenii cu uimire, să-i curgă șiroaie-șiroaie pe nas. La capătul acestei lupte, și omul, ca și animalul, era epuizat, iar sudoarea-i curgea pe tot trupul care îl durea centimetru cu centimetru.

— Ca să frâng cerbicia acestui bou, mi-a povestit administratorul meu, am pus să-l arunce în padocul taurilor jugăniți, cu toate cele patru picioare legate strâns laolaltă și cu botul legat cu un frâu, ca să nu poată deschide gura, însă chiar și așa, cum zăcea pe jos imobilizat, jeturi lungi de abur fierbinte îi ieșeau pe nas, iar din gât i se auzeau fornăieli și oftaturi cumplite. În felul ăsta credeam că o să-l îmblânzesc și o să-l înham la jug mulți ani de aci înainte. M-am dus să mă culc în cortul meu și am tot visat acel bou negru. Deodată m-a trezit un vacarm teribil: câinii lătrau, iar băștinașii mei țipau și zbierau prin jurul padocului. Doi dintre paznicii de cireadă au venit în cort și mi-au spus tremurând că, după părerea lor, pătrunsese un leu între boi. Am dat fuga cu toții înspre padoc, luând felinarele cu noi, iar eu mi-am încărcat pușca. De îndată ce ne-am apropiat, vacarmul a mai scăzut puțin. La lumina felinarelor am zărit o siluetă cu pete făcându-se nevăzută în noapte. Era un leopard care atacase boul legat de pe jos și îi mâncase piciorul

drept din spate. Era limpede că n-aveam să-l mai punem niciodată la jug. Și-atunci, a încheiat administratorul meu, am scos pușca de pe umăr și l-am împușcat.

Povestea lui Esa

Aveam în timpul războiului un bucătar pe nume Esa, un bătrânel plin de bun-simț și cu o fire blândă. Într-o zi, la băcănia Mackinnon din Nairobi, o doamnă mică de statură, cu o figură ascuțită, s-a apropiat de mine și mi-a comunicat că știa că Esa era în serviciul meu; i-am spus că, într-adevăr, așa era.

— Dar înainte a fost la mine, m-a informat ea, și acum îl vreau înapoi.

I-am spus că-mi pare rău, dar asta nu se mai poate.

— A, să nu fiți chiar așa de sigură, mi-a replicat ea. Soțul meu are o funcție în guvern. Vă rog să-i spuneți lui Esa, când ajungeți acasă, că-l vreau înapoi și că, dacă nu se întoarce, o să fie recrutat în Corpul de cărăuși. Din câte am înțeles, a adăugat ea, aveți oricum destui servitori.

Nu i-am povestit imediat acest incident lui Esa, ci abia în seara următoare mi-am adus aminte de el și l-am anunțat că mă întâlnisem cu fosta lui stăpână, relatându-i discuția cu ea. Spre surprinderea mea, l-au cuprins pe loc disperarea și frica.

— O, de ce nu mi-ați spus imediat, *memsahib*?! a exclamat el. Doamna o să facă așa cum a spus, iar eu o să trebuiască să plec chiar în seara asta.

— E o prostie, l-am liniștit eu. Nu cred că pot să te ia așa, una-două.

— Doamne ferește, a spus Esa, mă tem să nu fie deja prea târziu.

— Și eu ce mă fac fără bucătar? l-am întrebat atunci.

— Oricum, mi-a răspuns el, n-o să aveți bucătar nici dacă o să mă ia în Corpul de cărăuși, nici dacă am să zac pe undeva mort, cum sunt sigur că o să se-ntâmple în curând.

Atât de adâncă era în rândul oamenilor teama de Corpul de cărăuși în acele zile, încât Esa n-a vrut să asculte nimic din ce am încercat să-i spun. M-a rugat doar să îi împrumut o lampă de vânt și a pornit în toiul nopții către Nairobi, cu toată avuția sa pe această lume legată într-o boccea de pânză.

Esa a lipsit de la fermă aproape un an. În acest interval l-am zărit de câteva ori prin oraș, iar odată am trecut pe lângă el pe drumul către Nairobi. Îmbătrânise și slăbise în cursul acestui an, arăta tras la față, iar capul brun și rotund îi încărunțise către creștet. În oraș nu s-a oprit să stea de vorbă cu mine, dar, când ne-am întâlnit pe drumul drept și eu am parcat mașina în fața lui, a pus jos cușca de păsări pe care o purta pe cap și s-a așternut la vorbă.

Avea, ca și înainte, un fel de a fi blând, însă era schimbat și îți venea destul de greu acum să stabilești contactul cu el; pe toată durata discuției noastre a rămas absent, cu gândul undeva parcă foarte departe. Fusese năpăstuit de soartă și era de-a dreptul mort de teamă; fusese nevoit să facă apel la resurse necunoscute mie, iar încercările prin care trecuse îl purificaseră și îl iluminaseră. Mi se părea că stau de vorbă cu o veche cunoștință care a intrat să-și facă noviciatul la o mânăstire.

M-a întrebat ce se mai întâmpla la fermă, presupunând, cum fac de obicei băștinașii, că, în absența lor, ceilalți servitori se poartă cât se poate de rău cu stăpânul alb.

— Când se termină războiul? m-a întrebat la un moment dat.

I-am spus că auzisem că nu mai durează mult.

— Dacă mai ține vreo zece ani, a clătinat el din cap, să știți că am să uit să fac toate mâncărurile pe care le-am învățat de la dumneavoastră.

Mintea bătrânului mărunțel kikuyu, pe acel drum ce străbătea câmpia nesfârșită, mergea pe urmele celei a marelui bucătar Brillat-Savarin, care spunea că, dacă Revoluția Franceză ar mai fi durat cinci ani, arta de a face tocană de pui s-ar fi pierdut cu desăvârșire.

Era limpede că Esa avea regrete mai ales în privința mea și, ca să pun odată capăt compătimirilor lui pentru mine, l-am întrebat

ce mai făcea. S-a gândit cam un minut la întrebarea mea, căci erau reflecții ce trebuiau adunate de foarte departe, înainte de a putea formula un răspuns.

— Mai țineți minte, *memsahib*, m-a întrebat el în cele din urmă, când ați spus ce greu e pentru boii furnizorilor indieni de lemne să fie înhămați în fiecare zi, fără să aibă și ei o zi de odihnă, așa cum au boii care muncesc la fermă? Acum eu, la doamna mea, sunt ca un bou al furnizorilor indieni de lemne.

Și Esa și-a întors privirile într-o parte, ca pentru a se scuza. Băștinașii simt foarte puțină milă pentru animale, iar constatarea mea privind boii furnizorului indian trebuie să-l fi șocat la vremea respectivă ca fiind exagerată. Iar faptul că acum își aducea aminte singur de această afirmație a mea i se părea inexplicabil.

În timpul războiului, unul dintre motivele mele de iritare continuă era că toate scrisorile pe care le scriam sau le primeam mi-erau deschise de un suedez, un mic cenzor somnoros de la oficiul din Nairobi. N-ar fi putut găsi în ele nimic suspect, doar că ajunsese, cred, în cursul vieții sale monotone, să se intereseze de oamenii pomeniți în ele, așa încât citea corespondența mea la fel cum ai citi un foileton în presă. Obișnuiam să adaug în scrisori și câteva cuvinte de amenințare la adresa acestui cenzor mic, pe care promiteam să le îndeplinesc când se va termina războiul și pe care doream cu tot dinadinsul ca el să le citească. De îndată ce s-a încheiat războiul, poate fiindcă și le-a adus aminte, sau poate fiindcă se trezise și acum se căia, mi-a trimis la fermă un curier cu vestea încheierii armistițiului. Eram singură acasă când a sosit curierul; am pornit imediat prin pădure. Domnea o liniște absolută și mi se părea ciudat să-mi imaginez că și pe fronturile din Flandra și din nordul Franței era tot liniște și că tunurile amuțiseră. În această liniște desăvârșită, Europa și Africa mi se păreau aproape una de alta. Când m-am întors acasă, am zărit o siluetă așteptându-mă în fața ei. Era bucătarul Esa, cu bocceluța lui de lucruri. M-a anunțat grăbit că se întorsese și că voia să-mi facă un dar.

Darul lui Esa era un tablou, cu ramă și sticlă, schițat cu migală în tuș și înfățișând un copac cu toate frunzulițele colorate în verde. Pe fiecare frunzuliță în parte, scris cu tuș roșu, se afla câte un

cuvânt arab. Presupun că textul era din Coran, dar Esa n-a fost în stare să-mi spună ce conținea; în schimb, ștergea întruna sticla cu mâneca hainei, asigurându-mă că era un cadou foarte bun. Mi-a mărturisit că își comandase tabloul, în timpul anului său de probă, la preotul mahomedan din Nairobi și că acel bătrân pierduse poate ore întregi ca să imprime un text atât de mărunt pe el.

De data aceasta, Esa a rămas la mine până la moarte.

Iguana

În rezervație am întâlnit uneori iguane, niște șopârle mari, care stăteau la soare pe câte o piatră plată din albia râului. Nu au o formă prea frumoasă, dar nu există nimic pe lume mai minunat decât coloritul lor, când strălucesc precum o grămăjoară de pietre prețioase, ori ca o bucată de geam tăiată dintr-un vitraliu de biserică veche. Când te apropii de ele și se fac nevăzute, scapără un fulger de azur, de verde și de purpuriu peste piatra pe care au stat, iar culorile par să plutească o clipă în aer, sugerându-ți lumina unei cozi de cometă.

Odată am împușcat o iguană. Mă gândeam să-mi fac niște obiecte frumoase din pielea ei. Și atunci s-a întâmplat un lucru ciudat, pe care nu l-am putut uita niciodată. În timp ce mă apropiam de ea, de piatra pe care zăcea moartă, pe durata acelor câțiva pași, a pălit și a devenit opacă, toate culorile au murit în ea ca într-un ultim lung suspin și, până să apuc s-o ating, s-a făcut urâtă și cenușie ca o bucată de beton. Sângele viu și clocotitor pulsând prin trupul animalului fusese cel care-i răspândea toată culoarea și strălucirea. Acum, că flacăra se stinsese, iar sufletul își luase zborul, iguana arăta inertă ca o movilă de pământ.

De atunci de mai multe ori, într-un fel sau altul, am împușcat câte o iguană și mi-am adus aminte de cea din rezervație. La Meru am văzut o tânără băștinașă care purta la mână o brățară, o fâșie de piele îngustă de numai doi inci, brodată de jur-împrejur cu măr-

gelușe turcoaz, ce variau ca formă și ca nuanțe de la verde la bleu-deschis și la ultramarin. Era un obiect incredibil de viu; părea că primește viață chiar din mâna acelei fete și am dorit brățara atât de mult, încât l-am trimis pe Farah să mi-o cumpere. Dar nici n-am apucat bine s-o pun la mână, că duhul și-a luat zborul din ea. Acum nu mai era nimic decât un obiect neînsemnat și ieftin de toaletă. Doar jocul de culori, duetul între turcoaz și *nègre* – acea nuanță de negru-maroniu, lucios și moale, ca turba și ca ceramica neagră, a pielii fetei băștinașe –, dăduse viață acelei brățări.

În Muzeul Zoologic din Pietermaritzburg[1] am văzut un pește de apă adâncă, împăiat și expus într-o casetă de sticlă, cu aceeași combinație de culori, care acolo însă rezistase morții; m-am gândit cum trebuia să fie viața pe fundul mării, acolo, în adâncuri, pentru a trimite la suprafață ceva atât de viu și de diafan. Stăteam în Meru și priveam la mâna mea palidă și la brățara moartă de pe ea: părea că o nedreptate fusese făcută unui lucru plin de noblețe, părea că un adevăr fusese înăbușit. Era o situație atât de tristă, încât mi-am amintit de replica unui erou dintr-o carte pe care am citit-o în copilărie: „I-am cucerit pe toți, dar acum stau numai printre morminte“.

Într-o țară străină și confruntată cu forme de viață străine, trebuie luate măsuri pentru a verifica dacă obiectele își vor păstra valoarea și după ce au murit. Iar coloniștilor din Africa de Est nu pot să le ofer decât un singur sfat: „De dragul ochilor și al sufletelor voastre, nu împușcați nicicând iguane“.

Farah și negușătorul din Veneția

Odată, un prieten de acasă mi-a scris și mi-a povestit despre o nouă punere în scenă a *Negușătorului din Veneția.* Recitindu-i în aceeași seară scrisoarea, piesa mi-a revenit extrem de vie în minte și mi s-a părut că umple în așa măsură întreaga casă, încât l-am

1 Oraș în Africa de Sud, capitala statului Natal.

chemat pe Farah la mine să stăm de vorbă despre ea și i-am povestit subiectul.

Asemenea tuturor celor cu sânge african, lui Farah îi plăcea să asculte o poveste, dar asta numai când se asigura că nu eram decât noi în casă. Și astfel, abia după ce servitorii s-au retras în colibele lor, iar orice trecător pe lângă fermă care ar fi privit întâmplător pe geam ar fi crezut că stăteam de vorbă despre nimicuri gospodărești, am început să-i povestesc, iar el să asculte atent, șezând în picioare la capul mesei, cu ochii lui serioși ațintiți asupra mea.

Farah a urmărit cu multă concentrare urzeala de întâmplări din jurul lui Antonio, Bassanio și Shylock. Avea de-a face aici cu un târg complicat, aflat oarecum în marginea legii, o adevărată provocare pentru un suflet de somalez. Mi-a pus o întrebare sau două în legătură cu clauza privind livra de carne: era limpede că târgul i se părea excentric, însă nu de neconceput; oamenii puteau în definitiv încheia și asemenea înțelegeri. Și acolo unde povestea a început să miroasă a sânge, a crescut deodată și interesul lui. Când Portia a intrat în joc, a ciulit imediat urechile; cred că și-o imagina ca pe o femeie din tribul lui, poate Fatima cu toate pânzele în vânt, vicleană, insinuantă și mai isteață ca toți bărbații. Oamenii de culoare nu țin cu nimeni într-o poveste, interesul lor este exclusiv pentru intriga ingenioasă, iar somalezii, care în viața de zi cu zi au foarte puternic sentimentul valorii și un veritabil dar al indignării morale, fac abstracție de ele când vine vorba de povești. Cu toate acestea, atunci Farah l-a compătimit pe Shylock fiindcă fusese păgubit de bani și înfrângerea acestuia l-a revoltat de-a dreptul.

— Cum? a spus el. Evreul a renunțat? Așa ceva nu trebuia să accepte. Carnea aia i se cuvenea. Și-așa primea destul de puțin în schimbul sumei împrumutate.

— Ce altceva ar fi putut să facă, l-am întrebat eu, când nu avea voie să verse nici măcar o picătură de sânge?

— S-o fi tăiat cu un cuțit înroșit în foc, a spus Farah. Așa nu curge sânge, *memsahib*.

— Dar, am încercat eu să-l contrazic, n-avea voie să ia mai mult, nici mai puțin decât o singură livră de carne.

— Și cine, m-a întrebat Farah, se sperie dintr-atâta, cu exactitatea unui evreu? Să fi tăiat bucățele mici, să fi avut un cântar la îndemână, ca să le poată cântări, și să tot taie până făcea o livră. N-avea prieteni acest evreu ca să-l sfătuiască de bine?

Toți somalezii au ceva deosebit de dramatic în ținuta lor. Modificându-și imperceptibil fizionomia și poziția, Farah devenise de-a dreptul periculos, ca și cum ar fi fost chiar atunci la curtea venețiană, apărându-și prietenul sau partenerul Shylock în fața partizanilor lui Antonio și a dogelui Veneției însuși. Ochii săi măsurau din cap până-n picioare silueta neguțătorului aflat în preajma lui, cu pieptul dezvelit și pradă cuțitului.

— Știți ce, *memsahib*? mi-a spus el gânditor. Ar fi putut tăia bucățele mici, bucățele foarte, foarte mici. I-ar fi putut face rău acelui om cu mult înainte de a-i lua toată livra de carne.

I-am răspuns:

— Dar în poveste evreul a renunțat.

— Da, mare păcat, *memsahib*.

Elita din Bournemouth

Am avut un vecin colonist care în Anglia fusese medic. Odată, când soția unuia dintre servitorii mei se chinuia și era să moară în durerile facerii, iar eu nu puteam ajunge până la Nairobi din cauză că drumul era desfundat, i-am scris acestui vecin și l-am rugat să-mi facă un mare serviciu, venind și ajutând-o pe acea femeie. Amabil, a sosit pe o ploaie torențială, cu tunete și cu fulgere și, în ultimul moment, prin dibăcia lui, a salvat amândouă viețile: și a mamei, și a copilului.

Mai târziu mi-a scris o scrisoare ca să-mi spună că, deși la apelul meu tratase de data aceasta un băștinaș, mă ruga să țin cont de faptul că nu putea lăsa să se mai repete asemenea lucruri pe viitor. Nutrea convingerea că aveam să fiu eu însămi de aceeași părere cu el, dacă mă informa că până atunci clientela lui fusese elita din Bournemouth.

Despre mândrie

Vecinătatea Rezervației de Animale, ca și prezența, dincolo de hotarul nostru, a vânatului celui mare, dădea un caracter aparte fermei mele, ca și cum am fi fost vecini cu vreun monarh vestit. Se petreceau lucruri de care puteai fi mândru, iar apropierea lor se făcea simțită.

Barbarul își iubește mândria și o urăște pe a celorlalți, eventual nu crede în ea. Eu vreau să fiu o ființă civilizată și să iubesc mândria adversarilor mei, a servitorilor mei, a iubitului meu; iar casa mea va fi, cu toată modestia cuvenită, un loc civilizat în plină sălbăticie.

Mândria e credința în ideea divină a zămislirii. Un individ cu mândrie e un om conștient de această idee și care aspiră s-o realizeze. El nu năzuiește spre fericire sau spre confort, care pot fi neimportante pentru ideea lui Dumnezeu despre el. Triumful său este ideea lui Dumnezeu, înfăptuită cu succes și menită să-l facă să-și iubească destinul. Așa cum bunul cetățean își află fericirea în împlinirea datoriei față de comunitate, la fel omul cu mândrie își află fericirea în împlinirea propriului destin.

Oamenii care nu au mândrie nu sunt conștienți de ideea lui Dumnezeu în clipa creării lor și uneori te fac să te îndoiești dacă a existat într-adevăr vreo idee, întrebându-se dacă nu s-a pierdut cumva și cine ar putea s-o mai găsească? Ei sunt nevoiți să accepte succesul altora și să își primească fericirea, ba chiar și propria conștiință de sine, în funcție de fluctuațiile zilei. Acești oameni tremură – și pe bună dreptate – în fața destinului lor.

Iubește mândria lui Dumnezeu mai presus de toate celelalte lucruri și mândria vecinului tău de parcă ar fi a ta. Mândria leilor: nu îi închide în grădini zoologice. Mândria câinilor tăi: nu îi lăsa să adune osânză. Iubește mândria tovarășilor tăi de luptă și nu îi lăsa să ajungă la autocompătimire.

Iubește mândria națiunilor cucerite și lasă-le să își cinstească mai departe părinții.

Boii

Sâmbăta după-amiază era o perioadă binecuvântată la fermă. În primul rând, nu venea nici un fel de poștă până luni după-amiază, încât nici o înștiințare tristă nu ne ajungea până atunci, ceea ce, în sine, părea să izoleze ferma. În al doilea rând, toți așteptau duminica nerăbdători, fiindcă se puteau juca sau odihni după pofta inimii, iar clăcașii mei puteau merge să-și muncească pământul. Gândul la boi duminica îmi era mai plăcut decât orice altceva. Mă duceam la padocul lor pe la ora șase, când se-ntorceau după o zi de muncă și câteva ceasuri de pășunat. Mâine, îmi spuneam, vor paște toată ziua și nu vor mai face nimic.

Aveam o sută treizeci și doi de boi la fermă, ceea ce însemna opt echipe de lucru și câțiva boi în plus. Acum, prin praful auriu al asfințitului, se întorceau spre casă străbătând pajiștea într-un șir lung, umblând somnoroși, cum de altfel păreau tot timpul, iar eu ședeam somnoroasă, pe gardul padocului lor, fumând o țigară a păcii și privindu-i cum trec. Iată-i pe Nyose, Ngufu și Faru, însoțiți de Msungu – adică omul alb. Păzitorii cirezilor dau adeseori echipelor lor de boi numele unor oameni albi; de exemplu, Delamere este un nume frecvent pentru boi. Iată-l de asemenea pe bătrânul Malinda, un bou foarte mare și galben, pe care-l iubeam cel mai mult din toată cireada; pielea îi era marcată în mod ciudat de niște umbre ca stelele-de-mare, de unde probabil și numele lui, fiindcă Malinda înseamnă fustă.

Așa cum în lumea civilizată toți oamenii au o conștiință încărcată cronic față de mahalalele mizere și se simt stânjeniți când se gândesc la acest subiect, tot astfel în Africa ai conștiința încărcată și simți o mare remușcare când te gândești la boi. Dar față de boii de la ferma mea simțeam ce simțea, probabil, orice rege față de mahalalele lui mizere: „Voi sunteți eu, iar eu sunt tot voi".

În Africa, boii au tras povara cea mai grea pentru progresul civilizației europene. Oriunde s-a mai câștigat o palmă de pământ, ei au fost cei care au făcut-o, afundați în brazdă până la genunchi și gâfâind înaintea plugului, sub biciul ce se rotea prin aer. Oriunde s-a construit un drum, ei l-au făcut; și tot ei au târât uneltele și

fierul peste terenul aspru, sub strigătele și chiuiturile vizitiilor, pe urma semnelor lăsate în praf sau în iarba înaltă a câmpiilor, cu mult înainte să apară cele dintâi drumuri. Au fost înhămați înainte de răsăritul zorilor și au nădușit în sus și în jos pe dealurile înalte și peste albiile de râuri, sub soarele arzător al miezului de zi. Bicele le-au lăsat semne adânci pe trupuri și vei putea vedea adeseori boi fără un ochi sau chiar fără amândoi, din cauza limbilor lungi și ghintuite ale biciului. Boii înhămați la căruțele multor contractori indieni sau albi au muncit zi de zi, în tot timpul vieții, fără să știe vreodată ce înseamnă odihna.

E ciudat ce le-am putut face noi, oamenii, boilor. Taurul e într-o stare de permanentă furie, își dă ochii peste cap, scurmă pământul, înfuriat de orice se nimerește în raza lui vizuală, și totuși are încă o existență a sa, pe nări îi țâșnește foc, iar dintre coapse o viață nouă; zilele îi sunt umplute de dorințe și de satisfacții vitale. Pe toate acestea le-am interzis boilor și în schimb le-am pretins să existe numai și numai pentru noi. Boii ne însoțesc în viața de fiecare zi, trăgând tot timpul din greu – creaturi lipsite de o viață a lor, obiecte făcute pe lume doar pentru folosul nostru. Au ochi violeți, limpezi și uzi, au boturi moi și urechi mătăsoase, în tot ce fac sunt molcomi și răbdători, iar câteodată par că meditează adânc.

Pe vremea mea exista o lege care interzicea căruțelor sau carelor cu boi să meargă pe drum fără să aibă frâne, iar vizitiii erau obligați să instaleze frânele pe roți când coborau pe dealurile mai înalte ale ținutului. Dar legea nu se respecta; o jumătate dintre care și căruțe nu aveau frâne, iar la celelalte frânele nu se montau decât rareori. Ceea ce făcea coborâșul teribil de greu pentru bieții boi. Ei trebuiau să țină carele încărcate cu trupurile și își dădeau capetele pe spate până când coarnele le atingeau spinarea și laturile burților li se umflau ca foalele. De multe ori am văzut căruțele negustorilor de lemn de foc mergând de-a lungul șoselei de la Ngong, intrând în Nairobi în șir regulat, ca o omidă cu zeci de inele, apoi luând viteză la vale spre Rezervația de Animale, iar bieții boi alergând încoace și încolo în zigzag, încercând disperați să frâneze. Am văzut, de asemenea, boi împiedicându-se la poalele dealului și rămânând striviți sub greutatea căruței.

Își spuneau: „Asta e viața și astea-s condițiile acestei lumi. Grele, grele de tot. Dar totul trebuie răbdat – și fără nici un fel de răsplată. Este cumplit de greu să duci căruțele la vale, e o chestiune de viață și de moarte. Dar nu e nimic de făcut".

Dacă însă indienii grași din Nairobi, proprietarii acelor care, s-ar fi îndurat să plătească numai două rupii pentru ca frânele să fie montate, sau dacă tânărul vizitiu băștinaș atât de leneș în mișcări de pe capra căruței s-ar fi îndemnat să se dea jos și să monteze frâna, în cazul când o avea la el, atunci ar fi fost ceva de făcut și boii ar fi coborât în liniște dealul. Dar boii nu știau și își continuau, zi după zi, lupta eroică și disperată cu condițiile aspre ale acestei vieți.

Despre cele două rase

Relația dintre rasa albă și cea neagră din Africa se aseamănă în multe privințe cu relația dintre cele două sexe.

Dacă vreunuia din cele două sexe i s-ar spune că nu joacă un rol mai mare în viața sexului celuilalt decât în propria existență, atunci ar fi șocat și, în mod sigur, rănit. Dacă iubitului sau soțului li s-ar spune că nu joacă un rol mai mare în viața iubitei sau a soției decât joacă ele în viața lor, ar rămâne surprinși și indignați. Dacă soției sau iubitei i s-ar spune că nu joacă un rol mai mare în viața soțului sau a iubitului său decât acesta în viața ei, ar fi exasperată.

Poveștile bărbaților adevărați de pe vremuri, care nu trebuiau să ajungă la urechile femeilor, confirmă această teorie pe deplin; iar dialogul unor femei, când sunt numai ele între ele și știu că nu le aude nici un bărbat, verifică la rândul său teoria.

Poveștile pe care coloniștii albi ți le vor spune despre servitorii negri sunt concepute în același spirit. Dacă li s-ar destăinui că ei nu joacă un rol mai important în viața băștinașilor africani decât aceștia în viața lor, atunci ar fi extrem de revoltați și peste măsură de stânjeniți.

Dacă le-ai spune băștinașilor că ei nu joacă un rol mai mare în viața omului alb decât joacă acesta într-a lor, ei nu te-ar crede

niciodată, ba chiar ți-ar râde în nas. Probabil că în cercurile băștinașe umblă povești repetate în legătură cu interesul albilor pentru kikuyu sau kavirondo și cu dependența lor completă de ei.

Un safari în vreme de război

Când a izbucnit războiul cel mare, soțul meu și cei doi suedezi, ajutoarele lui de la fermă, s-au prezentat ca voluntari și au fost trimiși la frontiera germană[1], unde lordul Delamere tocmai punea la punct un serviciu provizoriu de informații. Curând însă a început să umble zvonul că urma să se organizeze un lagăr de concentrare pentru femeile albe din țară, despre care se presupunea că ar fi mai expuse agresiunilor din partea populației băștinașe. Am fost îngrozitor de speriată; îmi spuneam: dacă va trebui să stau aici internată într-un lagăr pentru femei luni de zile – și cine știe cât va dura războiul? –, am să mor. După câteva zile însă, am avut norocul să merg împreună cu un tânăr fermier suedez, vecin cu noi, la o gară, Kijabe, ceva mai în sus pe linia ferată și acolo să am în grijă o tabără intermediară, unde curierii de la frontieră veneau și aduceau informații care apoi erau transmise prin telegraf la statul major de la Nairobi.

La Kijabe aveam cortul ridicat în apropierea gării, printre stivele de lemn de foc pentru locomotive. Cum curierii soseau la orice oră din zi și din noapte, aveam foarte mult de lucru cu șeful de gară goanez. Acesta era un omuleț mărunțel și blând, mânat de o nepotolită sete de a ști și netulburat de războiul din jur. Mi-a pus o mulțime de întrebări despre țara mea și chiar m-a rugat să-l

1 La izbucnirea Primului Război Mondial, Kenya și Uganda formau colonia engleză Africa Britanică de Est, cu capitala la Nairobi. Spre sud, aceasta se învecina cu colonia germană Africa Germană de Est (Tanganika), având capitala la Dar-es-Salaam și care cuprindea teritoriul actualelor state Tanzania, Ruanda și Burundi. Până la Primul Război Mondial, Germania a mai avut alte trei colonii în Africa: Africa Germană de Sud-Vest (Namibia), Camerun și Togo.

învăț puțină daneză, care, era convins, avea să-i fie folositoare cândva. Acest șef de gară avea un băiat în vârstă de zece ani pe nume Victor și, într-o zi, pe când mă îndreptam spre gară, prin spalierul de la veranda casei am auzit că Victor era la ora de gramatică:

— Victor, ce e pronumele? Ce e pronumele, Victor? Nu știi? De o sută de mii de ori ți-am spus până acum!

Cei ce stăteau de pază la frontieră cereau întruna să li se trimită muniție și provizii; soțul meu mi-a scris și m-a instruit să încarc patru care cu boi și să le expediez cât mai repede cu putință. Dar nu trebuia sub nici o formă, îmi scria el, să plece la drum nesupravegheate de un alb, căci nimeni nu știa pe unde se aflau germanii, iar masaii erau cuprinși de o mare surescitare la ideea izbucnirii războiului și se agitau peste tot în rezervație. Pe vremea aceea se credea că germanii erau pretutindeni, încât până și noi țineam santinele la podul de cale ferată de la Kijabe, ca să-i împiedicăm să-l arunce în aer.

Am angajat un tânăr sud-african pe nume Klapprott să meargă cu cele patru care, dar, când au fost încărcate toate patru, în seara dinaintea pornirii lor, a fost luat drept german și arestat. German nu era și a putut-o chiar dovedi, astfel încât în scurtă vreme a fost eliberat, iar apoi și-a schimbat și numele. Dar, în acel moment, am văzut în arestarea lui dovada voinței lui Dumnezeu ca eu să fiu cea care să ducă la destinație carele, căci, cu excepția mea, nu mai era nimeni care s-o poată face. Și astfel, în zorii zilei, în timp ce vechile constelații de aștri erau încă aprinse pe cer, am pornit-o la drum pe lunga și nesfârșita colină Kijabe, având la picioarele noastre întinsele șesuri ale Rezervației Masai – de un gri metalic în lumina palidă a zorilor de zi –, cu felinare legate sub căruțe, legănându-se în ritmul mersului lor și cu multe strigăte și plesnete de bice din partea însoțitorilor de convoi. Erau patru care pline, cu câte un echipaj complet de șaisprezece boi pentru fiecare dintre ele și încă cinci boi de rezervă, iar împreună cu mine veneau douăzeci și unu de tineri kikuyu și trei somalezi: Farah, Ismail, purtătorul de pușcă, și un bucătar bătrân pe nume tot Ismail, un om de o mare noblețe. Alături de mine mergea câinele meu Dusk.

Am avut ghinion prin faptul că, arestându-l pe Klapprott, poliția i-a arestat și catârul. N-am fost în stare să-l recuperez cât era Kijabeul de mare, astfel că, în primele câteva zile, a trebuit să umblu prin praf, pe lângă care. Dar mai târziu am cumpărat un catâr și o șa de la un om pe care l-am întâlnit în rezervație și, după o vreme, un al doilea catâr și pentru Farah.

Am fost pe drum trei luni încheiate. Când am ajuns la destinație, am fost trimiși să încărcăm recolta unui mare safari de vânătoare american care poposise aproape de frontieră și ai cărui membri o șterseseră neîntârziat la vestea izbucnirii războiului. De acolo, carele mele au fost îndreptate spre alte obiective. Am învățat unde se aflau vadurile și izvoarele din Rezervația Masai și am deprins unele noțiuni în această limbă. Pretutindeni drumurile erau deosebit de proaste, acoperite cu un strat gros de praf și obstrucționate de blocuri de piatră mai înalte decât carele; ulterior am mers mai ales prin câmpie. Aerul podișului african mi se urca la cap asemenea unui vin tare și aveam mereu senzația unei ușoare beții; bucuria acelor luni a fost de-a dreptul de nedescris. Mai fusesem odată la un safari de vânătoare, dar niciodată nu rămăsesem încă singură cu băștinașii africani.

Somalezii și cu mine, simțindu-se răspunzători pentru acele bunuri guvernamentale, trăiam încontinuu cu frica de a nu pierde boii sub colții leilor hămesiți. Leii ajunseseră să umble pe drum, în urma transporturilor de oi și provizii care treceau întruna spre frontieră. În zorii zilei, când porneam, vedeam încă multă vreme urmele proaspete de lei lăsate în praful drumului, peste urmele de căruțe întipărite dinainte. Noaptea, când boii erau deshămați, exista tot timpul pericolul ca leii să dea târcoale taberei, speriindu-i și făcându-i s-o ia la goană și să se răspândească prin tot ținutul, iar noi să nu-i mai putem găsi. Din acest motiv am construit îngrădituri înalte din arbori și arbuști cu spini în jurul corturilor noastre și al locului unde stăteau boii la înnoptat și rămâneam de veghe cu câte o pușcă în preajma focului mereu aprins.

Aici Farah, Ismail și chiar și bătrânul Ismail se simțeau la o distanță atât de mare de civilizație, încât limbile li s-au dezlegat și au început să istorisească întâmplări ciudate din Somaliland

sau povești din Coran și din *O mie și una de nopți*. Și Farah, și Ismail fuseseră pe mare, căci somalezii sunt un popor de corăbieri și am impresia că în vechime au fost marii pirați ai Mării Roșii. De la ei am aflat că fiecare ființă vie de pe fața acestui pământ are o replică pe fundul mării; caii, leii, femeile și girafele, toate se află și în adâncul apelor, iar din când în când sunt observate de corăbieri. Povesteau, de asemenea, despre niște cai care trăiesc pe fundul râurilor din Somaliland și care, în nopțile cu lună plină, ies pe pășuni să se împerecheze cu iepele somaleze ce pasc sub clarul de lună, dând naștere mai apoi unor mânji de o extraordinară iuțeală și frumusețe. Bolta cerului înnoptat se rotea încet peste capul nostru, în timp ce noi stăteam și povesteam, iar noile constelații de aștri se iveau dinspre răsărit. Fumul de la focul taberei noastre târa scântei prelungi prin aerul rece al nopții, iar lemnul proaspăt de foc mirosea a acru. Din când în când, boii se agitau cu toții deodată, tropăiau și se strângeau unii în ceilalți, adulmecând prin aer, iar atunci bătrânul Ismail se cățăra în vârful unui car încărcat, iar de acolo clătina felinarul prin noapte, ca să observe și să izgonească orice vietate ar fi dat târcoale împrejmuirilor noastre.

Cu leii am avut o mulțime de aventuri. „Feriți-vă de Siawa“, ne-a spus conducătorul băștinaș al unui transport ce se-ndrepta spre nord și cu care ne-am întâlnit pe drum. „Nu faceți popas acolo. Sunt două sute de lei la Siawa.“ De aceea am și încercat să trecem de Siawa înainte de căderea nopții și ne-am grăbit, dar, cum la un safari, mai mult ca oriunde altundeva, graba strică întotdeauna treaba, pe la asfințit o roată de la ultimul car s-a poticnit într-un bolovan și acolo a rămas. În vreme ce eu țineam felinarul pentru oamenii care munceau s-o ridice, un leu ne-a atacat unul dintre boi la nici trei metri de mine. Cu strigăte și plesnituri de bici, fiindcă puștile noastre erau la restul convoiului, am reușit să speriem leul și să-l gonim, iar boul, care o luase la fugă cu agresorul în spinare, s-a întors lângă căruța lui, mutilat de-a binelea, drept care, după câteva zile, a și murit de pe urma rănilor.

Destule alte ciudățenii s-au întâmplat la acel drum. Odată, de exemplu, un bou ne-a băut întregul stoc de parafină și a murit sub ochii noștri, lăsându-ne fără lumină până am ajuns la *dhuka*

abandonată de stăpân a unui indian din rezervație, unde, în mod paradoxal, unele mărfuri rămăseseră neatinse.

Timp de o săptămână ne-am așezat tabăra lângă o tabără mare de morani masai, iar acești tineri războinici, cu trupul pictat ca pentru luptă, cu sulițe, scuturi lungi și podoabe de cap făcute din piele de leu, se tot foiau și zi, și noapte pe lângă cortul meu, dornici să afle vești despre germani și despre mersul războiului împotriva lor. Oamenii care mă însoțeau la safari se simțeau bine alături de ei, deoarece cumpărau lapte de la cireada de vite ce rătăcea odată cu acești morani, fiind mânată de niște băieți masai, *lajoni*, care sunt încă mult prea tineri pentru a deveni războinici. Tinerele combatante masai, foarte vioaie și drăguțe, veneau să mă vadă în cortul meu. Îmi cereau să le împrumut mereu oglinda cu mâner și, ținându-și-o câte una în fața celeilalte, își dezveleau cele două șiruri de dinți lucitori, asemenea unor tinere carnivore.

Orice informație legată de mișcările inamicului trebuia să treacă prin tabăra lordului Delamere. Însă acesta se deplasa cu o viteză atât de mare prin toată Rezervația Masai, încât nimeni nu știa vreodată unde se afla tabăra lui. Eu personal n-aveam nimic comun cu strângerea de informații, dar mă miram cum putea funcționa sistemul pentru cei angrenați în el. Odată drumul m-a purtat la numai câteva mile de tabăra lordului Delamere și am pornit călare cu Farah să-l văd și să iau ceaiul cu el. Deși chiar a doua zi urma să ridice tabăra, locul părea un adevărat oraș, împânzit de masai. Căci Delamere fusese întotdeauna deosebit de prietenos cu ei, iar în tabăra lui aceștia erau atât de bine primiți, încât tabăra ajunsese, într-un fel, ca vizuina leului din poveste, în care toate urmele de pași intrau și nici una nu mai ieșea. Dacă trimiteai un curier masai cu o scrisoare la tabăra lui Delamere, puteai fi sigur că nu mai apărea în veci ca să-ți aducă răspunsul la ea. În mijlocul acestui întreg vârtej, lordul Delamere, scund, extrem de politicos și curtenitor ca întotdeauna, cu părul alb coborându-i pe umeri, părea în elementul său; mi-a povestit aproape totul despre război, după care mi-a oferit un ceai cu lapte afumat, după obiceiul masailor.

Oamenii mei au arătat o imensă răbdare față de ignoranța mea în privința boilor, a înhămării lor și a practicilor curente la un safari; erau la fel de dornici să o compenseze pe cât pot spune că eram și eu. Au lucrat bine tot timpul la acel safari și n-au obiectat niciodată la nimic, deși, cu lipsa mea de experiență, ceream mai mult de la toată lumea, deopotrivă de la oameni și de la boi, decât puteau ei în mod natural să dea. Îmi cărau apa pentru baie de la mare distanță pe cap, iar când deshămau boii la prânz, construiau câte un paravan din sulițe și din pături întinse, ca să am umbră și să mă pot odihni. Erau puțin speriați de sângeroșii masai din jur și foarte tulburați de o posibilă întâlnire cu soldații germani, despre care umblau tot felul de zvonuri stranii. În asemenea împrejurări, eram, cred, pentru expediție aproape un înger păzitor, dacă nu cumva o mascotă.

Cu șase luni înainte de izbucnirea războiului, când am venit pentru prima dată în Africa, am călătorit pe același vapor cu generalul von Lettow-Vorbeck, numit comandant suprem al forțelor germane din Africa de Est. Pe atunci încă nu știam că acesta va fi în scurt timp un erou și ne-am împrietenit pe drum. Când am luat masa împreună la Mombasa, înainte ca el să plece spre Tanganika, iar eu spre podișul interior, mi-a dăruit o fotografie a sa călare și în uniformă, pe care mi-a scris:

Das Paradies auf Erde
Ist auf dem Rücken des Pferde'
Und die Gesundheit des Leibes
Am Busen des Weibes.[1]

Farah, care îmi ieșise în întâmpinare la Aden, îl văzuse pe general și înțelesese că ne împrieteniserăm, a luat fotografia cu el în acest safari și o ținea, cu multă religiozitate, la un loc cu banii și cheile expediției, spre a o arăta soldaților germani în cazul când am fi fost capturați de ei.

1 Paradisul pe pământ / Este călare pe cal / Iar sănătatea trupului / La sânul femeii (germ.).

Frumoase erau serile în Rezervația Masai, când, după asfințit, ajungeam la un râu sau la vreun ochi de apă unde urma să poposim. Câmpiile presărate cu arbuști spinoși erau deja întunecate, în schimb aerul era încă plin de lumină, iar peste capetele noastre, spre vest, o singură stea, care în cursul nopții avea să crească mare și lucitoare, era abia vizibilă acum, asemenea unui punct argintiu pe cerul de topaz. Simțeai aerul rece în plămâni, de pe iarba înaltă picura roua, iar buruienile aromitoare își răspândeau mirosul condimentat și iute. Peste o clipă, din toate părțile au început să cânte mii de greieri. Iarba eram eu însămi, la fel cum eram totuna cu aerul, cu munții îndepărtați și invizibili, cu chinul boilor înhămați la care. Respiram odată cu briza ușoară a nopții când sufla printre arbuștii spinoși.

După trei luni, am primit brusc ordin să mă întorc acasă. Cum lucrurile începeau să fie tot mai sistematic organizate, iar trupele regulate să sosească din Europa, expediția mea a fost considerată, cred, o întreprindere cam neortodoxă. Ne-am întors deci, trecând pe lângă fostele noastre locuri de popas cu inimile extrem de grele.

Acest safari a dăinuit mult timp în memoria fermei mele. Mai târziu am participat la multe asemenea expediții, dar, cine știe din ce motiv – fie pentru că pe atunci fusesem în slujba guvernului, adică un fel de funcționari oficiali, fie tocmai din cauza atmosferei specifice de război –, acest safari le-a fost cel mai drag inimii celor care au luat parte la el. Cei care au fost atunci cu mine ajunseseră să se considere un fel de aristocrație a safariurilor.

Mulți ani după aceea, veneau câteodată pe la mine ca să vorbim despre acel safari, să ne împrospătăm amintirile de demult și să parcurgem una sau alta dintre aventurile noastre de atunci.

Sistemul numeral în swahili

Pe vremea când eram încă nefamiliarizată cu Africa, un tânăr și foarte timid crescător de vite suedez m-a învățat să număr în

swahili. Cum în această limbă cuvântul „nouă“ are o rezonanță cam dubioasă pentru o ureche de suedez, el a încercat să evite momentul penibil și, când a ajuns la „șapte, opt“, s-a oprit brusc, și-a întors privirile într-o parte și a decretat ritos:

— În limba swahili nu există nouă.

— Adică, l-am întrebat, ei nu știu să numere decât până la opt?

— Ba nu, s-a grăbit el să mă liniștească. Au și zece, și unsprezece, și doisprezece și așa mai departe. Numai nouă nu au.

— Și se descurcă așa? m-am mirat eu. Atunci ce fac când ajung la nouăsprezece?

— Nu au nici nouăsprezece, a enunțat el roșind, însă ferm pe poziție, nici nouăzeci, nici nouă sute, căci și în swahili aceste cuvinte se compun tot pornind de la cifra nouă. Dar, în afară de ele, au toate celelalte numere.

Ideea unui asemenea sistem mi-a oferit pentru multă vreme un subiect la care să meditez și, dintr-un anume motiv, și o plăcere deosebită. Iată, îmi spuneam, un popor cu o gândire originală și cu curajul de a se delimita de pedanteria șirurilor numerale.

Așa cum unu, doi și trei sunt singurele trei numere prime consecutive, reflectam eu, tot așa opt și cu zece puteau fi singurele numere pare consecutive. S-ar putea ca oamenii să încerce să dovedească existența lui nouă argumentând că e posibil să îl obținem prin înmulțirea cifrei trei cu ea însăși. Dar de ce ar fi așa? Dacă numărul doi nu are rădăcină pătrată, și numărul trei poate foarte bine trăi fără să aibă pătrat. Dacă vom prelucra totalitatea cifrelor unui număr până îl reducem la o singură cifră, nu are nici o importanță dacă în forma inițială apărea numărul nouă sau oricare multiplu al lui, astfel încât, pe drept cuvânt, cifra nouă putea fi considerată ca inexistentă, ceea ce, mă gândeam eu, justifica pe deplin sistemul numeral în swahili.

Din întâmplare, în aceeași vreme, aveam un băiat de casă pe nume Zacharia, care-și pierduse inelarul de la mâna stângă. Poate că aceasta era o practică obișnuită la băștinași, pentru a le face mai accesibilă aritmetica, atunci când numărau pe degete, mi-am spus la un moment dat.

De îndată însă ce am început să-mi împărtășesc ideile și altor oameni, am fost oprită și luminată. Și totuși, am în continuare sentimentul că există un sistem al băștinașilor africani de ordonare a numerelor care exclude cifra nouă, care pentru ei funcționează fără greș și cu ajutorul căruia descoperă o mulțime de lucruri.

În acest context, mi-am amintit de un bătrân preot danez care mi-a declarat că el nu credea că Dumnezeu putuse crea secolul al XVIII-lea.

„N-am să-ți dau drumul decât binecuvântat de tine“

Când în Africa ploile lungi din martie se pornesc după patru luni de climă fierbinte și uscată, bogăția vegetației, ca și prospețimea și parfumul ei, care te întâmpină de pretutindeni, sunt copleșitoare.

Numai că fermierul își înfrânează bucuria și nu îndrăznește să se încreadă în atâta generozitate din partea naturii, ci ascultă atent, cu groaza că va desluși, poate, o scădere a mugetului ploii ce curge întruna din cer. Apa pe care o înghite acum pământul trebuie să ajungă fermei, cu toată viața vegetală, animală și umană de pe întinsul ei, pe întreaga durată a următoarelor patru luni fără ploaie.

E un peisaj de vis când drumurile de la fermă se transformă în șuvoaie de apă curgătoare, iar fermierul se bălăcește prin noroi cu inima numai cântec, mergând spre plantația de cafea înflorită și îmbibată de apă. Dar se întâmplă uneori ca, în toiul sezonului ploios, stelele să răsară seara pe cer printre vălurile subțiri de nori; atunci el stă în fața casei și privește atent în sus, ca și cum ar vrea să se agațe el însuși de cer, pentru a mulge din el cât mai multă ploaie. Atunci îi strigă: „Revarsă cât de multă ploaie acum, și mult mai multă încă decât reverși. Mi-e sufletul dezgolit în fața ta și n-am să-ți dau drumul decât binecuvântat de tine. Îneacă-mă, dacă vrei, dar nu mă ucide cu capriciile tale. O, cerule, nu *coitus interruptus*, te rog!“

Uneori, câte o zi răcoroasă și incoloră din lunile de după sezonul de ploi îți amintește de vremurile câte unui *marka mbaya* – un an prost, un an de secetă neagră. Atunci băștinașii kikuyu își trimiteau vitele la păscut în apropierea casei mele, însoțite de câte un băiețaș cu fluier, care, din când în când, se pornea și cânta câte un cântecel. Ori de câte ori mi se întâmpla să aud din nou cântecelul, îmi evoca imediat toată teama și disperarea noastră din trecut. Acel cântec avea un gust sărat ca al lacrimilor. Dar totodată deslușeam în el, în chip surprinzător și neașteptat, o forță, o dulceață ciudată, o armonie perfectă. Să fi avut oare într-adevăr acele vremuri vitrege atâtea calități concentrate în ele? Eram tineri și noi pe atunci, aveam speranțe nemărginite. Chiar în timpul acelor zile lungi ne contopeam cu toții într-o unitate, astfel încât pe altă planetă să ne putem recunoaște și să ne strigăm între noi când ne întâlneam, alături de orologiul cu cuc, cărți, vacile costelive păscând pe gazon și bătrânii kikuyu îndurerați: „Da, știu, ai fost și tu acolo. Ai fost și tu o părticică din ferma de la Ngong". Vremurile acelea ne-au binecuvântat pe toți, apoi s-au dus.

Prietenii fermei au venit acasă și au plecat cu toții. Nu erau genul de oameni care să stea multă vreme în același loc. Nu erau nici genul de oameni făcuți să apuce bătrânețea; au murit pe rând și nu s-au mai întors niciodată. Însă cândva au stat fericiți în fața focului din cămin, iar când casa bătrână, care i-a luat la pieptul ei, le-a spus: „N-am să-ți dau drumul decât binecuvântată de tine", au râs și au binecuvântat-o, iar ea le-a dat drumul să plece care încotro.

Odată, într-un grup de invitați, o doamnă bătrână povestea despre viața ei și susținea că i-ar plăcea, dacă ar fi cu putință, s-o mai trăiască și a doua oară, convinsă fiind că oferea astfel o dovadă a faptului că trăise frumos. Și mi-am spus: Da, viața ei a fost genul de viață care, într-adevăr, trebuie trăită de două ori ca să poți spune că ai trăit-o. O arie foarte scurtă poate fi luată *da capo*, dar nu o creație muzicală întreagă – o simfonie sau o tragedie în cinci acte. Iar dacă totuși a fost reluată înseamnă că încă de prima oară nu a decurs așa cum trebuia.

Viața mea, n-am să-ți dau drumul decât binecuvântată de tine, dar după aceea precis am să te las.

Eclipsa de lună

Într-un an am avut o eclipsă de lună. Cu puțin timp înainte ca ea să aibă loc, am primit următoarea scrisoare din partea tânărului șef de gară indian de la gara kikuyu:

„MULT STIMATĂ DOAMNĂ, am avut onoarea să mi se aducă la cunoștință că lumina soarelui va fi întreruptă pe o perioadă de șapte zile consecutiv. Lăsând la o parte trenurile de cale ferată, vă rog să aveți amabilitatea de a mă informa, căci, după cum cred eu, nimeni altcineva nu este în măsură de a avea amabilitatea să mă informeze mai bine, dacă pe durata acestei perioade de timp să dau drumul vacilor mele să pășuneze prin împrejurimi sau să le reunesc în grajdul lor. Am onoarea să subsemnez, Mult Stimată Doamnă, drept umilul Dumneavoastră servitor,

PATEL"

Băștinașii și poezia

Cunoscuți pentru dezvoltatul lor simț al ritmului, băștinașii nu știu nimic în schimb despre poezie, sau cel puțin n-au știut nimic înainte de a li se înființa școli în care au fost învățați cântece religioase. Într-o seară, pe câmp, la culesul porumbului, pe când rupeam știuleții de pe tulpini și-i aruncam în carele trase de boi ca să mă distrez, am început să le vorbesc muncitorilor mei, majoritatea oameni tineri, în mici poezioare născocite în swahili. Poezioarele mele n-aveau nici un sens, căci le improvizam doar de dragul rimei: „*Ngumbe na-penda chumbe. Ma-laya mbaya. Wakamba na-kula mamba*". „Boilor le place sarea. Târfele sunt rele. Tribul wakamba nu mănâncă șerpi." Am captat imediat interesul acelor băieți, care s-au strâns degrabă într-un cerc în jurul meu. Și-au dat repede seama că sensul în poezioara mea n-avea deloc importanță

și nici nu au pus în discuție mesajul pe care-l transmitea. Așteptau cu nerăbdare rima, iar când aceasta venea, râdeau. Am încercat să-i fac să găsească ei înșiși rima și să termine poezioara începută de mine, dar n-au putut, sau nu au vrut și și-au întors capetele într-o parte. Pe măsură ce s-au familiarizat cu ideea de poezie, m-au rugat de multe ori. „Hai, mai vorbește. Mai vorbește ca ploaia." De unde această asociere între poezie și ploaie, nu reușesc să îmi dau seama. Cred că era totuși o formă de apreciere, fiindcă în Africa ploaia e întotdeauna mult așteptată și bine-venită.

Despre vârsta de aur

În vremea când apropiata întoarcere a lui Hristos pe pământ devenise o certitudine, a fost format un comitet pentru a decide asupra detaliilor primirii lui. După o serie de dezbateri, acesta a emis o circulară interzicând fluturatul și aruncatul cu frunze de palmieri, precum și strigătele de „Hosana".

Când vârsta de aur a omenirii începuse și dura deja de câtva timp, iar bucuria era universală, într-o seară Hristos i-a spus lui Petru că ar dori, când totul se liniștea, să facă o plimbare numai ei doi.

— Și pe unde ai dori să te plimbi, Doamne? l-a întrebat Petru.

— Mi-ar plăcea, i-a răspuns Iisus Hristos, să mă plimb așa, de la Praetorium, pe drumul acela lung care duce spre Dealul Calvarului.

Povestea lui Kitosch

Povestea lui Kitosch a apărut și în ziare. S-a făcut mare vâlvă în jurul ei și s-a numit un juriu care s-o revadă de la un capăt la celălalt, pentru a scoate la lumină împrejurările întâmplării; o parte din această lumină se găsește încă în vechile documente.

Kitosch era un pui de băștinaș aflat în serviciul unui tânăr colonist alb din Molo. Într-o miercuri din luna iunie, colonistul

a împrumutat o iapă șargă unui prieten de-al său, pentru ca acesta să meargă cu ea la gară. Apoi l-a trimis pe Kitosch să aducă iapa acasă, dar l-a instruit să nu o călărească, ci să umble alături de ea. Kitosch a sărit însă în șa, venind tot drumul înapoi călare; sâmbătă stăpânul său a aflat isprava de la un om care îl văzuse pe băiat și, drept pedeapsă, în aceeași după-amiază, a pus să fie biciuit și apoi legat în magazie, unde duminică noaptea târziu Kitosch a murit.

Pentru a judeca acest caz, Tribunalul Suprem s-a întrunit pe ziua de 1 august la Nakuru, în clădirea centralei căilor ferate.

Băștinașii care s-au adunat în jurul clădirii pesemne că se mirau de ce mai era nevoie de atâta bătaie de cap. Pentru ei cazul era cât se poate de clar, mai ales că băiatul murise, aici nu-ncăpea nici un fel de îndoială, și, potrivit concepției băștinașe, familia avea dreptul la o compensație pentru moartea lui.

Numai că ideea de justiție în Europa diferă de cea din Africa și, pentru juriul format numai din oameni albi, problema care s-a pus de îndată a fost aceea a vinei și a nevinovăției. Verdictul în acest proces nu putea fi decât acela de crimă, de omor prin imprudență sau de vătămare gravă. Judecătorul le-a reamintit juraților că gravitatea unui delict este determinată de intenția persoanelor implicate, nu de rezultatul acțiunii lor. Care fuseseră deci intențiile și motivațiile persoanelor implicate în cazul micuțului Kitosch?

Pentru a judeca intenția și motivația colonistului alb, tribunalul l-a supus unui interogatoriu încrucișat timp de mai multe ore pe zi. S-a încercat să se recompună astfel o imagine a celor petrecute, de aceea au și fost notate toate amănuntele ce s-au putut afla. De exemplu, s-a consemnat că stăpânul său l-a chemat pe Kitosch și că acesta a venit, oprindu-se în fața lui la o distanță de trei metri. Acest detaliu, deși puțin important, e totuși de mare efect. Iată-i chiar la începutul dramei, pe omul alb și pe omul negru, stând față în față, la trei metri unul de celălalt.

Dar, din acest moment, pe măsură ce povestea se derulează, echilibrul imaginii se rupe, iar figura colonistului apare mai tulbure și tot mai mică. E ceva inevitabil. Ea devine în scurtă vreme doar o prezență accesorie într-un peisaj imens, un chip minuscul și incolor, își pierde din greutate, pare un profil decupat în hârtie și

e mișcat, ca de un curent, de libertatea necunoscută până atunci de a face orice-i era pe plac.

Colonistul a declarat că începuse prin a-l întreba pe Kitosch cine-i dăduse voie să călărească pe iapa șargă și că repetase această întrebare de patruzeci sau de cincizeci de ori; ce-i drept, a recunoscut în același timp că nu avea cine să-i fi acordat lui Kitosch permisiunea. Și aici începe pierzania lui. Căci în Anglia n-ar fi putut niciodată să pună cuiva aceeași întrebare de patruzeci sau de cincizeci de ori; ar fi fost oprit, într-un fel sau altul, cu mult înainte de a patruzecea oară. Aici, în Africa, erau însă oameni cărora le puteai striga una și aceeași întrebare de patruzeci de ori la rând. În cele din urmă, Kitosch a răspuns că de fapt nu furase nimic, iar colonistul a declarat că numai din cauza insolenței acestui răspuns a ordonat să fie bătut băiatul.

În acest punct, relatarea oferă un al doilea detaliu neînsemnat, dar cu atât mai relevant. Se consemnează că, în timpul bătăii, doi albi, despre care se spune că erau prietenii colonistului, au venit să-l vadă. Ei au stat și au privit timp de zece minute, poate un sfert de oră, corecția aplicată cu biciul, după care și-au văzut de drum.

După consumarea pedepsei, colonistul nu-l putea lăsa pe Kitosch să plece.

Ceva mai târziu, pe seară, l-a legat pe băiat cu un ham de cal și l-a încuiat în magazie. Când juriul s-a interesat de ce procedase așa, el a dat un răspuns complet lipsit de sens, afirmând că voia să-l împiedice pe băiat să alerge încoace și-ncolo prin toată ferma. După masa de seară însă a revenit în magazie, unde l-a găsit pe Kitosch zăcând inconștient ceva mai încolo de locul unde-l legase și având curelele slăbite atât la mâini, cât și la picioare. Atunci l-a convocat pe bucătarul lui, care era din tribul Baganda, și împreună l-au legat pe copil mai bine decât înainte, cu mâinile priponite de un stâlp din spate și cu piciorul drept de un stâlp din fața sa. Apoi a plecat, încuind magazia, dar după o jumătate de oră a revenit, aducându-i cu el pe bucătar și pe un *toto* care-l ajuta pe acesta la treabă, și le-a dat drumul în magazie. Abia pe urmă s-a dus la culcare și nu-și amintea altceva, după spusele sale, decât că micuțul *toto* a venit la un moment dat ca să-i anunțe moartea lui Kitosch.

Juriul a reținut ideea că gravitatea unui delict stătea în intenția care l-a determinat și a pornit în căutarea acestei intenții. S-au pus deci o serie de întrebări amănunțite în legătură cu biciuirea lui Kitosch, precum și cu cele petrecute ulterior și, citind relatările în ziarele vremii, parcă-i și vedeai pe jurați clătinând din cap.

Însă care fuseseră intenția și motivația lui Kitosch? Când au fost examinate în profunzime, acestea s-au dovedit a fi cu totul altceva. Kitosch a avut o intenție care în final a ajuns să cântărească greu în balanța acestui proces. Ba mai mult, s-ar putea spune că, prin intenția, ca și prin motivația lui, deși se afla deja în mormânt, africanul i-a salvat viața colonistului alb.

Prilej pentru a-și exprima intenția Kitosch nu prea avusese. Era încuiat în magazie, astfel încât mesajul său apare foarte simplu și conținut într-un singur gest. Paznicul de noapte declarase în proces că băiatul a plâns toată noaptea. Ceea ce nu era întru totul adevărat, căci pe la ora unu el a stat de vorbă cu micuțul *toto* care se afla cu el în magazie. L-a lămurit pe băiețaș că trebuia să-i strige la ureche, întrucât surzise din cauza bătăii. Dar pe la ora unu l-a rugat pe *toto* să-i mai slăbească legăturile de la picioare, fiindcă și-așa tot nu putea fugi. Când acesta i-a îndeplinit dorința, Kitosch a spus că voia să moară. La ora patru, susținea copilul, i-a spus încă o dată că vrea să moară. Puțin mai târziu, s-a legănat dintr-o parte în alta, apoi a strigat „Sunt mort!“ și a murit.

Trei doctori au depus mărturie la proces.

Chirurgul districtual, care-i făcuse autopsia, a declarat că moartea se datora loviturilor și vătămărilor vizibile pe tot corpul copilului. El nu era de părere că o asistență medicală imediată i-ar fi putut salva viața lui Kitosch.

Cei doi medici de la Nairobi însă, chemați în sprijinul apărării, nu au împărtășit aceeași convingere.

Bătaia cu biciul în sine, susținuseră ei, nu constituia o cauză suficientă ca să provoace moartea. Intervenea aici un factor important, care nu trebuia trecut cu vederea, și anume dorința copilului de a muri. Asupra acestui punct, a declarat primul medic, putea vorbi cu o oarecare autoritate, căci el trăia de douăzeci și cinci de ani în țară și cunoștea deja gândirea băștinașilor. Mulți alți colegi

de breaslă puteau susține, împreună cu el, că însăși dorința de a muri provoca de fapt moartea la băștinași, cazul cu pricina fiind cât se poate de clar, întrucât Kitosch însuși spusese că dorea să moară. Cel de-al doilea medic a confirmat întru totul acest punct de vedere.

Era în același timp foarte probabil, a continuat primul dintre ei, că, dacă n-ar fi adoptat o asemenea atitudine, Kitosch n-ar fi murit. Dacă, de pildă, ar fi mâncat ceva, poate că nu s-ar fi descurajat, fiindcă se știe că înfometarea reduce îndeobște curajul. El a adăugat că rana de pe buză nu provenea în mod obligatoriu de la lovirea cu piciorul, ci putea fi la fel de bine și o rană autoprovocată de o mușcătură, din cauza durerilor foarte mari.

Mai mult decât atât, medicul nu credea că băiatul se hotărâse să moară înainte de ora nouă, căci până atunci pare a fi încercat să se dezlege și să fugă. De fapt, nici nu murise înainte de ora nouă. Abia când a fost surprins în încercarea de a fugi și când a fost legat de stâlpul din magazie, reintrarea în captivitate, era de părere bătrânul doctor, a început să-i apese pe conștiință.

Cei doi medici de la Nairobi și-au rezumat în încheiere părerea asupra acestui caz. Moartea lui Kitosch, susțineau ei, s-a datorat bătăii cu biciul, înfometării, dar și dorinței lui de a muri, cu un accent deosebit pe aceasta din urmă. Însă dorința de a muri, considerau ei, ar fi putut fi provocată de rezultatele bătăii cu biciul.

După audierea celor doi medici, dezbaterea s-a orientat spre ceea ce procesul a definit drept „teoria dorinței de a muri". Chirurgul districtual, singurul care văzuse cadavrul lui Kitosch, a respins această teorie, oferind exemple de pacienți ai săi bolnavi de cancer și care doreau să moară, dar care nu muriseră. Ce-i drept, s-a dovedit până la urmă că toți erau europeni.

La final, juriul și-a dat verdictul, și anume: vinovat de vătămare gravă. Același verdict a fost pronunțat și în cazul băștinașilor acuzați, dar, considerându-se că acționaseră din ordinul stăpânului lor european, s-a apreciat că ar fi nedrept să meargă și ei la închisoare. Judecătorul le-a dat doi ani de închisoare, cu drept la recurs, colonistului alb și câte o zi pentru fiecare dintre băștinași.

Citind desfășurarea acestui proces, rămâi cu impresia ciudată și umilitoare că europenii aflați în Africa au destulă putere să-l azvârle pe african afară din viață, direct în nonexistență. Țara aceasta e locul său natal și, orice i-ai face, când pleacă, pleacă fiindcă așa vrea el sau fiindcă nu mai vrea să stea. Cine poartă mereu răspunderea pentru cele ce se petrec într-o casă? Acela care e stăpânul ei, acela care a moștenit-o.

Prin simțul său acut a ceea ce e bine și a ceea ce se cuvine făcut, figura lui Kitosch, cu atât de ferma lui dorință de a muri, deși depărtată de noi foarte mult în timp, se arată luminată de o frumusețe aparte. În ea este întruchipat instinctul fugii, propriu ființelor neîmblânzite, care, aflate în ceas de cumpănă, sunt conștiente că există un refugiu pe care li-l oferă existența; ființe care se duc atunci când vor; și care ne scapă mereu din mână.

Câteva păsări africane

Chiar la începutul ploilor mari, în ultima săptămână din martie, sau în cea dintâi din aprilie, auzeam privighetoarea cântând prin pădurile africane. Ce-i drept, nu cântecul ei întreg, ci doar câteva note, măsurile de început ale unui concert mai lung, un fel de repetiție oprită brusc și apoi reluată. Se părea că, în solitudinea pădurilor picurând de apă, undeva, într-un copac, cineva-și acordează un mic violoncel. Și totuși, era una și aceeași melodie, însoțită de aceeași dulceață și de aceeași luxuriantă care în curând aveau să umple pădurile din Europa, din Sicilia până în Elsinore.

Aveam în Africa berze alb-negre, păsări familiare care-și fac cuibul pe acoperișurile de pai și trestie din nordul Europei. În Africa ele arată mult mai puțin impresionant decât la noi, căci aici există păsări mult mai mari și mai voluminoase, cum ar fi marabuul sau pasărea-secretar, cu care suntem nevoiți să le comparăm. Berzele au cu totul alte obiceiuri în Africa decât în Europa, unde trăiesc ca perechile de căsătoriți și reprezintă simboluri ale fericirii conjugale. Aici ele pot fi văzute trăind în stoluri mari, cu membrii

unor cluburi. În Africa sunt numite păsări-de-lăcuste și vin pe urma roiurilor de lăcuste când acestea năpădesc vreun ținut, făcând adevărate ospețe pe seama lor. De asemenea, ele zboară pe deasupra câmpiilor unde tocmai ard ierburile, făcând ocoluri mari în fața graniței în permanent avans a flăcărilor jucăușe, sus prin aerul sclipitor și colorat în culorile curcubeului și prin fumul cenușiu, în căutare de șoareci și de șerpi care fug dinaintea focului. În Africa berzele se distrează bine. Dar viața lor adevărată nu se desfășoară aici, iar când vânturile primăvăratice le poartă cu gândul la împreunare și la clocit, sufletele lor se întorc spre nord, își amintesc de vremurile de altădată și zboară, perechi-perechi, spre a se bălăci în scurtă vreme prin mlaștinile reci ale locurilor natale.

Afară, în câmpie, la începutul sezonului ploios, când marile întinderi de iarbă arsă încep să se acopere cu o perie deasă de vegetație verde și proaspătă, trăiesc sute și sute de fluierari. Câmpiile au respirat mereu un aer cu adevărat marin, orizontul deschis amintește de mare și de dunele de pe malul ei, vântul rătăcitor la fel, iarba arsă are un miros sărat, iar când firele ei cresc îndeajuns de lungi, unduiesc în valuri ample pe toată lungimea și lățimea câmpiei. Atunci când garoafa albă înflorește pe întregul șes, îți amintește de valurile cu creste înspumate de jur-împrejurul tău, când pornești cu barca în traversarea Sundului[1]. Fluierarii din câmpie seamănă la rândul lor cu niște pescăruși, ba chiar se și se comportă ca ei, alergând prin desimea ierbii cât pot de repede pentru scurtă vreme, apoi ridicându-se din fața calului tău cu țipete stridente și subțiri, astfel că tot cerul luminos e plin de fâlfâit și zvon de păsări.

Cocorii crestați, care se opresc în porumbiștile proaspăt prășite și semănate pentru a fura din brazdă grăunțele de porumb, își compensează furtișagul fiindcă sunt păsări de bun augur, care anunță îndeosebi ploaia și ne încântă cu dansul lor. Când păsările acestea mari se află multe la un loc, e o imagine fără egal să le privești întinzându-și aripile largi și executându-și dansul. Acest

1 Strâmtoarea ce desparte insula daneză Zeelanda de coasta vestică a Suediei.

spectacol are un stil aparte, ba chiar și puțină afectare, căci oare de ce, dacă pot zbura, țopăie întruna, de parcă le-ar ține un magnet pe pământ? Tot acest balet degajă un aer sacru, asemenea unor dansuri rituale; poate cocorii încearcă să arunce o punte între pământ și cer, precum înaripații îngeri urcând și coborând pe scara lui Iacob. Cu tonurile lor de un gri delicat și pal, cu bonețica lor de catifea neagră și coronița în formă de evantai, par a fi decupați din fresce ușoare și eterate. Când, după ce dansează, se ridică de la pământ și zboară, pentru a menține acea notă de sacralitate a întregii reprezentații, cocorii scot, cu aripile sau cu vocea lor, un sunet limpede și sonor, de parcă un mănunchi de clopote de biserică și-ar lua zborul spre zare. Îi poți auzi până foarte departe, chiar și după ce au dispărut de pe cer: un clopot mai sună o vreme, prelung, de undeva dintre nori.

Pasărea-rinocer era și ea oaspetele nostru la fermă și venea aici pentru a se hrăni cu fructele castanilor aduși de la Capul Bunei Speranțe. Sunt păsări extrem de ciudate și este o aventură deloc neplăcută să le întâlnești și să observi cât de atotștiutoare par. Am fost trezită într-o dimineață, cu puțin înainte de răsăritul soarelui, de un croncănit sonor în apropierea casei și, când am ieșit pe terasă, am numărat, în copacii din jurul gazonului, patruzeci și una de păsări-rinocer. Arătau mai puțin a păsări, semănând mai degrabă cu niște obiecte fantastice de lux, răspândite ici-colo de un copil, la întâmplare, printre copaci. Erau toate negre, acel negru dulce și nobil ce se-ntâlnește numai în Africa, o întunecime adâncă, absorbită în răstimpul unei epoci îndelungate, ca funinginea veche, care te face să-ți dai seama că în privința eleganței, a vivacității și a stricteței, nici o culoare de pe această lume nu poate rivaliza cu negrul. Vorbeau toate deodată, cu multă veselie, dar aveau și purtări alese, ca niște moștenitori după înmormântare. Aerul dimineții era curat ca sticla, solemna adunare se scălda în puritate și prospețime și, de dincolo de copaci și de păsări, soarele răsărea ca un bulgăre de un roșu stins. Îți vine să te întrebi ce zi te așteaptă după ce te-ai trezit atât de devreme în zori.

Flamingii sunt păsările africane cel mai delicat colorate și par, cu rozul și cu roșul lor, un stol de ramuri zburătoare dintr-un

tufiș de oleandru. Au picioare incredibil de lungi și curburi bizare și căutate ale gâtului și trupului, ca și cum, din cine știe ce pudoare tradițională, desăvârșită, ar face toate atitudinile și mișcările în viață cât mai anevoie cu putință.

Odată am călătorit între Port Said și Marsilia cu un vapor francez care avea la bord un transport de o sută cincizeci de flamingi pentru parcul natural din acest ultim oraș. Erau ținute în niște lăzi mari și urâte, cu laturile din pânză, câte zece în fiecare ladă, înghesuite unele în celelalte. Îngrijitorul care le preluase mi-a spus că se aștepta să piardă vreo douăzeci la sută din ele în timpul drumului. Flamingii nu erau făcuți ca să trăiască în asemenea condiții: pe vreme rea își pierdeau echilibrul, unii își rupeau picioarele, iar celelalte păsări aflate în cușcă, fără să vrea, călcau peste cele căzute. Noaptea, când vântul sufla cu putere în Marea Mediterană și vaporul nostru se prăvălea de pe valuri bufnind, la fiecare val auzeam pe întuneric țipetele flamingilor. Iar dimineața, invariabil, îl vedeam pe îngrijitor scoțând câte-o pasăre, două moarte și aruncându-le peste bord. Nobila zburătoare a Nilului, soră cu floarea de lotus, care plutea prin peisaj ca un mic nor rătăcit al asfințitului, devenea dintr-odată un ghem dezlânat de pene roșii și roz, din care ieșea o pereche de bețe lungi, subțiri. Aceste păsări moarte pluteau încă o vreme, urcând și coborând pe valurile iscate în urma vaporului, înainte de a se scufunda pentru totdeauna în apele adânci ale mării.

Pania

Trăind timp de generații în preajma omului, ogarii au preluat de la el un anumit simț al umorului și sunt în stare să râdă. Pentru ei o glumă înseamnă aproape același lucru ca pentru băștinași, pe care-i distrează atunci când treaba iese pe dos. S-ar putea ca nici tu însuți să nu te poți ridica deasupra acestei categorii de umor atâta timp cât nu dispui de o artă și de o biserică foarte stabile.

Pania era fiul lui Dusk. Mergeam într-o zi cu el pe malul iazului, unde se înălța un șir de eucalipți subțiri, când deodată a

luat-o la fugă de lângă mine până la unul dintre copaci, iar apoi a făcut o jumătate de drum înapoi, ca să-mi atragă atenția să-l urmez. Când m-am apropiat de copac, am văzut refugiată în vârful lui o pisică-serval. Aceste animale fură puii de prin cotețe, de aceea am strigat după un *toto* care tocmai trecea pe acolo și l-am trimis să aducă din casă pușca, iar când a sosit cu ea, am împușcat pe dată răpitorul. A căzut de la mare înălțime cu o bufnitură surdă, iar Pania s-a și repezit la ea, trăgând și smucind animalul mort, foarte încântat de reușita lui.

După o vreme am mers din nou pe același drum de pe malul iazului; fusesem la o vânătoare de potârnichi și nu reușisem să împușc nici una, încât Pania și cu mine ne întorceam acasă cât se poate de abătuți. Deodată câinele a zbughit-o până la ultimul copac din șirul de eucalipți, unde a început să latre în jurul lui, cuprins de o agitație extremă, după care s-a năpustit înapoi la mine și iarăși la copac. Mă bucuram că aveam pușca la mine de data aceasta și-mi surâdea ideea unei a doua pisici-serval, fiindcă acestea au blănuri cu pete mici și destul de frumoase. Am alergat la rândul meu până la copacul cu pricina. Însă, când am privit mai de aproape, am văzut o pisică domestică neagră, cocoțată sus, cât mai sus cu putință, chiar pe vârful ce se balansa ușor al eucaliptului. Am lăsat pușca în jos.

— Pania, prostuțule! i-am spus. Asta e doar o mâță.

Când m-am întors către el, Pania stătea însă la mică distanță de mine și mă privea scuturat de râs. Privirile ni s-au întâlnit și atunci s-a repezit spre mine, a început să danseze, să dea din coadă, să chițăie, și-a pus labele din față pe umerii mei și botișorul pe obrazul meu, apoi a sărit din nou în spate, pentru a da frâu liber râsului ce-l copleșea.

Parcă-mi spunea prin gesturile sale: „Știu, știu, era o pisică de casă. De la început am știut. De fapt, te rog să mă ierți. Dar trebuia să fi văzut ce figură aveai când te-ai grăbit să te repezi cu pușca la o biată pisică de casă!“

În cursul acelei zile, a revenit de câteva ori la agitația respectivă și la același comportament ce-i exprima sentimentele de copleși-

toare prietenie față de mine, după care s-a retras discret, ca să mai poată râde în sinea lui.

Treptat, o notă insinuantă a apărut în această iubire.

— Să știi, mi-a spus el, că în această casă numai de tine și de Farah îmi îngădui să râd.

Până și seara, când a adormit în fața focului din șemineu, l-am auzit mormăind prin somn și parcă pufnind în râs. Iar multă vreme după aceea cred că și-a amintit de comicul eveniment ori de câte ori treceam pe lângă iaz și pe lângă șirul de eucalipți.

Moartea lui Esa

Esa, care în timpul războiului îmi fusese luat, s-a întors la mine după armistițiu și a trăit apoi liniștit la fermă. Avea o soție pe care o chema Mariammo, o femeie slăbuță și neagră, care muncea din greu. Ea aducea mereu lemne de foc în gospodăria noastră. Bătrânul Esa a fost cel mai de treabă și cel mai blând dintre toți servitorii mei și nu s-a certat niciodată cu nimeni.

Doar că în exil se întâmplase ceva cu el, așa că se-ntorsese la mine foarte schimbat. Uneori mă temeam că se va sfârși cu zile în fața mea, ca o plantă cu rădăcinile tăiate.

Esa era bucătarul meu, însă nu-i plăcea deloc să gătească, ci ar fi vrut să fie grădinar. Plantele erau singurele lucruri pentru care-și păstrase un interes real și viu. Dar, fiindcă aveam deja un grădinar, în schimb nu aveam un alt bucătar, firește că l-am păstrat pe Esa la bucătărie. Ce-i drept, i-am promis că se va întoarce la grădinărit, dar amânam mutarea lui de la o lună la alta. Pe cont propriu, bătrânul Esa a ridicat un mic zăgaz și a câștigat un petic de pământ pe malul râului, pe care l-a cultivat ca să-mi facă o surpriză. Dar, fiindcă lucrase singur și fiind un om destul de firav, zăgazul n-a fost prea solid construit, iar în sezonul de ploi a fost luat de ape.

Cea dintâi tulburare din pașnica-i nonexistență a căzut pe capul sărmanului Esa când fratele său a murit în Rezervația Kikuyu, lăsându-i moștenire o vacă neagră. La acea vreme m-am lămurit

cât de mult fusese Esa golit de viață, căci nu mai era în stare să se confrunte cu încercările ei mai tari. În mod special, bănuiesc, nu rezista la sentimentul de fericire. Mi-a cerut să-i dau drumul trei zile ca să se ducă să-și ia vaca în primire, iar când s-a întors, am observat că arăta pierdut și încolțit, asemenea mâinilor și picioarelor omenești amorțite de frig atunci când nimeresc într-o cameră caldă.

Băștinașilor le place să-și joace șansa și, sub iluzia creată de vaca neagră, că de-acum înainte norocul îi va surâde, Esa a dobândit o extraordinară încredere în sine și a început să nutrească visuri. Din nou simțea că avea viața înainte și s-a hotărât să-și ia o a doua nevastă. Când mi-a mărturisit ce planuri avea, intrase deja în tocmeală cu viitorul socru, care locuia pe drumul către Nairobi și a cărui soție era o swahili. Am încercat să-l fac să se răzgândească. „Ai o nevastă foarte bună", i-am spus, „iar tu ești un om cărunt. Nu se poate să ai nevoie de încă una. Stai mai bine aici, la noi, și vezi-ți de viața ta în tihnă". Argumentele mele nu l-au jignit pe Esa; micuțul și blândul kikuyu a stat drept dinaintea mea și, în modul lui destul de indecis, a rămas totuși la hotărârea luată. La scurtă vreme după această discuție, a adus-o la fermă pe cea de-a doua soție a sa, Fatoma.

Iluziile bătrânului Esa față de noua căsnicie arată în ce măsură își pierduse mințile. A doua mireasă era foarte tânără, aspră și îmbufnată, și se îmbrăca după moda swahili, cu toată lascivitatea neamului ei după mamă, dar fără pic de eleganță sau veselie în firea ei. Esa, în schimb, radia de triumf și de planuri mărețe; el se purta, în inocența lui, ca un om pe punctul de a fi lovit de paralizia generală. Mariammo, sclava răbdătoare, stătea mereu în planul doi, aparent neinteresată de ceea ce se întâmpla.

Este posibil ca Esa să fi avut acum o scurtă perioadă de măreție și satisfacție, dar aceasta nu a durat mult și praful s-a ales de existența lui tihnită de la fermă; și totul din cauza noii soții. La o lună după însurătoare, ea a fugit de acasă, găsindu-și adăpost la soldații băștinași de la cazărmile din Nairobi. Multă vreme Esa îmi tot cerea câte o zi învoire pentru a merge la oraș s-o recupereze, iar seara se întorcea cu fata, îndărătnică și țâfnoasă. Prima dată s-a dus

hotărât și plin de încredere – păi cum, nu era nevasta lui legitimă? Mai târziu, umbla într-o căutare tristă și nedumerită a visurilor lui și a Fortunei care-i zâmbise odată.

— De ce vrei s-o aduci, Esa, înapoi? îl întrebam eu. Las-o mai bine să plece. Nu vezi că nu vrea să mai stea cu tine? Oricum erați nepotriviți.

Dar Esa nu era în stare s-o lase să plece. Către sfârșit, pretențiile lui la viață au scăzut sensibil și pur și simplu nu mai căuta să păstreze decât investiția bănească. Ceilalți băieți de casă râdeau de el când îl vedeau pornind la drum, târșâindu-și picioarele spre Nairobi, iar odată mi-a mărturisit că până și soldații râdeau de el. Însă pe Esa nu-l interesa nicicând părerea oamenilor, iar în cazul de față oricum nu-l mai putea atinge. Se ducea mereu, fidel și cu insistență, să-și redobândească bunul pierdut, întocmai ca un om care s-ar duce să recupereze o vită fugită de la cireadă.

Într-o dimineață, Fatoma i-a anunțat pe ceilalți băieți de casă că Esa era bolnav și că nu va putea găti în ziua aceea, dar că a doua zi va fi din nou pe picioare. Numai că după-amiază băieții au venit să-mi spună că Fatoma dispăruse, iar Esa fusese otrăvit și acum trăgea să moară. Când am ieșit să văd despre ce e vorba, ei tocmai îl cărau, cu pat cu tot, în peticul de loc dintre colibele servitorilor mei. Era evident că sărmanul nu mai avea mult de trăit. I se dăduse să înghită un fel de otravă locală asemănătoare stricninei și trebuie să fi suferit cumplit în coliba lui, sub ochii tinerei soții ucigașe, până când aceasta s-a asigurat că-l adusese în pragul morții, după care s-a făcut nevăzută. Mai avea încă ușoare spasme care făceau să i se contracte tot trupul, însă altfel era rigid și rece, întocmai ca un mort. Fața-i arăta foarte schimbată, iar o spumă amestecată cu sânge i se scurgea pe la colțul gurii, ale cărei buze erau acum palid-albăstrui. Farah luase mașina și plecase cu ea, încât nu-l puteam duce pe Esa la spital, însă cred că oricum n-aș fi făcut-o, chiar de-ar fi fost mașina acasă; în stadiul în care se afla, nu mai era nici o speranță.

Înainte să moară, Esa m-a privit îndelung, dar n-aș putea spune cu siguranță dacă m-a recunoscut sau nu. Odată cu lumina ochilor lui negri, ca de animal, își lua zborul și amintirea mea

despre această țară, așa cum aș fi vrut mereu s-o știu, când fusese ca o a doua Arcă a lui Noe, cu toate sălbăticiunile adunate în jurul micuțului băștinaș care mâna pe câmpie turma de capre a tatălui său. L-am luat de mână, o mână omenească, o unealtă puternică și ingenioasă, ținuse arma la vremea ei, plantase legume și flori sau care mângâiase; mâna pe care eu am învățat-o să facă omlete. Oare cum își privea Esa propria viață: ca pe un eșec sau ca pe-o reușită? Ar fi fost greu de spus. Umblase pe drumurile lui umile, lungi și întortocheate și trecuse prin multe necazuri, dar totdeauna ca un om liniștit și cu sufletul împăcat.

Când s-a întors mai târziu la fermă, Farah și-a dat multă osteneală ca să-l înmormânteze cu tot ritualul de rigoare, căci Esa fusese un mahomedan pios. Preotul, chemat de la Nairobi, nu a putut veni decât în seara următoare, astfel că înmormântarea a avut loc la vreme de noapte, cu Calea Lactee sus pe cer și lămpi purtate de alaiul funerar. Mormântul i-a fost zidit, după tradiția mahomedană, la rădăcina unui copac înalt din mijlocul pădurii. Mariammo a ieșit acum și ea la iveală și și-a luat locul în urma sicriului, bocindu-l pe Esa cu voce tare prin aerul întunecat al nopții.

Pe urmă Farah și cu mine am ținut împreună sfat în legătură cu Fatoma și am hotărât să nu întreprindem nimic. Era împotriva firii lui Farah să ia măsuri de pedepsire a unei femei prin lege. Tot de la el am înțeles că legea mahomedană nu putea face o femeie răspunzătoare. Bărbatul era răspunzător pentru tot ce făcea soția și trebuia să plătească ponoasele pentru necazurile produse de ea, tot așa cum trebuia să plătească ponoasele pentru orice pagubă provocată de calul său. Dar dacă același cal își arunca stăpânul din șa, iar acesta murea? Ei da, a consimțit Farah, atunci ar fi fost un accident nefericit. La urma urmelor, Fatoma însăși avea destule motive ca să-și deplângă soarta, acum că-i fusese dat să și-o împlinească după dorința inimii, pe lângă cazărmile din Nairobi.

Despre băștinași și istorie

Cei care se așteaptă ca băștinașii să execute voioși un salt din epoca de piatră direct în epoca mașinilor uită de toată munca și truda părinților noștri pentru a ne aduce, de-a lungul istoriei, până la stadiul în care ne aflăm azi.

Putem fabrica mașini sau avioane și chiar îi putem învăța pe băștinași să le folosească. Dar adevărata dragoste de mașini nu poate fi creată, în sufletele omenești, cât ai bate din palme. E nevoie de secole întregi pentru a o impune și e probabil că și Socrate, cruciadele sau Revoluția Franceză sunt necesare pe parcurs. Noi, cei de azi, care iubim mașinile, nu ne putem închipui cum trăiau pe vremuri oamenii fără ele. În schimb, nu am fi în stare să stăpânim credința athanasiană[1], tehnica slujbei religioase sau a tragediei în cinci acte, poate nici chiar pe cea a unui sonet. Iar dacă nu le-am fi găsit gata făcute pentru noi, am fi fost nevoiți să ne descurcăm fără ele. Dar trebuie să ne imaginăm, întrucât ele au fost create, că a existat o vreme când sufletele omenești tânjeau după aceste lucruri și când o nevoie profund resimțită a fost rezolvată prin crearea lor.

Într-o zi părintele Bernard a venit călare pe motoretă, cu fața sa bărboasă radiind de fericire și triumf, pentru a mânca de prânz cu mine și pentru a-mi da de veste despre o mare bucurie. Cu o zi înainte, spunea el, nouă tineri kikuyu de la biserica Misiunii Scoțiene veniseră și ceruseră să fie primiți în Biserica Romano-Catolică, deoarece, gândindu-se mai bine și discutând între ei, ajunseseră la concluzia că erau de acord cu doctrina transsubstanțierii[2] promovată de această Biserică.

Toți cei cărora le-am povestit întâmplarea au râs cu poftă de părintele Bernard, fiind de părere că cei nouă tineri kikuyu

1 Profesiune de credință atribuită prin tradiție Sfântului Athanasiu (296-373), episcopul Alexandriei și unul dintre părinții bisericii creștine, ale cărei idei centrale se referă la doctrinele Treimii și Întrupării.

2 În teologia catolică, principiul transformării substanței pâinii și a vinului în substanța trupului lui Iisus prin actul împărtășaniei. (Dogmă formulată la Conciliul de la Trento, 1545-1565.)

întrevăzuseră la Misiunea Franceză o șansă de a câștiga mai bine, de a munci mai puțin sau de a primi o bicicletă în dar, de unde și pretinsa lor convertire la doctrina transsubstanțierii. Căci nici măcar noi, spuneau ei, nu o înțelegem mai deloc și nu ne place să ne gândim la ea, încât pentru niște kikuyu trebuie să fie de-a dreptul inaccesibilă. Dar nu era atât de sigur că lucrurile stăteau chiar așa; părintele Bernard îi cunoștea bine pe kikuyu. Mințile celor nouă tineri poate că băteau acum aceleași cărări cețoase străbătute cândva de strămoșii noștri, pe care noi nu ar trebui să-i dezavuăm în ochii băștinașilor și care își țineau la mare preț părerile despre transsubstanțiere. Acelor oameni de acum cinci sute de ani li s-au oferit la vremea respectivă și bani mai mulți, și slujbe mai înalte, și condiții mai bune de viață, ba chiar uneori însăși viața lor, iar în schimbul a toate acestea au preferat credința în principiul transsubstanțierii. Nu le-a dat nimeni o bicicletă, iar părintele Bernard, care avea motoretă, îi acorda mai puțină atenție decât convertirii celor nouă tineri kikuyu.

În Africa, albii cu o gândire modernă cred în procesul evolutiv, nu în vreun act creator spontan. Ei le-ar putea ține băștinașilor o scurtă lecție practică de istorie, pentru a-i aduce la stadiul în care ne aflăm noi azi. Dominația europeană asupra acestor popoare a început cu ceva mai puțin de patru decenii în urmă; dacă am echivala acel moment cu momentul nașterii lui Iisus și le-am permite băștinașilor să ne ajungă din urmă în ritm de câte trei ani la fiecare secol al nostru, acum ar fi timpul să li-l dăm pe Sfântul Francisc din Assisi, iar peste câțiva ani pe Rabelais. Precis că i-ar iubi și i-ar aprecia pe amândoi mai mult decât o facem noi în secolul nostru. Aristofan le-a plăcut acum câțiva ani, când am încercat să le traduc dialogul dintre un țăran și feciorul lui din comedia *Norii*. În douăzeci de ani de aici încolo ar fi pregătiți să-i primească pe enciclopediști, iar peste încă zece ani pe Kipling. Ar trebui să le dăm vizionari, filozofi și poeți, ca să putem pregăti terenul pentru domnul Ford.

Dar unde vom fi noi atunci? Îi vom fi prins între timp de coadă și, agățându-ne strâns de ea, ne vom fi aflând în urmărirea unei

umbre, a unei tenebre, exersându-ne la tam-tam-uri? Ne vor putea lua atunci mașinile la prețul de cost, așa cum pot lua acum doctrina transsubstanțierii?

Cutremurul

Într-un an, la vremea Crăciunului, a avut loc un cutremur; a fost destul de puternic și a dărâmat niște colibe, având probabil același efect distructiv ca un elefant înfuriat. Au fost trei șocuri succesive, fiecare cu durata de câteva secunde și cu alte câteva secunde pauză între ele, intervale care le-au oferit oamenilor prilejul să-și formeze o părere despre cele ce se-ntâmplau.

Denys Finch-Hatton, care în acel moment se afla într-un camping din Rezervația Masai și tocmai dormea în camionul său, mi-a spus când ne-am revăzut că, trezindu-se de pe urma zdruncinăturilor, primul lui gând a fost: „O fi intrat vreun rinocer sub camion". Eu însămi mă găseam în dormitor când s-a produs cutremurul și mă pregăteam de culcare. La prima smucitură mi-am zis: „S-o fi urcat vreun leopard pe acoperiș". Când a venit al doilea șoc, m-am gândit: „Acum am să mor, deci asta simte omul în clipa când moare". Dar, în scurtul răstimp de liniște dintre al doilea și al treilea șoc, mi-am dat seama despre ce e vorba, și anume că e un cutremur, căci nu mă gândisem în veci că aveam să ajung să trăiesc și asta. Dar, când a venit al treilea – și ultimul – șoc, m-a cuprins o asemenea senzație de bucurie, încât nu îmi aduc aminte ca în toată viața să mă fi trezit vreodată mai brusc și mai direct în al nouălea cer.

În traiectoria lor, corpurile din univers au puterea de a ridica spiritul omenesc la înălțimi nebănuite ale fericirii. De obicei, nu suntem conștienți de ele; când deodată gândul că ele există ne vine în minte și este reactualizat, el ne deschide perspective copleșitoare. Keppler descrie ceea ce a simțit când, după ani îndelungați de muncă, a descoperit în fine legile care guvernează mișcarea planetelor:

„Mă dăruiesc cu totul extazului meu. Zarurile sunt aruncate. Nimic din ceea ce am simțit vreodată nu se compară cu starea încercată acum. Tremur de emoție și sângele îmi tresaltă aprins. Șase milenii a așteptat Dumnezeu un spectator al lucrării lui. Înțelepciunea lui e infinită, tot ce nu știm e conținut în el, la fel ca puținul pe care totuși îl știm".

Într-adevăr, același gen de extaz a pus stăpânire și pe mine, scuturându-mă din tot trupul în timpul cutremurului.

Senzația acelei imense plăceri ți-o dă mai ales conștiința că un lucru pe care-l socoteai până atunci imobil are în adâncul lui resortul mobilității, și anume pe cont propriu. Este probabil unul dintre cele mai puternice sentimente de bucurie și de speranță de pe această lume. Globul inert, masa lui moartă, pământul însuși se înălța și se lățea sub picioarele mele. Îmi transmitea în acest fel un mesaj extrem de voalat, dar de o semnificație inconfundabilă. Pământul râdea prăbușind colibele băștinașilor și striga: *Eppur si muove.*

A doua zi, foarte devreme, aducându-mi ceaiul, Juma mi-a spus:

— Regele Angliei a murit.

L-am întrebat de unde știa.

— Nu ați simțit, *memsahib*, azi-noapte cum s-a clătinat și s-a scuturat pământul? Înseamnă că regele Angliei a murit.

Dar, spre norocul lui, regele Angliei a mai trăit mulți ani după acel cutremur simțit de noi.

George

Pe un cargobot, în drum spre Africa, m-am împrietenit odată cu un băiețaș pe nume George, care călătorea împreună cu mama și cu tânăra lui mătușă. Într-o zi, pe punte, băiatul s-a desprins de lângă cele două femei și, urmărit din priviri de ele, s-a apropiat de scaunul meu. M-a anunțat că a doua zi urma să fie ziua lui, că împlinea șase ani și că mama lui voia să-i invite pe toți pasagerii englezi la ceai; veneam și eu? m-a întrebat.

— Dar eu nu sunt englezoaică, George, i-am spus.

— Și ce ești atunci? m-a întrebat el surprins.

— Sunt hotentotă.

Stătea în picioare, drept, și mă privea cu multă seriozitate.

— Nu face nimic, mi-a spus el grav, sper totuși că ai să vii.

Apoi s-a întors la mama și la mătușa sa, pe care le-a anunțat pe un ton nonșalant, dar cu atâta fermitate, încât excludea orice eventuală replică:

— E hotentotă. Dar vreau să vină.

Kejiko

Aveam odată o catârcă grasă, pe care am numit-o Molly. Grăjdarul de la catâri i-a dat însă un alt nume, *Kejiko*, adică „lingură", și, când l-am întrebat de ce o poreclise așa, mi-a răspuns: „Pentru că arată ca o lingură". M-am învârtit în jurul acelei catârci ca să-mi dau seama ce-i sugerase asemănarea, dar nu mi s-a părut, oridincotro aș fi privit-o, că ar semăna cât de puțin cu o lingură.

La câtva timp după aceea mi s-a întâmplat să mân o căruță la care era înhămată și Kejiko, alături de alți trei catâri. În momentul când m-am urcat pe capră, am avut o privire de ansamblu asupra celor patru animale. Și atunci mi-am dat într-o clipă seama câtă dreptate avusese grăjdarul meu. Kejiko era neobișnuit de îngustă în umeri; în schimb, avea o crupă lată și rotundă și semăna izbitor de tare cu o lingură așezată cu cupa în sus.

Dacă grăjdarul Kamau și cu mine am fi pictat fiecare portretul lui Kejiko, tablourile noastre ar fi ieșit cât se poate de diferite. Dar Dumnezeu și îngerii din cer ar fi văzut-o cum o vedea Kamau. „Cel ce vine de sus este deasupra tuturor și ce-a văzut și a auzit aceea mărturisește."[1]

---

1 Evanghelia după Ioan, 3, 31-32.

Girafele merg la Hamburg

Locuiam la Mombasa, în reşedinţa şeicului Ali bin Salim, *lewali*-ul întregii coaste, un bătrân gentleman arab, galant şi ospitalier.

Oraşul Mombasa seamănă cu o imagine a paradisului pictată de un copilaş. Braţul de mare din jurul insulei creează un loc de acostare ideal; uscatul este format din stâncă albicioasă de corali, pe care cresc manghieri verzi şi înalţi, precum şi baobabi golaşi şi cenuşii, cu un aspect aproape ireal. În golful Mombasa marea are o culoare de peruzea şi, dincolo de adâncimea din dreptul portului, prelungile valuri ale Oceanului Indian trasează o linie subţire, albă şi şerpuitoare, menţinând un vuiet continuu, grav, chiar şi pe vremea cea mai liniştită. Oraşul, cu străzile lui înguste, e construit în stânca de corali, cu nuanţe de galben stins, trandafiriu şi ocru, iar deasupra tronează vechea şi impunătoarea cetate, cu ziduri groase şi ambrazuri, unde cu trei sute de ani în urmă arabii şi portughezii şi-au ţinut piept unii altora; culorile ei sunt mai tari decât acelea ale oraşului, ca şi cum, pe parcursul timpului, fortăreaţa, de pe colina ei, ar fi sorbit nu unul, ci mai multe asfinţituri învăpăiate.

Florile de un roşu aprins ale acaciei din grădinile din Mombasa au o culoare neverosimil de intensă şi frunze de o fragilă delicateţe. Soarele arde şi pârjoleşte oraşul; tot aerul e numai sare, iar briza aduce în fiecare zi o umezeală sărată dinspre est; pământul însuşi e atât de sărat, încât foarte puţină iarbă creşte pe el şi arată pustiu şi plat, semănând cu un ring de dans. Bătrânii manghieri au însă un frunziş verde şi des şi răspândesc o umbră binefăcătoare, creând fâşii circulare de întuneric răcoros la rădăcina lor. Mai mult ca orice alt copac pe care-l cunosc, manghierul îmi sugerează un loc de întâlnire, un centru al relaţiilor dintre oameni, un nucleu al sociabilităţii, asemenea fântânii din mijlocul satului. La umbra manghierilor se ţin adeseori târguri şi terenul din jurul lor e plin de colivii de păsări şi mormane de pepeni verzi.

Ali bin Salim avea o casă albă şi foarte plăcută pe coastă, chiar la curbura braţului de mare, cu un şir lung de scări din piatră ce coborau până pe plajă. Alături de ea erau câteva case de oaspeţi,

iar în camera mare din clădirea centrală, de unde puteai ieși pe o verandă, adunase o mulțime de obiecte arabe și englezești: bibelouri din alamă sau fildeș, porțelan din Lamu, fotolii de catifea, fotografii și un gramofon masiv. Printre acestea, într-o casetă căptușită cu satin se afla cât mai rămăsese dintr-un serviciu întreg de ceai din porțelan fin englezesc, vechi de aproape o sută de ani, care fusese cadoul de nuntă al tinerei regine a Angliei și a prințului ei consort când fiul sultanului din Zanzibar o luase de soție pe fiica șahului persan. Regina și prințul consort îi uraseră noii perechi la fel de multă fericire câtă aveau eu înșiși.

— Și au fost la fel de fericiți? l-am întrebat pe șeicul Ali când a luat ceșcuțele de ceai și le-a depus în fața mea pe masă ca să le văd mai bine.

— A, din păcate, nu, mi-a răspuns el. Mireasa n-a vrut să renunțe la călărie. Își adusese cu ea și caii pe *dhow*-ul încărcat cu zestre. Numai că lumea din Zanzibar nu e de acord cu doamnele care călăresc. Au urmat deci o mulțime de neînțelegeri și, cum prințesa era mai degrabă gata să renunțe la soț decât la cai, până la sfârșit căsătoria s-a anulat și fiica șahului s-a întors în Persia.

În portul Mombasa stătea ancorat un cargobot german, năpădit de rugină, care urma să pornească spre casă în scurt timp. Am trecut pe lângă acest vapor în barca șeicului Ali bin Salim, purtată de vâslașii săi swahili până la insulă și înapoi. Pe punte se afla o ladă mare de lemn, iar peste marginea ei de sus vedeam înălțându-se capetele a două girafe. Farah, care fusese cândva la bordul vasului, m-a informat că proveneau din Africa Portugheză de Est[1], iar destinația lor era orașul Hamburg, unde fuseseră comandate de o menajerie ambulantă.

Girafele își întorceau dintr-o parte în alta capetele mici și delicate, de parcă ar fi fost surprinse de ceea ce vedeau – și pe bună dreptate. Nu mai văzuseră niciodată marea. Probabil că n-aveau loc să stea decât în picioare în cușca lor strâmtă de lemn. Lumea se îngustase brusc pentru ele, se închisese în jurul lor și nu mai era aceeași.

1 Actualul stat Mozambic.

Ele n-aveau de unde ști sau măcar bănui degradarea spre care mergeau. Căci erau ființe blajine, orgolioase și inocente, obișnuite doar cu galopul pe șesul fără de sfârșit; n-aveau nici cea mai vagă reprezentare ce înseamnă captivitatea, cu frigul și duhoarea, cu fumul sau râia, cu plictiseala copleșitoare dintr-o lume în care nu se petrece niciodată nimic deosebit.

Mulțimea de oameni în haine cernite și îmbâcsite va veni din frigul și zloata străzii pentru a le privi pe cele două girafe și a măsura în acest fel superioritatea rasei umane asupra lumii necuvântătoarelor. Râzând, vor arăta cu degetul spre gâturile subțiri și lungi, când capetele grațioase, cu ochii lor cețoși și răbdători, vor sta înălțate mult deasupra cuștii din menajerie. Copiii se vor speria văzându-le, sau poate chiar vor plânge, ori se vor îndrăgosti de ele și le vor întinde bucăți de pâine. Apoi mămicile și tăticii vor spune că girafele sunt animale drăguțe și chiar vor fi încredințați că se distrează și ele la rândul lor.

În anii atât de lungi care le așteaptă de aici înainte, se vor gândi cele două girafe la țara pe care au pierdut-o? Unde or fi oare, unde s-au dus iarba și arbuștii cu spini ascuțiți, râurile, ochiurile de apă și munții albaștri de la orizont? Aerul dulce și tare al câmpiei s-a ridicat și a dispărut. Unde-or fi celelalte girafe, cu care alergau împreună când porneau în galop peste terenul vălurit? Le-au părăsit, au dispărut și s-ar părea că n-o să mai revină în veci.

Iar noaptea – unde-i luna plină?

Girafele se mișcă și se trezesc în caravana menajeriei, în cuștile lor înguste ce miros a acreală de bere și a paie vechi, putrezite.

Adio, adio, vă doresc să apucați să muriți pe drum, astfel ca nici unul din căpșoarele voastre nobile, care acum se ițesc mirate peste marginea cuștii de lemn, pe fundalul cerului albastru de la Mombasa, să nu apuce să se sucească dintr-o parte în alta, în singurătate, la Hamburg, unde nimeni nu știe nimic despre Africa, locul de unde veniți voi.

Cât despre noi, va trebui să găsim pe cineva care să ne încalce urât de tot libertatea înainte de a face bine să le cerem noi înșine iertare girafelor pentru libertatea pe care le-o încălcăm mereu.

La menajerie

Cu vreo sută de ani în urmă, un călător danez aflat în orașul Hamburg, contele Schimmelmann, a dat din întâmplare peste o mică menajerie itinerantă și a îndrăgit-o peste măsură. Cât timp a rămas la Hamburg, își făcea în fiecare zi drum pe acolo, deși i-ar fi venit greu să-și explice motivul real al atracției pentru acea caravană murdară și căzută în paragină. Adevărul este că menajeria răspundea unui dar al conștiinței sale. Afară era iarnă și un ger cumplit. În grajduri, îngrijitorul încălzise o sobă veche până când devenise de un roz sidefiu în întunecimea brună a coridorului care trecea prin fața cuștilor cu animale, însă curentul de afară și aerul înțepător îi pătrundeau în continuare pe oameni până la oase.

Contele Schimmelmann tocmai era cufundat în contemplarea unei hiene, când proprietarul menajeriei s-a apropiat de el și a intrat în vorbă. Era un bărbat scund și palid, cu un nas coroiat, care în tinerețe fusese student la teologie, dar care fusese nevoit să părăsească facultatea în urma unui scandal și care de atunci decăzuse, treaptă cu treaptă, pe scara societății.

— Excelența Voastră face foarte bine că privește această hienă, i-a spus el contelui Schimmelmann. E mare lucru să ai o hienă la Hamburg, unde până acum n-a mai ajuns nici una. Ei bine, aflați că toate hienele sunt hermafrodite și că în Africa, de unde vin, în nopțile cu lună plină se întâlnesc și se împerechează într-un ciclu copulator în care fiecare individ joacă un dublu rol – întâi de mascul, apoi de femelă. Știați?

— Nu, a răspuns contele Schimmelmann cu o mișcare de ușor dezgust.

— Sunteți de părere, Excelența Voastră, a continuat circarul, că, tocmai din cauza acestui fapt, hienei îi e mai greu decât le este altor animale să stea închisă singură în cușcă? Resimte ea oare nevoia îndoit, sau, fiindcă unește în ea calitățile complementare ale creațiunii, e satisfăcută cu sine și trăiește în armonie? Cu alte cuvinte, fiind toți prizonierii acestei vieți, suntem oare cu atât mai fericiți sau cu atât mai amărâți cu cât posedăm mai multe talente?

— E un lucru extrem de ciudat, a spus contele Schimmelmann, care-și urmărise propriile gânduri, fără a da deloc atenție întrebărilor circarului, să te gândești că atâtea sute sau poate mii de hiene au trăit și au murit pentru ca, în cele din urmă, noi să avem acest specimen aici, hamburghezii să poată vedea cum arată o hienă, iar naturaliștii s-o poată studia pe viu.

Și au trecut mai departe, pentru a se uita la girafele din cușca alăturată.

— Animalele sălbatice, a continuat contele Schimmelmann, care aleargă printr-un decor sălbatic nici nu există în realitate. Acesta de aici există însă, avem și un nume pentru el, ba știm chiar și cum arată. Celelalte poate că nici n-au existat, cu toate că reprezintă marea majoritate. Într-adevăr, natura e foarte extravagantă.

Circarul și-a împins pe ceafă căciula uzată de blană, sub care n-avea nici un fir de păr.

— Dar se recunosc între ele.

— Chiar și acesta e un lucru discutabil, a zis contele după o scurtă tăcere. De exemplu, aceste girafe au niște pete pătrate pe piele. Când se privesc una pe alta, girafele nu știu să recunoască un pătrat și, prin urmare, nici nu-l vor vedea. În ce măsură putem considera că se recunosc între ele?

Circarul s-a uitat o vreme la girafă, apoi a rostit:

— Dar Dumnezeu le recunoaște.

Contele Schimmelmann a zâmbit.

— Girafele? a întrebat el.

— O, da, Excelența Voastră, a răspuns circarul, Dumnezeu recunoaște girafele. Când alergau și se tot jucau acolo, în Africa, Dumnezeu le observa din cer și îi plăceau purtările lor. Căci el le-a făcut așa. Scrie și în Biblie, Excelență, a adăugat circarul. Atât de mult a iubit Dumnezeu girafa, încât a creat-o. Și tot Dumnezeu a inventat pătratul, precum și cercul, sunt sigur că Excelența Voastră nu poate nega, el i-a recunoscut pătratele de pe piele și tot ce e legat de ele. Animalele sălbatice, Excelența Voastră, sunt poate însăși dovada existenței lui Dumnezeu. Dar, când ajung la Hamburg, a conchis el, punându-și căciula pe cap, argumentul devine, ce-i drept, problematic.

Contele Schimmelmann, care își organizase viața după idei preluate de la alții, s-a dus în tăcere să privească șerpii, nu departe de soba încinsă. Pentru a-l distra, circarul a deschis cutia în care-i ținea și a încercat să-l trezească la viață pe șarpele dinăuntrul ei; până la urmă, înceată și adormită, reptila i s-a înfășurat pe braț. Contele Schimmelmann s-a uitat la ciudatul cuplu.

— Să știi, iubite Kannegieter, i-a spus el cu un zâmbet posac circarului, că, dacă ai fi în slujba mea, sau dacă aș fi eu rege, iar tu un ministru al meu, acum te-aș fi dat afară.

Circarul l-a privit iritat.

— Serios, domnule, chiar așa? a întrebat el și a dat drumul șarpelui înapoi în cutie. Și de ce, domnule? Dacă-mi permiteți să vă-ntreb? a adăugat el după un moment.

— E, Kannegieter, nu ești tu chiar atât de sărac cu duhul cum vrei să lași a înțelege, i-a spus contele Schimmelmann. De ce? Pentru că, dragă prietene, aversiunea față de șerpi este un instinct sănătos uman și oamenii care îl au sunt și acum în viață. Șarpele este cel mai ucigător dintre toți inamicii omului, dar ce altceva avem spre a ne ghida decât propriul nostru simț al binelui și al răului? Ghearele unui leu, mărimea și fildeșii elefantului, coarnele unui bivol, toate acestea ne sar în ochi. Dar șerpii sunt animale frumoase. Ei sunt extrem de rotunzi și netezi, ca lucrurile pe care le îndrăgim în viață, au o culoare ireal de blândă și-s moi în toate mișcările. Dar numai omului pătruns de dumnezeire atâta frumusețe și atâta grație îi sunt urâte și scârbavnice, căci ele miros a pierzanie și-i amintesc de căderea în păcat. Ceva dinlăuntrul său îl face să fugă de șerpi ca de dracu', iar acest ceva se cheamă vocea conștiinței. Căci omul care poate mângâia un șarpe este în stare de orice.

Contele Schimmelmann a râs ușor de șirul propriilor gânduri, s-a încheiat la haina groasă de blană și s-a întors să plece.

Circarul a rămas o clipă pierdut printre reflecții.

— Excelența Voastră, a spus el în cele din urmă, să știți că n-aveți ce face – șerpii trebuie iubiți. Altă soluție nu există. Din proprie experiență vă spun că asta-i realitatea și cel mai bun sfat pe care vi-l pot da e să iubiți, da, să iubiți șerpii. Țineți cont,

Excelența Voastră, că de câte ori – da, țineți cont, Excelența Voastră –, că, aproape ori de câte ori îi cerem Domnului un pește, Domnul ne dă în schimb un șarpe.

Tovarăși de drum

La masă, pe vaporul care mă ducea spre Africa, stăteam între un belgian care mergea în Congo și un englez care fusese de unsprezece ori în Mexic, pentru a vâna o anume specie de oaie sălbatică de munte și care acum plecase la vânătoare de bongo[1]. Vorbind când cu unul, când cu celălalt, am început să încurc limbile și, vrând să-l întreb pe belgian dacă la viața lui călătorise mult, l-am întrebat: „*Avez-vous beaucoup travaillé dans votre vie?*“[2] N-a luat-o ca pe o ofensă, ci, scoțându-și scobitoarea dintre dinți, mi-a răspuns solemn: „*Enormément, Madame*“[3]. Și din acel moment și-a făcut o datorie de onoare din a-mi relata despre întreaga trudă a vieții sale. Indiferent despre ce era vorba, o anumită expresie revenea: „*Notre mission. Notre grande mission dans le Congo*“[4].

Într-o seară, pe când ne așezam să facem o partidă de cărți, vânătorul englez ne-a povestit cum, aflându-se în Mexic, o spanioloaică foarte bătrână, care trăia la munte, la o fermă izolată, auzind de sosirea lui și de faptul că era străin, a trimis să-l cheme și i-a poruncit să-i spună ce mai e nou pe lume. „Acum oamenii zboară, doamnă“, a informat-o el. „Da, da, am auzit“, i-a replicat femeia, „și am o mulțime de discuții cu preotul nostru pe această temă. Dar poate vrei dumneata, domnule, să ne lămurești odată. Zboară cu picioarele adunate sub ei, ca vrăbiile, sau întinse înapoi, ca berzele?“

Tot în cursul acelei discuții el a mai făcut și o remarcă la adresa ignoranței băștinașilor mexicani și a școlilor de acolo. Belgianul,

1 Specie de antilopă africană.
2 Ați muncit mult în viață? (fr.).
3 Enorm, doamnă (fr.).
4 Misiunea noastră. Marea noastră misiune în Congo (fr.).

care tocmai împărțea cărțile, s-a oprit ținând ultima carte în mână, l-a străpuns cu privire pe englez și a spus: „*Il faut enseigner aux nègres à être honnêtes et à travailler. Rien de plus*“[1]. Apoi, punând cartea pe masă cu o bufnitură surdă, a repetat cu multă hotărâre: „*Rien de plus. Rien. Rien. Rien*“[2].

Naturalismul și maimuțele

Un profesor suedez de istorie naturală a venit odată la ferma mea ca să mă roage să intervin în favoarea lui pe lângă Departamentul de vânătoare. Mi-a comunicat că se afla în Africa pentru a studia în ce fază embrionară piciorul maimuței, dotat cu degetul mare, începea să se deosebească de cel al omului. Pentru aceasta avea de gând să meargă pe muntele Elgon ca să împuște maimuțe Colobus.

— Nu trebuie să vă bazați pe ele, l-am sfătuit, aflându-i intențiile. Maimuțele Colobus trăiesc numai în vârful cedrilor, sunt foarte sperioase și se vânează deosebit de greu. Ar însemna să aveți un noroc fantastic să dați chiar peste embrionul dorit.

Profesorul era însă plin de speranță și spunea că era gata să stea chiar și ani de zile până găsea piciorul cu pricina. Făcuse o cerere în scris la Departamentul de vânătoare, ca să i se acorde permisiunea de a împușca oricâte maimuțe era nevoie. Având în vedere obiectivul științific al cercetării sale, era absolut convins că va primi autorizația cerută, dar până în acel moment nu îi venise încă nici un răspuns.

— Și câte maimuțe ați solicitat să vi se îngăduie să împușcați?

Mi-a spus că, pentru început, ceruse permisiunea să împuște o mie cinci sute de exemplare.

Cum aveam cunoștințe la Departamentul de vânătoare, l-am ajutat să scrie o a doua scrisoare, solicitând răspuns la ea cu următoarea poștă, fiindcă profesorul suedez era nerăbdător să înceapă

1 Negrii trebuie învățați să fie cinstiți și să muncească. Nimic mai mult (fr.).
2 Nimic mai mult. Nimic. Nimic. Nimic (fr.).

cercetările. În mod excepțional, răspunsul Departamentului de vânătoare ne-a parvenit într-adevăr cu următoarea poștă. Departamentul, suna scrisoarea, avea plăcerea să-l informeze pe profesorul Landgreen că, dat fiind obiectivul științific al vizitei domniei sale, se găsise o cale de a face o excepție de la reglementările în vigoare, urcând numărul maimuțelor exploatabile de la patru la șase.

A trebuit să-i citesc scrisoarea de două ori și când, în sfârșit, conținutul ei a devenit cât se poate de clar pentru bietul profesor, acesta s-a prăbușit în sine atât de șocat și de umilit, încât n-a mai fost capabil să articuleze nici măcar un sunet. La încercarea mea de a spune cât îmi părea de rău nu a răspuns nimic, ci a ieșit din casă, s-a urcat în mașină și a plecat copleșit și trist.

Înainte ca situația să-i devină ostilă, profesorul dovedise că putea fi o companie plăcută și un spirit cu mult umor. În cursul discuțiilor noastre referitoare la maimuțe, m-a lămurit asupra multor aspecte necunoscute și mi-a expus câteva dintre ideile sale. Într-o zi mi-a spus:

— Am să vă povestesc o experiență foarte interesantă pe care am avut-o odată. Pe muntele Elgon mi s-a părut posibil, pentru o clipă, bineînțeles, să cred în existența lui Dumnezeu. Ce părere aveți de asta?

Am răspuns „Foarte interesant“, dar mi-am zis în gând: Și mai interesant ar fi de aflat dacă pe muntele Elgon lui Dumnezeu i-o fi fost posibil să creadă, fie și numai pentru o clipă, în existența profesorului Landgreen.

Karomenya

Trăia la fermă un băiețaș de vreo nouă ani pe nume Karomenya, care era surdomut. Tot ce putea scoate din el era un sunet ca un răget sălbatic și scurt, dar și pe acesta numai foarte rar, căci nici lui însuși nu-i plăcea cum suna, de aceea se oprea pe dată și rămânea gâfâind din greu. Ceilalți copii erau speriați de el și se tot plângeau că-i bătea. Am făcut cunoștință cu Karomenya odată

când tovarășii săi de joacă l-au lovit peste cap cu o creangă ruptă dintr-un copac, astfel că obrazul drept îi era tumefiat și plin de așchii subțiri de lemn, care au trebuit extrase cu ajutorul unui ac. Și totuși, pentru Karomenya nu a fost chiar martiriul pe care și l-ar putea imagina cineva; cu toate că fața îl durea, era pentru el și un prilej de a veni în contact cu lumea.

Karomenya avea o piele foarte întunecată și niște ochi frumoși, negri și veșnic umezi, cu genele foarte groase; avea o expresie gravă și serioasă, și abia dacă zăreai vreodată un zâmbet pe fața lui. În general, arăta ca un vițel, scund de statură și tuciuriu. Era o ființă activă și energică și, cum fusese exclus de la comunicarea prin viu grai, lupta devenise pentru firea lui unica formă de manifestare. De asemenea, era foarte bun la aruncat cu piatra și putea nimeri cu multă acuratețe orice țintă își propunea. La un moment dat, Karomenya a avut și un arc cu săgeți, dar nu s-a descurcat deloc cu el, ca și cum să auzi zbârnâitul corzii unui arc ar fi fost, în mod necesar, o parte integrantă din meșteșugul arcașului. Karomenya era destul de solid și deosebit de puternic pentru vârsta lui. Probabil că n-ar fi schimbat aceste avantaje ale sale asupra altor băieți pe darul acestora de a vorbi și de a auzi, pentru care simțeam că nu avea vreo admirație deosebită.

Deși era un spirit combatant, Karomenya nu era neprietenos. Dacă-și dădea seama că i te adresai, figura i se lumina pe dată, nu de vreun zâmbet anume, ci de o vioiciune extrem de promptă și hotărâtă. Era și hoț, șterpelind din zahăr și din țigări ori de câte ori i se ivea prilejul, dar imediat împărțea prada cu ceilalți copii. Odată l-am surprins împărțind zahăr unui cerc de băieți adunați în jurul lui, dar el nu m-a văzut și aceea a fost de altfel singura oară când am avut impresia că voia să râdă.

O vreme am încercat să-i ofer câte ceva de lucru în casă ori la bucătărie, dar nu a reușit să facă față și, după un timp, s-a plictisit el însuși de aceste munci mărunte. Îi plăcea doar să mute obiecte grele și să le tragă dintr-un loc în altul. Aveam un șir de pietre înălbite de ploaie de-a lungul aleii pentru mașini; într-o zi, cu ajutorul lui, am urnit din loc o asemenea piatră și am rostogolit-o încet până la fermă, intenționând să dau aleii o anumită simetrie. A

doua zi, în timp ce eram plecată, Karomenya a luat restul de pietre și le-a rostogolit până la casa mea, unde a făcut o grămadă mare cu ele, lăsându-mă perplexă la gândul că o persoană de vârsta lui fusese în stare de una ca asta. Cred că efortul fusese cumplit. Aveam senzația că băiatul își cunoștea locul în această lume și că îl respecta cu tristețe. Ce-i drept, era el surdomut, în schimb, avea o forță ieșită din comun.

Cel mai mult și mai mult în această viață, Karomenya își dorea să aibă un cuțit al lui, dar eu nu îndrăzneam să-i îndeplinesc dorința, de teamă că, în zelul său de a stabili contacte cu lumea, ar fi putut foarte lesne ucide vreun alt copil. Avea să-și procure un cuțit mai târziu în viață, căci își dorea acest lucru cu ardoare și numai Dumnezeu putea spune ce folos știuse să-i dea.

Cea mai puternică impresie am produs-o asupra lui în ziua când i-am dăruit un fluier. Eu însămi îl folosisem o vreme pentru a chema câinii cu el. Când i l-am arătat lui Karomenya, nu l-a interesat aproape deloc; dar, de îndată ce l-am învățat să-l ducă la gură și să sufle tare în el, iar câinii au venit în goană din toate părțile, șocul a fost atât de puternic și de total, încât s-a schimbat la față, cuprins de o imensă mirare. A încercat din nou și, descoperind că efectul era același, și-a întors privirile către mine. O privire senină, dar severă. Când s-a mai obișnuit cu fluierul, a vrut să știe cum funcționează. Dar în acest scop nu se uita la fluier, ci, când fluiera cu el, iar câinii se prezentau, îi studia atent, încruntându-și sprâncenele, ca și cum ar fi vrut să vadă unde fuseseră loviți. După acest episod, Karomenya s-a atașat foarte tare de câini și adeseori, ca să spun așa, îi prelua și-i ducea la plimbare. Când pleca ținându-i pe toți în lesă, îi arătam câte un punct înspre vest, pe cer, în care trebuia să se afle soarele când el urma să se întoarcă acasă, iar Karomenya îmi arăta același loc și era întotdeauna punctual.

Odată, făcând o plimbare călare, l-am văzut pe Karomenya împreună cu câinii, la mare distanță de casa mea, tocmai în Rezervația Masai. El nu m-a văzut, crezându-se singur și neobservat de nimeni. Îi lăsa pe câini să tragă o fugă bună, pe urmă îi fluiera să vină la el; a repetat în felul acesta manevra de trei sau de patru

ori, în vreme ce eu îl priveam de pe cal. Acolo, în câmpie, unde credea că nimeni nu-l putea observa, s-a abandonat unei noi idei și unui aspect diferit al vieții.

Își purta fluierul atârnat de o sfoară petrecută pe după gât, dar într-o zi n-a mai apărut cu el. L-am întrebat prin gesturi ce se întâmplase și tot prin gesturi mi-a răspuns că nu-l mai avea – îl pierduse. Iar un al doilea fluier nu mi-a mai cerut. Fie își închipuia că nu mai voiam să-i dau, fie dorea să se țină departe de ceva care nu era treaba lui. N-aș băga mâna în foc că nu-l aruncase el însuși, incapabil să-l pună de acord cu restul ideilor sale despre această viață.

De aici înainte, peste cinci sau șase ani, Karomenya fie va avea parte de o mulțime de suferințe, fie se va ridica deodată la ceruri.

Pooran Singh

Micul atelier de fierărie al lui Pooran Singh, de la vadul morii, era un infern în miniatură pe teritoriul fermei mele, cu toate atributele ortodoxe pe care le implica această noțiune. Era construit din tablă ondulată, iar când la amiază soarele cădea drept pe acoperișul lui și flăcările din cuptor se năpusteau afară năvalnice, aerul însuși, atât în căsuță, cât și în preajma ei, era incandescent de alb. În tot timpul zilei, atelierul răsuna de zgomotul asurzitor al forjei – fier căzând pe fier –, iar cabina era plină de securi și de roți dezmembrate, care o făceau să semene cu tabloul vechi și înfricoșător al unui loc de execuție.

Cu toate acestea, atelierul său de fierărie avea o mare putere de atracție; când mă duceam să-l privesc pe Pooran Singh la lucru, mereu găseam lume înăuntrul sau prin preajma cabinei. Pooran Singh muncea într-un ritm supraomenesc, de parcă însăși viața lui ar fi depins de terminarea unei munci sau a alteia în următoarele cinci minute; sărea de-un cot deasupra nicovalei, își striga ordinele către cei doi tineri kikuyu, ajutoarele sale, pe un ton de o mare stridență, ca un țipăt de pasăre, și se purta în general ca

un om aflat el însuși pe rug sau ca un diavol ars cu fierul roșu și pus la treabă. Însă Pooran Singh nu era diavol, ci o persoană cu o fire cât se poate de liniștită; în afara orelor când muncea, avea o anumită afectare aproape feciorelnică în gesturi. Era ceea ce se numește un *fundee* la fermă, adică un meșter bun la toate, și tâmplar, și șelar, și dulgher, și fierar; a construit și a îmbinat mai multe căruțe în folosul fermei, și totul pe cont propriu. Dar cel mai tare îi plăcea să muncească la forjă și era o încântare să-l privești cercuind câte o roată.

Aparența lui îți sugera totuși un soi de scamatorie. Când era îmbrăcat cu haina și cu turbanul alb și extrem de răsucit, reușea să arate, având și o barbă mare și neagră, ca un om masiv și impunător. Dar lângă forjă, gol până la brâu, era incredibil de slab și ușor, cu torsul tipic de indian, adică în formă de clepsidră.

Îmi plăcea la forja lui Pooran Singh, cel foarte iubit și printre kikuyu, în principal din două motive.

În primul rând, din cauza atracției fierului, care e cea mai fascinantă materie primă și care poartă imaginația pe cărări adeseori îndepărtate. Sabia, plugul, roata sau tunul, civilizația omenească adică, sau, mai pe scurt, cucerirea naturii de către om, destul de simplă ca fenomen spre a fi pricepută sau intuită chiar și de ființele primitive – toate acestea marcau persoana indianului ori de câte ori bătea fierul.

Iar în al doilea rând, publicul băștinaș era atras de cântecul forjei. Ritmul vioi, înalt, monoton și surprinzător al muncii fierarului are în el o forță mitică. El este atât de viril, încât înfioară și topește inimile femeilor, e sincer, neafectat și spune adevărul, nimic altceva decât adevărul. Uneori este extrem de direct. Are un exces de robustețe, este vesel, puternic sau îndatoritor cu tine și îți oferă surprize mari cu ușurință, ca într-o joacă. Băștinașii, îndrăgostiți de ritm, se adunau la Pooran Singh și se simțeau în largul lor. Potrivit unei vechi tradiții nordice, un om nu putea fi tras la răspundere pentru o vorbă spusă lângă forjă. Și în Africa limbile se dezlegau în atelierul de fierărie, discuțiile înlănțuindu-se liber, așa că fantezii dintre cele mai îndrăznețe erau chemate la viață de cântecul inspirator al ciocanului.

Pooran Singh a lucrat la mine mai mulți ani și a fost un angajat bine plătit al fermei. Nu exista un echilibru între veniturile și nevoile sale, căci era un ascet, dar și un habotnic. Nu se atingea de carne, de băutură sau de tutun, nu juca jocuri de noroc, iar hainele îi erau atât de roase, încât se vedea urzeala pe la cusături. Toți banii și-i trimitea în India, pentru ca fiii lui să poată merge la școală. Odată, un fiu micuț și foarte tăcut, pe nume Delip Singh, a venit de la Bombay să-și viziteze tatăl. Tânărul Singh pierduse contactul cu fierul și singurul obiect metalic pe care l-am văzut la el a fost un stilou purtat în buzunarul de la piept al hainei. În cazul de față, însușirile mitice nu se transmiseseră și la generația următoare.

Cât despre Pooran Singh, mereu agitat în jurul forjei, el și-a păstrat aureola cât timp a lucrat la fermă și, sper, și pe urmă, până la sfârșitul vieții. Era slujitorul zeilor, incandescent și radiind căldură – un spirit elementar. În atelierul lui de fierărie ciocanul îți cânta exact ce voiai să auzi, de parcă ar fi dat glas mereu chiar sufletului tău preaplin. Mie ciocanul îmi cânta o poezie grecească veche, pe care un prieten a tradus-o astfel:

Ca un fierar izbit-a Eros cu ciocanul său,
Din semeția mea au sărit scântei.
Apoi m-a răcorit în lacrimi și în lamentații,
Ca fierul înroșit muiat în râu.
O întâmplare ciudată.

Pe când mă aflam în Rezervația Masai și făceam cărăușie pentru guvernul colonial, am asistat într-o zi la o scenă ciudată, cum nici unul dintre cunoscuții mei n-a mai văzut niciodată. Ea s-a petrecut în plină amiază, în timp ce străbăteam ținutul pășunilor.

Aerul Africii e mai important pentru peisaj decât cel din Europa; plin de miraje și năluciri, el este, într-un fel, adevărata scenă a tot ce se petrece. În toiul vipiei din miezul zilei, aerul vibrează și oscilează asemenea corzii unei viori și ridică lungi straturi de pășuni, cu dealuri și cu arbuști țepoși, creând vaste întinderi de apă argintie peste câmpiile cu iarbă uscată și arsă.

Mergeam prin aerul încins și viu și, contrar obiceiului, mă aflam destul de departe în fața șirului de căruțe, cu Farah, cu Dusk, ogarul meu scoțian, și cu micuțul *toto* care îngrijea de câine. Umblam toți patru în tăcere, căci era prea cald ca să mai vorbim. Deodată orizontul s-a pus în mișcare: însă de data aceasta nu aerul galopa, ci o turmă de animale sălbatice mari se îndrepta spre noi din partea dreaptă, despicând decorul pe diagonală.

I-am spus lui Farah:

— Ce multe antilope.

Dar, după o clipă, n-am mai fost sigură dacă erau antilope sau nu; mi-am luat deci binoclul și le-am privit, însă era greu de spus la acea oră fierbinte din miezul zilei.

— Ce zici, l-am întrebat pe Farah, or fi antilope?

Am observat că Dusk era cu toată atenția concentrată asupra acelor animale, urmărindu-le apropierea cu privirile sale pătrunzătoare. Adeseori îi dădeam drumul să tragă o fugă bună după antilope sau după gazele, dar în acea zi m-am gândit că era prea cald și i-am spus micuțului *toto* să-i lege mai bine zgarda. Însă în aceeași clipă câinele a scos un lătrat scurt și sălbatic și s-a năpustit brusc înainte, răsturnându-l pe micuț. Am apucat să mai pun mâna eu însămi pe lesa lui și a trebuit să mă opintesc din toate puterile ca să-l pot ține în loc. Priveam întruna spre animale.

— Ce-or fi? l-am întrebat pe Farah.

La șes e foarte greu să apreciezi distanțele. Vibrația continuă a aerului și monotonia peisajelor contribuie și ele, la fel ca imaginea arbuștilor cu spini, risipiți în câmpie, care au exact aceeași formă ca arborii unei păduri dese și mari, deși în realitate nu-s mai înalți de patru metri, astfel încât girafa iese cu capul și cu gâtul mult deasupra lor. În permanență te înșeli în privința dimensiunii animalelor pe care le vezi la distanță și s-ar putea ca, în toiul zilei, să confunzi un șacal cu o antilopă, ori un struț cu un bivol negru. Un minut mai târziu Farah mi-a spus:

— *Memsahib*, ăștia sunt câini sălbatici.

Câinii sălbatici umblă în general în grupuri de câte trei sau patru, dar se întâmplă să îi vezi și-n haite de doisprezece. Băștinașii se tem de ei și spun că sunt teribil de sângeroși. Într-o zi, pe când

mergeam călare prin Rezervația de Animale, m-am întâlnit cu patru asemenea câini, care mă urmau la o distanță de cincisprezece metri. Cei doi mici terrieri pe care-i aveam cu mine au mers cât mai aproape cu putință, practic sub burta poneiului meu, până am trecut cu toții pe celălalt mal al râului și am ajuns în siguranță pe teritoriul fermei. Câinii sălbatici nu sunt la fel de robuști ca hienele, ci mai degrabă seamănă cu niște dogi alsacieni mai mari. Sunt de culoare neagră, cu câte un smoc alb în vârful cozii și al urechilor ascuțite. Pielea nu le e de nici un folos, având un păr inegal și aspru și fiind urât mirositoare.

Acum trebuie să fi fost cel puțin cinci sute de câini sălbatici. Veneau spre noi într-un trap nu foarte întins, fără a privi în dreapta sau în stânga, de parcă ar fi fost speriați de ceva, sau ca și cum ar fi mers repede și cu un scop precis. Au cotit doar puțin când s-au apropiat de noi; cu toate acestea, nu păreau să ne fi observat și au continuat în același ritm. Cel mai aproape de noi au trecut la vreo cincizeci de metri distanță. Alergau câte doi, trei sau patru pe același rând, într-o coloană foarte lungă, astfel încât a durat o vreme până când întreaga procesiune s-a perindat prin fața noastră. Pe la mijlocul ei, Farah mi-a spus:

— Acești câini sunt foarte obosiți, înseamnă că vin de foarte departe.

Când au trecut cu toții și au dispărut din nou, ne-am uitat în urmă după căruțe. Erau încă destul de departe în spate și, epuizați de emoția experienței avute, ne-am lăsat jos în iarbă, acolo unde ne aflam, până ce restul safariului ne-a ajuns din urmă. Dusk era teribil de agitat, scuturându-și capul cu putere și dând să alerge după frații săi sălbatici. L-am cuprins pe după gât cu brațele și, dacă nu l-aș fi legat la timp, cred că ar fi fost sfâșiat de haită.

Vizitiii căruțelor din safari s-au desprins din coloană și au venit în fugă spre noi, întrebându-ne ce se întâmplase. Nu le-am putut explica nici lor, nu mi-am putut explica nici mie de ce acei câini sălbatici goneau așa și într-un număr atât de mare. Băștinașii au vrut să vadă în asta un semn funest, o prevestire de război, căci câinii sălbatici sunt mâncători de stârvuri. După aceea n-au mai

comentat întâmplarea, cum făceau cu toate celelalte evenimente din timpul unui safari.

Am povestit multora pățania mea, dar nimeni nu a vrut să mă creadă. Cu toate acestea, ea este adevărată, iar însoțitorii mei de atunci îmi sunt cu toții martori.

Papagalul

Un bătrân armator danez își amintea de zilele tinereții sale și de faptul că, la vârsta de șaisprezece ani, petrecuse o noapte într-un bordel din Singapore. Mersese acolo dus de marinarii de pe un vapor al tatălui său și stătuse îndelung de vorbă cu o chinezoaică bătrână. Aceasta, aflând despre el că venea dintr-o țară atât de îndepărtată, a scos la iveală un papagal bătrân, al cărei proprietar era. Cu mult, foarte mult timp în urmă, i-a povestit bătrâna, primise papagalul în dar de la un englez de viță nobilă, un fost iubit din tinerețe. După părerea băiatului, papagalul trebuia să aibă cel puțin o sută de ani. Știa să spună diferite fraze în aproape toate limbile pământului, prinse în atmosfera cosmopolită a stabilimentului în care-și ducea veacul. Dar, înainte de a i-l trimite, fostul iubit al chinezoaicei îl învățase un text pe care ea nu îl înțelegea și nici unul dintre ceilalți vizitatori nu fusese în stare să i-l traducă. Așa încât, de foarte mulți ani, își suprimase curiozitatea. Dar, dacă acest băiat venea de atât de departe, poate că din întâmplare era tocmai limba lui și atunci îi putea tălmăci înțelesul ascuns al textului.

Băiatul fusese adânc mișcat și emoționat de ideea femeii. Când s-a uitat la papagal și s-a gândit că s-ar putea să audă daneza tocmai din ciocul acela coroiat, aproape că i-a venit să o ia la fugă. Nu a rămas pe loc decât pentru a-i face plăcere bătrânei. Dar, când aceasta l-a convins pe papagal să spună textul cu pricina, limba s-a dovedit a fi însăși greaca veche. Pasărea pronunța cuvintele foarte rar și băiatul știa destulă greacă modernă pentru a recunoaște despre ce este vorba în acea poezie scrisă de fapt de Sappho:

A trecut miezul nopții, au apus Pleiadele,
A dispărut acum și luna.
Eu sunt tot singură, nemângâiată,
Iar orele trec întruna.

Când i-a tradus aceste versuri, bătrâna a plescăit din buze și apoi și-a dat peste cap ochii mici, asiatici. L-a rugat să-i mai spună o dată poemul și a dat aprobator din cap.

V

DESPĂRȚIREA DE FERMĂ

Și zei, și oameni, la fel suntem amăgiți!

Vremuri grele

Ferma mea era situată puțin prea sus pentru cultivarea cafelei. Ni se întâmpla ca, în lunile de frig, să ne trezim cu îngheț la sol, iar dimineața vlăstarele arborilor de cafea și tinerele fructe de pe ele să fie brune și zbârcite. Vântul bătea dinspre câmpie și, chiar și în anii cei mai buni, nu obțineam aceeași recoltă ca oamenii din Thika sau Kiambu, districte aflate mai jos, la peste o mie de metri deasupra nivelului mării.

Nu prea aveam nici ploaie în ținutul Ngong și în trei rânduri am avut parte de o secetă absolută, care ne-a lovit cum nu se poate mai tare. Într-un an, când a plouat cu mult peste medie, am cules optzeci de tone de cafea, iar într-un an chiar mai ploios aproape nouăzeci de tone; dar au fost și doi ani nefaști, când a plouat aproape de două ori mai puțin, iar recolta a fost de numai șaisprezece, respectiv cincisprezece tone de cafea. Aceia au fost niște ani dezastruoși pentru noi.

În același timp a scăzut și prețul cafelei: unde înainte primeam o sută de lire pe tonă, acum primeam doar șaizeci-șaptezeci. Peste fermă s-au abătut vremuri grele. Nu ne puteam plăti datoriile și nu erau nici bani pentru viața de zi cu zi. Ai mei de-acasă, care aveau acțiuni investite în recolte, îmi scriau și-mi spuneau că era mai bine să vând domeniul.

M-am gândit la tot soiul de formule pentru salvarea fermei. Într-un an am încercat să plantez cânepă pe terenul rămas necultivat. Să crești cânepă e un lucru admirabil, dar cere multă îndemânare și experiență. Am apelat la un refugiat belgian care să mă sfătuiască ce era de făcut și, când acesta m-a întrebat pe cât pământ

aveam de gând să cultiv cânepă, iar eu i-am răspuns că pe trei sute de acri, a exclamat pe dată *„ça, Madame, c'est impossible*“[1]. Puteam cultiva cu succes cinci acri, sau chiar zece, era el de părere, dar nu mai mult. Totuși, cu numai zece acri nu rezolvam nimic, așa că am cultivat o sută cincizeci. Un câmp de cânepă înflorit și albastru precum cerul senin e o panoramă încântătoare – ca o bucată de cer aici jos, pe pământ – și nu există răsplată mai binemeritată decât o recoltă de fibre de cânepă rezistente, lucioase și catifelate. Le urmărești cu gândul și după expediere, cum sunt transformate în cearșafuri și cămăși de noapte. Dar lucrătorii mei kikuyu nu puteau, de astăzi pe mâine și fără o supraveghere constantă, să învețe să fie îndemânatici la întinsul, la topitul sau la bătutul lor; astfel că tentativa mea de a cultiva cânepă n-a prea avut succes.

Cei mai mulți dintre fermierii ținutului își încercau norocul, în acei ani, cu câte o astfel de fantezie și câțiva dintre ei chiar au avut o inspirație fericită. Pentru Ingrid Lindström din Njoro, de pildă, lucrurile au luat o întorsătură fastă: când eu nu mai eram în Africa și după ce ea însăși muncise ca o sclavă mai bine de doisprezece ani în grădina de zarzavaturi, la porci, la curcani, la tufele de ricin sau la soia, după ce le văzuse părăginindu-se pe rând și plânsese din cauza lor, și-a salvat ferma pentru sine și pentru familie, hotărând să planteze piretru, care se vindea în Franța, unde se folosea la fabricarea parfumurilor. Eu n-am avut norocul ei în privința experimentelor și, când a venit sezonul uscat și a început să bată vântul dinspre câmpiile Athi, arborii de cafea s-au lăsat în jos, iar frunzele lor s-au îngălbenit; în anumite zone ale plantației, copacii au fost loviți de boli urâte, precum antestia.

Pentru a impulsiona recolta, am început să îngrășăm pământul cu bălegar. Fiind crescută în spiritul ideilor europene despre cultivarea pământului, mi se părea împotriva firii să adun recolta de pe un teren fără a-l fi îngrășat mai înainte cu bălegar. Când au aflat despre acest proiect, clăcașii de la fermă mi-au venit în întâmpinare, aducându-mi din grajdurile vitelor și caprelor lor bălegar

---

1 Așa ceva, doamnă, e imposibil (fr.).

adunat acolo de decenii întregi. Era o materie moale ca turba și ușor de folosit. Am făcut o brazdă printre șirurile de arbori cu noile pluguri mici, trase de câte un singur bou, pe care le cumpăraserăm de la Nairobi și, cum nu se putea pătrunde cu căruța printre copaci, femeile de la fermă au fost nevoite să care în spinare bălegarul cu sacii și să-l împrăștie de-a lungul brazdei trase de plug, câte un sac la fiecare copac, astfel încât, revenind cu plugurile și cu boii, să-l putem îngropa cu totul sub pământ. Era o îndeletnicire plăcută la privit și îmi puneam mari speranțe în ea, dar, după cum s-a dovedit mai pe urmă, efectele acelei fertilizări intense nu s-au făcut simțite niciodată.

Marea noastră dificultate era lipsa cronică a capitalului, care fusese cheltuit complet înainte să ajung să mă ocup de fermă. Nu ne puteam permite să încercăm vreo îmbunătățire radicală, ci eram obligați să trăim de pe o zi pe alta, ceea ce, în ultimii ani, devenise modul nostru de viață curent la fermă.

Să fi avut capitalul, mă gândeam din când în când, aș fi renunțat la cultivatul cafelei, aș fi tăiat toți arborii de cafea și aș fi plantat alți pomi pe tot terenul. Copacii cresc foarte repede în Africa, iar după zece ani te poți plimba în tihnă pe sub eucalipții înalți și albăstrui sau pe sub salcâmii australieni pe care, în sezonul ploios, tu însuți i-ai adus de la pepinieră, câte doisprezece puieți în fiecare cutie. Și aș fi avut atunci o vânzare bună de cherestea și de lemn de foc pe piața din Nairobi. A planta copaci e o muncă plină de noblețe și multă vreme după aceea te tot gândești cu plăcere la ea. Pe vremuri fuseseră pâlcuri mari de pădure indigenă pe domeniul meu, dar ea fusese vândută în întregime pentru tăiere la indieni înainte să preiau conducerea fermei; era un fapt care mă-ntrista. Eu însămi în anii cei mai grei trebuise să tai o parte din pădure în jurul atelierului de prelucrare a cafelei, pentru a face loc motorului cu aburi, iar pădurea sacrificată, cu trunchiurile ei înalte și umbrele ei verzi și vii, îmi tulbura adeseori gândurile și niciodată nu mi-a părut mai rău după ceva în viață ca după acei copaci tăiați. Din timp în timp, când îmi puteam permite, mai plantam un petic de teren cu eucalipți, dar fără rezultate deosebite. În ritmul acesta, aveau să treacă vreo cincisprezece ani până să fie cultivate

acele câteva sute de acri și până să văd ferma transformată într-o pădure deasă, administrată în mod științific și cu un joagăr pe malul râului. Clăcașii de pe domeniu însă, a căror idee despre timp era cu totul diferită de a albilor din colonie, priveau plini de speranță spre un viitor în care fiecare să aibă lemne de foc din belșug – cum avuseseră cândva strămoșii lor – de la pădurea pe care aveam s-o plantez curând.

Mai aveam de gând să cresc vite și să pun pe roate o lăptărie. Eram situați însă într-o zonă expusă, ceea ce înseamnă că ținutul era bântuit de febra aftoasă de pe coasta de est a Africii și, dacă voiai să crești rase încrucișate, trebuia să ai și un loc pentru deparazitarea vitelor. Ceea ce face cu atât mai grea concurența cu crescătorii de vite aflați mai departe, în interiorul țării, care trăiesc în zone neexpuse, dar, pe de altă parte, Nairobi era atât de aproape, încât puteam în fiecare zi trimite laptele cu mașina la piață. Odată am avut o cireadă de vite din rase încrucișate, pentru care am construit o scăldătoare de toată frumusețea. Dar am fost nevoiți să le vindem, și scăldătoarea, secată și năpădită de ierburi, arăta ca ruina scufundată și răsturnată a unui castel-fantomă. Mai târziu, când seara, la ora mulsului, porneam pe jos până la grajdul lui Mauge sau al lui Kaninu, ca să mai simt o dată în nări dulcea aromă a vacilor, încercam o strângere de inimă la gândul că nu mai aveam și eu grajduri de vite și o lăptărie proprie. Când călăream pe șes, în mintea mea îl vedeam spuzit, ca pe un câmp cu flori, de nenumărate vaci bălțate.

Dar asemenea planuri au devenit tot mai străine de mine pe măsură ce anii se scurgeau, iar până la urmă s-au pierdut cu totul în ceață. În fond, nu mi-ar fi păsat prea mult dacă aș fi câștigat ceva de pe urma cafelei și aș fi putut menține ferma pe linia de plutire.

Este o mare povară să ții de una singură o fermă. Băștinașii, ba chiar și angajații mei albi, mă lăsau să mă tem și să mă frământ și în numele lor, iar câteodată mi se părea că până și boii de la fermă sau arborii de cafea se complăceau în această atitudine. Aveam atunci impresia că se înțeleseseră între ele, ființe glăsuitoare și necuvântătoare, că numai din vina mea ploile întârziau să cadă sau că nopțile erau atât de reci. Iar seara mi se părea nedrept să stau

și să citesc liniștită în casă; mă împingea afară, pe drumuri, teama de a nu pierde ferma. Lui Farah, care-mi cunoștea frământările, nu-i plăceau deloc plimbările mele nocturne. Îmi spunea despre leoparzii care fuseseră văzuți prin apropierea fermei după apusul soarelui; și avea obiceiul să stea pe verandă, o siluetă îmbrăcată în alb, abia vizibilă pe întuneric, până mă vedea revenită acasă întreagă. Numai că eu eram prea tristă pentru a mă mai gândi și la leoparzi, știam că nu puteam rezolva nimic orbecăind prin întuneric încolo și încoace pe teritoriul fermei, și totuși umblam ca o stafie, neștiind precis încotro mă îndreptam și cu ce intenții.

Cu doi ani înainte de a părăsi pentru totdeauna Africa, am fost într-o călătorie prin Europa. M-am întors în plin sezon al recoltatului cafelei, astfel că nu am putut afla nimic în legătură cu recolta până nu am ajuns în Mombasa. Cât timp m-am găsit pe vapor, nu am făcut decât să chibzuiesc; dacă eram într-o stare bună și viața îmi surâdea, socoteam că vom obține în jur de șaptezeci și cinci de tone; dacă eram abătută sau într-o stare nervoasă, mă încurajam în sinea mea: trebuie să obținem șaizeci de tone, asta în orice caz.

La Mombasa m-a așteptat Farah, dar n-am îndrăznit să-l întreb chiar din prima clipă despre recolta plantației de cafea; o vreme am vorbit despre tot felul de alte lucruri în legătură cu viața la fermă. Dar seara, înainte de a mă retrage la culcare, nu am mai rezistat și l-am întrebat câte tone de cafea se strânseseră în total de data aceasta. De obicei, somalezii au o mare plăcere în a comunica dezastrele. Acum însă Farah nu arăta deloc bucuros, ci sobru din cale-afară, stând în picioare lângă pragul ușii. A închis ochii pe jumătate și și-a lăsat capul pe spate când, înghițindu-și amărăciunea, mi-a spus: „Patruzeci de tone, *memsahib*". În clipa aceea am știut că nu vom putea continua așa. Culoarea și viața s-au scurs din lumea înconjurătoare, camera întunecoasă și sufocantă a hotelului din Mombasa, cu podeaua ei de ciment, cu capătul patului din fier forjat și plasa pentru țânțari uzată, a căpătat o cumplită semnificație ca simbol al lumii, fără un singur ornament sau amănunt de înfrumusețare a vieții omenești din interiorul ei. Nu am mai spus nici un cuvânt și nici Farah n-a întrerupt tăcerea, ci s-a retras și a dispărut, ca un ultim prieten de pe această lume.

Dar mintea omenească are capacități nebănuite de regenerare și în toiul nopții m-am gândit, ca moș Knudsen altădată, că patruzeci de tone tot însemnau ceva, în timp ce pesimismul – o, pesimismul era un păcat de moarte! Și, în orice caz, mă întorceam acasă, aveam să cotesc pe alee încă o dată. Oamenii mei mă așteptau și prietenii vor veni să mă vadă. Peste vreo zece ore urma să zăresc, din tren, către sud-vest, proiectată pe cerul de azur, silueta albastră a colinelor Ngong.

În același an, s-au abătut și lăcustele asupra ținutului nostru. Se auzea că ar fi venit din Abisinia; după doi ani de secetă acolo, o apucaseră spre sud și pustiau în calea lor tot ce însemna vegetație. Înainte de a sosi la noi, zvonuri ciudate au început să umble despre ce pagube cumplite lăsaseră în urmă. Coloniștii au trimis mesageri vecinilor dinspre sud, ca să le vestească invazia lăcustelor. Cu toate acestea, prea mare lucru n-aveai ce face, chiar dacă erai prevenit din timp. La toate fermele din ținut oamenii au pregătit mormane de lemne și grămezi de tulpini de porumb, gata să le dea foc când vor veni lăcustele și la ei; și-au mai trimis clăcașii cu cratițe și conserve goale să bată în ele și să urle tare, ca să sperie lăcustele și să le alunge. Dar nu a fost decât un respiro scurt, căci, oricât de mult le-ar fi speriat fermierii, lăcustele nu puteau rămâne în aer la nesfârșit, încât tot ce-și dorea fiecare dintre ei era să le gonească spre următoarea fermă, în sud, și cu cât erau gonite de la mai multe ferme, cu atât erau mai flămânde și mai disperate când, până la urmă, se așezau totuși undeva și făceau popas. Eu însămi aveam spre sud câmpiile întinse ale Rezervației Masai, încât tot ce puteam spera era să le mențin în aer și să le îndrept cu grijă peste râu, trimițându-le pe capul masailor.

Veniseră deja trei sau patru mesageri de la coloniștii vecini ca să-mi vestească apropierea lăcustelor, însă o vreme nu s-a întâmplat nimic și am început să cred că nu era decât o alarmă falsă. Într-o după-amiază, m-am dus călare până la *dhuka* noastră, un fel de fermă-magazin în care erau diverse bunuri, administrată pentru zilierii fermei și pentru clăcașii de pe întreg domeniul de fratele mai mic al lui Farah, pe nume Abdullai. *Dhuka* era situată la

drumul mare și un indian într-o șaretă trasă de un catâr, care trecea la trap prin fața ei, s-a ridicat în picioare și mi-a făcut semn, când tocmai se afla în dreptul meu, fiindcă nu se putea apropia de mine luând-o direct peste câmpie.

— Se-ndreaptă lăcustele înspre domeniul dumneavoastră, doamnă, mi-a spus când m-am apropiat de el.

— Am mai auzit asta de multe ori, i-am răspuns, dar până acum încă nu le-am văzut. Poate că nu e dracul chiar atât de negru pe cât le place oamenilor să-l vadă.

— Fiți amabilă și întoarceți-vă, doamnă, m-a îndemnat indianul.

M-am întors și am văzut, pe toată întinderea orizontului, spre nord, o umbră cenușie pe cer, ca un zid compact de fum, ca un oraș arzând, ca o „metropolă cu milioane de locuitori vomitându-și fumul în văzduh", mi-am recitat în gând într-o clipită, sau ca un nor subțire urcând pe cer.

— Ce-i asta? am întrebat.

— Lăcustele, a spus indianul.

Am văzut câteva lăcuste, cred că nu mai mult de douăzeci, pe cărarea ce traversa câmpia, în timp ce mă întorceam spre casă. Trecând pe lângă locuința administratorului fermei, l-am avertizat să aibă totul pregătit pentru a le întâmpina. Apoi am privit amândoi spre nord și am văzut că fumul negru urcase ceva mai sus. Din când în când, o lăcustă zbura pe lângă noi prin aer, sau se lăsa să cadă pe pământ și începea să se târască încet.

A doua zi dimineață, când am deschis ușa casei și am privit afară, am văzut că tot peisajul din jur avea o culoare palidă și ternă. Copacii, gazonul, aleea, tot ce puteai cuprinde cu ochii era acoperit de această vopsea, ca și cum peste noapte un strat de zăpadă groasă și decolorată s-ar fi lăsat peste tot decorul. Erau lăcustele. În timp ce stăteam în ușă și le priveam, peisajul a început să vibreze tot și să se deformeze; lăcustele se deplasau pe jos și se ridicau în aer, așa că în câteva minute insectele au bătut toate din aripi, iar roiul s-a pus deodată în mișcare.

Cu acel prilej nu au produs stricăciuni prea mari; nu poposiseră pe pământul nostru decât pentru o noapte. Le-am văzut de-aproape,

aveau cam patru centimetri lungime, erau gri-maronii sau roz și lipicioase la pipăit. Îmi distruseseră câțiva copaci masivi de pe alee doar așezându-se pe crengile lor și, când priveai acești copaci căzuți și-ți aminteai că fiecare lăcustă în parte nu cântărea decât a zecea parte dintr-o uncie[1], începeai cu timiditate să intuiești ce cifre astronomice se aflau în joc.

Lăcustele au revenit; timp de două-trei luni, ferma a fost supusă repetatelor lor atacuri. Am renunțat în scurt timp să le speriem, fiindcă efortul era inutil, iar pe deasupra și tragicomic. Uneori câte un roi mai mic venea ca un detașament desprins din grosul armatei și trecea în viteză peste noi. Dar alteori lăcustele soseau în valuri mari, care puteau dura chiar și câteva zile, în care asistam la înaintări forțate de câte douăsprezece ore pe zi. Când ajungeam în miezul roiului, era ca un viscol în Danemarca, furtuna vuia și scrâșnea amarnic, pale de vânt mânioase te încolțeau de sus, de jos, din dreapta și din stânga, precum niște lame subțiri de oțel sclipind în soare, dar întunecându-l totodată. Lăcustele formează un gen de cordon, de la sol până-n vârful coroanei copacilor, în spatele căruia aerul e curat. Ți se lovesc de față, îți intră în încălțăminte, în mâneci și după gât. Vârtejul din jurul tău te amețește și te umple de o furie și o disperare îngrețoșate, când vezi cât sunt de multe. Individul din cadrul acestei gloate nu contează în nici un fel, omoară-l și ai să vezi că nimănui nu-i pasă. După ce lăcustele trec și se îndreaptă spre orizont, ca o dâră lungă de fum tot mai rar, senzația de dezgust față de obrazul și mâinile tale, de care s-au frecat cu sutele, persistă multă vreme.

O mulțime de păsări urmau avansarea roiului, se învârteau pe deasupra lui și se lăsau pe câmp de îndată ce lăcustele se opreau, trăind împărătește pe seama hoardei: acum era ceasul berzelor și al cocorilor, marii profitori de prin partea locului.

Câteodată lăcustele se așezau la fermă. Ele nu produceau pagube mari în plantația de cafea, căci frunzele acestor arbori, care se aseamănă oarecum cu foile de dafin, sunt mult prea tari ca să

---

1 1 uncie = 28,35 grame.

poată fi roase. Nu reușeau decât să distrugă ici-colo câte un copac, atât.

Dar imaginea lanurilor de porumb era jalnică după o invazie a lăcustelor: pe ele nu mai rămânea nimic, în afară de câteva petice uscate de frunze atârnând din tulpinile rupte și pustiite. Grădina mea de pe malul râului, irigată și menținută verde, arăta ca un morman de praf – din atâtea legume, flori și plante aromate nu mai rămăsese nimic. *Shamba*-urile clăcașilor mei erau ca niște fâșii de teren desțelenit, ars, nivelat de insectele târâtoare, cu câte o lăcustă moartă pe alocuri în praf drept unic rod al pământului devastat. Clăcașii stăteau și se uitau la ele. Bătrânele, care săpaseră și sădiseră acele *shamba*-uri cu prețul unor eforturi supraomenești, își ridicau neputincioase pumnii spre ultimele umbre palide de pe cer.

O mulțime de lăcuste moarte rămâneau pretutindeni în urma armatei care înainta. Pe drum, unde se așezaseră să se odihnească și fuseseră călcate de tot felul de șarete sau căruțe, acum, după ce roiul se îndepărtase, urmele roților se întindeau până departe, cât cuprindeai cu ochii, acoperite de lăcuste moarte.

Își depuseseră ouăle în pământ. După un an, la sfârșitul ploilor mari, apăreau puieții negri-maronii – lăcustele în prima fază a existenței, care nu puteau zbura, ci se târau pe sol și devorau tot ce găseau.

Când mi s-au terminat banii și n-am mai avut de unde să scot alții, am fost nevoită să-mi vând ferma. Cumpărătorul a fost o mare firmă din Nairobi. Oamenii aceia considerau că terenul se afla la o altitudine prea mare pentru a fi cultivat cu cafea, iar agricultura nu-i interesa defel. Intenția lor era de a scoate toți arborii de cafea, de a împărți domeniul în parcele mici și de a construi pretutindeni drumuri, iar apoi, cu timpul, când Nairobi urma să se extindă spre vest, de a vinde parcelele respective ca teren de construcție pentru cei interesați. Toate acestea se petreceau către sfârșitul anului.

Însă, chiar și în acele condiții, nu cred că aș fi avut tăria necesară de a renunța la fermă dacă n-ar fi intervenit un element precis. Recolta de cafea, încă necoaptă pe copaci, aparținea foștilor proprietari ai fermei, sau mai bine zis băncii unde fusese ipotecată ferma.

Această recoltă n-avea să fie culeasă, prelucrată în atelier și expediată până în luna mai a anului următor, poate chiar mai târziu. În toată această perioadă aveam să rămân la fermă și s-o conduc, iar lucrurile aveau să decurgă în linii mari la fel, pentru păstrarea aparențelor. Între timp, îmi spuneam, se va întâmpla ceva pentru ca totul să revină la normal, fiindcă, la urma urmelor, lumea asta nu e un mecanism nici foarte regulat, nici întru totul previzibil.

Și astfel a început o etapă stranie în existența mea la fermă. Adevărul care mă pândea de pretutindeni era că ferma nu-mi mai aparținea, însă, în ciuda acestei realități, el putea fi ușor ignorat de cei incapabili să-l înțeleagă, iar diferența de la o zi la alta rămăsese insesizabilă. În schimb, de la un ceas la altul, mi se oferea o lecție de trăire a clipei, aș spune, în eternitate, unde întâmplările reale ale unui moment sau ale altuia nu consemnau aproape nici o deosebire.

Ciudat era că nici măcar eu, pe toată durata acestei stări, nu am crezut vreodată că voi fi nevoită să renunț la fermă sau că va trebui să plec din Africa. Deși eram sfătuită că asta trebuia să fac de către prietenii din jur, toți oameni cu scaun la cap; ba chiar primeam și scrisori de acasă, care conțineau toate același sfat, iar faptele de zi cu zi îmi arătau, inconfundabil, drumul. Și totuși, nimic nu era mai străin de gândurile ce mă munceau și continuam să cred că mă voi întoarce ca să-mi las oasele în pământul Africii. Pentru această credință fermă n-aveam nici o altă bază și nici un alt motiv întemeiat decât totala mea incapacitate de a-mi imagina vreun alt final.

În aceste luni, am conceput un program sau un sistem strategic de apărare împotriva destinului și a celor din preajma mea care i se aliau. Am să cedez, îmi spuneam, în toate chestiunile minore, pentru a fi scutită de necazuri inutile. Îi voi lăsa pe adversarii mei să facă după capul lor în treburile de acest gen, zi după zi, prin vorbă sau prin cuvântul scris. Căci până la urmă voi triumfa și-mi voi păstra ferma și oamenii de-aici. Să-i pierd, mă gândeam, nu pot: iar dacă nu-mi pot imagina, cum e cu putință să se-ntâmple?

În felul acesta, am fost cea din urmă persoană care să-și dea seama că va trebui să plec. Când îmi amintesc de ultimele luni în

Africa, mi se pare că obiectele neînsuflețite erau conștiente de plecarea mea cu mult înainte de a-mi da seama eu însămi. Dealurile, pădurile, câmpiile și râurile, vântul, toate știau că urma să ne despărțim. Când am început să stabilesc termene cu destinul și am angajat discuții pentru vânzarea fermei, atitudinea peisajului față de mine s-a modificat radical. Până atunci fusesem o părticică din el, seceta i-o resimțeam ca pe o febră a mea, iar înflorirea câmpiei ca pe o rochie nouă. Acum însă ținutul se despărțea de mine și se ținea puțin deoparte, ca să îl pot vedea mai clar și să-mi rămână ca un tot.

Același lucru se întâmplă și cu colinele în săptămâna dinaintea sezonului ploios. Într-o seară, în timp ce le privești, fac deodată o mișcare amplă și se dezvăluie sub ochii tăi, devenind la fel de limpezi, particulare și vii ca formă și colorit, de parcă ar vrea să ți se dăruiască, împreună cu tot ce închid în ele, de parcă tu ai vrea să pornești din locul în care te afli atunci pentru a urca pe clina lor unduioasă și verde. Îți spui: dacă o antilopă ar ieși acum în câmp deschis, aș vedea-o uitându-se spre mine și mișcând ușor din urechi; dacă o păsărică s-ar așeza pe o crenguță a unei tufe, aș auzi-o cântând. În luna martie, între coline, gestul acesta de abandon înseamnă că se apropie vremea ploilor, dar pentru mine, acum, el însemna despărțire.

Mai văzusem destule țări până atunci dăruindu-ți-se în același fel când ești pe punctul de a le părăsi, însă uitasem acest sentiment. Nu mă gândeam decât că niciodată ținutul nu mi se păruse mai frumos, ca și cum contemplarea lui ar fi fost de ajuns ca să te facă fericit pe viață. Lumina și umbra își împărțeau decorul; văzduhul era brăzdat de curcubeie.

Când eram în compania albilor din Nairobi, a avocaților sau a oamenilor de afaceri, a prietenilor mei plini de sfaturi bune, sentimentul izolării de toți îmi provoca o stare ciudată, uneori o senzație aproape fizică – și încercam un gen de sufocare. Mă consideram a fi, dintre ei toți, unica ființă rezonabilă; însă o dată sau de două ori mi s-a întâmplat să reflectez că, dacă aș fi fost nebună printre oameni întregi la minte, cred că aș fi încercat exact aceeași stare.

Băștinașii de la ferma mea, cu realismul sobru atât de propriu firii lor, erau pe deplin conștienți de situația în care mă aflam, ca și de starea mea de spirit, de parcă le-aș fi analizat-o în detaliu sau aș fi descris-o într-o carte pe înțelesul lor. Cu toate acestea, căutau mai departe la mine un sprijin și un ajutor și nu au încercat deloc să-și aranjeze viitorul pe cont propriu. Încercau vrute și nevrute ca să mă facă să rămân și pentru asta inventau tot felul de planuri, pe care mi le împărtășeau. După ce vânzarea fermei a fost perfectată, veneau și ședeau în jurul casei mele din zorii zilei și până noaptea, dar nu atât pentru a vorbi cu mine, cât mai degrabă pentru a-mi urmări mișcările. Există un moment paradoxal în relația dintre un conducător și cei ce-l urmează, când aceștia văd limpede orice slăbiciune și scădere a lui și sunt în stare să îl judece cu corectitudine și obiectivitate, dar, inevitabil, se întorc spre el ca și cum, fizic, pe această lume, nu putea fi ocolit. S-ar putea ca o turmă de oi să simtă exact același lucru față de ciobănaș; ele au desigur mai multă știință și experiență a locurilor și a vremii, și totuși merg în urma lui, dacă-i nevoie chiar și-n abis. Localnicii kikuyu priveau situația mai pozitiv decât mine, datorită cunoașterii lor mai intime a Diavolului și a lui Dumnezeu, însă ședeau în jurul casei mele și așteptau poruncă din partea mea, probabil discutând între ei pe marginea ignoranței și a neputinței mele fără pereche pe această lume.

Vă veți imagina, poate, că prezența lor constantă în preajma casei, când știam că nu-i puteam ajuta, iar soarta lor îmi apăsa conștiința, era o povară greu de suportat. Ei bine, câtuși de puțin. Până la ultima clipă, cred, am aflat o stranie consolare și o ușurare unii în prezența altora. Înțelegerea dintre noi era mai profundă ca rațiunea. M-am gândit frecvent în acele luni la Napoleon și la retragerea lui din fața Moscovei. Se consideră în general că a trecut printr-un chin cumplit văzându-și marea armată suferind și murind împrejurul lui, dar este de presupus că ar fi căzut pe loc răpus de soartă dacă n-ar fi avut armata în jur. Noaptea, stăteam trează și număram orele până când băștinașii kikuyu aveau să-și facă din nou apariția pe gazon și să aștepte în preajma casei mele.

Moartea lui Kinanjui

În același an a murit și marele șef Kinanjui. Unul dintre fiii lui a venit la mine într-o seară târziu și m-a rugat să mă duc cu el în satul tatălui său, căci acesta era pe moarte: *Na-taka kufa* – voia să moară –, cum spuneau băștinașii.

Kinanjui îmbătrânise. Un mare eveniment avusese loc de curând în existența sa: carantina asupra Rezervației Masai fusese ridicată. De îndată ce a auzit de ea, bătrânul șef de trib kikuyu s-a și așternut la drum, numai cu câțiva însoțitori, pornind departe, către sud, prin rezervație, ca să pună la punct diversele socoteli cu tribul masailor și să-și aducă înapoi vacile care-i aparțineau, împreună cu viței lor născuți în exil. Însă pe drum s-a îmbolnăvit; din câte am reușit să înțeleg, fusese împuns de o vacă în pulpă, ceea ce reprezenta o cauză onorabilă din care putea muri un șef de trib kikuyu, iar rana se cangrenase. Kinanjui fie stătuse prea mult la masai, fie se simțise prea rău pentru atât de lungul drum de înapoiere, când și-a adus aminte și de casă. Probabil însă că era atât de pornit să-și adune toate vitele în jurul lui, încât nu se dădea plecat până nu le vedea pe toate strânse. De asemenea, probabil că se lăsase îngrijit de una dintre fetele sale măritate cu un masai, până ce se trezise în el o ușoară suspiciune legate de bunăvoința cu care fata voia să-i aline suferința. În cele din urmă a pornit la drum și se pare că alaiul său a făcut tot ce s-a priceput, dându-și o mare osteneală să-l aducă până acasă și cărându-l pe bătrânul aproape muribund distanțe lungi pe o targă improvizată. Acum, când zăcea pe patul de moarte în colibă, marele șef de trib trimisese după mine.

Fiul lui Kinanjui sosise la mine acasă îndată după masa de seară și s-a făcut întuneric de-a binelea până ce eu, Farah și cu el am pornit cu mașina spre satul său, dar luna era deja pe cer și străbătea primul pătrar. Pe drum, Farah a deschis subiectul celui care avea să-i succeadă lui Kinanjui în funcția de șef al tribului kikuyu. Bătrânul avea o mulțime de fii și a reieșit că se ciocneau tot felul de interese în mica lume a băștinașilor kikuyu. Doi dintre fiii lui, mi-a spus Farah, erau creștini, dar unul era romano-catolic,

iar celălalt convertit la Biserica Scoțiană, și era de așteptat ca fiecare din cele două misiuni să tragă destule sfori pentru a-și impune pretendentul. Tribul în sine, se pare, l-ar fi dorit pe un al treilea fiu, mai tânăr ca ceilalți doi, însă, ce-i drept, păgân.

Ultima porțiune de drum, cam un kilometru și jumătate, nu era decât o urmă bătătorită de vaci peste o pajiște întinsă. Iarba arăta cenușie de rouă. Chiar înainte de a ajunge în sat, a trebuit să traversăm o albie de râu, cu un firicel argintiu de apă șerpuind prin mijloc; aici am trecut printr-o ceață lăptoasă. *Manyatta* cea mare a lui Kinanjui, când am ajuns în preajma ei, stătea liniștită sub clar de lună; era formată dintr-un mănunchi de colibe, din șure cu vârful țuguiat și din grajduri pentru animale. Când am cotit și am intrat în ea, am prins în lumina farurilor mașinii un acoperiș de stuf; sub el se afla automobilul pe care Kinanjui îl cumpărase de la consulul american pe vremuri, când venise la ferma mea să judece cazul lui Wanyangerri. Acum arăta complet părăsit, cuprins de rugină și hârbuit, și Kinanjui cu siguranță nici nu-și mai amintea de el, căci se-ntorsese la obiceiurile strămoșilor și nu-și dorea să fie înconjurat decât de vaci și de femei.

Deși mi se păruse atât de întunecat, satul era extrem de treaz, oamenii nu dormeau nici unul și, când au auzit motorul mașinii, s-au grăbit să ne iasă-n cale. Dar acum totul era schimbat față de cum arătase altădată. *Manyatta* lui Kinanjui fusese întotdeauna un loc plin de viață și zgomotos, ca un pârâu izvorând din pământ și împrăștiindu-se în toate părțile; tot felul de proiecte și planuri se întretăiau în cele patru zări, sub ochiul figurii centrale solemne și binevoitoare a marelui șef Kinanjui. Acum aripa morții plutea însă peste *manyatta* și, întocmai ca un magnet puternic, modificase alcătuirea știută, formând grupuri și constelații noi. Bunăstarea fiecărui membru al familiei și al tribului era în joc, iar scenele și uneltirile ce se petreceau invariabil la căpătâiul unui rege muribund erau și aici în plină desfășurare, pe fondul mirosului tare al vacilor și sub lumina amorțită a lunii. Când ne-am dat jos cu toții din mașină, un băiat cu un felinar a venit să ne conducă înspre coliba lui Kinanjui și mulțimea de oameni ne-a însoțit, după care a rămas afară.

Nu mai fusesem niciodată în locuința lui Kinanjui. Acest adevărat castel regal era mult mai mare decât colibele obișnuite, dar, când am pătruns înăuntru, nu am avut impresia că ar fi mobilat mai luxos decât celelalte. Avea un pat făcut din bețe și din frâie de vite și câteva scaune mici de lemn. Două-trei focuri ardeau pe lutul bătătorit de pe jos, căldura din colibă era de-a dreptul sufocantă, iar fumul atât de gros, încât la început nu am distins pe nimeni dinăuntru, deși tot pe jos se afla și un felinar de vânt. Când ne-am mai obișnuit cu atmosfera, am văzut trei bătrâni, poate unchi sau consilieri de-ai lui Kinanjui, încă o femeie, foarte bătrână, sprijinită în toiag și care stătea foarte aproape pe pat, o fetiță drăguță și un băiat de vreo treisprezece ani – și cine știe ce constelație nouă, produsă de acel magnet, era societatea de față din camera mortuară a marelui șef de trib?

Kinanjui zăcea cu ochii în tavan. Trăgea să moară, era deja pe jumătate dus, iar duhoarea pe care o răspândea era atât de grea, încât la început n-am îndrăznit să deschid gura ca să rostesc vreun cuvințel, de teamă să nu vomit. Bătrânul era în întregime gol și stătea culcat pe un pled scoțian pe care i-l dădusem eu odată, însă probabil că nu suporta nici o apăsare, cât de mică, pe piciorul infectat. De altfel, piciorul era îngrozitor la vedere și atât de inflamat, că nu se mai distingea genunchiul, iar în lumina lămpii am văzut că de la șold la talpă era brăzdat de lungi fuioare galbene și negre. Sub el, pledul era pătat și ud, ca și cum apa i s-ar fi scurs întruna din picior.

Fiul lui Kinanjui care venise după mine la fermă a adus un vechi scaun european, cu un picior mai scurt decât celelalte, și mi l-a pus ca să șed pe el foarte aproape de patul bătrânului.

Capul și corpul lui Kinanjui erau atât de descărnate, că toată structura scheletului său imens ieșea în evidență și semăna cu o statuie de lemn neagră și uriașă, cioplită de un cuțit grosolan. Dinții și limba i se zăreau printre buzele întredeschise. Ochii îi erau înnegurați și lăptoși în mijlocul feței brune. Dar încă vedea și, când m-am apropiat de pat, și-a întors privirile către mine și nu și le-a mai mutat cât timp am rămas lângă el în colibă. Cu o foarte mare încetineală, și-a tras mâna dreaptă peste întregul trup, ca

să-mi atingă mâna. Durerile trebuie să-i fi fost cumplite, cu toate că părea liniștit și degaja încă o mare prestanță, așa gol cum zăcea în pat. După felul cum arăta, m-am gândit că se întorsese probabil triumfător și că-și recuperase toate vitele, în ciuda ginerilor lui masai. Mi-am amintit, pe când stăteam și îl observam, că avusese o mare slăbiciune: se temuse mereu de tunete și, dacă izbucnea vreo vijelie în timp ce se afla la mine, adopta instinctul de rozătoare și căuta un cotlon în care să se ascundă. Acum însă nu-i mai păsa de fulgere și de mult temuta „stâncă tunătoare"; își făcuse din plin datoria, cred, pe această lume și se întorsese acasă răsplătit din toate punctele de vedere. Dacă i-ar fi rămas destulă judecată să-și mai poată privi o dată viața retrospectiv, ar fi găsit puține împrejurări când nu reușise s-o biruiască. O mare vitalitate și o mare artă de a trăi, ca și o activitate extrem de diversă se încheiau acum, cu Kinanjui zăcând nemișcat pe spate. „Să ai parte de-o moarte ușoară, Kinanjui", i-am urat în gând.

Bătrânii din colibă stăteau cu toții imobili, de parcă și-ar fi pierdut deodată darul vorbirii. Numai băiatul care fusese în cameră când am intrat, și care presupun că era unul dintre ultimii născuți ai lui Kinanjui, a venit lângă patul tatălui său și mi s-a adresat, potrivit, cred, unei înțelegeri stabilite înainte de sosirea mea.

Medicul misiunii, mi-a explicat el calm, aflase de boala lui Kinanjui și trecuse pe acolo dorind să-l vadă. Tot el îi informase pe kikuyu că se va întoarce și-l va lua pe muribund la spitalul misiunii, iar acum așteptau să vină camionul care-l va transporta chiar în aceeași noapte. Dar Kinanjui nu voia să fie dus la spital. De aceea trimisese după mine. Voia să îl duc la mine acasă, și anume neîntârziat, înainte ca cei de la misiune să vină și să-l încarce. În timp ce băiatul îmi explica, bătrânul nu mă slăbea din priviri.

Stăteam și ascultam atent, cu inima îndurerată.

Să fi fost Kinanjui pe moarte acum un an sau chiar și-acum trei luni, l-aș fi luat imediat la mine, dacă aceasta-i era dorința. Dar situația se schimbase. Îmi mersese rău în ultima vreme și mă temeam să nu îmi meargă și mai rău. Petreceam zile întregi la Nairobi, în diferite birouri, ascultând avocați și oameni de afaceri

și având întâlniri cu creditorii fermei. Casa în care-mi cerea Kinanjui să-l duc nu mai era proprietatea mea.

Bătrânul, îmi spuneam, privindu-l neputincioasă, avea să moară, nu mai avea scăpare. Ar fi murit în mașina mea, pe drum, sau imediat după ce soseam acasă. Cei de la misiune aveau să-mi reproșeze moartea lui și toți cei care vor afla întâmplarea nu vor putea decât să le dea dreptate.

Or, toate acestea mi se păreau o povară prea grea ca să mi-o mai asum. Nu mă simțeam în stare să mai lupt cu autoritățile de pe această lume. Nu mai eram capabilă să le înfrunt pe toate; nici măcar o parte din ele.

În două sau trei rânduri chiar am încercat să-mi spun că o să-l iau pe Kinanjui, dar de fiecare dată mi-a lipsit curajul. Atunci m-am gândit că ar fi și mai bine să-l las în pace și să plec.

Farah stătuse până atunci în ușă și urmărise ce-mi spunea băiatul. Când m-a văzut că rămân tăcută, s-a apropiat de mine și, cu un glas grăbit, dar în surdină, a început să îmi explice cum îl puteam urca mai bine în mașina noastră pe Kinanjui. M-am ridicat și am mers cu el în partea din spate a odăii, puțin mai departe de ochii și de duhoarea bătrânului muribund din pat. I-am spus lui Farah că nu aveam de gând să-l duc pe Kinanjui la mine. Această întorsătură a lucrurilor l-a surprins, iar în ochii și pe fața lui a coborât o umbră de mirare.

Aș mai fi vrut să stau puțin cu Kinanjui, dar nu doream să fiu de față când cei de la misiune aveau să vină să îl ia cu ei.

M-am întors lângă patul lui Kinanjui și i-am spus că nu-l puteam lua la mine. Cum nu era nevoie de motivații, m-am rezumat la acest anunț. Înțelegând că era vorba de un refuz, bătrânii din colibă m-au înconjurat, foindu-se încurcați, iar băiatul s-a tras puțin mai în spate, după care a rămas nemișcat acolo; tot nu avea ce face. Kinanjui nu se agita și nici nu-și schimba poziția, ci stătea cu ochii fixați asupra mea, cum făcuse tot timpul până atunci. Arăta ca și cum lucruri de acest fel i s-ar mai fi întâmplat cândva, ceea ce se prea poate să fi fost adevărat.

— *Kwaheri*, Kinanjui, i-am spus. La revedere.

Degetele lui fierbinți s-au frecat ușor de palma mea. Chiar înainte de a ajunge la ușă, când m-am întors să mai arunc o privire în urmă, întunecimea și fumul din încăpere înghițiseră trupul întins pe pat al marelui șef kikuyu. Când m-am aflat din nou în aer liber, am constatat că era foarte frig. Luna era foarte jos, aproape de orizont, căci trebuie să fi trecut de miezul nopții. Chiar în acel moment, un cocoș din *manyatta* lui Kinanjui a cântat de două ori tare.

Bătrânul șef de trib a murit în aceeași noapte la spitalul misiunii. Doi dintre fiii săi au venit la mine în după-amiaza zilei următoare ca să-mi anunțe vestea morții lui. Totodată, m-au invitat și la înmormântarea care urma să aibă loc a doua zi la Dagoretti, lângă satul lui.

Când sunt lăsați în legea lor, kikuyu nu-și îngroapă morții, ci-i părăsesc sub cerul liber, la bunul plac al vulturilor și al hienelor. Acest obicei al lor mi-era apropiat de suflet; mă gândeam că trebuie să fie plăcut să fii abandonat sub lună și sub stele, ciugulit și descărnat degrabă, pe față, cinstit și curat; adică să devii una cu natura, un component oarecare al peisajului. În vremea când la fermă făcea ravagii gripa spaniolă, auzeam toată noaptea hienele învârtindu-se printre *shamba*-uri și adeseori, după acele zile, mi se întâmpla să dau peste câte un craniu brun și neted, afară, în câmpie sau în iarba înaltă din pădure, asemenea unei nuci picate din copac. Dar practica nu se împăca bine cu exigențele lumii civilizate. Guvernul își dăduse multă osteneală ca să-i convingă pe kikuyu să-și schimbe vechile obiceiuri și să-i învețe să-și îngroape morții, însă acestora nu le plăcea ideea.

Kinanjui, mi-au spus băieții săi, urma să fie înmormântat și m-am gândit că poporul kikuyu poate se hotărâse să admită o excepție de la regulă, pentru că mortul era însuși marele șef. Era posibil să urmeze un spectacol tradițional și o adunare a tuturor pentru această împrejurare. Am mers cu mașina la Dagoretti în după-amiaza zilei următoare, așteptându-mă să-i văd acolo pe toți bătrânii șefi mai mici din ținutul nostru și să asist la o mare festivitate kikuyu.

Dar funeraliile lui Kinanjui s-au dovedit a fi o chestiune exclusiv europeană și clericală. Erau de față câțiva reprezentanți din partea guvernului colonial, comisarul districtual și doi funcționari oficiali din Nairobi. Ocazia și locul însă fuseseră acaparate de cler; tot câmpul, sub soarele după-amiezii, era negru de veșmintele lor. Atât Misiunea Franceză, cât și Misiunile Bisericilor Engleză și Scoțiană erau bogat reprezentate acolo. Dacă avuseseră de gând să le bage în cap localnicilor kikuyu ideea că puseseră mâna pe șeful mort și că acesta le aparținea doar lor, atunci fără îndoială că reușiseră din plin. Puterea era atât de clar de partea lor, încât simțeai că era imposibil ca bietul Kinanjui să scape. Acesta era un truc foarte vechi al bisericilor creștine. Îi vedeam acum pentru prima oară, într-un număr demn de a reține atenția, pe băieții de la misiuni, localnicii convertiți, cu o îmbrăcăminte semisacerdotală, indiferent de funcția pe care o îndeplineau, tineri kikuyu grași, cu ochelari și care-și țineau mâinile împreunate, arătând toți ca niște eunuci. Probabil că cei doi fii creștini ai lui Kinanjui erau și ei de față, lăsând la o parte neînțelegerile religioase pentru această zi solemnă, numai că eu nu-i cunoșteam. Veniseră și câțiva bătrâni șefi kikuyu, inclusiv Keoy, cu care am vorbit o vreme despre personalitatea lui Kinanjui. Dar preferau să stea cu toții retrași în planul doi al acestui măreț spectacol.

Mormântul fusese săpat sub câțiva eucalipți înalți din câmpie, cu o sfoară întinsă în jurul lui. Fiindcă am sosit mai devreme, am nimerit aproape de mormânt, chiar lângă sfoară, de unde puteam vedea cum creștea și se așeza adunarea în jurul lui.

Kinanjui a fost adus cu un camion de la misiune și coborât lângă groapă. Cred că nicicând în viața mea nu am fost mai șocată și mai indignată decât atunci, la vederea lui. Fusese un bărbat înalt și-l țineam minte venind pe jos către ferma mea, înconjurat de consilieri; mi-l aminteam chiar zăcând în pat, cu două nopți în urmă, în colibă. Însă coșciugul în care se afla acum era o cutie aproape pătrată și precis nu avea mai mult decât vreo cinci picioare în lungime. Nici n-am crezut că era un coșciug când mi s-a arătat în prima clipă; o fi, îmi spuneam eu, vreo cutie cu accesoriile de rigoare. Dar nu, era coșciugul lui Kinanjui. N-am înțeles niciodată

de ce l-au ales pe acela; poate că era în plus la Misiunea Scoțiană. Nu reușeam să-mi imaginez cum încăpuse Kinanjui și în ce poziție stătea înăuntru. Au așezat coșciugul pe pământ, nu departe de locul unde mă nimerisem eu.

Pe acest coșciug se găsea o placă mare de argint cu o inscripție care spunea, după cum am aflat pe urmă, că îi fusese dăruită de misiune marelui șef Kinanjui și avea gravat pe ea un text din Sfânta Scriptură.

A urmat o lungă slujbă de înmormântare. Pe rând, misionarii au ieșit în față, le-au vorbit celor prezenți și presupun că au insistat mai ales cu îndemnuri și cu povețe. În ce mă privește, n-am auzit nimic: mă țineam strâns cu mâinile de sfoara din jurul mormântului lui Kinanjui. După ei au venit la rând și câțiva creștini băștinași, care au turuit și ei peste câmpia înverzită.

În cele din urmă, Kinanjui a fost coborât în pământul propriei țări și acoperit cu el.

Îi luasem pe băieții mei de casă la Dagoretti ca să vadă înmormântarea și acum aceștia stăteau de vorbă cu rudele și cu prietenii. Fiindcă tot se-ntorceau mai târziu pe jos, Farah și cu mine am pornit înainte singuri. Tot timpul pe drum, în mașină, Farah a șezut tăcut ca însuși mormântul lângă care stătuserăm. Îi fusese greu să accepte faptul că refuzasem să-l iau pe Kinanjui la mine și două zile se zbătuse neputincios, asemenea unui suflet rătăcit, pradă unor teribile îndoieli și crize. Însă, când am oprit în fața ușii, mi-a spus:

— Nu face nimic, *memsahib*.

Mormântul dintre coline

Denys Finch-Hatton a venit de la un safari și a rămas pentru scurt timp la fermă, dar, când am început să-mi desfac casa și să împachetez, iar el n-a mai avut unde să locuiască, a plecat și s-a instalat în casa lui Hugh Martin, la Nairobi. De acolo venea cu mașina în fiecare zi la masă, șezând – la urmă, când îmi vândusem

tot mobilierul – pe o ladă și mâncând pe o alta. Așa stăteam împreună până noaptea târziu.

De câteva ori Denys și cu mine am vorbit ca și cum ar fi trebuit cu adevărat să plec din țară. El vedea în Africa însăși casa lui, înțelegea foarte bine ce simțeam și suferea alături de mine, chiar când râdea de tristețea de care mă lăsam cuprinsă la perspectiva despărțirii de oamenii mei.

— Ai impresia, mă întreba el, că n-ai să poți trăi de-acum încolo fără Sirunga?

— Da, îi răspundeam.

Dar, în cea mai mare parte a timpului când eram împreună, vorbeam și ne comportam de parcă viitorul nici n-ar fi existat; nu fusese niciodată în firea lui Denys să se preocupe de viitor, ca și cum ar fi știut tot timpul că putea face apel la forțe necunoscute nouă, dacă într-adevăr ar fi fost nevoie. El se armoniza în chip firesc cu stilul meu de a lăsa lucrurile să curgă în voia lor, iar ceilalți puteau crede sau comenta după cum îi tăia capul. Când era la mine, părea un lucru absolut normal să ședem amândoi pe lăzi într-o casă golită de mobilă. Lui Denys îi plăcea să-mi spună o poezioară:

Cântec vesel zi-mi mai bine,
Decât de durere,
Nu din milă vin la tine,
Ci doar de plăcere.

În timpul acelor săptămâni, ne repezeam în zboruri scurte deasupra colinelor Ngong sau peste Rezervația de Animale. Într-o dimineață, Denys a venit să mă ia de la fermă în zori, chiar la răsăritul soarelui, și atunci am văzut de sus un leu pe câmpia aflată la sud de coline.

Mi-a zis că ar trebui să-și împacheteze cărțile, care stătuseră mulți ani în casa mea, dar intenția lui n-a depășit niciodată acest stadiu.

— Știi ce? Mai bine păstrează-le tu, mi-a spus odată. Eu tot n-am unde să le mai țin.

Nu reușea deloc să se hotărască încotro s-o apuce după ce casa mea va fi fost închisă și înstrăinată. La sfatul insistent al unui prieten, a consimțit să meargă la Nairobi și să arunce o privire prin bungalow-urile de închiriat acolo, dar s-a întors atât de oripilat de cele văzute, încât a refuzat până să și discute acest subiect, iar seara, la cină, când a început să-mi facă o descriere a caselor și a mobilierului lor, s-a oprit și a rămas pe gânduri, având întipărite pe figură o silă și o tristețe cum nu avea obiceiul să afișeze alteori. Fusese în contact cu o formă de existență a cărei simplă evocare i se părea de nesuportat.

Totuși, era o dezaprobare complet obiectivă și impersonală; uitase că el însuși voise să fie o parte din această existență și, când am încercat să-i reamintesc, m-a întrerupt.

— A, în ceea ce mă privește, voi fi absolut fericit să trăiesc într-un cort în Rezervația Masai, ori să îmi iau o casă într-un sat somalez.

Dar, cu acest prilej, a găsit timp să vorbească și despre viitorul meu în Europa. Aveam să fiu mai fericită în Europa decât la fermă, era de părere Denys, după ce voi fi scăpat cu bine din acel gen de civilizație de care urma să avem parte în Africa.

— Știi, a căutat el să-și dezvolte ideea, acest continent african are un simț al sarcasmului teribil de puternic.

Denys avea o mică proprietate pe coastă, la treizeci de mile nord de Mombasa, pe malul golfului Takaunga. Aici se găseau ruinele unei vechi așezări arabe, cu un minaret foarte modest și un puț – o excrescență uscată de piatră gri pe pământul sărat al locului, iar în mijlocul ei câțiva manghieri bătrâni. Își construise o căsuță aici, unde am stat și eu într-un rând. Întregul decor avea o măreție divină, clară, pustie, marină, cu Oceanul Indian în față, cu golful Takaunga spre sud și cu o coastă lungă, înaltă, neîntreruptă, din stâncă de coral gri și gălbui, ce se-ntindea cât cuprindeai cu ochii.

În timpul refluxului, puteai merge mile întregi departe, spre largul mării, ca printr-o piață cam inegal pavată, culegând scoici ciudate, neobișnuit de lungi, și stele-de-mare sclipitoare. Pescarii swahili veneau până aici, cu câte o cârpă în jurul șoldurilor și turbane albastre sau roșii, asemenea unui Sinbad Marinarul reîntors

la viață, oferindu-ți spre vânzare o sumedenie de pești de toate culorile, dintre care câțiva erau chiar foarte buni la gust. Coasta de dedesubtul casei avea un șir de peșteri și de grote adânci, săpate în stâncă, unde puteai ședea și privi cum sclipea apa albastră departe, la orizont. Când însă revenea fluxul, apa umplea grotele până la nivelul unde era construită casa și în stâncile poroase, de coral, marea cânta și suspina într-un chip ciudat, de parcă pământul de sub tine ar fi prins viață; valurile repezi înaintau mugind de-a lungul golfului Takaunga, cum ar înainta o armată pornită la atac.

Era lună plină când am fost la Takaunga și frumusețea nopților liniștite și luminoase de aici era atât de desăvârșită, încât sufletul ți se frângea sub apăsarea ei. Dormeam cu ușile larg deschise spre marea argintie de dedesubt; briza caldă și jucăușă răsfira cu șoapta ei ușoară câteva fire stinghere de praf pe pardoseala casei. Într-o noapte, mai multe *dhow*-uri arabe s-au scurs la mică distanță de mal, alergând neauzite din calea musonului, ca un șirag de umbre întunecate sub transparenta lumină a lunii.

Din când în când, Denys vorbea de intenția de a-și face la Takaunga reședința stabilă din Africa și de a porni de aici în expedițiile de safari. Când i-am mărturisit că voi fi nevoită să plec de la fermă, mi-a oferit această casă a lui, tot așa cum și el locuise între timp la mine. Dar albii nu pot trăi prea multă vreme pe malul mării dacă nu-și pot crea un anumit confort, iar pentru mine Takaunga era prea jos și avea o climă prea fierbinte.

În luna mai a anului când am plecat din Africa, Denys s-a dus la Takaunga pentru o săptămână. Spunea că vrea să construiască o casă ceva mai mare și să planteze niște manghieri. A mers cu aeroplanul și plănuia ca la întoarcere să zboare cu o escală la Voi, în ideea de a vedea dacă nu erau ceva elefanți pe acolo, pentru un eventual safari. Îi auzise pe băștinași vorbind despre o turmă de elefanți care veniseră în zona Voi de undeva dinspre apus, și mai ales despre un mascul imens, de două ori cât unul obișnuit, ce rătăcea de unul singur prin hățișuri.

Denys, care se considera un om extrem de rațional, era cuprins din când în când de un fel de toane și presimțiri ciudate și, sub

influența acestor stări, devenea taciturn mai multe zile în șir, iar uneori câte o săptămână întreagă, deși nu-și dădea seama, ba chiar tresărea surprins când întrebam ce e cu el. În ultimele zile dinaintea călătoriei a avut un nou moment de absență, ca și cum ar fi fost cufundat într-o contemplare adâncă, dar, când am încercat să abordez subiectul, a râs de mine și și-a revenit.

L-am rugat să mă lase să vin cu el, căci mă gândeam ce frumos ar fi să mai văd o dată marea. La început a fost de acord, după care s-a răzgândit și m-a refuzat. Nu putea să mă ia; drumul de întoarcere pe la Voi avea să fie foarte greu, era posibil să aterizeze forțat, să înnopteze în hățișuri, astfel că mai necesar îi era să-și ia un băiat băștinaș cu el. I-am amintit ce afirmase odată, că aeroplanul fusese cumpărat ca să mă plimbe pe mine deasupra Africii. Da, într-adevăr, a recunoscut el, așa spusese; și, dacă existau elefanți la Voi, avea să mă ducă și pe mine, ca să ne uităm amândoi la ei, după ce va fi stabilit unde era un loc de aterizare bun și unde puteam ridica un cort. A fost singura dată când l-am rugat pe Denys să mă ia cu el în aeroplan și când a refuzat s-o facă.

A pornit la drum într-o zi de vineri; era în data de opt mai.

— Așteaptă-mă joi, mi-a spus el la despărțire, o să am grijă să mă-ntorc la timp ca să luăm prânzul împreună.

Când a plecat cu mașina lui spre aerodromul din Nairobi, s-a întors de la cotul aleii după un mic volum de versuri pe care mi-l dăruise și pe care acum voia să-l ia cu el la drum. Stătea cu un picior pe scara mașinii și cu un deget în loc de semn de carte, citindu-mi un poem pe care altădată îl comentaserăm împreună.

— Uite-ți gâștele gri, mi-a spus el.

Am văzut gâște gri zburând deasupra câmpiei
Gâște sălbatice vibrând prin aerul înalt –
În linie dreaptă între o zare și alta
Cu sufletul înțepenit în gât –
Cu albeața lor cenușie brăzdând nesfârșitul cer
Și spițele roții soarelui deasupra colinelor încrețite.

Apoi a plecat pentru totdeauna, făcându-mi, din mașină, un ultim semn cu mâna.

Când a ajuns la Mombasa, și-a rupt o elice la aterizare. A telegrafiat de îndată la Nairobi după piesele de schimb necesare, iar Compania Aeriană a Africii de Est a trimis la Mombasa un băiat care să i le ducă. Avionul a fost reparat și, când Denys a fost gata de zbor, i-a spus băiatului de la companie să vină cu el dacă vrea. Dar băiatul n-a vrut să vină. Acest băiat era obișnuit cu avioanele și zburase cu o mulțime de aviatori, ba chiar și cu Denys în câteva rânduri, iar Denys era un pilot excelent și avea un renume bun între băștinași în această privință, ca și în multe altele. Și totuși, de data aceasta băiatul n-a vrut să meargă cu el.

La multă vreme după aceea, când s-a întâlnit cu Farah la Nairobi și au stat de vorbă pe îndelete despre cele întâmplate atunci, el i-a mărturisit lui Farah:

— Nici pentru o sută de rupii nu m-aș fi suit cu *bwana* Bedîr atunci în avion.

Umbra destinului, pe care Denys însuși o simțise în ultimele zile la Ngong, a fost văzută atunci mai clar de tânărul băștinaș. Astfel că Denys l-a luat la Voi pe micul Kamau, servitorul său. Bietul Kamau era îngrozit de zbor. Îmi dezvăluise cândva la fermă că, din clipa când se desprindea de sol, nu-și mai privea decât picioarele până revenea pe pământ, într-atât era de înfricoșat să arunce măcar o privire afară din avion ca să vadă ce era în jurul lui de la o asemenea înălțime.

L-am așteptat pe Denys joi și mi-am făcut socoteala că pleca de la Voi în zorii zilei și că zbura, probabil, vreo două ore până ajungea la Ngong. Dar, când am văzut că nu mai venea și mi-am adus aminte că aveam treburi în Nairobi, m-am suit în mașină și am plecat degrabă la oraș.

De câte ori am fost bolnavă în Africa sau foarte îngrijorată, am suferit de un gen aparte de idee obsesivă. Mi se părea că tot ceea ce mă înconjura era în pericol sau expus riscurilor și că, în mijlocul acestui dezastru, eu însămi eram plasată necorespunzător și drept urmare toți mă priveau cu neîncredere și cu teamă.

Acest coşmar era de fapt o reminiscenţă din timpul războiului. Căci atunci, timp de câţiva ani, lumea din colonie mă crezuse simpatizantă progermană şi mă tratase cu multă suspiciune. Această suspiciune izvora din faptul că, în inocenţa mea totală, la scurtă vreme înainte de începutul războiului, fusesem la Naivasha să cumpăr cai pentru generalul von Lettow-Vorbeck, aflat în Africa Germană de Est. Mă rugase, când călătoriserăm împreună spre Africa pe vapor, în urmă cu şase luni, să-i cumpăr zece iepe de prăsilă abisiniene, dar, imediat după sosirea în colonie, am avut alte griji şi am uitat complet de rugămintea lui, astfel că abia mai târziu, după ce mi-a tot scris despre acele iepe, m-am dus până la urmă la Naivasha să i le cumpăr şi să terminăm afacerea. Însă la scurt timp după aceea a izbucnit războiul şi iepele n-au mai plecat din Kenya. Dar eu nu am putut scăpa de acuzaţia că, în ajunul războiului mondial, cumpărasem cai pentru armata germană. Suspiciunea, în ce mă privea nu a ţinut totuşi până la sfârşitul războiului; ea s-a stins în momentul când fratele meu, care se înrolase ca voluntar în armata engleză, a primit Victoria Cross[1] după atacul de la Amiens, la nord de Roye. Evenimentul a apărut menţionat şi în ziarul *East African Standard* sub titlul: „Un decorat victorios din Africa de Est".

În timpul războiului, acceptasem destul de uşor această izolare, căci nu aveam nici cel mai mic sentiment progerman şi mă gândeam că voi fi în stare să lămuresc lucrurile dacă va fi necesar. Însă probabil că încercarea mă marcase mult mai profund decât îmi puteam da seama pe atunci, pentru că ani de zile după aceea, când eram obosită sau când aveam febră mare, senzaţia respectivă se reactiva. În timpul ultimelor mele luni petrecute în Africa, când tot ce făceam îmi ieşea pe dos, mă cuprindea câteodată un fel de beznă şi chiar mă temeam de ea, ca de un soi de rătăcire a minţii.

---

1 Cea mai înaltă medalie britanică, decernată pentru „curaj în faţa duşmanului". Instituită de regina Victoria în 1856, Victoria Cross (VC) era în general turnată din metalul tunurilor ruseşti capturate de englezi în Războiul Crimeii (1853-1858); ea reprezintă o cruce de Malta pe o panglică purpurie, cu inscripţia *Pentru vitejie*.

În acea joi, pe când mă aflam la Nairobi, coșmarul a pus atât de brusc stăpânire pe mine și cu atâta acuitate, încât am început să mă întreb dacă nu cumva înnebunisem de-a binelea. Plutea cumva parcă o tristețe adâncă asupra orașului și a oamenilor pe care-i întâlneam, iar în mijlocul acestei tristeți generale toată lumea mă evita. Nimeni nu se oprea să stea de vorbă cu mine, iar prietenii, când mă vedeau, se urcau în mașini și plecau grăbiți. Până și domnul Duncan, băcanul scoțian de la care cumpărasem mâncare atâția ani și cu care dansasem o dată, la un bal mare, ținut la Casa Guvernului din Nairobi, m-a privit cu un fel de teamă când am intrat în prăvălia lui și a dispărut fără un cuvânt pe ușă. Începeam să mă simt în acest oraș la fel de singură ca pe o insulă pustie.

Îl lăsasem pe Farah la fermă ca să-l primească pe Denys, așa încât acum n-aveam cu cine schimba o vorbă. Kikuyu nu sunt de nici un folos în asemenea situații, fiindcă ideile lor despre realitate, ba chiar și realitatea însăși, sunt diferite de ale noastre. Urma să mă duc la prânz la lady McMillan din Chiromo și mă gândeam că voi găsi precis la ea niște albi cu care să stau de vorbă și lângă care să-mi recapăt echilibrul minții.

Am mers cu mașina până la încântătoarea ei casă veche din cartierul Chiromo, la capătul unei lungi alei străjuite de bambuși înalți, și i-am găsit pe invitați adunați deja acolo. Dar, la Chiromo, același lucru ca și pe străzile din Nairobi. Toată lumea părea cuprinsă de o tristețe ca de moarte și, în clipa când am apărut și eu, discuția a încetat brusc. Am stat la masă lângă prietenul meu, domnul Bulpett, care privea tot timpul în jos și care n-a schimbat nici măcar câteva cuvinte cu mine. Am încercat să mă scutur de umbra care începuse să mă apese sâcâitor, punându-i întrebări despre ascensiunile lui în Mexic, însă părea să fi uitat acum complet de ele.

Atunci mi-am zis în gând: N-ajung nicăieri cu oamenii ăștia, mai bine mă-ntorc la fermă. Probabil că între timp sosise și Denys acasă. O să vorbim și o să ne comportăm ca niște oameni rezonabili, iar eu o să-mi revin din starea asta, o să știu și o să înțeleg tot ce se-ntâmplă în jurul meu.

Dar, de îndată ce am terminat masa de prânz, lady McMillan m-a rugat să vin cu ea până în salonaș, unde mi-a spus că se produsese un accident la Voi. Avionul lui Denys se prăbușise, iar Denys murise.

Atunci s-a petrecut exact ce-mi închipuisem: la simpla rostire a numelui lui Denys, adevărul mi s-a dezvăluit deodată, așa că mi-am dat seama și am înțeles.

Mai târziu, comisarul districtual din Voi mi-a scris, oferindu-mi detalii despre acest accident fatal. Denys a stat peste noapte la el și a plecat a doua zi în zori, cu servitorul la bord și având ca destinație ferma mea. După ce a decolat, s-a întors însă imediat, zburând foarte jos, la două sute de picioare altitudine. Deodată avionul a început să se legene, s-a învârtit în jurul axei și s-a năpustit ca o pasăre asupra prăzii. Când s-a lovit de sol a luat foc în aceeași clipă, iar oamenii care au fugit spre el au fost opriți de valul de căldură. După ce au adus crengi și pământ și le-au aruncat, încercând să înăbușe focul, iar incendiul a fost în fine stins, s-a constatat că aeroplanul fusese complet zdrobit, iar cei doi pasageri muriseră.

Ani de zile după această întâmplare, colonia a resimțit moartea lui Denys ca pe o pierdere de neînlocuit. Un lucru frumos a ieșit atunci la iveală în atitudinea colonistului de rând față de el, un anumit respect pentru valorile ce depășeau înțelegerea obișnuită. Când vorbeau despre Denys, cel mai adesea oamenii o făceau ca despre un atlet; îi comentau performanțele la cricket și golf, de care eu personal nu auzisem și despre care aflam abia acum. Apoi, după ce oamenii îl omagiau ca sportiv, adăugau că, desigur, fusese o minte strălucitoare. Ce-și aduceau aminte despre el era absoluta absență a instinctului de conservare, altruismul desăvârșit și o sinceritate necondiționată pe care, în afara lui, n-am întâlnit-o decât la idioți. Într-o colonie, asemenea calități nu sunt în general considerate un model demn de imitat, dar, după moarte, ele pot fi, admirate mai sincer decât în alte locuri.

Băștinașii îl cunoscuseră pe Denys mai bine decât oamenii albi; pentru ei, dispariția lui a însemnat o pierdere uriașă.

Fiind la Nairobi și aflând de moartea lui Denys, am încercat să ajung cumva la Voi. Compania Aeriană îl trimitea pe Tom Black să relateze despre accident și m-am dus urgent la aerodrom, ca să-l rog să mă ia cu el, dar, când am sosit la fața locului, avionul lui tocmai decola.

S-ar fi putut ajunge și cu mașina, dar sezonul ploilor era în toi și trebuia să aflu mai întâi cum se prezentau drumurile până acolo. În timp ce stăteam și așteptam informații despre starea drumurilor, mi-am amintit că Denys îmi spusese că dorea să fie înmormântat printre colinele Ngong. Mi s-a părut ciudat că nu-mi amintisem de acest amănunt până atunci, dar pur și simplu refuzasem gândul că Denys avea să fie înmormântat vreodată. Acum aveam subit impresia că fusesem trezită la realitate.

Exista un loc undeva departe, între coline, aproape de prima falie din Rezervația de Animale, pe care eu însămi, în vremea când credeam că voi trăi și voi muri în Africa, i-l prezentasem odată lui Denys ca pe viitorul meu mormânt. Seara, pe când stăteam în fața casei și ne uitam către coline, mi-a spus că și lui i-ar plăcea să fie îngropat acolo. De atunci, uneori, când ne duceam cu mașina către colinele Ngong, Denys spunea: „Hai să mergem pe la mormintele noastre". Odată, ridicând cortul, după ce umblaserăm după bivoli, după-amiaza ne-am dus pe jos până la acea costișă, cu gândul s-o studiem mai îndeaproape. Panorama ce ni se deschidea din acel loc era infinită; în lumina amurgului vedeam și Mount Kenya, și Kilimanjaro. Denys a mâncat o portocală întins în iarba înaltă și a spus că n-ar mai pleca de acolo. Propriul meu loc de veci era puțin mai sus. Din amândouă aceste puncte casa mea se vedea în pădure, la mare distanță, spre est. Aveam să ne ducem a doua zi acolo pentru totdeauna, mi-am zis în sinea mea, în ciuda teoriei atât de răspândite că totul trebuia să moară.

Aflând de accidentul lui Denys, Gustav Mohr a venit de la ferma lui până la a mea, dar, negăsindu-mă acolo, a pornit să mă caute prin Nairobi. La scurtă vreme după aceea, Hugh Martin a apărut și el și ni s-a alăturat. Le-am povestit despre dorința lui Denys și despre locul său de veci între colinele Ngong, iar ei au telegrafiat la Voi. Înainte de a mă întoarce la fermă, m-au informat

că trupul lui Denys va fi adus cu trenul de dimineață, urmând ca înmormântarea să aibă loc a doua zi după-amiază, în locul dorit de el, între coline, cu condiția ca până atunci să mă îngrijesc să fie săpat mormântul.

Gustav Mohr m-a condus înapoi la fermă, unde a rămas peste noapte, pentru a mă putea ajuta a doua zi. Trebuia să ajungem pe coline înainte de răsăritul soarelui, ca să alegem locul de veci și să săpăm mormântul din timp.

Toată noaptea a plouat, iar a doua zi dimineață, când am pornit la drum, era o burniță fină. Urmele roților de căruțe erau pline de apă. Mersul cu mașina către coline semăna cu o ascensiune în nori. Nu se vedeau nici câmpia în stânga noastră, jos, nici pantele sau vârfurile colinelor, în dreapta noastră, sus; băieții de casă, care veneau după noi într-un camion, au dispărut în urmă, la numai zece metri, iar ceața a devenit din ce în ce mai deasă, pe măsură ce drumul urca. După o tăbliță indicatoare ne-am dat seama când am intrat în Rezervația de Animale și am mai mers câteva sute de metri, după care am coborât din mașină. Am lăsat camionul cu băieții de casă pe drumul mare, până când aveam să găsim locul pe care ni-l fixaserăm. Aerul dimineții era atât de rece, încât ne usturau mâinile.

Mormântul nu trebuia să fie prea departe de drum și nici într-un loc prea abrupt, ca să poată urca până acolo și un camion. Am mers o vreme împreună, discutând despre ceață, după care ne-am despărțit și am apucat-o pe poteci diferite; câteva secunde mai târziu, nu ne mai vedeam unul pe celălalt.

Ținutul măreț al colinelor s-a deschis cu multă reticență în fața mea, apoi s-a închis pe dată la loc; ziua era ca o zi ploioasă în orice țară din nordul Europei. Farah mă însoțea cu o pușcă udă în mână; se temea să nu nimerim peste vreo cireadă de bivoli. Obiectele care apăreau deodată și foarte aproape în fața noastră arătau neobișnuit de mari. Frunzele crângurilor cenușii de măslini sălbatici și iarba mai înaltă decât un stat de om picurau de apă și aveau un miros pătrunzător – deși purtam haină de ploaie și cizme de cauciuc, în câteva clipe am fost ciuciulete, de parcă m-aș fi bălăcit îmbrăcată în râu. Era o liniște adâncă aici, între aceste dealuri

și doar câteodată, când ploaia se întețea, venea un fel de șoaptă din toate părțile. Deodată ceața s-a despărțit și am văzut o fâșie albastră și indigo de pământ în fața și în urma mea, ca o tăbliță de scris la școală – trebuie să fi fost unul dintre piscurile înalte din depărtare –, dar după o clipă ea a fost acoperită de valul de ploaie și de norul de ceață. Am mers, am mers întruna; până la urmă însă m-am oprit. N-aveam ce face aici până nu se limpezea vremea.

Gustav Mohr a strigat de trei sau patru ori ca să descopere unde sunt, apoi s-a apropiat cu ploaia șiroindu-i pe mâini și pe față. Mi-a spus că rătăciserăm amândoi prin ceață aproape un ceas și că, dacă nu hotăram acum unde avea să fie mormântul, nu mai apucam să-l săpăm la timp.

— Dar nu-mi dau seama unde suntem, i-am spus, și nu-l putem îngropa într-un loc unde stâncile blochează perspectiva. Hai să mai așteptăm puțin.

Am rămas în picioare, tăcuți, în iarba înaltă, iar eu mi-am aprins o țigară. Până am terminat-o, ceața s-a răspândit puțin, iar o limpezime rece și palidă a început să umple universul. După zece minute ne-am putut da seama unde ne aflam. Câmpia se întindea dedesubtul nostru și puteam urmări șoseaua pe care veniserăm cum șerpuia încoace și încolo suind pe clina dealurilor, cum ajungea în dreptul nostru și cum, șerpuind mai departe, își urma drumul tot în sus. Spre sud, la mare distanță, sub norii mereu schimbători, se întindeau poalele albastru-închis și ferfenițite ale muntelui Kilimanjaro. Când ne-am întors spre nord, lumina a devenit mai intensă, razele palide ale soarelui s-au strecurat pieziș printre nori și o dungă de argint strălucitor s-a lăsat pe coama lui Mount Kenya. Deodată, mult mai aproape, sub noi și spre răsărit, s-a văzut o mică pată roșie pe fondul verde și gri al pădurii, singurul punct roșu din peisaj, acoperișul de țigle al casei mele, ridicându-se solitar în mijlocul unui luminiș. Nu trebuia să mergem mai departe, eram exact unde trebuia. Un moment mai târziu, ploaia a reînceput.

La vreo douăzeci de metri mai sus față de locul în care ne aflam se găsea o terasă naturală îngustă, scobită în coama dealului; aici am marcat locul de veci al lui Denys cu ajutorul unei busole,

orientându-l dinspre est spre vest. Am chemat băieții de casă și i-am pus să taie iarba cu cuțitele lor *panga*, iar apoi să sape pământul ud. Mohr i-a luat pe câțiva cu el ca să facă drumul pentru camion de la șosea până la mormânt, au nivelat asperitățile de pe sol, au tăiat crengi din hățișul învecinat și le-au așternut pe jos, căci terenul era foarte alunecos. Nu s-a putut aduce drumul chiar până la mormânt, fiindcă în apropierea acestuia panta era cam abruptă. Până acum fusese liniște în jur, dar, când băieții mei au început să sape, am auzit ecoul răspunzându-le, dintre coline, repetând bufniturile lopeților, asemenea unui lătrat de cățel.

Au sosit câteva mașini de la Nairobi și am trimis un băștinaș să le arate drumul, căci într-un peisaj atât de mare n-ar fi putut observa micul grup de oameni adunați lângă un mormânt pierdut în hățișuri. Au apărut și somalezii din Nairobi, și-au lăsat șaretele trase de catâri jos pe șosea și au venit încet până la noi, în grupuri de câte trei sau patru, îndoliați după obiceiul lor, cu capetele înfășurate complet și izolați de tot restul vieții. Câțiva prieteni ai lui Denys din nord și din interior, care aflaseră de moartea sa, au sosit din Naivasha, Gil-Gil și Elmenteita, cu mașinile pline de noroi, după un drum lung, parcurs în mare viteză. Acum atmosfera se mai înseninase și cele patru vârfuri ale colinelor se înălțau deasupra noastră pe cer.

Aici, pe la începutul după-amiezii, a fost adus și Denys de la Nairobi, urmându-și vechiul drum de safari spre Tanganika, într-un camion care înainta foarte încet din cauza drumului ud. Când au ajuns la ultima porțiune abruptă, au dat jos sicriul și l-au purtat pe umeri: era îngust și învelit în steagul englez. Când sicriul a fost coborât în groapă, tot peisajul s-a schimbat și a devenit decorul lui firesc, la fel de mut ca el; dealurile se înălțau solemne, știau și înțelegeau ce anume le încredințam în acele clipe; în scurtă vreme au luat ceremonia pe cont propriu, ca într-un dialog între ele și sicriul lui Denys, iar cei de față au rămas mai departe un pâlc restrâns de spectatori ai peisajului în care se aflau.

Denys știa și urma întocmai toate obiceiurile podișului african și, mai bine decât oricare alb din țară, îi cunoștea pământul și anotimpurile, vegetația și fauna sălbatică, vânturile și mirosurile.

Îi studiase schimbările de climat, îi observase oamenii, norii și stelele noaptea. Aici, pe coline, îl văzusem eu însămi doar cu puțin timp în urmă stând în picioare, cu capul gol, sub soarele după-amiezii, privind în zare peste ținut și ridicându-și binoclul la ochi, ca să descopere tot ce mai era de descoperit. Făcuse din această țară țara lui, iar ochii și mintea lui o schimbaseră, marcând-o cu propria sa individualitate și transformând-o într-o parte din sine. Acum și Africa îl primea pe el, urmând să-l schimbe și să îl facă una cu ea.

Episcopul de Nairobi, din câte am aflat, n-a vrut să vină la înmormântare, pentru că nu fusese timp pentru sfințirea locului de veci, însă era de față un alt prelat, care a ținut slujba funebră, o slujbă pe care n-o cunoșteam, și în acel spațiu vast vocea lui suna tenorală și clară, aproape ca strigătul unei păsări. M-am gândit că lui Denys i-ar fi plăcut să știe totul cât mai repede terminat. Preotul tocmai citea un psalm: „Ridicat-am ochii mei la munți“[1].

Gustav Mohr și cu mine am rămas încă puțin pe loc după plecarea celorlalți albi. Mahomedanii au așteptat până am plecat și noi, apoi s-au dus și s-au rugat lângă mormânt.

La câteva zile după moartea lui Denys, oamenii lui cu care mergea la safari s-au adunat lângă ferma mea. Nici unul dintre ei n-a spus de ce venise acolo și n-a cerut nimic. S-au mulțumit să se așeze cu spatele rezemat de zid și cu dosul palmelor proptit pe asfalt, cea mai mare parte a timpului în deplină tăcere, contrar obiceiului băștinașilor africani. Veniseră acolo Malimu și Sar Sita, vitejii, vicleni și neînfricații gonaci și purtători de pușcă ai lui Denys, care fuseseră cu el în toate expedițiile safari. Vânaseră și cu prințul de Wales și, mulți ani după aceea, prințul își amintea de numele lor și spunea că, împreună, cei doi cu greu ar fi putut fi întrecuți. De data aceasta, cei doi gonaci pierduseră, iată, urma și acum stăteau nemișcați. Kanuthia, șoferul lui, care-l purtase peste multe mile de teren aspru și accidentat, un kikuyu tânăr, slăbuț și cu ochișori atenți ca ai unei maimuțe, stătea lângă zidul casei mele, ca o maimuță înghețată și tristă, captivă într-o menajerie.

1 Psalmul 120.

Bilea Isa, servitorul somalez al lui Denys, a venit de la Naivasha la fermă. Fusese de două ori în Anglia cu stăpânul său, mersese la școală acolo și vorbea engleza ca un gentleman. Cu câțiva ani mai înainte, Denys și cu mine fuseserăm la nunta lui Bilea, la Nairobi, o sărbătoare plină de farmec și fast, care durase șapte zile. Cu acel prilej, marele învățat și călător a revenit la tradițiile strămoșilor săi și s-a îmbrăcat cu o mantie aurie, s-a închinat dinaintea noastră până la pământ în semn de bun venit și ne-a dansat un dans al săbiilor, dezlănțuit și animat de spiritul sălbatic al acelor *desperados* ai deșertului. Bilea a venit să vadă mormântul fostului său stăpân și să șadă pe el; apoi s-a întors și a vorbit foarte puțin, iar după o clipă s-a așezat alături de toți ceilalți, cu spatele rezemat de zid și cu dosul palmelor proptit pe asfalt.

Farah s-a dus afară și a stat de vorbă cu adunarea îndoliată. El însuși arăta grav la față și încruntat.

— N-ar fi fost chiar așa de rău, mi-a spus el la un moment dat, că o să plecați din țară dacă măcar ar mai fi rămas Bedîr.

Oamenii lui Denys au stat cam o săptămână, după care, pe rând, s-au făcut nevăzuți.

Mergeam adesea cu mașina să văd mormântul lui Denys. În linie dreaptă nu erau mai mult de opt kilometri până la casa mea, dar, cu toate ocolișurile șoselei, distanța era de peste douăzeci. Mormântul era cu vreo trei sute de metri mai sus decât casa mea, aerul era diferit aici și avea claritatea unui pahar cu apă; o briză ușoară și blândă îți stârnea șuvițele de păr când îți scoteai pălăria din cap; peste vârfuri, norii treceau rătăcind dinspre est și își târau umbrele mișcătoare peste peisajul vast și ondulat, spre a se dizolva și a dispărea apoi deasupra Marelui Rift.

Am cumpărat de la *dhuka* noastră un metru dintr-o pânză albă pe care băștinașii o numesc *americani* și, împreună cu Farah, am ridicat trei stâlpi înalți în spatele mormântului și am bătut în cuie pânza pe ei, astfel că de la casa mea distingeam acum locul cu exactitate, ca pe un mic punct alb pierdut printre colinele verzi.

Ploile lungi fuseseră deosebit de abundente și mă temeam că iarba va crește înaltă și va acoperi mormântul, încât locul de veci nu va mai putea fi recunoscut. Ca atare, într-o zi am luat toate

pietrele albite de ploi pe care Karomenya își dăduse atâta osteneală să le aducă sau să le târască până în fața ușii mele; le-am încărcat pe toate în mașină, iar apoi le-am dus departe, pe deal. Am tăiat iarba din jurul mormântului și am dispus pietrele într-un pătrat, ca să-l marcăm în felul acesta mai bine; acum locul putea fi găsit oricând.

Cum mă duceam foarte des la mormânt și-i luam și pe copiii de casă cu mine, pentru ei acesta a devenit în scurtă vreme un punct de referință familiar, așa că ajunseseră să-i conducă până acolo pe toți cei veniți anume să-l vadă. Și-au construit chiar și un mic umbrar în hățișul dealului, nu departe de acolo. În timpul verii, Ali bin Salim, al cărui prieten fusese Denys, a venit tocmai de la Mombasa ca să se culce peste mormânt și să-l jelească amar, după tradiția arabă.

Într-o zi, l-am găsit pe Hugh Martin acolo și am stat amândoi în iarbă, discutând despre toate cele. Moartea lui Denys îl tulburase profund. Dacă vreun om ocupase vreodată un loc în existența sa ciudată și atât de singuratică, acela fusese Denys. Un ideal e un lucru straniu și nu l-ai fi crezut pe Hugh în stare de a avea un ideal, cu atât mai puțin te-ai fi gândit că pierderea lui îl putea afecta la fel ca aceea a unui organ vital. Dar, de la moartea lui Denys, îmbătrânise și se schimbase mult, obrajii i se umpluseră de pete și-i atârnau molatici. Cu toate acestea, își păstrase asemănarea placidă și zâmbitoare cu un vechi idol chinezesc, de parcă ar fi deținut, el singur, secretul unei satisfacții copleșitoare, ascunsă înțelegerii comune. Mi-a spus că, în timpul nopții, avusese revelația epitafului potrivit pentru mormântul lui Denys. Cred că îl găsise la vreun autor grec antic, deoarece mi l-a citat în grecește, iar apoi mi l-a tradus, ca să-l pot înțelege și eu. Citatul suna așa: „Deși în moarte focul se va fi amestecat cu țărâna mea, nu-mi pasă. Căci mie mi-e bine acum".

Mai târziu, fratele lui Denys, lordul Winchilsea, a pus să se ridice un obelisc pe mormântul lui, cu o inscripție din *Cântecul bătrânului marinar*[1], unul dintre poemele mult admirate de către Denys.

---

1 *The Rime of the Ancient Mariner* – celebru poem al lui Samuel Taylor Coleridge (1772-1834).

Eu însămi nu-l cunoşteam până nu mi-a recitat din el – prima oară, mi-aduc aminte, în drum spre nunta lui Bilea. Acest obelisc eu nu l-am mai apucat; a fost construit după ce am plecat din Africa.

Şi în Anglia există un monument ridicat în cinstea lui Denys. Foştii lui colegi de şcoală au construit în memoria sa un pod de piatră peste un pârâiaş care desparte două pajişti în orăşelul Eton. Pe una din balustrade este înscris numele lui, iar pe cealaltă cuvintele: „Celebru pe aceste câmpii şi de prieteni mult iubit".

Între pârâiaşul din paşnicul peisaj englez şi falia dintre colinele africane s-a desfăşurat şi drumul vieţii lui; nu e decât o iluzie optică faptul că a părut să se învârtă în jurul axei, să facă o buclă şi să se prăbuşească. Doar peisajul s-a prăbuşit de fapt. Arcul încordat al unui pod din Eton şi-a trimis săgeata în eter ca să lovească obeliscul ce se înalţă drept între colinele Ngong.

După plecarea mea din Africa, Gustav Mohr mi-a scris despre o întâmplare ciudată petrecută la mormântul lui Denys, cum n-am auzit încă până atunci. „Masaii", mi-a relatat el, „i-au povestit comisarului districtual de la Ngong că, de mai multe ori, la răsăritul şi la asfinţitul soarelui, au văzut lei lângă mormântul lui Finch-Hatton, între coline. Un leu şi o leoaică veneau acolo şi stăteau ore în şir în picioare sau culcaţi pe mormânt. Nişte indieni în trecere cu camioanele pe drumul către Kajado confirmă că i-au văzut şi ei. După plecarea ta, terenul din jurul mormântului a fost nivelat şi s-a făcut o terasă mare, de aceea cred că, fiind un loc atât de neted, e un punct de observaţie bun pentru lei, de-aici au o perspectivă largă înspre câmpie şi înspre vitele şi animalele sălbatice de la şes".

Era potrivit cu împrejurarea şi aşa se şi cuvenea, ca leii să vină la mormântul lui Denys şi să-l transforme într-un monument african. „Şi vestit fie mormântul tău." Lordul Nelson însuşi, mi-au spus, are doar lei făcuţi din piatră în Trafalgar Square.

Farah și cu mine vindem totul

Rămăsesem singură la fermă. Nu mai era a mea, dar cei care o cumpăraseră mi-au propus să locuiesc mai departe în ea cât timp îmi făcea plăcere, numai că, din motive juridice, mi-au concesionat-o contra sumei de un șiling pe zi.

Eram în curs de a-mi vinde mobilierul, ceea ce ne dădea mult de furcă mie și lui Farah. Trebuia să ținem toată vesela și paharele de cristal afară, pe masa din sufragerie; mai târziu, când și aceasta a fost vândută, le-am aranjat în șiruri lungi direct pe jos, pe dușumea. Cucul de la ornicul din perete cânta arogant semnalul orelor deasupra șirurilor de pe podea, până când și el a fost vândut într-o bună zi și și-a luat zborul de la noi. Apoi am vândut paharele de cristal, însă, în timpul nopții, m-am gândit mai bine și a doua zi dimineață m-am dus cu mașina la Nairobi ca s-o rog pe doamna care le cumpărase să fie de acord cu anularea vânzării. N-aveam unde depozita aceste pahare, dar degetele și buzele prietenilor mei le atinseseră în decursul timpului și-mi oferiseră minunate vinuri pe care să le beau din ele; aceste pahare păstrau încă ecoul discuțiilor de la masă și de aceea nu voiam să mă despart de ele. La urma urmei, mă gândeam, erau oricând foarte ușor de spart.

Aveam un vechi paravan de lemn pictat cu figuri de chinezi, de negri și de sultani, cu câini în lesă la vânătoare, pe care-l țineam lângă șemineu. Acolo, serile, când focul ardea voios, figurile ieșeau în relief și îmi serveau drept ilustrații la poveștile pe care i le istoriseam lui Denys. După ce am stat și l-am privit vreme îndelungată, l-am strâns și l-am așezat pe fundul unei lăzi, unde figurile de pe el pot sta deocamdată în liniște ca să se odihnească o vreme.

Cam în același timp, lady McMillan termina Muzeul Memorial McMillan de la Nairobi, pe care îl construise în amintirea soțului ei, sir Northrup McMillan. Era o clădire frumoasă și impresionantă, cu o bibliotecă și săli de lectură. Lady McMillan venea acum în vizită pe la mine, stătea și vorbea cu tristețe despre zilele de demult; tot ea mi-a cumpărat cea mai mare parte a mobilierului vechi danez pe care-l adusesem de acasă, pentru biblioteca memorială. Eram mulțumită să știu că înțeleptele și primitoarele

comode și scrinuri aveau să rămână împreună, într-o ambianță de cărți și de iubitori de studiu, ca un mic anturaj de doamne care, în vremurile tulburi ale revoluției, își găseau refugiu într-o universitate.

Propriile mele cărți le-am împachetat în lăzi, apoi am șezut și am mâncat pe ele. Când ești într-o colonie, cărțile joacă în viața ta un rol cu totul diferit decât în Europa; există o întreagă latură a vieții tale de care numai ele se pot ocupa; și, pe această bază, în funcție de calitatea lor, te simți mai recunoscător sau mai indignat față de ele decât ai putea fi vreodată în țările civilizate.

Personajele fictive din cărți aleargă alături de calul tău pe domeniul fermei și te însoțesc prin lanurile de porumb. Singure, pe cont propriu, ca niște soldați inteligenți, își găsesc imediat încartiruirea care să le convină cel mai bine. În dimineața de după noaptea în care am citit *Galben de crom*[1] – și nu auzisem încă de numele autorului, ci alesesem la întâmplare cartea în dugheana unui librar din Nairobi, dar am fost atât de fericită de parcă aș fi descoperit o nouă insulă verde în ocean –, tocmai mergeam călare prin Rezervația de Animale când un mic *duiker*[2] mi-a sărit în față, transformându-se într-o clipă în cerbul ce avea să fie vânat de sir Hercules cu soția și haita lui de treizeci de ogari negri și roșcovani. Toți eroii lui Walter Scott erau la ei acasă în ținutul nostru și-i puteai întâlni la orice pas; la fel și Ulise cu echipajul său și, în mod paradoxal, mai multe personaje ale lui Racine. Peter Schlemihl[3] umbla peste coline cu cizmele lui de șapte leghe, iar Clovnul Agheb, albina de miere, trăia în grădina mea de lângă râu.

Alte lucruri din casă au fost și ele vândute, împachetate sau expediate, astfel încât locuința mea, în cursul acestor luni, a devenit *das Ding an sich*, la fel de nobilă ca un craniu dezgolit, un loc răcoros și larg în care să sălășluiești, cu un ecou puternic și cu iarba de pe gazon crescând până pe pragul ușii. În cele din urmă n-au

---

1 *Crome Yellow*, roman al scriitorului englez Aldous Huxley (1894-1964), publicat în 1921.

2 Mică antilopă africană din specia *Cephalopus*.

3 Eroul nuvelei omonime a scriitorului german Adalbert von Chamisso (1781-1838).

mai rămas nici un fel de obiecte prin camerele care, după opinia mea, păreau în această stare mai potrivite pentru locuit decât fuseseră înainte.

I-am spus lui Farah:

— Așa ar fi trebuit să fie tot timpul.

Farah m-a înțeles cât se poate de bine, căci somalezii au în ei un simț acut al ascezei. În toată această perioadă era hotărât să mă ajute în tot ce făceam; dar începea să se trezească în el adevăratul somalez, așa cum îl cunoscusem cu ani de zile în urmă la Aden, când fusese trimis să mă aștepte acolo, la prima mea sosire în Africa. Era foarte preocupat acum de încălțămintea mea uzată și mi-a mărturisit că avea să se roage la Dumnezeu în fiecare zi ca să mă țină totuși măcar până ajungeam la Paris.

În timpul acestor ultime luni, Farah a purtat zilnic cele mai frumoase haine pe care le avea. Și avea o mulțime: pieptare arabe brodate cu fir auriu, pe care i le dăruisem eu, o foarte frumoasă vestă de uniformă roșie, cu dantele aurite, primită de la Berkeley Cole, apoi tot felul de turbane din mătase, în cele mai expresive culori. În general, le ținea pe toate în lăzi și nu le scotea la iveală decât la ocazii deosebite. Însă acum îmbrăca tot ce avea mai frumos. Mergea cu un pas înapoia mea pe străzile din Nairobi sau aștepta pe scările murdare ale clădirilor oficiale și ale birourilor avocățești, îmbrăcat ca regele Solomon în culmea strălucirii. Numai un somalez putea fi în stare de așa ceva.

Venise acum, în sfârșit, vremea să mă ocup și de soarta cailor și a câinilor mei. Mă gândisem mereu că-i voi împușca, dar mulți dintre prietenii mei mi-au scris, rugându-mă insistent să îi las la ei. După aceea, de câte ori mă plimbam călare și luam câinii la drum cu mine, mi se părea că nu era cinstit față de ei să-i împușc – doar aveau atâta viață și energie în ei. Mi-a trebuit mult timp să mă hotărăsc și nu cred că m-am răzgândit vreodată mai des asupra vreunui subiect. În cele din urmă, am decis că era mai bine să-i las pe la prieteni.

Am pornit călare către Nairobi pe calul meu preferat, Rouge, mergând foarte încet și privind întruna spre nord și spre sud. Trebuia să i se pară foarte ciudat lui Rouge, îmi spuneam, să meargă

pe drumul către Nairobi și să nu se mai întoarcă înapoi. L-am urcat, nu fără greutate, în vagonul de cai al trenului de Naivasha, am venit și eu alături de el și am simțit, pentru ultima oară, botul lui mătăsos frecându-se de mâinile și de fața mea. N-am să-ți dau drumul, Rouge, decât binecuvântată de tine. Împreună descoperiserăm poteca de mers cu calul până la râu printre colibele și gospodăriile băștinașe, pe panta abruptă și lunecoasă el coborâse cu teamă, ca un catâr, iar prin apa murdară și curgătoare a râului capul meu și al lui înaintaseră strâns lipite. Fie ca de-acum, într-o vale cu nori, să mănânci garoafe în dreapta ta și rădăcini gustoase în stânga.

Cei doi tineri ogari pe care-i aveam atunci, David și Dinah, progeniturile lui Pania, au ajuns la un prieten care avea o fermă lângă Gil-Gil și unde-i așteptau vânători bogate. Erau foarte puternici și jucăuși, iar când au fost urcați în mașină și duși cu mare pompă de la ferma mea, au gâfâit, cu capetele ieșite peste marginea camionului și cu limbile scoase, de parcă ar fi fost chiar atunci pe urmele vreunui vânat de soi. Ochii și picioarele iuți și sufletele pline de vioiciune au plecat de la fermă și de la câmpurile cunoscute lor ca să miroasă, să adulmece și să alerge fericite pe alte meleaguri.

Și unii dintre oamenii mei au părăsit, de nevoie, ferma. Cum n-avea să mai fie cafea, nici moară de măcinat cafeaua, Pooran Singh s-a trezit de azi pe mâine că rămăsese fără muncă. El însă nu mai voia să-și facă rost de lucru în Africa și până la urmă s-a hotărât să se întoarcă la ai lui, acasă, în India.

Pooran Singh, marele artist al mineralelor, era aproape ca un copil în afara atelierului. El nu putea concepe în nici un fel că ferma mea își trăia cele din urmă zile; o jelea amarnic, lacrimi mari îi curgeau pe obraji, pierzându-se în barba lui neagră, și multă vreme m-a tot sâcâit cu încercările lui de a mă convinge să rămân la fermă și cu tot felul de planuri pe care le născocea ca s-o mențină în activitate. Fusese foarte mândru de mașinăriile noastre, atâtea câte erau, iar o vreme a stat parcă bătut în cuie lângă motorul nostru cu aburi și uscătorul de cafea din atelierul de prelucrare, râșnind cu ochii săi negri și blânzi fiecare bob de cafea în parte. Apoi, când la sfârșit s-a convins și el de situația fără ieșire, a renunțat la totul

într-o clipă, deși era încă foarte trist, însă destul de pasiv totodată și uneori, când îl întâlneam, îmi divaga pe larg despre planurile lui de călătorie. La plecare, n-a luat nici un bagaj cu el, în afară de o lădiță cu unelte și câteva efecte militare, de parcă și-ar fi trimis dinainte și sufletul, și viața de partea cealaltă a oceanului și nu-i mai rămăsese acum decât persoana-i slabă, tuciurie și atât de modestă, având drept singură avere o raniță soldățească.

Voiam să-i ofer lui Pooran Singh un dar înainte de a pleca și speram să găsesc printre obiectele mele ceva care să-i facă și lui plăcere, dar, când i-am mărturisit intenția mea, s-a înveselit imediat și mi-a declarat că voia un inel. N-aveam la ora aceea nici un inel și nici mijloacele financiare să-i cumpăr unul lui Pooran Singh. Faptul se petrecuse deja cu câteva luni în urmă, pe vremea când Denys încă venea să cineze cu mine la fermă și astfel, la una dintre aceste mese, i-am povestit în ce situație mă aflam. Odată Denys îmi dăruise un inel abisinian din aur moale, care se putea strânge și lărgi în așa fel încât să se potrivească pe orice deget. A avut impresia că voiam să-i dau acel inel lui Pooran Singh, cu atât mai mult cu cât îmi reproșa mereu că, ori de câte ori îmi oferea câte ceva, imediat mă grăbeam să-l dau mai departe angajaților mei de culoare. Ca să prevină această eventualitate, l-a luat de pe degetul meu și l-a pus pe al lui, spunând că avea să-l păstreze până la plecarea lui Pooran Singh. Aceasta s-a petrecut cu câteva zile înainte ca Denys să-și ia zborul către Mombasa și astfel inelul a dispărut odată cu el. Până să plece Pooran Singh, am reușit totuși să fac rost de bani suficienți din vânzarea mobilei ca să îi pot cumpăra la Nairobi inelul atât de mult dorit. Era din aur masiv și avea o piatră roșie, mare, care părea din sticlă. A fost atât de fericit, încât l-am văzut lăcrimând din nou și cred că acest inel l-a ajutat să îndure mai ușor despărțirea de fermă și de mașinăriile ei. În ultima săptămână nu l-a mai scos de pe deget și, ori de câte ori intra în casă, ridica mâna și mi-l arăta cu un surâs blajin și radios. În gara de la Nairobi, ultima imagine cu care am rămas a fost a unui braț subțire și negricios, care muncise cândva la forjă cu o viteză parcă furioasă. Era întins afară pe fereastra vagonului aglomerat și supraîncălzit rezervat băștinașilor, în care Pooran Singh se așezase pe

lădița lui cu unelte, iar piatra roșie de la inel strălucea ca o steluță vie în timp ce se mișca în sus și-n jos, în semn de rămas-bun.

Pooran Singh s-a întors în Punjab, la familia lui. N-o mai văzuse de ani de zile, dar membrii ei ținuseră întruna legătura cu el, trimițându-i tot timpul fotografii pe care le păstra în căsuța lui de tablă ondulată de lângă atelierul de prelucrare a cafelei și pe care mi le-arăta, când treceam pe la el, plin de orgoliu și de duioșie. Mi-a scris câteva scrisori încă de pe vapor, în drum spre India. Toate începeau la fel: „Stimată Doamnă. La revedere". Ele continuau cu vești despre el și cu detalii despre diversele întâmplări din timpul călătoriei.

La o săptămână după moartea lui Denys, într-o dimineață, mi s-a întâmplat un lucru foarte ciudat.

Stăteam culcată în patul meu și mă gândeam la evenimentele ultimelor luni, încercând să înțeleg de fapt ce se petrecuse cu mine. Mi se părea că ieșisem oarecum din cursul normal al existenței umane și nimerisem într-un soi de vârtej în care nu ar fi trebuit să mă aflu. Oriunde m-aș fi îndreptat, pământul ceda sub mine, iar stelele cădeau de pe cer. M-am gândit atunci la poemul despre vikingul Ragnarok, unde este descrisă căderea stelelor de pe cer, și la acele versuri despre piticii care oftează adânc în peșterile lor din munți și mor de frică. Îmi ziceam că nu putea să fie doar o coincidență ceea ce lumea numește îndeobște o suită de ghinioane, ci probabil că există undeva un principiu diriguitor. Dacă îl găseam, eram salvată. Iar căutând în locul potrivit, reflectam eu, coerența interioară a lucrurilor s-ar putea să mi se dezvăluie. Trebuie, trebuie să mă ridic și să caut un semn, îmi spuneam.

Mulți oameni consideră umblatul după un semn drept o nesăbuință, mai ales pentru că îți trebuie o anumită stare de spirit ca să poți face una ca asta și nu mulți sunt cei care s-au aflat vreodată într-o asemenea dispoziție. Dacă, fiind în această stare, îți dorești să descoperi neapărat un semn, răspunsul nu va întârzia să-ți vină: el va fi consecința firească a marii tale dorințe de a-l primi. Cam în același fel, un jucător inspirat va lua la întâmplare treisprezece cărți de pe masa de joc, adică o levată – o unitate.

Acolo unde alții nu văd nici o miză, el vede un mare șlem care-i face cu ochiul. Există vreun mare șlem ascuns printre cărți? Da, pentru jucătorul potrivit există.

Am ieșit din casă căutând un semn și am pornit la întâmplare către colibele servitorilor mei. Tocmai dăduseră drumul puilor și găinilor care alergau încoace și-ncolo printre case. M-am oprit o clipă în loc și am început să mă uit la ei.

Cocoșul mare și alb al Fathimei a venit pășind țanțos în fața mea. Deodată s-a oprit, și-a lăsat capul întâi într-o parte, apoi în cealaltă și și-a ridicat creasta în aer. Pe partea opusă a potecii, din iarbă, a ieșit un mic cameleon cenușiu care, aidoma cocoșului, pornise în recunoașterea de dimineață. Pasărea s-a dus drept către el – deoarece găinile mănâncă asemenea vietăți – și a scos câteva cloncăneli de satisfacție. Cameleonul a încremenit la vederea cocoșului. Era și înfricoșat, dar în același timp și foarte viteaz, și-a înfipt picioarele mai bine în pământ, a căscat gura cât a putut de mare și, vrând să-și sperie adversarul, și-a propulsat brusc limba în formă de treflă în direcția cocoșului. Acesta a rămas o clipă luat parcă pe nepregătite, apoi, hotărât și iute, a lovit fulgerător cu ciocul, asemenea unui ciocan, smulgându-i cameleonului limba din gură.

Toată întâlnirea dintre cei doi n-a durat mai mult de zece secunde. Am gonit cocoșul Fathimei de acolo, după care am luat o piatră și am ucis cameleonul fiindcă nu putea trăi fără limbă; cu ea prindea insectele care-i serveau drept hrană.

Atât de tare m-am speriat de scena la care asistasem – căci fusese un lucru groaznic și formidabil, deși redus la o scară miniaturală –, încât m-am dus și m-am așezat pe scaunul de piatră de lângă zidul casei, unde am rămas vreme îndelungată, iar Farah mi-a adus ceaiul acolo și l-a lăsat pe masă. Priveam în jos către pietre și nu îndrăzneam să-mi ridic privirea, într-atât de mult mi se părea că lumea aceasta devenise un loc foarte periculos.

Încet, foarte încet, în cursul următoarelor zile am avut revelația că primisem de fapt cel mai spiritual răspuns cu putință la întrebarea pe care mi-o pusesem. Ba chiar, într-un mod ciudat, fusesem distinsă și onorată. Puterile către care-mi îndreptasem plânsul îmi respectaseră demnitatea mai mult decât o făceam eu însămi; și ce

alt răspuns mi-ar fi putut da? Categoric, momentul nu era nimerit pentru cocoloșeală, iar ele se hotărâseră să-nchidă ochii la dorința mea. Marile puteri râseseră de mine, cu un ecou dintre coline venind în urma acestui râs și făcuseră, printre trompete, printre cocoși și cameleoni: Ha-ha!

Iar eu am fost mulțumită că ieșisem la plimbare în acea dimineață, la timp pentru a-l salva pe cameleon de la o moarte lentă și foarte chinuitoare.

Probabil cam în aceeași vreme – deși înainte de a-mi vinde caii – a venit la mine Ingrid Lindström de la ferma ei din Njoro, ca să stăm câteva zile împreună. A fost un gest frumos din partea ei, căci știam cât îi era de greu să-și părăsească ferma și să plece. În dorința de a face bani pentru a avea cu ce plăti pământul lor de la Njoro, soțul ei se angajase în Tanganika la o companie de sisal și în acel moment asuda acolo, la o altitudine de șapte sute de metri, ca și cum Ingrid l-ar fi transformat în sclav, iar asta doar în interesul fermei. Prin urmare, ferma era condusă doar de ea; își extinsese ogrăzile cu păsări de curte și grădinile de zarzavat și cumpărase porci și pui de curcă, pe care nu-i mai putea părăsi prea ușor, nici măcar pentru câteva zile. Cu toate acestea, de dragul meu și-a lăsat întreaga gospodărie pe mâna fidelului Kemosa, ca să se poată repezi până la ferma mea, așa cum ar fi alergat în ajutorul unui prieten a cărui casă era în flăcări; de data aceasta pe Kemosa nu l-a mai luat cu ea, ceea ce, dată fiind situația existentă, cred că a fost un avantaj pentru Farah. Ingrid înțelegea și-și dădea seama, în străfundurile sufletului ei, cu multă intensitate și cu ceva din puterea elementelor înseși, ce-nseamnă când o fermieră e nevoită să renunțe la pământul ei și să-l părăsească pentru totdeauna.

Cât timp a fost Ingrid la mine, n-am discutat nici despre trecut, nici despre viitor și nu am amintit numele nici unui prieten sau cunoscut, ci ne-am concentrat exclusiv asupra dezastrului din acel moment. Ne-am plimbat împreună pe întreg cuprinsul fermei, numind diversele obiecte cu voce tare când am trecut pe lângă ele, pe fiecare în parte, de parcă am fi făcut un inventar mintal al fermei, sau Ingrid, în numele meu, ar fi strâns material pentru o

carte de plângeri amare, pe care s-o pună în fața destinului. Ea știa îndeajuns de bine, din proprie experiență, că nu exista o asemenea carte, dar ideea că ea ar putea fi scrisă făcea parte din modul de viață al femeilor de pe acest pământ.

Ne-am dus până la țarcul boilor și ne-am așezat pe gard, numărând împreună boii în timp ce intrau pe poartă. Fără cuvinte, am arătat spre ei: „Și boii ăștia…“, iar Ingrid, tot fără cuvinte, mi-a confirmat: „Da, boii ăștia…“ și și i-a notat în carte. Apoi ne-am dus către grajduri ca să dăm zahăr la cai și, după ce l-au terminat pe tot, mi-am întins palmele mele murdare și lipicioase, arătându-i-le lui Ingrid și plângând: „Caii ăștia…“ Ea mi-a răspuns cu un oftat adânc: „Da, caii ăștia…“ și i-a notat și pe ei în carte. În grădina mea de pe malul râului, nu s-a putut împăca defel cu ideea că eram nevoită să-mi părăsesc plantele dragi, pe care le adusesem din Europa; și-a frânt pur și simplu mâinile de mila mentei, a salviei și a lavandei, și chiar a revenit la ele ceva mai târziu, de parcă ar fi căutat o modalitate prin care să le pot lua cu mine înapoi acasă.

Ne-am petrecut după-amiezile contemplând împreună mica mea cireadă de vaci autohtone, care pășteau pe gazonul din fața casei. Le-am luat pe rând, amintindu-le vârsta, caracteristicile și cantitatea de lapte pe care o dădeau fiecare, iar Ingrid icnea și striga la auzul cifrelor, de parcă ar fi fost rănită de fiecare în parte. Le-a examinat pe rând, cu grijă, nu cu un ochi de cumpărător, căci vacile le reveneau băieților mei de casă, ci pentru a cântări și a evalua paguba mea la pierderea lor. I-a îmbrățișat pe vițelușii cu acel miros dulceag; după o luptă îndelungată, reușise și ea să aibă câteva vaci cu viței la fermă și acum, contrar oricărei rațiuni și împotriva voinței sale, privirile ei adânci, pătrunzătoare și furioase mă învinuiau că-i părăseam tocmai pe acești viței.

Un bărbat aflat lângă un prieten lovit de soartă și care în sinea lui și-ar repeta „O, Doamne, bine că nu sunt eu“ s-ar simți, cred, îndeajuns de rușinat și ar încerca să își reprime sentimentul. Cu totul diferit stau lucrurile între două femei care sunt prietene și dintre care una își manifestă profunda compasiune pentru necazul celeilalte. E un adevăr de la sine înțeles că prietena mai norocoasă

își va repeta întruna „O, Doamne, bine că nu sunt eu“. Ceea ce nu provoacă vreun sentiment ostil între cele două, ci, dimpotrivă, le apropie și mai mult, dând un caracter mai personal ceremonialului compasiunii. Cred că bărbații nu pot nici prea ușor, nici cu prea mult elan să-i invidieze pe alți bărbați sau să li se considere superiori. Dar nu încape discuție că mireasa triumfă asupra domnișoarelor de onoare, iar vizitatoarele unei lăuze o invidiază pe mama nou-născutului; și nici una din părți nu se simte mai rău din acest motiv. O femeie care a pierdut o sarcină îi poate arăta unei prietene hăinuțele copilului care n-a fost să fie, conștientă că prietena își va repeta în sinea ei „O, Doamne, bine că nu sunt eu“ și pentru amândouă ar fi o atitudine firească și potrivită. La fel a fost cu Ingrid și cu mine. În timp ce ne plimbam pe terenul fermei, știam că se gândea la ferma ei, mulțumind din suflet cerului că o mai avea și agățându-se de ea cu toate puterile, drept care ne-am împăcat de minune. Deși eram îmbrăcate amândouă în pantaloni și haine kaki, uzate, eram de fapt un cuplu mitic de femei, învăluite una în alb, cealaltă în negru, formând o unitate complementară, ca două ursite ale vieții de fermier pe continentul african.

Câteva zile mai târziu, Ingrid și-a luat rămas-bun de la mine și a plecat cu trenul spre Njoro.

Acum nu mai puteam ieși nici călare, iar plimbările fără câini deveniseră tăcute și cam anoste, dar, slavă Domnului, îmi păstrasem mașina și eram bucuroasă că o mai aveam, căci în acele ultime luni îmi rămăseseră o mulțime de treburi de rezolvat.

De pildă, soarta clăcașilor mei mă apăsa întruna pe conștiință. Cum oamenii care cumpăraseră ferma aveau de gând să desființeze plantația de cafea, să parceleze tot domeniul și să îl vândă ca teren imobiliar, se înțelege că nu le mai trebuiau nici clăcași, iar de îndată ce vânzarea a fost perfectată, le-au dat tuturor un preaviz de șase luni în care să-și facă bagajele și să se mute în altă parte. Pentru clăcași a fost o hotărâre neprevăzută și uluitoare, căci ei trăiseră mereu cu iluzia că acel pământ era al lor. Mulți dintre ei se născuseră aici, iar alții veniseră încă de mici, cu părinții.

Clăcașii mei știau că, pentru a rămâne la fermă, trebuiau să lucreze pentru mine o sută optzeci de zile pe an, în schimbul cărora erau plătiți cu câte doisprezece șilingi la fiecare treizeci de zile; toate aceste socoteli erau ținute strict în registrele fermei. Ei știau, de asemenea, că trebuiau să plătească impozitul pe colibe către guvernul colonial de câte doisprezece șilingi de colibă, o povară destul de grea pe capul unui om care, neavând oricum prea mare lucru pe această lume, posedă doar vreo două-trei căsuțe de pământ – în funcție de numărul soțiilor, căci un bărbat kikuyu e obligat să asigure fiecărei soții câte o colibă care să fie numai a ei. Din când în când, clăcașii mei fuseseră amenințați cu alungarea de pe domeniu pentru câte o neregulă sau alta, încât probabil că simțeau deja că nu se aflau într-o postură chiar imbatabilă. Impozitul pe colibe le displăcea profund și, când eram nevoită să-l strâng eu în numele guvernului colonial, îmi dădeau foarte mult de furcă și trebuia să le ascult ore întregi văicărelile. Cu toate acestea, ei priveau împrejurările existente ca pe vicisitudini obișnuite ale vieții și niciodată n-au renunțat la speranța de a le depăși cumva, într-o bună zi. Dar nu-și imaginaseră că putea să fie vorba și de un principiu universal profund, care, la momentul oportun, se va manifesta într-o manieră fatală și zdrobitoare pentru ei. O vreme s-au complăcut în a privi hotărârea noilor proprietari ai fermei ca pe un fel de sperietoare, pe care, dând dovadă de mult curaj, o puteau ignora total.

În anumite privințe, deși nu în toate, albii ocupă în mintea băștinașilor același loc care, în mintea lor, este ocupat de ideea de Dumnezeu. Odată am încheiat cu un negustor de cherestea indian un contract în care am întâlnit formula: un act al lui Dumnezeu. Cum nu-mi era prea clar ce însemna asta, avocatul care redacta contractul a încercat să mă lămurească.

— Nu, nu, doamnă, mi-a spus el, n-ați înțeles sensul exact al termenului. Tot ceea ce este complet imprevizibil și în neconcordanță cu regulile sau cu rațiunea este un act al lui Dumnezeu.

Până la urmă, certitudinea preavizului de a părăsi domeniul i-a adus adeseori pe clăcași, în grupuri întunecate, în preajma casei mele. Ei simțeau că denunțarea înțelegerii dintre noi era o consecință a plecării mele de la fermă – ghinionul meu sporea și

se răsfrângea și asupra lor, a tuturor. Fapt pentru care nu mă condamnau, căci totul fusese discutat și răsdiscutat între noi, ci mă-ntrebau doar unde puteau să se ducă.

Am constatat, din mai multe puncte de vedere, că-mi era greu să le dau un răspuns. Potrivit legilor, băștinașii nu pot cumpăra pământ și nici nu există vreo altă fermă, după știința mea, atât de mare încât să angajeze clăcași. Le-am spus ce mi se spusese și mie când m-am interesat de posibilități, și anume că trebuiau să meargă în Rezervația Kikuyu și să-și găsească pământ acolo. La care m-au întrebat cu îngrijorare dacă vor găsi suficient pământ în rezervație pentru a-și lua toate vitele cu ei. Și mai voiau să știe dacă puteau fi siguri că vor găsi toți pământ în același loc, astfel ca toată suflarea de la fermă să poată rămâne împreună, căci nu voiau să fie împrăștiați.

Am fost surprinsă auzind că erau atât de hotărâți să rămână împreună, căci la fermă le fusese destul de greu să trăiască în pace și niciodată nu aveau de spus vorbe frumoase unii despre ceilalți. Cu toate acestea însă, veniseră toți marii proprietari de vite, fudulii Kathegu, Kaninu și Mauge, mână în mână, ca să spun așa, cu umilii și năpăstuiții truditori ai pământului Waweru și Chotha, care nu aveau nici măcar o capră; dar toți erau pătrunși de același spirit și la fel de deciși să se păstreze unii pe ceilalți pe cât erau de deciși să-și păstreze vitele. Simțeam că voiau din partea mea nu numai un loc unde să trăiască, ci că îmi cereau cumva să le garantez existența mai departe.

Când le iei pământul unor băștinași, de fapt le iei mai mult decât pământul. Le răpești în același timp trecutul, rădăcinile și identitatea. Dacă le iei toate acele lucruri pe care sunt obișnuiți sau pe care se așteaptă să le vadă, e ca și cum, într-un fel, le-ai răpi vederea. Acest adevăr este valabil mai degrabă la oamenii primitivi decât la cei civilizați, iar animalele sunt în stare să meargă distanțe lungi, să treacă prin multe pericole și suferințe spre a-și recâștiga identitatea pierdută, în mijlocul decorului familiar.

Când au fost mutați din fostul lor ținut, la nord de calea ferată, în rezervația în care trăiesc și azi, masaii și-au luat cu ei numele

râurilor, ale dealurilor și ale câmpiilor și le-au dat râurilor, dealurilor și câmpiilor din teritoriul nou. Călătorul a fost indus în eroare. Masaii și-au luat drept leac rădăcinile tăiate, încercând în exil să-și păstreze trecutul cu ajutorul unor formule și denumiri.

Acum, din același instinct de autoconservare, și clăcașii mei se agățau unii de ceilalți. Dacă tot trebuiau să plece de pe pământul lor, măcar să fie înconjurați de oameni cunoscuți și care să poată depune mărturie în privința identității lor. Astfel ar mai fi putut vorbi, timp de câțiva ani, poate, despre geografia și istoria fermei și ceea ce ar fi uitat unul și-ar fi amintit precis celălalt. În situația de-acum însă îi încerca rușinea de a se stinge definitiv.

— Du-te, *msabu*, mă îndemnau ei, du-te pentru noi la *selikali* și obține să ne putem lua toate vitele în locul nou unde o să mergem și să rămânem împreună, oriunde o fi.

Astfel a început pentru mine un lung pelerinaj sau o rătăceală după cerșit, care mi-a ocupat ultimele luni trăite în Africa.

În folosul băștinașilor mei kikuyu, m-am dus mai întâi la comisarii districtuali de la Nairobi și Kiambu, apoi la Departamentul pentru problemele băștinașilor și la Oficiul Teritorial, iar în final la însuși guvernatorul sir Joseph Byrne, pe care nu îl cunoscusem încă, deoarece abia venise din Anglia. Până la urmă am și uitat de ce mă mai dusesem. Uneori trebuia să stau și câte o zi întreagă la Nairobi, sau să încerc în același loc de două-trei ori pe zi. Întotdeauna găseam la întoarcere câțiva clăcași postați în fața casei mele, dar nu m-a întrebat nici unul ce noutăți aveam, ci stăteau cu toții de veghe spre a-mi insufla, printr-o magie locală necunoscută mie, elan în ceea ce mă angajasem să făptuiesc.

Funcționarii guvernului colonial aveau multă răbdare și erau foarte îndatoritori. Dificultățile în cazul de față nu ei le creaseră, ci totul era să se găsească, undeva în Rezervația Kikuyu, o suprafață de pământ neocupată și suficient de mare pentru a găzdui întreaga comunitate a clăcașilor de la ferma mea, cu vite cu tot.

Majoritatea acestor funcționari erau de multă vreme în colonie și-i cunoșteau bine pe băștinași. N-au sugerat decât foarte vag soluția de a-i convinge pe Kikuyu să-și vândă o parte din șeptel, fiindcă

știau ei înșiși foarte bine că aceștia n-ar accepta sub nici o formă, iar ducându-și cu ei cirezile într-un loc prea strâmt vor provoca în anii următori nenumărate conflicte și neînțelegeri cu vecinii lor din rezervație, pe care vor fi nevoiți să le cerceteze și să le rezolve ceilalți comisari districtuali.

Dar, când am ajuns la cea de-a doua dorință a băștinașilor, și anume că voiau să rămână toți împreună, autoritățile mi-au comunicat că efectiv nu era nevoie.

„Nevoia nu se socotește-n cifre“, mi-am zis eu. „Chiar cerșetorul cel mai oropsit și-ngăduie o plăcere vană-odată“[1] – și așa mai departe. Toată viața am susținut că oamenii pot fi clasificați în funcție de felul cum ne imaginăm că s-ar comporta față de regele Lear. Nu te puteai înțelege cu regele Lear, tot așa cum nu te puteai înțelege cu un bătrân kikuyu; dar Lear, cel puțin, era rege. E drept că băștinașul african nu și-a dăruit țara omului alb printr-un gest de magnifică generozitate, de aceea și cazul era oarecum diferit de cel al bătrânului rege și al fiicelor sale; albii și-au însușit singuri țara băștinașului negru de-aici și au transformat-o în protectorat. Dar nu puteam scăpa nici de gândul că, nu cu prea mult timp în urmă, într-o vreme pe care unii încă și-o aminteau, băștinașii ținutului respectiv își stăpâniseră pământul netulburați de nimeni și nu auziseră în viața lor de omul alb și de legile instaurate de el. În mijlocul nesiguranței generale a existenței lor, pământul le-a rămas mereu un reper stabil. Unii au fost duși de negustorii de sclavi și vânduți la târguri, dar alții au rămas pe loc. Cei luați și duși, în exilul și robia lor de pe tot întinsul lumii răsăritene, tânjeau după podișul african, căci aceea era țara lor. Bătrânul băștinaș african, cu pielea lui neagră și ochii deschiși la culoare, și bătrânul elefant, cu pielea neagră și ochii deschiși la culoare, seamănă unul cu celălalt și amândoi sunt forme de relief ale peisajului. Oricare din ei poate fi profund nedumerit la vederea teribilelor schimbări care se produc în jurul lui și te-ar putea întreba unde anume se află,

1 *Regele Lear*, actul II, scena 4. În românește de Mihnea Gheorghiu, în volumul W. Shakespeare, *Teatru*, E.P.L.U., București, 1964.

iar tu ai fi nevoit să-i răspunzi, asemenea lui Kent: „Maiestate, ești în regatul tău“[1].

În cele din urmă, când tocmai începusem să cred că toată viața nu voi face altceva decât să mă duc la Nairobi și să mă-ntorc, discutând cu toate serviciile guvernamentale, am primit pe neașteptate înștiințarea că cererea mea fusese aprobată. Guvernul colonial acceptase să le cedeze clăcașilor mei de la fermă o porțiune din Rezervația Forestieră de la Dagoretti. Aici ei își puteau întemeia o așezare proprie, nu departe de vechile locuri în care trăiseră, încât și după dispariția fermei aveau să își păstreze figurile și numele ca o comunitate compactă.

Vestea despre această hotărâre a guvernului a fost primită la fermă cu o emoție adâncă și fără cuvinte. Ar fi fost imposibil de spus, judecând după fețele lor, dacă avuseseră mereu încredere în rezolvarea favorabilă a cazului sau dacă îi apucase cumva disperarea. De îndată ce situația s-a clarificat, au trecut imediat la formularea unei sumedenii de cereri și de propuneri complicate și de cele mai diverse naturi, pe care însă am refuzat să le mai discut, indiferent cu cine. Au rămas mai departe de veghe lângă locuința mea, privindu-mă însă acum într-un chip nou. Băștinașii au un anumit simț și o anumită încredere în destinul fast și, după acest prim succes al nostru, poate că începuseră să fie convinși că totul avea să fie iarăși bine, iar eu aveam să rămân la fermă.

În ce mă privește, rezolvarea problemei viitorului pentru clăcașii mei a constituit o mare ușurare. Și de puține ori în viață am fost atât de mulțumită.

Apoi, după două-trei zile, am început să am sentimentul că munca mea în această țară se încheiase și că puteam pleca. Recolta de cafea de la fermă era adunată, moara în care o măcinam stătea imobilă și mută, în casă nu mai era nimic, iar clăcașii mei primiseră un alt pământ pe care să se strămute. Sezonul ploilor se încheiase și iarba nouă crescuse deja înaltă pe câmpuri și printre coline.

Planul asupra căruia mă hotărâsem la început, anume de a ceda în toate chestiunile minore, pentru a putea păstra tot ce era

---

1 *Regele Lear*, actul IV, scena 7, ed. cit.

de o importanță vitală pentru nimic, s-a încheiat cu un eșec total. Fusesem de acord să îmi cedez una câte una posesiunile, ca un fel de preț al răscumpărării pentru viața mea, dar, în clipa când am ajuns să nu mai am nimic, eu însămi am ajuns lucrul cel mai ușor de care soarta se putea dispensa.

Era lună plină în acele zile și lumina ei cădea în camera rămasă goală, desenând pe podea conturul ferestrelor cu claritate. Mă gândeam că luna privea, probabil, în locuința mea și se-ntreba cât timp mai aveam de gând să stau într-un loc de unde totul își luase zborul. „A, nu“, spunea însă luna, „pentru mine timpul înseamnă foarte puțin“.

Aș fi dorit să mai rămân la fermă până îmi vedeam clăcașii instalați pe noul lor teritoriu. Dar măsurătorile topometrice durau foarte mult și nu se putea spune cu siguranță când avea să se producă mutarea.

Rămas-bun

Tot atunci, bătrânii din împrejurimile fermei au luat hotărârea să țină o *ngoma* în cinstea mea.

Aceste *ngome* ale bătrânilor fuseseră mari ocazii ceremoniale în trecut, însă acum se țineau rareori și, cât am stat în Africa, n-am avut norocul să asist la nici una. Mi-ar fi plăcut măcar o dată să văd o asemenea *ngoma*, căci băștinașii kikuyu vorbeau cu mult respect despre ele. Era considerată o mare onoare pentru o fermă ca bătrânii să-și țină dansul pe pământul ei și oamenii mei discutau despre această *ngoma* deja cu mult înainte ca ea să aibă loc.

Până și Farah, care de obicei privea cam de sus asemenea sărbători băștinașe, a fost impresionat de data aceasta de hotărârea bătrânilor dansatori kikuyu.

— Acești oameni sunt foarte bătrâni, *memsahib*, mi-a spus el, sunt foarte-foarte bătrâni.

Era curios să auzi cum tinerii lei kikuyu vorbeau cu respect și cu o venerație adâncă de apropiata desfășurare de forțe a bătrânilor dansatori.

Un singur lucru nu știam eu legat de aceste *ngome*, și anume că fuseseră interzise de guvernul colonial. Motivul interdicției nu-l cunoșteam. Băștinașii kikuyu însă probabil că știau de ea, dar au preferat să o ignore, fie gândindu-se că în aceste vremuri de mare răstriște puteau îndrăzni lucruri interzise în vremurile obișnuite, fie fiindcă uitaseră complet de acea interdicție în vârtejul puternicelor emoții puse în mișcare de apropiatul dans. Și nici nu le stătea în fire să păstreze tăcerea în jurul *ngomei* plănuite.

Când au sosit, bătrânii dansatori au oferit o imagine rară, inegalabilă și sublimă. Erau în total vreo sută și au apărut în același timp, adunându-se probabil cu toții la o anumită distanță de casa mea. Bătrânii băștinași sunt oameni îndeajuns de friguroși, încât de obicei se înfășoară și se înfofolesc în blănuri și-n tot felul de pături groase, însă de data aceasta erau goi, parcă spre a afirma solemn un adevăr formidabil al vieții. Podoabele și culorile de război erau distribuite cu multă discreție, dar câțiva dintre ei purtau, pe craniile lor bătrâne și pleșuve, uriașele cununi din pene de vultur negre pe care le vezi mai ales arborate de tinerii dansatori. De fapt, n-aveau nevoie de nici o podoabă, căci erau ei înșiși impresionanți. Și nu se străduiau, ca bătrânele frumuseți din sălile de baluri europene, să-și ia o aparență tinerească, ci toată importanța și greutatea dansului, atât pentru ei, cât și pentru privitori, constau în vârsta înaintată a protagoniștilor. Aveau pe ei un soi ciudat de semne, cum nu mai văzusem încă până atunci, niște linii trasate cu creta de-a lungul membrelor lor curbate, ca și cum, în austera sinceritate cu care se prezentau, voiau să-și marcheze clar sub piele oasele țepene și fragile. Mișcările lor, în timp ce avansau într-un marș lent, pregătitor, erau atât de stranii, încât mă întrebam la ce fel de dans aveam să asist.

În timp ce stăteam și priveam așa, mi-a revenit în minte o fantezie care mă mai îmbiase și alteori: că nu eu eram cea care pleca, fiindcă nu-mi stătea în putere să părăsesc Africa, ci ținutul acesta se retrăgea încet și grav dinspre mine, ca marea la ceasul refluxului. Iar procesiunea care trecea aici nu era decât cea a vânjoșilor dansatori tineri de ieri și de alaltăieri, care se ofileau sub ochii mei și se duceau pentru totdeauna. Plecau în stilul lor caracteristic, încet,

printr-un dans; oamenii erau alături de mine, iar eu alături de ei, toți mulțumiți, toți împăcați.

Bătrânii nu vorbeau deloc, nici măcar unul cu celălalt, ci își crutau toate forțele pentru efortul care avea să urmeze.

Tocmai în clipa când eroii zilei se așezaseră în linie pentru dans, un *askari* de la Nairobi a sosit la fermă cu o scrisoare pentru mine, în care mi se aducea la cunoștință că *ngoma* nu putea să aibă loc.

N-am înțeles, căci pentru mine era un lucru cu totul neașteptat și a trebuit să citesc scrisoarea încă de două sau trei ori. Emisarul din capitală era și el atât de tulburat de importanța spectacolului pe care-l compromisese, că nici măcar n-a deschis gura către bătrâni sau către vreunul dintre băieții mei de casă, cu atât mai puțin nu s-a fudulit și nu a făcut pe grozavul, cum fac de obicei *askarii*, atât de mulțumiți altfel să-și arate atotputernicia asupra restului băștinașilor.

În toată perioada cât am trăit în Africa, n-am avut niciodată o clipă mai plină de amărăciune ca aceea de acum. Nu știusem că inima mea se putea răzvrăti într-un asemenea vârtej cumplit împotriva celor ce se întâmplau cu mine. N-am reușit nici măcar să articulez vreun cuvânt; nimicnicia vorbelor mi-era cât se poate de evidentă.

Bătrânii kikuyu stăteau și ei ca o turmă de oi bătrâne, cu ochii sub pleoapele ridate fixați asupra chipului meu. Pur și simplu nu puteau, în decurs de o singură secundă, să renunțe la lucrul pentru care se pregătiseră sufletește atât de intens, iar unii dintre ei au încercat chiar vagi mișcări convulsive din picioarele lor bicisnice; veniseră să danseze și nu plecau fără dans de-acolo. În cele din urmă le-am spus că *ngoma* lor fusese anulată.

Această veste, știam prea bine, avea să capete în mintea lor un alt aspect, dar mi-era greu să ghicesc care anume. Poate-și dădeau seama cât de inutilă era în aceste momente o *ngoma*, pentru simplul motiv că nu mai aveau în cinstea cui dansa, fiindcă eu încetasem să exist. Poate-și închipuiau că, în realitate, fusese deja ținută o *ngoma* grozavă, fără pereche și de o asemenea strălucire, încât

anula orice altă posibilă încercare, iar, când avea să fie gata, de fapt totul se va fi încheiat.

Un cățel de prin partea locului, pe gazonul din fața casei, profitând de liniștea pogorâtă, a început să latre sonor și în mintea mea am și auzit ecoul:

Aud cum latră cățelandrii, haita
Dă buzna să mă muște, marș, cățea…[1]

Kamante, care fusese însărcinat cu împărțitul tutunului după dans, acum, în virtutea obișnuitei sale inventivități tăcute, a considerat momentul potrivit pentru a-și intra în rol și a ieșit în față cu un *calabosh* plin cu tutun de prizat. Farah i-a făcut semn să treacă la locul lui, însă Kamante era și el kikuyu, așa că s-a înțeles cu bătrânii dansatori și și-a văzut de treabă. Tutunul de prizat era o realitate. L-am distribuit bătrânilor aflați de față. După un scurt răstimp au plecat cu toții, care încotro, spre casele lor.

Persoanele care cred că au regretat cel mai tare plecarea mea au fost bătrânele de la fermă. Aceste femei kikuyu avuseseră o viață grea și deveniseră tari ca stânca sub încercările ei amare, întocmai ca niște catâri bătrâni care te mușcă dacă reușesc să ajungă până la tine. Erau mai rezistente la boli decât bărbații lor, după cum mi-a fost dat să aflu în practica mea medicală, mai neîmblânzite decât ei și mai incapabile – cu agresivitate chiar – de a admira orice la ceilalți. Născuseră destui copii la viața lor și îi văzuseră pe mulți murind; pe aceste femei nu le mai speria nimic. Cărau grămezi de lemne de foc – cu câte un ham petrecut pe frunte, ca să-și păstreze echilibrul – de trei sute de livre[2] odată, tremurând sub greutatea lor, dar neîmblânzite și neînfrânte; munceau pământul uscat din *shamba*-uri, încovoiate din zorii zilei și până seara târziu. „Acolo el stă și își pândește prada; ochii săi străpung depărtările… Inima lui este tare ca piatra, tare ca

1 *Regele Lear*, actul III, scena 6, ed. cit.
2 1 livră = 453,6 grame.

piatra râșniței, cea de dedesubt… Își bate joc de primejdie și n-are nici o teamă… Când se scoală însă și pornește, face de ocară și pe cal, și pe călăreț… Îți va face el multe rugăminți, îți va spune vorbe drăgălașe?“[1] Și totuși, mai aveau rezerve de energie în ele și radiau vitalitate. Bătrânele se interesau activ de tot ce se întâmpla la fermă și erau în stare să meargă și cincisprezece kilometri pe jos până la o *ngoma* a tinerilor din împrejurimi; o glumă sau o cană de *tembu* făceau ca fețele lor brăzdate de riduri și știrbe să se topească într-un râs voios. Această forță, această dragoste de viață la ele mi se păreau nu numai demne de tot respectul, ci admirabile și fascinante.

Bătrânele de la fermă și cu mine fuseserăm dintotdeauna prietene. Ele erau cele care-mi spuneau Jerie, bărbații adulți și copiii – cu excepția celor foarte mici – nu mi se adresau niciodată așa. Jerie este un nume feminin kikuyu, dar are și o semnificație aparte: ori de câte ori o fată se naște într-o familie băștinașă la multă vreme după frații și surorile ei, i se spune Jerie și bănuiesc că acest nume implică o notă de afecțiune.

Acum bătrânele de la fermă regretau că le părăseam. Din această ultimă perioadă păstrez fotografia unei femei kikuyu, al cărei nume nu îl mai rețin, pentru că n-o cunoșteam prea bine: era de fel, cred, din satul lui Kathegu, soția sau văduva unuia dintre numeroșii săi fii. Venea către mine pe o potecă din câmpie, cărând în spate o mulțime de bețe lungi și subțiri, pe care kikuyu le folosesc la construirea acoperișului colibei, o muncă exclusiv femeiască. Aceste bețe pot avea până la cinci metri lungime; când trebuie să le care, le leagă între ele la cele două capete, iar aceste conuri înalte conferă omului de sub ele, în trecerea sa prin peisaj, aspectul unui anumit animal preistoric, sau mai degrabă îl fac să semene cu o girafă. Bețele cărate de această femeie erau toate negre și arse, pline de funinginea fumului din colibă, adunată în decurs de ani de zile; probabil că-și demontase casa și acum își ducea materialele de construcție, în halul în care arătau, spre noul ampla-

1 Cartea lui Iov, 39, vers. 18, 22 și 29; 41, vers. 3 și 24.

sament. Când ne-am întâlnit, a rămas nemișcată, barându-mi trecerea și privindu-mă în ochi întocmai ca o girafă dintr-o turmă mare, pe care-o întâlnești în câmp deschis și care trăiește, simte și gândește într-un mod care nouă ne rămâne pe veci inaccesibil. După o clipă însă a izbucnit în plâns și lacrimile i-au curs șiroaie pe față. Nici una din noi n-a scos nici o vorbă, iar după câteva minute mi-a făcut loc să trec, după care ne-am despărțit, fiecare apucând-o în direcție opusă și urmându-ne drumul. M-am gândit că, în fond, avea niște materiale cu care să-și înceapă construcția și mi-am imaginat cum se va pune pe treabă, legându-și bețele laolaltă și încropindu-și acoperișul casei.

Ciobănașii de pe domeniu, care se născuseră când eu eram deja la fermă, trăiau pe de altă parte o mare emoție și tensiune la ideea că aveam să plec. Poate că le era greu și incomod să-și imagineze lumea fără prezența mea, ca și cum providența însăși s-ar fi pregătit de abdicare. Își ridicau căpșoarele din iarba înaltă când mă vedeau trecând prin apropiere și strigau după mine:

— Când pleci, *msabu*? *Msabu*, peste câte zile pleci?

Când a venit și ziua plecării mele, am tras învățăminte ciudate, și anume că ni se pot întâmpla tot felul de lucruri, pe care nici măcar nu ni le putem imagina, fie înainte, fie în timp ce se petrec, fie pe urmă, când le privim retrospectiv. Împrejurările pot avea o forță motrice prin care să provoace evenimentele fără ajutorul imaginației sau al înțelegerii omenești. În asemenea condiții, tu însuți rămâi în contact cu ce se întâmplă, urmărind mersul lucrurilor atent, de la o secundă la alta, ca un orb care se lasă condus și care pune un picior în fața celuilalt cu multă prudență, însă inconștient. Un lucru sau altul ți se întâmplă, iar tu le simți întâmplându-ți-se, dar, în afară de asta, n-ai nici o legătură cu ele și nici o cheie mai profundă spre cauza ori spre semnificația lor. Animalele sălbatice de la circ își fac numărul de fiecare dată la fel, așa cred. Cei care au avut parte de asemenea situații pot spune că au trecut oarecum prin moarte – o trecere în afara imaginației, dar în interiorul experienței.

Gustav Mohr a venit cu mașina încă din zorii zilei, ca să mă însoțească până la gară. Era o dimineață răcoroasă, dar aerul și peisajul din jur erau aproape incolore. Gustav Mohr însuși arăta palid și clipea mereu, și mi-am amintit ce-mi povestise odată la Durban un căpitan de balenieră norvegian, că norvegienii sunt neînfricați în fața unei furtuni, în schimb, sistemul lor nervos nu suportă o situație calmă. Am luat împreună ceaiul pe masa dintr-o piatră de moară, cum mai făcuserăm de-atâtea ori până atunci. De aici, către vest, colinele din fața noastră, cu ușoare pânze de ceață prin văiugile dintre ele, trăiau cu multă gravitate încă un moment din multimilenara lor dăinuire. Îmi era la fel de frig de parcă aș fi fost acolo.

Băieții mei de casă erau încă în locuința goală, dar, ca să spun așa, își mutaseră deja existența prin alte locuri, iar familiile și bruma de avere fuseseră trimise înainte. Femeile lui Farah, împreună cu Saufe, plecaseră cu o zi mai devreme cu un camion în colonia somaleză de la Nairobi. Farah avea să mă-nsoțească până la Mombasa, la fel ca băiatul cel mic al lui Juma, Tumbo, pentru că acesta-și dorea cel mai mult și mai mult pe lume o călătorie cu trenul, iar când i s-a oferit, ca dar de adio, să aleagă între o vacă și un drum până la Mombasa, el a ales, fără vreo umbră de ezitare, drumul.

Mi-am luat, în fine, rămas-bun de la fiecare dintre ei în parte și, în clipa când am ieșit din casă, deși fuseseră instruiți tot timpul să închidă ușile prin locuință, au lăsat de data aceasta ușa deschisă larg în urma mea. Era un gest cu totul tipic pentru gândirea băștinașă, ca și cum ar fi vrut să spună să mă întorc din nou, sau poate că voiau să sublinieze că nu mai aveau după cine să-nchidă ușile și că de-acum înainte acestea puteau rămâne deschise spre toate cele patru vânturi. Farah a condus mașina încet, în ritmul așezat al unei cămile, până am trecut și de cotul aleii, iar casa a dispărut în urma noastră.

Când am ajuns în dreptul iazului de la fermă, l-am întrebat pe Mohr dacă puteam să ne oprim o clipă și am coborât să fumez o țigară pe malul lui. Am zărit câțiva pești prin apă, care aveau să fie pescuiți și mâncați de niște oameni care habar n-aveau cine

fusese moș Knudsen și nu cunoșteau importanța în sine a peștilor din lacul acesta. Aici Sirunga, nepoțelul clăcașului meu Kaninu, care era epileptic, a apărut ca să-și ia rămas-bun de la mine pentru ultima oară, căci în aceste zile o făcuse în mai multe rânduri, tot învârtindu-se prin jurul fermei. Când ne-am urcat din nou în mașini și am pornit la drum, a început să fugă după noi cât îl țineau picioarele, ca și cum vârtejul de praf stârnit l-ar fi luat pe sus și pe el, care era atât de mic – asemenea unei ultime scântei din focul aprins de mine. A alergat așa tot drumul, până în locul unde aleea de la fermă se unea cu șoseaua cea mare, și m-am temut că o să se țină după noi și după ce aveam să ajungem la șosea. Dar s-a oprit la întretăiere, căci până la urmă era totuși un suflet al fermei. A rămas pe loc, privind în urma noastră, și i-am văzut silueta micuță cât timp am mai avut în raza vizuală aleea care ducea spre fermă.

Pe drumul către Nairobi, am zărit mai multe lăcuste în iarbă și chiar și pe șoseaua principală. Câteva au pătruns zbârnâind în mașină și se părea că se vor abate din nou asupra ținutului.

Mulți dintre prietenii mei veniseră la gară pentru a-și lua un ultim rămas-bun. Printre ei era și Hugh Martin, o prezență masivă și nonșalantă, care, când s-a apropiat de mine să-mi spună la revedere, m-a făcut să revăd în acest doctor Pangloss al fermei mele o figură solitară, eroică, una care își cumpărase singurătatea dând tot ce avea pe această lume și devenind, într-un anume fel, un simbol al Africii. Ne-am luat la revedere cu multă prietenie: glumiserăm de atâtea ori și avuseserăm atâtea discuții înțelepte. Lordul Delamere era ceva mai bătrân acum, ceva mai cărunt și cu părul tăiat ceva mai scurt decât pe vremea când luaserăm ceaiul în Rezervația Masai, la începutul războiului, când am condus acel transport de care cu boi pentru armata engleză; însă și azi, ca și atunci, era la fel de atent și de curtenitor cu mine. Majoritatea somalezilor din Nairobi erau prezenți pe peronul gării. Bătrânul negustor de vite Abdallah s-a apropiat și mi-a dăruit un inel de argint cu o turcoază montată în el, ca să îmi poarte noroc în viață. Bilea, servitorul lui Denys, m-a rugat solemn să transmit în Anglia tot respectul lui fratelui mai mare al fostului său stăpân, în a cărui

casă locuise pe vremuri. Femeile somaleze, mi-a povestit Farah în timpul călătoriei, veniseră și ele la gară aduse cu ricșa, dar, când au văzut atâția bărbați somalezi adunați în același loc, și-au pierdut curajul și au făcut pe dată cale-ntoarsă.

Lui Gustav Mohr i-am strâns pentru ultima oară mâna când eram deja în vagon. Acum, că trenul dădea să plece, ba chiar a pornit, și-a recăpătat și el echilibrul psihic. Dorea cu atâta ardoare să-mi transmită un dram de curaj, încât a roșit puternic; obrazul îi era cuprins de flăcări, iar ochii deschiși la culoare străluceau, fixându-mă intens.

La halta Samburu de pe calea ferată am coborât din tren, în timp ce locomotiva se alimenta cu apă, și m-am plimbat cu Farah pe peronul gării.

De aici, către sud-vest, se întrezăreau colinele Ngong. Semețul șir de munți se ridica deasupra șesului înconjurător, având o nuanță albăstruie, aeriană parcă. Erau însă atât de departe, încât cele patru vârfuri arătau cu totul neînsemnate acum, abia vizibile și diferite de cum se vedeau atunci când le priveai de la ferma mea. Încet-încet, conturul munților s-a estompat și a fost nivelat de mâna depărtării.

Cuprins

V. DESPĂRȚIREA DE FERMĂ